1993 - يىل
6 - مارت
شەنبە
№ 9
(3663)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР
ЙЕҢИ ҺАЯТ
گېزىت 1970 - يىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.
جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا،
رەڭگى-روييۇڭ سامان بولماس

بايرىمىڭلار مۇبارەك بولسۇن، خانىم-قىزلار!

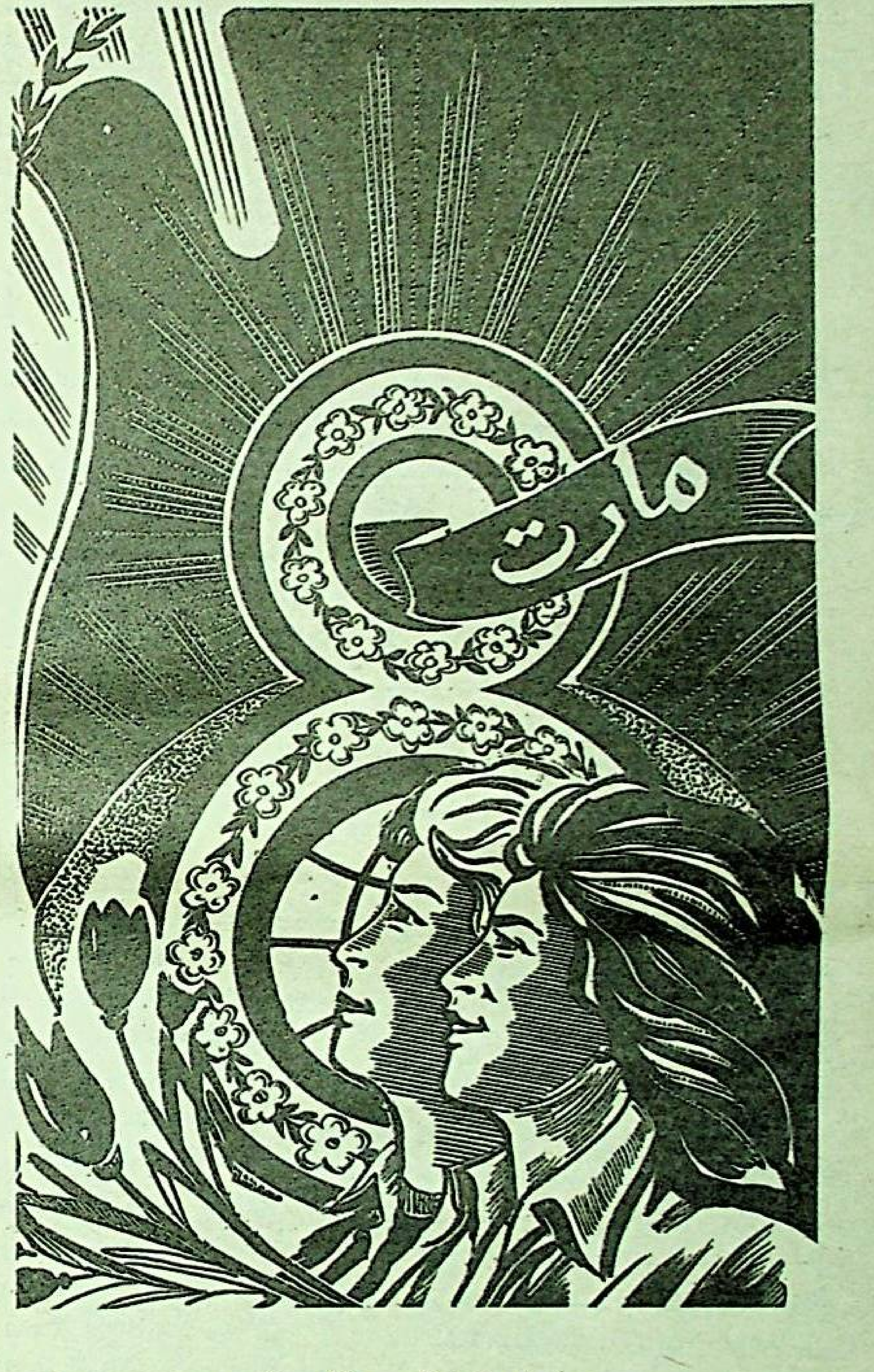

ر. جۇمەكېنوۋ سىزغان سۈرەت.

جۇمھۇرىيەتنىڭ ئالىي رەھبەرلىكىدە كىم نېمە بىلەن شۇغۇللىنىدۇ؟

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئۆز بۇيرۇغى بىلەن ۋىتسې-پرېزىدېنت، باش مىنىستر، باش مىنىستر ئورۇنباسارلىرى، پرېزىدېنت ۋە مىنىسترلار كابىنېتى ئاپپاراتىنىڭ رەھبىرى ئوتتۇرىسىدىكى ۋەزىپىلەرنى تەخسىم قىلدى.

شۇنىڭغا باغلىق دۆلەت باشلىغىنىڭ موشۇ مەسىلە بويىچە ئىلگەركى بۇيرۇغى كۈچىدىن قالدۇرۇلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ جۇمھۇرىيەتنىڭ ئالىي رەھبەرلىكىدە كىم نېمە بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ؟

ۋىتسې-پرېزىدېنت ئېرىك ئاسانبايېۋ

پرېزىدېنتنىڭ ۋاكالىتى بويىچە ئۇنىڭ ئايرىم ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلايدۇ، پرېزىدېنت يوق بولغان ئەھۋالدا ئۇنىڭ ئورنىغا قالىدۇ.

ۋىتسې-پرېزىدېنت ۋەزىپىسى-شۇنداقلا قازاقىستاننىڭ سۇۋېرېن دۆلەت سۈپىتىدە شەكىللىنىش ۋە تەرەققىي ئېتىش ستراتېگىيەسىنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىنى تەھلىل قىلىشتىن، ئىقتىسادىي ستراتېگىيەنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مېخانىزمىلىرى بويىچە تەكلىپلەرنى تەييارلاشتىن، بازار ئىنستىتۇتلىرىنى ۋە بازار قائىدىلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشتىن ھەم تەرەققىي ئەتكۈزۈشتىن، يېڭى ئىدېئولوگىيەنى ئىشلەپ چىقىشتىن ۋە تۇرۇشلۇق ئۆي مۇئەممىاسىنى، ئاھالىنى ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشنى ئۇيۇشتۇرۇشتىن ئىبارەت. دۆلەت مۇكاپاتلىرى بويىچە كومىسسىيەسىگە رەھبەرلىك قىلىدۇ.

باش مىنىستر سېرگېي تېرېششېنكو

بىۋاستە مىنىسترلار كابىنېتىنىڭ پائالىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىدۇ، مىنىسترلىكلەر، ئىدارىلەر، دۆلەت كومىتېتلىرى ۋە باشقا دۆلەت باشقۇرۇش ئورگانلىرىنىڭ، ۋىلايەتلەر ۋالىيلىرى، ئالمۇتا ۋە لېنىنسك شەھەرلىرى ھاكىملىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتنى ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىي ئەتكۈزۈش بويىچە ئىشىنىڭ، تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقىلارنىڭ ئۇيۇشتۇرۇلۇشىنى ئۇيغۇنلاشتۇرىدۇ.

شۇنداقلا ھۆكۈمەتنىڭ بوھرانغا قارشى پروگراممىسىنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىغا، ئىقتىسادىي ئۆزگىرىشلەر بويىچە مىللىي كېڭەشكە رەھبەرلىك قىلىدۇ، ئاگرار-سانائەت كومپلېكسى ۋە ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن تەمىنلەش مەسىلىلىرىنى باشقۇرىدۇ.

باش مىنىسترنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى دەۋلېت سېمبايېۋ

تۈپ-ئاساسىي ئىقتىسادىي ئىسلاھاتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەسىلىلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى بۇنىڭ ۋەزىپىسى مىنىسترلىكلەر ۋە ئىدارىلەرنىڭ، ۋىلايەتلەر ۋالىيلىرىنىڭ بازار ئىقتىسادىغا كۆچۈش پروگراممىسىنى ئورۇنلاش بويىچە پائالىيىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇشتىن؛ دۆلەت باشقۇرۇش ئورگانلىرى پائالىيىتىنىڭ ئەتىجدارلىغىنى ئاشۇرۇشتىن ۋە ئۇلارنىڭ تەشكىلىي ستروكتۇرىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشتىن؛ جۇمھۇرىيەت بيۇدجېتىنى، ئىندىكاتىۋلىق پلان-تەخمىنلەرنى ئىشلەپ چىقىشقا رەھبەرلىك قىلىشتىن ۋە ئۇلارنىڭ ئورۇنلىنىشى ئۈستىدىن نازارەت قىلىشتىن، مالىيە، باھا ۋە ۋاليۇتا سىياسىتىنى شەكىللەندۈرۈشتىن؛ جۇمھۇرىيەتنىڭ تۆلەم تەڭپۇڭلۇغى، تاشقى قەرىزى ۋە ۋاليۇتا جەھەتتىن تەڭشەش ئۈستىدىن نازارەت قىلىشتىن؛ ئاھالىنى ئىش بىلەن تەمىنلەش، ئۇلارغا ئىش ھەققى تۆلەش، ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش مەسىلىلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشتىن؛ مىنىسترلىكلەر ۋە ئىدارىلەرنىڭ خەلق ئارا مالىيە ۋە ئىقتىسات تەشكىلاتلىرى بىلەن ئۆز ئارا ھەرىكەت قىلىشنى تەمىنلەشتىن ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

باش مىنىسترنىڭ ئورۇنباسارلىرى غالىم ئەبىلسېيىتوۋ

ئۇنىڭغا دۆلەت پەن-تېخنىكىلىق سىياسىتىنى ئىشلەپ چىقىرىش ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇش، مىللىي مەخسەتچانلىق ۋە ساھالار ئارا ئىلمىي ۋە پەن-تېخنىكىلىق پروگراممىلار بىلەن لايىھەلەرنى ئىشلەپ چىقىشنى ھەم ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ئۇيۇشتۇرۇش مەسىلىلىرى؛ پەن-تېخنىكىلىق تەرەققىياتنى ۋە تېخنولوگىيەلىك ئىنتىلىشنى تەمىنلەشنى رىۋاجلاندۇرۇش، ئىلمىي تەتقىقاتلارنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش، پلانلاش ۋە مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش مەسىلىلىرى؛ ئىلىم-پەن مىنىسترلىگىنىڭ پائالىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىش، مىنىسترلىكلەر بىلەن ئىدارىلەرنىڭ پەن-تېخنىكىلىق سىياسەت ۋە تېخنولوگىيەلىك تەرەققىيات مەسىلىلىرى بويىچە پائالىيىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش؛ ئەخباراتلاشتۇرۇش، مۇداپىئە ئېھتىياجلىرى ئۈچۈن ئىلمىي-تەتقىقات ۋە تەجرىبە-كونسترۇكتورلۇق ئىشلارنى ژۈرگۈزۈش، مۇداپىئە، پەن-تېخنىكىلىق كومپلېكسلىرىنى ۋە كارخانىلىرىنى كونۋېرسىيەلەش مەسىلىلىرى؛ ئىلمىي، ئىلمىي-پېداگوگ كادرلارنى تەييارلاشنى، قايتا تەييارلاشنى ۋە ئۇلارنى ئاتتېستاتسىيەدىن ئۆتكۈزۈشنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش مەسىلىلىرى تاپشۇرۇلدى.

ئاسىخات ژاباغىن

دۆلەتنىڭ ماددىي ئىشلەپ چىقىرىش، قاتناش، ئالاقە، قۇرۇلۇش كومپلېكسى ۋە تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقىلار ساھالىرىنى باشقۇرۇشنىڭ ئۇمۇمىي ۋە ئوپېراتىۋ مەسىلىلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

مىنىسترلىكلەرنىڭ جۇمھۇرىيەتنىڭ ئېنېرگېتىكا مۇستەقىللىغىنى تەمىنلەش قىسمىدىكى پائالىيىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرىدۇ.

ۋەنىېك كەرىبژانوۋ

ئۇنىڭ ۋەزىپىسى مۈلۈكنى دۆلەت قارمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش بويىچە مىللىي پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن، مۈلۈكنىڭ دۆلەتلىك ئەمەس شەكىللىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتىن، مونوپولىيەگە قارشى سىياسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن؛ دۆلەت مۈلكىنى باشقۇرۇشتىن؛ دۆلەت مۈلكى بويىچە دۆلەت كومىتېتىغا رەھبەرلىك قىلىشتىن ئىبارەت.

قۇئانىش سۇلتانوۋ

ئۇنىڭغا مەدەنىيەت، سەنئەت، بىلىم بېرىش، سالامەتلىكنى ساقلاش، ئەخبارات، مەتبۇئات، ئارخىۋ، تۇرىزم ۋە سپورت مەسىلىلىرى؛ ئىجتىمائىي-سىياسىي جەريانلارنى ئۆگىنىش ۋە تەخمىن قىلىش، مەنىۋىلىك ۋە مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەر مەسىلىلىرى؛ ئىجادىي ئىتتىپاقلار، ئىجتىمائىي-سىياسىي ۋە ياشلار تەشكىلاتلىرى بىلەن ئۆز ئارا ئالاقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش تاپشۇرۇلدى.

پرېزىدېنت ۋە مىنىسترلار كابىنېتى ئاپپاراتىنىڭ رەھبىرى ئۆرتاي ئەبىقايېۋ

ئاپپاراتنىڭ پرېزىدېنت ۋە مىنىسترلار كابىنېتى پائالىيىتىنى تەمىنلەش بويىچە ئىشىنى ئۇيۇشتۇرۇشنى؛ كادرلار سىياسىتىنى ئىشلەپ چىقىشنى، دۆلەت باشلىغى ۋە ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تايىنلىنىدىغان كادرلارنى ئۆگىنىشنى ۋە ئۇلار بويىچە تەكلىپلەرنى بېرىشنى باشقۇرىدۇ.

* * *

پرېزىدېنت بۇيرۇغى بىلەن مىنىسترلار كابىنېتى رەھبەرلىگىنىڭ تۆۋەندىكى ئۆز ئارا ئالمىشىشى بەلگۈلەندى:

سېرگېي تېرېششېنكو- دەۋلېت سېمبايېۋ، ئاسىخات ژاباغىن؛ دەۋلېت سېمبايېۋ-ۋەنىېك كەرىبژانوۋ؛ ئاسىخات ژاباغىن- غالىم ئەبىلسېيىتوۋ؛ قۇئانىش سۇلتانوۋ-غالىم ئەبىلسېيىتوۋ.

(قاز تاگ).

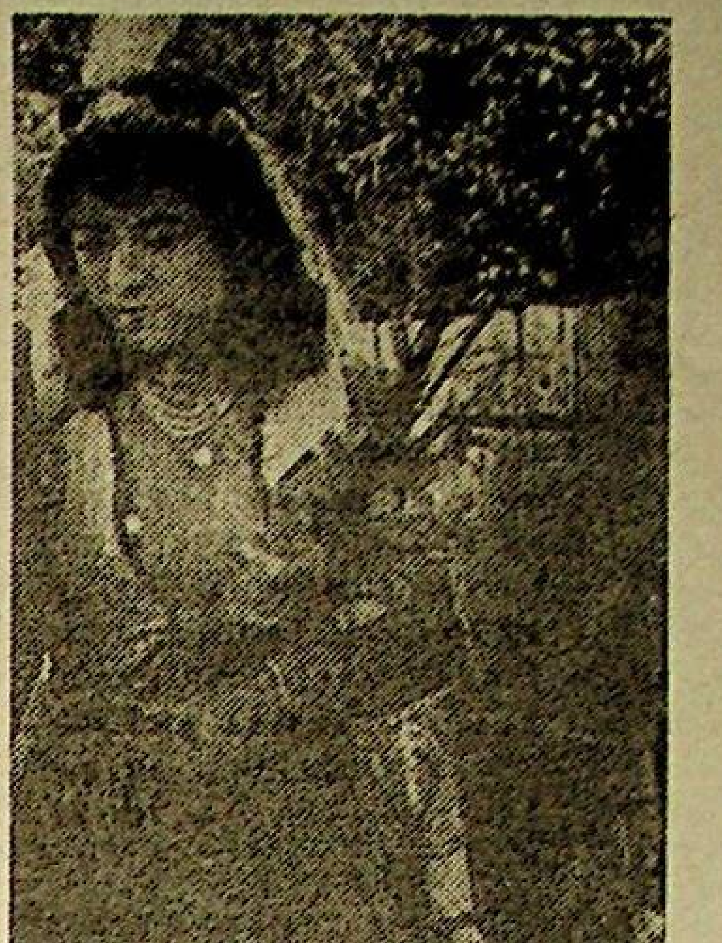

كېيىك كەبى كۆزلىرى،
ئانار كەبى يۈزلىرى،
شېرىن-شېكەر سۆزلىرى،
بىزنىڭ ئۇيغۇر قىزلىرى.

يېڭى توختام

بىيىل 1- مارتتىن ئارتىپ جۇمھۇرىيەت مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ «قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى چېگارىسى ئارقىلىق تاۋارلارنى ئوتكۈزۈش تەرتىۋى توغرىلىق» توختامى كۈچكە كىردى. جۇمھۇرىيەت مالىيە مىنىستىرلىكى يېنىدىكى باش باجخانا باشقارمىسىدا باجخانا خىزمىتىنىڭ ئىككىنچى دەرىجىلىك مەسلىھەتچىسى رۇستەم قۇنائوۋ بۇ ھۆججەتنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرى ھەققىدە مۇنۇلارنى ئېيتىپ بەردى:

كېيىنكى ۋاقىتقىچە قازاقىستان تېررىتورىيىسىدە ئىلگىرىكى كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ باجخانا قائىدىلىرى كۈچكە ئىگە بولۇپ، ئىلگىرىدىن ھايات تەلەپ قىلىۋاتقان ئۆزگەرتىشلەرگە مۇھتاج ئىدى. كۈچكە كىرگەن توختام تاۋارلارنى باشقا مەملىكەتكە ئېلىپ چىقىش ۋە ئېلىپ كېلىشنى بىر ئاز يېنىكلەشتۈرىدۇ، ئۇ تۇرمۇشنىڭ ۋە مەدەنىي ئالاقىلارنىڭ تەرەققىي ئېتىشىگە ياردەم بېرىدۇ. ئۇنىڭدا ھەم باجخانا خىزمەتچىلىرىنىڭ ھەم يولۇۋچىلارنىڭ ھوقۇقلىرى ۋە مەجبۇرىيەتلىرى كۆزدە تۇتۇلغان.

ئىلگىرى كۈچكە ئىگە قائىدىگە مۇۋاپىق يولۇۋچى چەت ئەلگە 300 سومدىن ئاشمايدىغان سانائەت تاۋارلىرىنى ئېلىپ كېتىش ھوقۇقىغا ئىگە ئىدى. ئەندى ئاقىشنىڭ 100 دوللىرىغا لايىق تاۋارلارغا سېلىق سېلىنمايدۇ، شۇنداقلا 10000 دوللارلىق تاۋار ئېلىپ كېلىشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ، ئۇنىڭدىن ئارتۇق ئاخچا مىللىي دۆلەت ياكى كوممېرتسىيەلىك بانكىلارنىڭ مەخسۇس رۇخستى بىلەن ئوتكۈزۈلىدۇ. شۇنداقلا، ھەر قانداق ئاخچىنى، جۈملىدىن سومنى ئېلىپ كېلىشكە چەك قويۇلمايدۇ.

ئوزۇق- تۈلۈك مەھسۇلاتلىرىنى تاشقىرىدىن ئېلىپ كېلىشكە چەك قويۇلمايدۇ، ئەندى جۇمھۇرىيەتتىن باشقا مەملىكەتكە چىققان ۋاقىتتا پەقەت يولغا يەتكىدەك ئوزۇق- تۈلۈك مەھسۇلاتلىرىنى ئېلىشقا رۇخسەت. مۇۋاپىق مىنىستىرلىكلەرنىڭ ئالاھىدە ھۆججەتلىرى بويىچە مەدەنىيەت بۇيۇملىرىنى، ناركوتىك ۋە پسىخوتروپلۇق دورا- دەرمەكلەرنى، قۇرال- ياراق، ئالاقە ۋاستىلىرىنى ئېلىپ مېڭىش رۇخسەت قىلىنىدۇ.

(قاز تاگ).

«تاۋگۈل» سوۋخوزىنىڭ گۈل ئۆستۈرگۈچىسى ۋالېنتىنا نىكولايېۋنا چۇركىنا ئەلگە گۈل تەقدىم قىلماقتا.

يادرو قۇرالى قەيەردە پارتلىتىلىۋاتىدۇ؟

سىزگە «بەش مىنۇس بەش» دېگەن ئىبارە، ياكى «لوبنۇر» دېگەن نام نېمىنى بىلدۈرىدۇ؟ بۇ سوئاللارغا بەزىلەر جاۋاپ بېرەلمەسلىكى مۇمكىن. لوبنۇر- بۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا جايلاشقان خىتاينىڭ يادرو سىناق مەيدانىدۇر. ئۇ ئاھايىتى يېقىن- قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختىدىن 700 كىلومېتر يىراقلىقتا. ئىلگىرى ئۇ قاتتىق مەخپىيەتلىكتە تۇتۇلاتتى. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ لوبنۇر توغرىلىق بىز پەقەت بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى- ئۆتكەن يىلى مارتتا «نېۋادا- سېمەي» خەلق ئارا يادرو قۇرالىغا قارشى ھەرىكەتنىڭ كونفېرېنسىيەسىدە خەۋەر تاپتۇق، ئەينە شۇ چاغدا ئۇنىڭ «لوبنۇر» بۆلۈمى قۇرۇلغان ئىدى.

بىر يىل ئىچىدە ئۇ خۇددى «نېۋادا- سېمەي» ھەرىكىتىگە ئوخشاش ئېتىراپ قىلىندى. ئۆتكەن يىلى شۇنداقلا ئىنتايىن چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە ۋاقە يۈز بەردى- جامائەتچىلىك ئاخىرى كۆزلىگەن مەخسىتىگە يەتتى، سېمەي يادرو سىناق مەيدانى يېپىلدى. بۇ «بەش مىنۇس بەش» ئىبارىسىغا تەئەللۇق. چۈنكى يەر يۈزىدە بەش يادرو سىناق مەيدانى بار. ئەينە شۇنىڭدىن كېيىن ئامېرىكا پرېزىدېنتى نېۋادا يادرو سىناقلىرىنى بىر يىلغا توختىتىش توغرىلىق ئېلان قىلدى، فرانسۇزلار مۇرۇروئادىكى ئۆزلىرىنىڭ سىناق مەيدانىنى ۋاقىتلىق يېپىشقا ھۆكۈمەتنى مەجبۇر قىلدى، روسسىيە پرېزىدېنتى يېڭى يەردە يادرو قۇرالىنى پارتلىتىشنى توختىتىپ تۇرۇش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلدى. لېكىن خىتاينىڭ «لوبنۇر» سىناق مەيدانىدا يادرو قۇراللىرى توختىماي سىناق قىلىنىۋاتىدۇ.

«نېۋادا- سېمەي» خەلق ئارا يادرو قۇرالىغا قارشى ھەرىكىتى «لوبنۇر» بۆلۈمىنىڭ ۋەكىللىرى، ئۇنىڭ ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئازات ھېكىمبەگ ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىنىڭ نوۋو ئالېكسېيېۋكا يېزىسىدا ئوتكۈزۈلگەن كوچمە مەجلىستە ئەينە شۇ «لوبنۇر» يادرو سىناق مەيدانى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى. «ئاتتان» ھەرىكىتىنىڭ ئاكتىۋىستى ئاماناتاي ئاسىلبېكوۋنىڭ سۆزى ئاھايىتى ھاياجانلىق بولدى، ئۇ مەزكۇر ھەرىكەت تەرىپىدىن ئوتكۈزۈلگەن ئېچىلىق مارشى توغرىلىق، مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەلگەنلىكى توغرىلىق، ئۇ يەردە «ئاتتان» ھەرىكىتى نامىدىن بارلىق مۇسۇلمانلارغا ۋىجدانلىق ئادەملەرگە يادرو سىناقلىرىغا قارشى كۈرەشنى قوللاپ- قۇۋۋەتلەشكە مۇراجەت قىلغانلىقىنى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى.

پرېزىدېنت ئاپپاراتىنىڭ ۋەكىلى ژ. قوۋاسبايېۋ ژىغىلغانلارغا جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قازاقىستاندا رادىئاتسىيە ۋەزىيىتىنى ياخشىلاشقا، سېمەيدىكى يادرو سىناقلىرىدىن ئازاپ چەككەنلەرنى ھىمايە قىلىشقا قارىتىلغان چارىلەرنى چۈشەندۈردى.

بۇ يەردە شۇنداقلا تېرە- ۋېنېرولوگىيەلىك ئىلمىي- تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ، بوتانىكا، مىكروبىئولوگىيە ئىنستىتۇتلىرىنىڭ ئالىملىرى رادىئاتسىيەنىڭ ئاقىۋەتلىرى، سۇنى، تۇپراقنى زەھەرلەش ۋە باشقا زىيانلىق ھادىسىلەر توغرىلىق سۆزلەپ بەردى.

«لوبنۇر» بۆلۈمىنىڭ ۋەكىللىرى بۇ يەرگە كېلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەپلىرىنىڭ بىرى، شۇنداقلا يېزا ئاھالىسىنىڭ قوللاپ- قۇۋۋەتلىشىنى ھېس قىلىشتىن، بۇ يەردە يادرو قۇرالىغا قارشى ھەرىكەتنىڭ ئىشىكتە بۆلۈمىنى قۇرۇشتىن ئىبارەت بولغان ئىدى. يېزا ئاھالىسى بۇ دەھشەتلىك قۇراللىنى مەنئىي قىلىشقا بولغان چاقىرىققا يەكدىللىق بىلەن ئاۋاز قوشتى. مەسىلەن، مەكتەپ- ئىنتېرناتىنىڭ مۇدىرى ئا. تۇرسىبېكوۋ يادرو قۇرالىغا قارشى ھەرىكەت ۋەكىللىرىگە يەر يۈزىدىكى بارلىق پولىگونلارنى يېپىشنى قوللاپ- قۇۋۋەتلەيدىغان، يۈزلىگەن ئادەملەر ئىمزا چەككەن خەتنى تاپشۇردى.

مەجلىستە يادرو قۇرالىغا قارشى ھەرىكەتنىڭ تەشكىلىي كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا ناھىيە مەمۇرىيىتىنىڭ، ئېگىلىكلەرنىڭ، جامائەتچىلىكنىڭ ۋەكىللىرى كىردى.

مەجلىس ئۆتكەپ خېلە ۋاقىتقىچە ئادەملەر تارقاپ كەتمىدى. ئۇلار يۇرتى كۆيىدىنىڭ بۇ دەھشەتلىك كۈچىنى- يادرو پارتلاشلىرىنى ئەيىپلەيدىغان سۈرەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى، بۇ ئومۇمىي ھالاكەتتە يەرگە قانداق قىلىپ ياردەم بېرىش مەسىلىلىرىنى مۇھاكىمە قىلدى. يەرلىك رەسسام، زوئولوگ ئولېگ لوگىنوۋنىڭ ياخشى ئىشارىسى ئاق نىيەتنىڭ رەمزى بولدى. ئۇ «لوبنۇر» بۆلۈمى ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئازات ھېكىمبەككە ئۆزىنىڭ ئانا تەبىئەت، مەرۋايىتتەك سۈزۈك سۇ تەسۋىرلەنگەن «ھاۋارەڭ ئىرتىش» دېگەن رەسىمىنى سوغا قىلدى.

«لوبنۇر» بۆلۈمى نوۋەتتىكى بۇ سەپەر ئۈچۈن «ئاسفالتبېتون» ئاكسىونېرلىق بىرلەشمىسىنىڭ رەھبەرلىكىگە چوڭ تەشەككۈر بىلدۈرىدۇ، ئۇلار ترانسپورت ئاجرىتىپلا قالماي، بەلكى ئۆزلىرىدە ئېكولوگىيەلىك خىزمەت ئورنىنى ئۇيۇشتۇرغان، «لوبنۇر» بۆلۈمىنىڭ سپونسورلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ن. ژدانوۋا.

«ۋېچېرنايا ئالما- ئاتا» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى.

قىزغىن ئۆتتى

يېقىندا بىشكېك شەھىرىدىكى ژۈك- سۈكنو كومبىناتى مەدەنىيەت سارىيىنىڭ زالىدا ئىستامبۇل شەھىرىدە ئوتكۈزۈلگەن خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ بىرىنچى قېتىملىق تەسىس قۇرۇلتىيى ئىشتىراكچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش ئوتكۈزۈلدى.

ئۇچرىشىشقا تەكلىپ بىلەن ئالمۇتىدىن كەلگەن «ئۇئات» رەئىسى ھاشىر ۋاھىدىي، قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمايىلوۋ، يادرو قۇرالىغا قارشى «نېۋادا- سېمەي» خەلق ئارا ھەرىكىتى لوبنۇر بۆلۈمى ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئازات ھېكىمبەگ، ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ بىرىنچى ۋىتسە- پرېزىدېنتى ئېلەم روزىيېۋ، شۇنداقلا شائىر ر. روزىيېۋ ئىشتىراك قىلدى.

ئۇچرىشىشنى قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك «ئىتتىپاق» جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، قىرغىزىستان خەلق دېپۇتاتى نۇرمەھەممەت كەنجىيېۋ باشقۇردى.

ئىستامبۇل شەھىرىدە ئوتكۈزۈلگەن شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ تەسىس قۇرۇلتىيىنىڭ ئوتۇشى ھەققىدە سۆزگە چىققان ھاشىر ۋاھىدىي ئۆز سۆزىنى- ۋەتىنىنىڭ ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن بولغان بۇ ئۇلۇق كۈرەشتە بىز ھېچ قاچان خەلقىمىزنى ئالدىماسلىقىمىز، خەلقىمىزگە ھەممىنى تولۇق ۋە ئاشكارە ھالدا يەتكۈزۈش- تەسىس قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ھەر بىر كىشىنىڭ خەلق ئالدىدىكى مۇقەددەس ۋەزىپىسى ئېكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ، ھەقىقەتنى كەڭ ۋە تەپسىلىي بايانلاپ بەردى.

— بىز تورت كۈزۈمىز بىلەن كۆرگەن ئىستامبۇل قۇرۇلتىيىغا،- دېدى رابىك ئىسمايىلوۋ،- ئەسلىدە خەلقىمىز ئۆز ۋەكىللىرىنى سايلاپ، ئەۋەتىشى لازىم ئىدى. بىزنى ھېچ كىم سايلىمىدى. بىز پەقەت تەكلىپ ئاساسىدا باردۇق. قازاقىستاندىن بارغانلارنىڭ تەركىۋى پەقەت يازغۇچىلار، ئالىملار، سەنئەتكارلاردىن ئىبارەت بولۇپ، ھېچ قانداق خەلق ۋەكىللىرى بولمىدى.

نۆۋەتتە سۆزگە چىققان ئازات ھېكىمبەگ ئۆز سۆزىدە خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ لوبنۇردىكى يادرو سىناقلىرىنىڭ پاجىئەلىك ئاقىۋەتلىرىنى كەڭ تۈردە بايانلاپ، ۋەتەن ئىستىقلالىيىتىنى ھەل قىلىشتا لوبنۇر مەسىلىسى خەلق ئارادا چوڭ رول ئوينايدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن ئولژاس سۇلېيمېنوۋنىڭ سۆزلىرىدىن مىسال كەلتۈردى. ئاندىن كېيىن ئېلەم روزىيېۋنىڭ قۇرۇلتاي ھەققىدە قىزىقارلىق سۆزلىرى مەجلىس ئەھلىنى خوشال قىلدى.

ۋىغىنغا قاتناشقۇچىلار خەلق ئارا نېۋادا- سېمەي- لوبنۇر بۆلۈمىنىڭ قىرغىزىستاندا شۆبىسىنى قۇرۇشنى قىزغىن قوللاپ، 7 كىشىدىن ئىبارەت تەييارلىق ھەيئىتى سايلاندى. ئۇنىڭ رەئىسلىكىگە ئابدۇمېجىت مۇسايېۋ، يۈرۈست تۇرسۇن ئىسلاموۋلار بەلگۈلەندى.

سابىت ھاپىزى.

بىشكېك شەھىرى.

ئۇچرىشىش ئۆتكۈزۈلدى

يېقىندا تالغىر ناھىيەسى كالىنىن نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە دۇنياۋى شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيىنىڭ ئىشتىراكچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشنى مەھەللىمىزدىكى «ئۇئات» يەرلىك تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى نۇرمەھەممەت ئىسلام قىسقىچە كىرىش سۆز بىلەن ئېچىپ، ئۇچرىشىشقا كەلگەن زىيالىلارنى تونۇشتۇردى ۋە ئاندىن «ئۇئات» رەئىسى ھ. ۋاھىدىيغا سۆز بەردى. ئۇ ئىستامبۇلدا ئوتكۈزۈلگەن قۇرۇلتاي ھەققىدە تەپسىلىي توختىلىپ، قۇرۇلتاي خەلقىمىز تارىخىدا دەسلەپكى قېتىم ۋەتەن داۋاسىنى كۆتۈرۈپ مەيدانغا چىققان خەلق ئارا مىقياستىكى چوڭ ۋاقە بولغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

بۇ ئۇچرىشىشتا شۇنداقلا ئا. ئىبراھىمىي، ر. روزى ۋە شىرىپازدانلار ئۆز پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، خەلقىمىزنىڭ ئومۇمىي مەنپىئەتىدە بىرلىشىپ ھەرىكەت قىلىش ھەققىدە ئۆز پىكىر- مۇلاھىزىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئۇچرىشىش سەمىمىي، ئۆز ئارا پىكىرلىشىش شارائىتىدا ئۆتتى.

ئى. ئەنسەرىي.

مۇئەللىپ ماقالىنىڭ قەلەم ھەققىنى «يېڭى ھايات» جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلىدۇ.

ھەسسە قوشىدۇ

يېقىندا قازاقىستان يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ كلۇبىدا «ئارزۇ» ژۇرنىلىنىڭ چىققىنىغا بىر يىل تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ژۇرنال ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتكەنلىكى توغرىلىق ئەخبارات ۋاستىلىرىدا خەۋەرلەر بېرىلدى. مەزكۇر ئۇچرىشىشقا خوشنا جۇمھۇرىيەتلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ياركەنت، ئۇيغۇر، چېلەك، تالغىر ۋە باشقا ناھىيەلەر، ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ۋەكىللىرى، زىيالىلار، ئىشچىلار، ژۇرنالىستلار ئىشتىراك قىلدى. ئالمۇتا ۋىلايىتى جامبۇل ناھىيەسى ئۈزۈناغاچ يېزىسىدا ياشاۋاتقان 400 گە يېقىن ئۇيغۇر ئاھالىسىدىن ۋەكىل بولۇپ بۇ ئۇچرىشىشقا يىگىت بېشى تۇرسۇن تۇردىيېۋ، ساۋۇت ھاسانوۋ، ياشلاردىن زەمزەم لوقمانوۋ، ياقۇپجان ھاسانوۋلارمۇ قاتناشتى.

ژۇقۇرىدا نامى ئاتالغان ۋەكىللەر ئۇچرىشىش روھىنى يېزىداشلىرىغا تولۇق يەتكۈزدى. يىگىت بېشى تۇرسۇن تۇردىيېۋ خەلقنىڭ ھىمايىسى بىلەن چىقىۋاتقان «ئارزۇ» ژۇرنىلىنىڭ شۇ كۈنلەردە ئېغىر ئەھۋالدا قېلىۋاتقانلىقىنى ئالاھىدە ئۇقتۇرۇپ، ھەممىنى مەزكۇر ژۇرنالغا ئىختىسادىي ياردەم بېرىشكە دەۋەت قىلدى. يىگىت بېشىنىڭ سۆزىنى تۇرغان سابىروۋ، ياسىن باقىيېۋ، ھاكىم ئاسىموۋ ۋە باشقىلار قوللاپ- قۇۋۋەتلەپ، گېزىتلىرىمىزگە ياردەم بېرىۋاتقاندەك، «ئارزۇ» ژۇرنىلىغىمۇ خالىسانە ياردەم بېرىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى ۋە كۆپچىلىكنى بۇ ئالجاناپ ئىشقا ھەسسە قوشۇشقا چاقىردى.

توختاسۇن بېيشانوۋ.

يەتتە باشلىق يالماۋۇز

ئۇيغۇرستاندا 600 مىڭ ئادەمنىڭ قېنىنى توككەن ياۋۇز جاللات، ئەشەددىي مۇستەملىكىچى زوزۇڭتاڭنىڭ خاھىشى بويىچە ئۇلكە تۇزمى يولغا قويۇلغان 1884-يىلدىن بۇيانقى يۇز يىلدىن ئوشۇغراق ۋاقىتنىڭ ئىچىدە مۇقەددەس دىيارىمىزنى شوراپ، خەلقىمىزنىڭ قېنىنى ئىچىپ ھوزۇرلۇنۇپ، ئۇزلىرىگە بايلىق توپلايدىغان خىتاي ئەمەلدارلىرىدىن ئون بەشى كېلىپ كەتتى.

بۇلارنىڭ ھېچ بىرى موشۇ دىيارنىڭ قانۇنىي ئېگىلىرى بولغان خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ-تەلەپ ياكى غەزەپ-نەپرەتلىرى بىلەن ئالماشقىنى يوق.

غەپلەتتە قالغان بۇ دىيارىمىزغا كەلگەن ھەر قانداق خىتاي ئەمەلدارلىرى «مەنسەپدار بولۇپ، بايلىق توپلاش» (ئوچۇق ئېيتقاندا بۇ ئەلنى بۇلاشنى) ئاساسىي مەخسەت قىلىپ كەلگەشكە، يانچۇغى تولغانلىرى يېڭىلىرىغا ئورۇن بوشۇتۇپ بېرىش ياكى بايلىغىدىن قىزغىنىپ بىر-بىرسىنى ئولتۇرۇش، ئولتۇرەلمىگەنلىرى مۇستەملىكىچى ھوكۇمەتنىڭ مەركىزىگە شكايەت قىلىپ، ئورنىنى تارتىۋېلىش قاتارلىق يوللار بىلەن ئالمىشىپ تۇردى.

ئىلگەركى ئەمەلدارلار ئاساسەن ئۇزلىرى بىلەن يېقىن ئۇققانلىرىغا بايلىق توپلاش بىلەن قانائەتلەنگەن بولسا، ھازىر ھوكۇمرانلىق قىلىۋاتقان كوممۇنىستىك مۇستەملىكىچىلەر ۋەتىنىمىزنى تولۇق شۇمەپ شاكال قىلىۋېتىش ئۇچۇن بىر تۇتاش يالماۋۇزلۇق دولەت ئاپپاراتلىرىنى ئىشقا سالدى.

كوممۇنىست مۇستەملىكىچىلىرى ھاكىمىيەت ئۇستىگە چىققاندىن كېيىن ئۇيغۇرستان تەۋەسىدە مۇناسىۋەتلىك ساھالار بويىچە نازارەتلەرنى (دېخانچىلىق نازارىتى، مائارىپ نازارىتى، مەدەنىيەت نازارىتى...) دېگەنلەرگە ئوخشاش نازارەتلەرنى تەسىس قىلغان بولسىمۇ مۇھىم بايلىقلارنى باشقۇرىدىغان نازارەتلەرنى تەسىس قىلغىنى يوق. مەسىلەن، ئۇيغۇرستاندا گېولوگىيە، كومۇر، نېفت... قاتارلىق ساھالار بويىچە نازارەتلەر يوق بولۇپ، بۇ چەكسىز بايلىق تارماقلىرىنى ئۇرۇمچىدىكى باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى ئارقىلىق بېجىندىكى مىنىستىرلىكلەر بېۋاستە باشقۇرىدۇ. بۇ مىنىستىرلىكلەرنىڭ ئۇرۇمچىدىكى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى ش.ئۇ.ئار ھوكۇمىتىگىمۇ ھېساۋات بەرمەيدۇ.

شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ كوممۇنىست مۇستەملىكىچىلىرى يۇرتۇمىزنىڭ تەبىي بايلىقلىرىنى، بولۇپمۇ يولدۇلاپ ئېقىۋاتقان نېفت بايلىقلىرىنى خەلقىمىزگە تۇيغۇزماي شۇراۋاتىدۇ. بۇنى يەرلىك ئەمەلدارلار بىلمەيدۇ، ياكى خىتاي ئاكىلىرىغا يامان كورۇنۇپ قالماسلىق ئۇچۇن بىلىشنىمۇ خالىمايدۇ.

كوممۇنىست مۇستەملىكىچىلىرى ئوزىدىن بۇرۇنقى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىدىن ئېشىپ كەتكەن يەنە بىر يېرى، دولەتنىڭ مەمۇرىي ئاپپاراتلىرىنىڭ يۇرتۇمىزنى تالان-تاراج قىلىۋاتقىنى ئازلىق قىلغاندەك، ھەربىيلەرنىڭ بىر پۇتۇن بۇلاڭچىلىق سىستېمىسىنى قۇرۇپ، ئۇنى داۋاملىق رىۋاجلاندۇرۇش بىلەن خەلقىمىزنى ۋەيران قىلماقتا.

بۇ دەۋاتقىنىمىز ئاتالمىش «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسى» بولۇپ، بۇنىڭ تىكەنلىك تورى پۇتكۇل ئۇيغۇرستان تەۋەسىگە يېيىلغان.

ئۇلار يۇرتىمىزدىكى دېخانچىلىق، قۇرۇلۇش، قاتناش، سودا، سەھىيە، پەن-تېخنىكا قاتارلىق ھەممە ساھالارنىڭ ئاساسىنى ئېگەللەۋېلىپلا قالماستىن، ھەتتا تۇرمۇش-مۇلازىمەت، ئاممىۋى تاماق... قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە چاڭگال سېلىۋېلىپ، يەرلىك خەلقلەرنىڭ تىرىكچىلىگىنى توساپ قويۇپ، ئىنتايىن گادايى ھالغا چۇشۇرۇپ قويماقتا.

ئۇلار يالغۇز ئىختىسادىي ساھادىلا ئەمەس، ھەتتا دولەتنىڭ سىياسىي ئىشلىرىدىكى زور-زوراۋان كوچ بولۇپ، ئۇلارنى ھېچ كىشى جاۋاپكەرلىككە تارتىشمايدۇ.

ئەينە شۇ ئاتالمىش «شىنجاڭ ئىشلەپ چىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسى»نىڭ پەۋقۇلاددە ئىمتىيازغا ئېگە بولۇۋېلىپ، خەلقىمىزگە قىلىۋاتقان قاتمۇ-قات زورلۇق-زومبۇلۇقلىرىغا قاراپ، ئۇلارنى ئەپسانىلاردىكى يەتتە باشلىق يالماۋۇزلارغا ئوخشاتسام، زاماندىشلىرىم، بولۇپمۇ ۋەتىنىمىزدە بۇلارنىڭ ئازاۋىنى بېۋاستە بېشىدىن كوچۇرۇۋاتقان ۋەتەنداشلىرىم تەستىقلايدۇ،- دەپ ئويلايمەن.

شۇنى ئەسكەرتكۇم كېلىدۇكى، بۇ يالماۋۇز سىستېما مۇستەملىكە سىياسىتىنى كۇچەيتىپ، يۇرتىمىزنى خىتايلاشتۇرۇپ، خەلقىمىزنى تولۇق ئاسسىملاتسىيە قىلىش مەخستىدە پەقەت ئۇيغۇرستاندىلا تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، خىتاي دولىتىنىڭ ئىچىدىكى ھېچ-بىر ئۇلكە ياكى ئاۋتونوم رايوندا يوق دولەت ئىچىدىكى دولەتتۇر.

ئىشلەپ چىقىرىش قورۇلۇش ئارمىيەسىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

كوممۇنىست مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شۇم ئايىغى مۇقەددەس ۋەتىنىمىزنىڭ تۇپرىقىغا تېگىشتىن بۇرۇن، ئۇيغۇرستان تەۋەسىدە گومىنداڭنىڭ گېنېرالى تاۋسىيۇ باشچىلىغىدىكى 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنى بولۇپ، ئۇلار بىر تەرەپتە خىتاي ئىچكىرىسىدىن كېلىۋاتقان كوممۇنىست ئەسكەرلىرىدىن ئەنسىرىسە، يەنە بىر تەرەپتە شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ تەھدىدىگە دۇچ كېلىپ، ئۇرۇشاي- دېسە ھالاك بولىدىغان، چېكىنەي- دېسە، چېكىنىشكە يول قالمىغان شارائىتقا چۇشۇپ قالغان ئىدى. مانا شۇنداق ئېغىر ۋەزىيەتتە گومىنداڭنىڭ گېنېرالى تاۋسىيۇ بىلەن قوچاق ئولكۇلۇك ھوكۇمەت رەئىسى، كېگەش، خىتايدىن ئىبارەت ئىككى ئىمپېرىيەگە 50 يىل غالچىلىق قىلىپ، تورت ھوكۇمەتتە تەڭلا ئوزىنى يوقاتمىغان سىياسىي سودىگەر بۇرھان شەھىدى 1949-يىلى 25-سېنتەبىر كۇنى ئۇزلىرىنىڭ گومىنداڭ ھوكۇمىتىدىن ئۇز ئۇرۇپ كوممۇنىستلارغا تەسلىم بولىدىغانلىقى ھەققىدە بايانات ئېلان قىلىشىپ، ئۇيغۇرستانغا كىرگەن كوممۇنىستلارنىڭ 200 مىڭدىن ئوشۇق ئەسكەرلىرىنى داغدۇغۇلۇق قارشى ئالغان ئىدى. ئىش مانا شۇ ۋاقىتتىن باشلاندى.

كوممۇنىست مۇستەملىكىچىلىرى يۇرتىمىزغا تارىختىن بۇيان ئەجداتلىرى ئىشقا ئاشۇرالمىغان- ئۇيغۇرستاننى تولۇق خىتايلاشتۇرۇش پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇچۇن كەلگەن ئىدى. كوممۇنىستىك دېكتاتورىسىنىڭ دەسلەپكى كۇنلىرىدە ئۇ يەر بۇ يەردە ئېيتىلغان: «بىز سىلەرگە ۋاقىتلىق ياردەمگە كەلدۇق»، «ئۇچ يىلدا كېتىمىز...»- دېگەنگە ئوخشاش گەپ-سوزلەر كوممۇنىستلارغا خاس ئالدامچىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئۇلار ئەسلىدە كەتمەس بولۇپ كەلگەن ئىدى. كەتمەس بولۇپ كېلىپلا قالماستىن، يەنە كوپلەپ خىتايلىرىنى ئەكىلىشكە زېمىن ھازىرلاش ئۇچۇن كەلگەن ئىدى،- شۇنداق قىلىشتى ۋە قىلماقتا.

ئاتالمىش «شىنجاڭ ئىشلەپ چىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسى»نىڭ قۇرۇلۇشى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئۇمۇمىي پىلانىنىڭ مۇقەددىمىسى ئىدى. بۇ قارا نىيەتنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى تەشەببۇسكارى قانخور، ئىستىبدات ماۋزېدۇڭنىڭ ئۇيغۇرستاندىكى ئىشەشلىك قول چوقمىغى، خىتاي شوۋىنىزمىنىڭ تىپىك ۋەكىللىرىدىن بىرى گېنېرال ۋاڭ جېن ئىدى.

بۇنى بىز گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستلار ئوتتۇرىسىدا دەللاللىق قىلىپ يۇرگەن مىللىي ئازاتلىغىمىزنىڭ دۇشمىنى گېنېرال جاڭ جىجوڭنىڭ سوزىدىن بىلىۋالايمىز: «شىنجاڭ تېنچ يول بىلەن ئازات بولغاندىن كېيىن مەن گېنېرال ۋاڭ جېن بىلەن شىنجاڭدا ئۇزۇن تۇرغان ھەربىيلەرنىڭ تەغدىرى ھەققىدە بىر پىكىرگە كېلىۋېلىش نىيىتىدە گەپ قىلىپ «ھەربىيلەر كوپلىرى ئائىللىرىنى سېغىندى. قايتىشنى خالىغانلارغا رۇخسەت قىلساق قانداق؟»- دېسەم، ۋاڭ جېن «مەن شىنجاڭدىن بىرمۇ خىتاينىڭ كېتىشىنى خالىمايمەن»،- دېدى» دەپ يازىدۇ ئۇ.

گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ نىيىتى بىلەن جۇڭنەنخەيدە ئولتارغان مۇستەبىت ماۋزېدۇڭنىڭ نىيىتىنىڭ بىر ئېكەنلىگىنى يەنە شۇ جاڭ جىجوڭنىڭ ئەسلىمىسىدىن كورۇمىز: جاڭ جىجوڭ مۇنداق يازىدۇ؛ «مەن ماۋجۇشى بىلەن سوزلەشكىنىمدە مەن: «شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر-جەڭچىلەر كوپ يىللاردىن بۇيان ئىشلەپ كېلىۋاتقاشقا كوپ قىسمى ئوز يۇرتلىرىنى سېغىنماقتا. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى ئۇلارغا ئازىراقتىن خىراجەت بەرسەك، يۇرتلىرىغا قايتىپ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشسا»- دېسەم، ماۋزېدۇڭ: «ئەڭ ياخشىسى ھوكۇمەت ئۇلارنىڭ ئائىلە-تاۋاباتلىرىنى ئاپارغۇزۇپ بېرىشى كېرەك. ئائىلىسى يوقلارغا كوپرەك ئاياللارنى شىنجاڭغا بېرىشقا سەپەرۋەر قىلساق، ئۇلار شۇ يەردە ئويلۇك-ئوچاقلىق بولۇپ، مەڭگۇلۇك يېلتىز تارتىدۇ»-دەپ مېنىڭ پىكرىمگە قوشۇلدى...» (جاڭ جىجوڭ «ئۇرۇمچى سوھبىتىدىن. شىنجاڭ تېنچ ئازات بولغانغا قەدەر» 340-بەت).

ماۋ باشچىلىغىدىكى كوممۇنىست ئىشغالىيەتچىلىرىنىڭ ئۇمۇمىي پىلانى بويىچە قۇرۇلغان ئاتالمىش «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسى»نىڭ ئاساسلىق قىسمى گومىنداڭدىن ئەسىرگە چۇشكەن 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇن ئىدى. بۇ قوشۇننىڭ ئادەملىرى 1944-يىلدىن 1949-يىلغىچە شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئارمىيەسى بىلەن سوقۇشقاندىن تاشقىرى، 3 ۋىلايەتتىن باشقا جايلاردىكى پارتىزانلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ، شەرقىي تۇركىستان خەلقىگە ئولگىچە ئۇچ ئادەملەر ئىدى. بۇلارنىڭ كوڭلىدە خەلقىمىزگە قارشى غۇمى يوق بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ «ئاناڭنى...» دەپ قويسا ئون يىل ئاداۋەت ساقلايدىغان خىتاي چېرىكلىرىدە مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوقىدا ئولگەن سەپداشلىرى ئۇچۇن قىساس ئېلىش ئويى ساقلانماسمۇ؟! شۇنداق قىلىپ زاماننىڭ زورلۇقى، بەزى مىللىي ئەمەلدارلارنىڭ كورلىكى خەلقىمىزنىڭ قويۇنلىرىغا ئىلان سېلىپ قويغان ئىدى. بۇ ئىلانلار خەلقىمىزنى قانداق چېقىپ، قانلىرىنى قانداق دەم تارتىۋاتقانلىقىنى كوردۇق ۋە كورۇۋاتىمىز.

خەلق دۇشمىنى ماۋنىڭ «كوپرەك ئاياللارنى شىنجاڭغا سەپەرۋەر قىلىش...» چاقىرىغى يەنە بىزنىڭ پاك دىيارىمىزغا پاسكىنچىلىق ئېلىپ كەلدى.

دەرۋاقە، كوممۇنىستلار تەبىتىگە خاس ئالدامچىلىق بىلەن ئوز ھاكىمىيىتىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا بەزى ئىشلارنى قىلغان بولدى. بۇنىڭ بىرسى-شەھەر، شەھەرلەردىكى پاھشەخانىلارنىڭ پائالىيىتىنى چەكلەپ، ئۇ يەرلەردىكى خوتۇنلارنى كەسىپلىرىنى ئوزگەرتىشكە (پاھشەۋازلىق قىلماسلىققا) مەجبۇر قىلدى.

بىراق ئۇلارنى ئوز يۇرتلىرىدا مۇۋاپىق يېڭى كەسىپلەر بىلەن تەمىنلىمەستىن، «دالىنىڭ يول يورۇغى بويىچە» پۇتكۇل خىتاي بويىچە يىغىپ، ھەممىسىنىلا ئۇيغۇرستانغا ئېلىپ كېلىشتى.

«ئائىلىرىمىز بېتاھارەت دەسسەشنى گۇناھ»- دەپ بىلگەن پاك تۇپرىغىمىزغا، شەھەر-شەھەرلەردىن يىغىلىپ كەلگەن جەمىيەت ئەخلەتلىرىنىڭ ئىپلاس ئاياقلىرى تەككەندە، مۇقەددەس تۇپراق غەزەپتىن تىترەپ كەتكەن ئىدى.

ئۇزۇن يىل ئەسكەرلىكتە يۇرۇپ، كىرئارقانلىرىغا يېيىپ قويۇلغان ئاياللار كويىنىگە سانائلاپ قاراپ كېتىدىغان بولۇپ قالغان چېرىكلەرگە بۇ «كەسپىنى ئوزگەرتىپ كەلگەنلەر» پەرىدەك كورۇنۇپ كېتىپ، تالاش-تارتىشتا خوتۇنلۇققا ئېلىنىشتى.

ئاتالمىش «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيەسى»نىڭ ئائىلەۋىي ھاياتى مانا شۇنداق باشلانغان ئىدى.

ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسىنىڭ ئاساسىي گومىنداڭ ئەسىرلىرى بىلەن «كەسىپ ئوزگەرتكەن»، «سەتەڭلەر»دىن قۇرۇلغان بولسىمۇ ئۇلار كوممۇنىست ئىشغالىيەتچى ئارمىيەسىدىنمۇ مەلۇم كىشىلەرنى قوشقان ئىدى. كوممۇنىستلار بۇزەك خەلققە گومىنداڭچىلار بىلەن جەمىيەت سۇپۇرۇندىلىرىنى زەللە قىلىپ ئەكىلىپ بەرگەن بىلەن، ئۇلارغا ئوزلىرى ئىشەنمەيتتى. كوممۇنىستلار ئۇلارنىڭ قارا كوچىدىن ۋە ئۇيغۇرستاندىكى خىتاي سانىنى تولدۇرۇشۇپ بېرىشىدىن پايدىلانغان بىلەن مەسئۇل خىزمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئوزلىرى قىلىشاتتى.

مانا شۇ تەرىقىدە تەشكىل قىلىنغان بۇ ئاتالمىش ئارمىيە ئوز ئىشىنى ئاساسەن ئويلەرنى، گەزەرمىلەر، ھەتتا يەر ئاستى گەملەرنى ياساشتىن باشلاپ، جىددى ئېلىپ ماڭدى.

بۇ، ئەلۋەتتە، ئۇزاق ئوتمەي كېلىدىغان كوپ مىللىونلۇق خىتايلار ئۇچۇن تەييارلىق ئىدى.

كوپ ئوتمەي، يەنە بىرقانچە تۇركۇم ھەربىي قىسىملار كېلىشى بىلەنلا قالماستىن، خىتاي تەۋەسىنىڭ ھەممە يېرىدىن دېگىدەك تۇرمە ۋە ئوزگەرتىش لاگېرلىرىدىكى مەھبۇسلارنى ئەكىلىپ، جاي-جايلاردىكى ئەمگەك مەيدانلىرىغا توكتى.

جاھاندىكى ھەممە مۇستەملىكىچىلەر ئوز مۇستەملىكىلىرىنى خام ئەشيا مەنبەسى، جازا لاگېرى، زىيانلىق سانائەت قالدۇقلىرىنى توكىدىغان ئەخلەتخانا، ئادەملەرنى ئومۇم يۇزلۇك قىرىدىغان قورال-ياراقلارنىڭ سىناق مەيدانى قىلىۋالىدۇ...

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى جاھاندىكى ھېچ بىر مۇستەملىكىچىدىن قالمايدۇ. بۇنىڭ ئەڭ دەھشەتلىكى لوبنۇردىكى ئاتوم پولىگونى، پۇتكۇل دۇنيانىڭ غەزەپ نەپرىتىگە قارىماي جاھىل خىتايلار يەنە سىناق قىلىۋاتىدۇ. بۇنى ئاز دەپ يۇرتىمىزنى جازا لاگېرى، ئەخلەتخانا، خام ئەشيا مەنبەسى قىلىۋالدى.

ھەربىي قىسىملار، مەھبۇسلار ئېقىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ شۇنچە كوپلىگىگە قارىماي، ھەربىي مۇددىتى توشقان ئەسكەرلەرنىمۇ يۇرتلىرىغا قايتۇرۇشمىدى. «ماۋجۇشى» دەيدۇ جاڭ جىجوڭ- شىنجاڭدىكى ھەربىي سەپتىن بوشاشقا تېگىشلىك 200 مىڭ كىشىلىك قوشۇن بۇ يىل، كېلەر يىل ئەمەس، ئىندىنقى يىل بوشاتقان تەغدىردىمۇ، ئىچكىرىگە (خىتايغا دېمەكچى) قايتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بىز ئۇلارنىڭ ئائىلە-تەۋەلىرىنى كەلتۇرۇپ بېرىمىز. ئا-

(ئاخىرى 4-بەتتە).

يەتتە باشلىق يالماۋۇز

ئىلىسى بولمىغانلارغا 50—100 مىڭ ئايالنى شىنجاڭغا سەپەرۋەر قىلىپ ئەۋەتىپ بېرىمىز»،— دېدى.

«ماۋنىڭ «شىنجاڭغا سەپەرۋەر قىلىش» چاقىرىقى بىر، ئىككى قېتىملىق ئىش بولماستىن، ئۇلگىچە داۋاملاشتۇرغان ۋە ھازىرغىچە ۋارىسلىرى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان ئىشتۇر.

يالغۇز خوتۇن-قىزلارنىلا سەپەرۋەر قىلماستىن، شەھەر-شەھەرلەردىن «چېگرا رايونغا ياردەم قىلغۇچىلار»،— دېگەن ئاتاق بىلەن مىللىونلىغان ياشلارنى كوچەرسە، يەنە ئاپەتكە ئۇچرىغان يەرلەرنىڭ ئادەملىرى،— دەپ مىللىونلىغان خىتايلارنى كوچۇرۇپ كېلىشتى. كېڭەش ھاكىمىيىتى ژىللىرىدا «كېڭەش خوۋۇپى»،— دېگەن بانا بىلەن كوچۇرۇپ ئەكىلىۋالغان ھەربىيلىرىنىڭ سانىنى مۇستەملىكىچىلەر ئۆزىلا ياخشى بىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كەسىپ ئالماشقانلىرى يەنە ئەكىلىپ بەرگەن بىكار خوتۇنىنى ئېلىپ، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسى»دە مەڭگۈلۈككە قالدۇ.

مۇستەملىكىچى ھوكۇمەت توشۇغاندىن باشقا قارغۇلارچە ئېقىپ كېلىپ، ئۇيغۇرىستاننىڭ ھەممە شەھەرلىرىدە يەنە شۇ ئارمىيە، دىۋىزىيە، پولكلارنىڭ خەيرىخاھلىقى بىلەن ئىش، ئۆيگە ئىگە بولۇپ، ئىككى ژىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇيغۇرلارنى تىللىيالايدىغان بولىدۇ.

قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ قالغان بىر ئۇيغۇر ژىگىتى بېشىنى تاشقا ئۇرۇپمۇ، ئاددىي بىر قارا ئىشقا بولسىمۇ ئورۇنلىشالمايدۇ. خىتايدىن قېچىپ كەلگەن بىر «ئاقىقۇن» ئۇزاق ئۆتمەي بىر ئىمتىيازلىق ئىشلارغا ئورۇنلىشىشى شەرتسىز. شۇنىڭ ئارقىسىدا ئۇيغۇرىستان جاي-جايلىرىدا مىڭلاپ، ئون مىڭلاپ ياشلار ئىشسىز ژۈرمەكتە. ئىشچى-خىزمەتچى كېرەك بولغان ئورۇنلار (باشلىقلىرى خىتاي ئەلۋەتتە) ئەتراپىغا قارىماي، ئادەم ئەۋەتىپ خىتايدىن ئېلىپ چىقىدۇ.

بۇ، ئەلۋەتتە، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئۇيغۇرىستاننى خىتايلاشتۇرۇپ، خەلقىنى تولۇق ئاسسىمىلاتسىيە قىلىشتىن ئىبارەت ئومۇمىي ستراتېگىيەسىنىڭ نەتىجىسى.

شۇنداق قىلىپ، 50— ژىللارنىڭ بېشىدا ھەربىيلەر، ھەربىي ئەسىرلەر ۋە ئۇلارنىڭ خوتۇنلىرى بولۇپ 300 مىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەردىن تەركىپ تاپقان ئاتالمىش «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش— قۇرۇلۇش ئارمىيەسى»نىڭ ئەتراپىدا بۈگۈنكى كۈندە 6 مىللىون خىتاي بولۇپ، ئۇيغۇرىستاننىڭ باشقا ساھالىرىدىكى 14 مىللىوندىن ئوشۇق خىتاي ئۇيۇسقا كىرمەيدۇ.

ھازىر ئۇيغۇرىستاندا ئومۇمىي 20 مىللىون خىتاي بولۇپ، كوممۇنىست تاجاۋۇزچىلىرى بېسىپ كىرگەن 1949—ژىلدىكى 200 مىڭ خىتاي بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئۇيغۇرىستاندىكى خىتايلار 100 پروتسېنت ئەمەس، ژۈز ھەسسە كۆپەيگەن. جاھاندا ھېچ-بىر مۇستەملىكىچى ئۆز مۇستەملىكىسىگە بۇنچىلىك كىشى ژۆتكىمىگەن.

ئۇيغۇرىستاننى خىتايلاشتۇرۇشتا ئىشلەپچىقىرىش— قۇرۇلۇش ئارمىيەسىنىڭ رولى خوجايىنلىرى كۈتكەندىنمۇ ياخشىراق ئاتقۇرۇلۇۋاتىدۇ.

يالماۋۇزلارنىڭ ئىقتىسادىي زوراۋانلىقى

كوممۇنىستىك خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ تاجاۋۇزچى ئەجداتلىرىدىن ھەممە جەھەتتە ئۆتۈپ كەتتى.

بۇرۇنقىلار، بولۇپمۇ بىزنىڭ كۆزىمىز بىلەن كۆرگەن گومىنداڭچىلار دېھقانلارنىڭ تەييار مەھسۇلاتىنى-ئاشلىق، يەم-چۆپلىرىنى ئەسكەرلىرىگە دەپ تارتىۋېلىشقان بولسا، كوممۇنىست جاھانگىرلىرى دېھقانلارنىڭ يەرلىرىنى، ئالتۇندىن قىممەت سۇلىرىنى تارتىۋالدى.

يالغۇز يەر-سۇلارنى تارتىۋېلىش بىلەنلا قالماستىن، سانائەت، سودا، مۇلازىمەت، قاتناش-ترانسپورت قاتارلىق كىرىم بولىدىغان ساھالارنىڭ ھەممىسىگىلا چاڭگال سېلىۋېلىپ، ژۇرت ئىگىلىرىنىڭ كىرىم قىلىدىغان يوللىرىنى توساۋېلىپ، كۈلدىن-كۈلگە گادايلاشتۇرماقتا.

بۇ زومىگەرلەر ئېمىلەرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن بىز 1985—ژىلى نەشر قىلىنغان «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى»— دېگەن كىتابنىڭ 612—بېتىگە بىر نەزەر سېلىپ باقايلى: «... «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسى» دە 1983— ژىلغا قەدەر 2 مىللىون 755 مىڭ 997 ئادەم، بىر مىللىون 4883 ئىشچى-خىزمەتچى بار، 10 ژېزا ئىگىلىك دىۋىزىيەسى، بىر قۇرۇلۇش بېناكارلىق دىۋىزىيەسى، 169 دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق مەيدانى، 13 مىللىون 955 مۇ ژەر (بىر مۇ 6،2 سوتكىغا تەڭ)، 729 سانائەت كارخانىسى بار. جەمئىي 2778 ئالىي، ئوتتۇرا، كەسپىي ۋە ئاددىي مەكتەپلەر، 470 داۋالاش ئورنى، بۇنىڭ ئىچىدە كېسەلخانا 249، 141 پەن-تەتقىقات ئورنى، 13 چارلاپ-تەكشۈرۈش ئورنى، 18 مەدەنىيەت ئورنى، 40 دەريانىڭ سۈيىنى باشلاپ ژىغىدىغان چوڭ-كىچىك 93 سۇ ئامبىرى بار. ئېرىق ئۆستەڭلەردىن 44 مىڭ 792سى بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 52 مىڭ 236 كىلومېتىر ...» .

ژۇقۇرىدىكى رەقەملەرنىڭ ئۆزىلا يالماۋۇزلارنىڭ قانچىلىك بايلىق ۋە ئىمتىيازلارغا ئىگە بولۇۋالغانلىقىنى ئوچۇق كۆرسىتىدۇ. كۆرسىتىلگەن 1983—ژىلدىكى 3 مىللىونغا ژېقىن خىتايغا قاراپ ئايغى ئۈزۈلمەي كېلىپ قوشۇلۇۋاتقانلارغا قاراپ، ھازىر بۇ ساھادا 6 مىللىون خىتاينىڭ بارلىقىنى ھۆكۈم قىلىش تەس ئەمەس.

يەرگە كېلىدىغان بولساق، ھازىر ئۇيغۇرىستاندىكى 47 مىللىون مو تېرىلغۇ يەرنىڭ 14 مىللىون موسى، يەنى ئۈچتىن بىر قىسمى ئۇلاردا تۇرسا، قالدىقىمۇ بۇلاڭچى دېمەسلىك مۇمكىن؟

سۇ مەسىلىسىگە كېلىدىغان بولساق، يالماۋۇزلارنىڭ يەرلىك دېھقانلارنى ئەڭ ئازاپلاۋاتقان ساھاسى— ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان 44792 ئېرىق-ئۆستەڭنىڭ سۇلىرى ئاسمانلاردىن چۈشكەن بولماستىن، دەل شۇ دېھقانلىرىمىزنىڭ ئەسىرلەر بويى پايدىلىنىپ كېلىۋاتقان سۇلىرى ئىدى.

مۇستەملىكىچىلەر بەرگەن ھوقۇق ۋە قورال— ياراققا ئېرىشكىنىگە ئىگە بۇ قوراللىق كەلگىندىلەر دېھقانلىرىمىزنىڭ سۇلىرىنى تارتىۋالدى.

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قارا چوماقلىرىنىڭ كۈچلۈكلىكى ۋە ھوقۇقلىرىدىن پايدىلىنىپ، ھەر-بىر شەھەر، ژېزىلارنى ئارىلاپ ئۆتىدىغان ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى شەھەر-ژېزىنىڭ سىرتىدىنلا توساپ، ئايلاندۇرۇپ ئېرىق-ئۆستەڭ چېپىپ، ئۆددۈل ئۆزلىرىنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا ئاپىرىپ ئالغان. نەتىجىدە قەدىمدىن كىشىلەرنىڭ ھەۋەسىنى تارتىدىغان باراقسان ژېزىلار، ھەتتا شەھەرلەر قۇرغاقچىلىقتا، دەرەقسىز قاقاسلىققا ئايلىنىپ كەتكەن. شۇنچە سۇغىرىش سىستېمىسى، 93 سۇ ئامبىرى تۇرۇغلۇق، سۇ ئۈچۈن قىلىۋاتقان زورلۇقلىرىنى تېخىچە توختاتقىنى يوق. ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ باي ناھىيەسىگە ژېقىن ياقا ئېرىق دەرياسى بولۇپ، دىۋىزىيەلەر بۇ دەريانىڭ ئېقىمىنى ئۆزگەرتىپ، سۈيىنى ئۆزلىرىنىڭ بىر قانچە دېھقانچىلىق مەيدانى بار تەكلىماكان تەرەپكە ئاققۇزۇشقا كانال قېزىش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ 2— كاتىۋى (ئۇيغۇر ئىكەن) «ئەگەر بۇ پىلان ئىشقا ئاشسا، كۈچار، شاھيار، ئۇقسۇن ئۈچ ناھىيە سۇسىز قالىدۇ»،— دەپ قوشۇلمىغاندا 1985 —ژىلى ئۇ كىشىنى «دوڭگە ژىقىتىپ قويۇپ» ئۆز پىلانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇۋەرگەن. بەلكىم كۈچار، شاھيار سۇسىز قالغاندۇر؟ (مورىتىدە «دوڭگە ژىقىتىش» ئېرىمىنگە ئىزاھات بەرگۈم كېلىدۇ. بۇ ئۇيغۇرىستاندا ھازىر ھەممە زىيالىلار چۈشىنىدىغان ئېرىمىن بولۇپ، بىرەر مەسئۇل كىشى خىتايلارغا ياقماي قالسا، «ئوستەردۈق»،— دەپ ئۇزىدىن بىر دەرىجە ژۇقۇرى ئورۇنغا ئاپىرىپ، ھوقۇقسىز بىر ئىشقا قويۇپ قويىدۇ. مەسىلەن ئۇزىنىڭ ھوقۇقىنى ئىشلىتەلەيدىغان ناھىيەنىڭ ھاكىمى بولسا ئۇنى ئوستەردۈق دەپ ۋىلايەتكە ئاپىرىدۇ، بىراق ئۇ يەردە ئەرزىمەس بىر خىزمەت بېرىدۇ، ياكى «سىياسىي كېڭەش ئەزاسى»— دېگەن قالپاقنى كېيگۈزۈپ قويىدۇ دە، مائاشىنى ئېلىپ ياتىدۇ. مانا شۇنى ئۇيغۇرىستاندا «دوڭگە ژىقىتتى»،— دەيدۇ).

يەرلىك دېھقانلار ھازىرغىچە ئوتتۇرا ئەسىر دېھقانچىلىق ئۇسۇلىدا سوقا بىلەن يەر ھەيداپ، شامالدا خامان سورۇپ ژۈرۋاتسا، ئۇلار زامانىۋى ژېزا ئىگىلىك تېخنىكىلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ ئىشلىمەكتە.

ژۇقۇرىدا قەيت قىلىنغان كىتابنىڭ 201— بېتىدە 1983—ژىلغا كەلگەندە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ژېزا ئىگىلىكىدە چوڭ -كىچىك تراكتورلار— 55 مىڭغا، كومباينلار— 3500 گە، ئاپتوموبىل 7000 گە، پىرىسپىلار 10 مىڭغا ژەتتى»— دېيىلگەن بولۇپ، بۇ تېخنىكىلارنىڭ ھەممىسى شۇ دىۋىزىيەلەرنىڭ ئىلكىدە ئىكەنلىكىدە شەك يوق. چۈنكى يەرلىك دېھقانلاردا تېخنىكا يوق. بولسىمۇ كىچىك تىپتىكى تىرەكتورلار بىلەن كىچىك پىرىسپىلار بولۇپ، ، شۇمۇ يەرلىك دېھقانلارنىڭ ژېزىلىرىغا قىسىلىپ كىرىۋالغان خىتاي دېھقانلىرىنىڭ قولىدا.

ئىقتىسادىي جەھەتتىن زوراۋانلىق بىرىنچى ئورۇندا تۇرغاچقا ئادەملەر بىلەن بولغان مۇئامىلىدە ئىنتايىن مۇشتۇم زور بولۇۋالغان، ھۆكۈمەت ئالدىدا ئۇلارنىڭ گېپى-گەپ. خىتايلار ھېچ-قاچان يەرلىك خەلق ئالدىدا ئۆزىنىڭ قۇراللىق دېھقانلىرىنى يەرگە ئۇرمايدۇ.

بېچارە يەرلىك ئەمەلدارلار بولسا يەنىلا ئۇلارغا خۇشامەت قىلىپ، ئۆز خەلقىنى باسىدۇ.

يالماۋۇزلارنىڭ كەلتۈرگەن ئېكولوگىيەلىك ئاپىتى

ئۇيغۇرىستان خەلقىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ۋاڭ جېننىڭ ئۆتۈپ كەتكەن سولچىلىقىنىڭ كاساپىتىدىن ئانا ژۇرت تۈزۈپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئېكولوگىيەلىك زىيانغا ئۇچرىدى. ئۇنىڭ بوز يەرنى كۆپلەپ ئېچىشقا كۈشكۈرتىشى سەۋەبلىك جۇڭغارىيە ۋە تارىم ۋادىسىدا پايانسىز توغراقلىقلار ۋە باشقا تەبىئىي ئورمانلىقلار قۇمۇرۇپ تاشلانغانلىقتىن تەبىئەت ھىمايىچىسىدىن ئايرىلىپ قالدى. نەتىجىدە قۇملارنىڭ كۆچۈشى جىددىيلىشىپ كەتتى. كۆپلىگەن ئېتىزلارلا ئەمەس، ھەتتا ژېزا ۋە شەھەرلەر قۇمنىڭ تەھدىتىدە قالماقتا.

ئۆتكەن ژىلى ئۈرۈمچىدە بىر ئولتۇرۇشتا ئۇنىڭ ئويىدە قاغىلىق ناھىيەسىنىڭ بىر مەسئۇل كىشىسىنىڭ: «تەكلىماكان چۆلىدىن بىر نەچچە ژۈز كىلومېتىر ژىراقلىقتىكى قاغىلىقنى قۇم بېسىپ كېتىش خوۋۇپى بار. ھازىر ناھىيەلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوراسىغا قۇم ژىغىلىشقا باشلىدى»،— دېگەن گېپىنى ئاڭلىغان ئىدىم.

مېنىڭ بالىلىقىمدا كۈچارنىڭ ژۇقۇرىسىدىن تۆۋەنگە ئۆتۈپ كېتىدىغان تۆرت ئۆستەڭ بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ زىننىتى، ساپ ھاۋا مەنبەسى ئىدى. ئەندى بولسا ئۇ سۇلار ناھىيەنىڭ سىرتىدىنلا باشقا ياقلارغا تارتىلىپ كېتىپ، شەھەر ئەخلەتخانىغا ئايلىنىپ قالغان.

شۇنىمۇ ئەسكەرتكۈم باركى، كېيىنكى ۋاقىتلاردا خىتاي مەتبۇئاتىنىڭ ئۆزىدە ئۇيغۇرىستاننىڭ ئېكولوگىيەلىك پاجىەسى ھەققىدە قورقۇنۇشلۇق مەلۇماتلارنى بېرىدۇ. شۇ مەلۇماتلارنىڭ بىرىدە خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇرىستانغا بېسىپ كىرگەن ۋاقىتتا— 1949—ژىللىرى بارلىق تەۋەنىڭ 4 پروتسېنتىلا تېرىلغۇغا ژارايدىكەن. قىرىق ژىلدىن بېرى ئېچىلغان شۇنچە بوز يەرلەرگە قارىماستىن، ئەندى تېرىشقا بولىدىغان يەرلەر بارلىق تەۋەنىڭ 2،5 پروتسېنتىگە چۈشۈپ قالغان.

ماۋچىلارنىڭ خىتايلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىكى پائالىيەتلىرى

ژۇقۇرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئىشلەپچىقىرىش -قۇرۇلۇش ئارمىيەسى ئىقتىسادىي مەدەنىي ۋە تۇرمۇش ساھالىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز قوللىرىغا ئېلىۋالغان. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ يولۇۋچى قاتناش ساھاسى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ۋەتىنىمىزنى خىتايلاشتۇرۇشى ئۈچۈن چوڭ خىزمەت قىلماقتا.

ئۈرۈمچىدە ۋە باشقا چوڭ شەھەرلەردە ئۇيغۇرىستاندىكى 11 دېھقانچىلىق دىۋىزىيەسىنىڭلا ئەمەس، ھەتتا پولكلىرىنىڭمۇ مېھمانخانىسى ياكى ئىش باشقۇرۇش ئورۇنلىرى بار. ئەينە شۇ ئورۇنلار ئاساسەن يولۇۋچىلارنى توشۇش-قاتناش مۇلازىمەتلىرىنى ئادا قىلىدۇ. بۇ ئورۇنلارنىڭ ئالدىدىن ئايغى ئۈزۈلمەي لىقمۇ-لىق تولغان خىتايلار بىلەن ئۇيغۇرىستاننىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىغا قاراپ كېتىۋاتقان ئاپتوبۇسلارنى داۋاملىق كۆرۈشكە بولىدۇ. ئۇلار يەنە يولۇۋچىلارنى ئۆز مەھكىمىلىرى ئالدىدا ماڭغۇزۇپلا قالماستىن، بوش ئاپتوبۇسلارنى پويىزد ۋوگزالى، ھەتتا ئۈرۈمچىدىن 200 كىلومېتىرچە ژىراق بولغان داخېيەنزە ستانسىيەلىرىگە ئەۋەتىپ، شۇ يەرلەردىن خىتايلارنى ژىغىپ توشۇيدۇ.

ئادەتتە ئۈرۈمچى شەھەرلىك قاتناشتىن غۇلجىغا 1—2 ئاپتوبۇس ژۈرسە، دىۋىزىيە تارماقلىرىدىن كۈنىگە 8—10 ئاپتوبۇس غۇلجىغا ژۈرىدىغان بولۇپ، ئۇلار يەنە غۇلجىغا ژېتىپ بارغاندىن كېيىن غۇلجا قاتناش بېكىتى ئالدىغا بارماستىن، دىۋىزىيەلەرنىڭ مېھمان كۈتۈشلىرى ئالدىدا توختايدۇ ياكى توختىماستىنلا دىۋىزىيە دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا ئېلىپ كېتىشىدۇ.

ھەتتا ئۇيغۇرىستاننىڭ جەنۇبىغا توشۇلۇۋاتقانلار كۆپىرەك ۋە ئوڭۇشلۇغىراق بولماقتا. بۇنىڭ ئاساسلىق ئامىللىرىدىن بىرى پويىزدنىڭ كورلىغىچە ژېرىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە دىۋىزىيەنىڭ كۆپلىگەن ئاپتوبۇسلىرى ئۈرۈمچىگە يەتمەستىنلا ئادەملەرنى تۇرپان، داخېيەنزە، ھەتتا ئۈرۈمچىگە 80 چاقىرىم يەردىكى تۇزلۇق كۆل ستانسىيەلىرىدىنلا توشۇپ كېتىۋېرىشىدۇ. مانا شۇنىڭ نەتىجىسىدە بولۇپمۇ پويىزد كەلگەندىن كېيىن كورلا ئۆزىنىڭ مىللىي قىياپىتىنى تامامەن ژوقۇتۇپ، خىتاي شەھىرىگە ئايلىنىپ قالغان. بۇ شەھەرگە ئۇزاق كەلمىگەن ئادەمگە «كورلا موشۇ» دېسە، ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ. مەن 1989—ژىلى كورلىنى كۆرۈپ، پېشقەدەم ژازغۇچىمىز زىيا سەمەدىنىڭ، «ئۇيغۇرىستانغا پويىزد كەلسە، بالايى-ئاپەت كېلىدۇ» دېگەن سوزىنى ئىختىيارسىز ئەسلىدىم.

ئا. راخمان.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەنكۇر ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىلىدۇ.

ئەزىز قېرىنداشلارغا خەت!

بىزلەرنى ياراتقان ئۇلۇغ ئاللا: مەن سىلەرنى ياراتتىم، ياراتمىشلار ئوزەڭلاردىن، دەپ ئاللاھىدە قەيت قىلغان. دانىشمەن ئاتابوۋىلىرىمىز: ھەرىكەت قىلساڭ بەرىكەت تاپىسەن دەپ نەسىھەتلەرنى قالدۇرغان. شۇنداق ئىكەن، بىز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىش پەيتى كەلدى.

1944-يىلى 12-نويابىردا غۇلجا شەھىرىدە قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى خەلق ھوكۇمىتىنىڭ رەئىسى تارىخچى ۋە دىنىي ئالىم ئەلىخان تورەم: شەرقىي تۈركىستان ئەزەلدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەزىز ۋەتىنى بولغان، ئوز دەۋلىتىگە ئوزى ئىگە مۇستەقىل دولەت بولغان، ئىلىمپەندە، قول ھۈنەرۋەنچىلىكتە، سانائەتتە رىۋاج تېپىپ، جاھانغا تونۇلغان ئىدى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەركىنئازات، بەختلىك ھاياتىنى كورەلمىگەن خىتاي باسقۇنچىلىرى ۋەتەن خائىنلىرىنى سېتىۋېلىپ، مۇناپىقلارنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ ئەلنى بېسىپ ئالغان. بىز ئۇنىڭدىن چوڭ ساۋاق ئالدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ قېتىمقى كۆرەشتە بىز چوقۇم غەلىبە قىلىپ، ئازاتلىقىمىزنى قولىمىزغا ئالىدىغانلىقىمىزغا ئىشەنچىم كامىل، دەپ ئېيتقان ئىدى. سويۇملۇك رەھبىرىمىز ئەخمەتجان ئەپەندىمىز بىرلىك، ئىتتىپاقلىق بار يەردە چوقۇم غالىبىيەت بولىدۇ، خەلقىمىزگە زۇلۇم قىلغانلار چوقۇم ئولۈمگە مەھكۇم، بىز سوزسىز ئىگە بولىمىز، بۇنىڭ ئۈچۈن شەخسىي مەنپەئەتتىن كېچەلەيدىغانلاردىن ساقلىنىش كېرەك، دەپ جېكىلىگەن ئىدى.

1930—1950-يىللار ئارىلىقىدا ئەزىز ۋەتىنىمىزدە ئىككى قېتىم ئازاتلىق ئىنقىلابى بولدى ۋە شەرقىي تۈركىستان ھوكۇمىتى قۇرۇلدى. ئامما ئېلىمىز تولۇق ئازات بولۇش دەۋرىگە يەتكەندە، قىزىل ئىمپېرىيەنىڭ ياردىمى بىلەن خىتاي باسقۇنچىلىرى بىرلىشىپ، ھەم ئىككى ھوكۇمىتىمىزنى،ھەم ئۇلارنىڭ رەھبەرلىرىنى ۋەھشىلىك بىلەن ئولتۈرۈپ، يەنە قايتىدىن بېسىۋالدى.

ھە، ئەمدى قوش قانخور زالىملارنىڭ زۇلۇمىدىن يۈز مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىز يوق قىلىنغان بولسا، بىرگە تۇغقاش نەچچە مىڭلىغان كىشىلەر ۋەتەندىن ئىرىك تايىرلىپ چەت ئەللەردە مۇھاجىرلىقتا ياشىماقتا. بىزنى ئەينە شۇنداق سەرسانسەرگەردانلىققا سېلىپ قويغان چوڭ ئىمپېرىيەنىڭ بىرى كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ، گۇمران بولدى. ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى خەلقلەر ئوزلىرىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېلىپ، ئوز ۋەتەنىگە ئوزى ئىگە بولۇپ، كېلەچەك بەختىنى تىكلەش يولىدا پىداكارانە ئەمگەك قىلماقتا.

ئەزىز قېرىنداشلار، بالا يىغلىمىسا، ئانا ئەمچەك سالمايدۇ، دېگەندەك، بىزمۇ ئوزىمىزدىن ھەرىكەت قىلمىساق، ھېچ كىم بىزنىڭ ژىغىمىزنى ژىغلاپ بەرمەيدۇ، يەنىلا خارلىنىپ ئوتۇپ كېتىۋېرىمىز. ئوزەڭلار بىلىسىلەر، ۋەتەندە بىزنىڭ بىر ئاندىن تۇغۇلغان قېرىنداشلىرىمىز قىزىل خىتاينىڭ شوم ئاياقلىرى ئاستىدا يەنچىلىپ، يوقاپ كېتىش خەۋپى ئاستىدا تۇرماقتا.

مەن بۇلتۇر ئانا يۇرتقا بېرىپ، كوزۈم بىلەن كورۈپ كەلگەن مۇنۇ بىر ۋاقەنى ئېيتىپ بېرىشنى بەكمۇ لايىق كوردۇم. بىر دۇكاننىڭ يېنىدا ئۈستىبېشى ناچار 18 ياشلار چامىسىدىكى بىر قىزنىڭ تامغا يولىنىپ، ئوپكە ئوپكىسىنى باسالماي يىغلاپ تۇرغىنىغا كوزۈم چۈشتى. ئىختىيارسىز قىزچاقنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماقچى بولدۇم. ئۇ ماڭا قاراپمۇ قويماي ۋە سوزلىرىمگە ئېتىۋارمۇ قىلماي، ماڭا ئىچ ئاغرىتماي، يولىڭىزغا كېتىۋېرىڭ، سىزدەكلەرنى جىق كوردۇم، دېدى. مەن ئوزەمنى تونۇشتۇرغىنىمدىن كېيىن بولسا، ماڭا تىكىلىپ قاراپ، كەچۈرۈڭ، مەن سىزگە قوپاللىق قىلىپ قويۇپتىمەن دەپ ئۆزۈر سورىدى. ئۈستىبېشى ناچار بولسىمۇ، ئەسكى چاپان ئىچىدە ئادەم بار دېگەندەك، ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ۋىژدان نۇرى بالقىپ تۇراتتى.

— دەرتلىرىمنىڭ قايسى بىرىنى ئېيتىپ ئۆتكەي، قىسقىسى دادام بېچارىنىڭ ئېغىر ئەمگىكى ئارقىلىق كەلگەن پۇل بىلەن تىرىكچىلىك قىلاتتۇق. ئۇنىڭ سالامەتلىكى يوقاپ، ئەمگەك قىلىشقا يارىماي قالدى. بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلەي دېسەم، ئىشمۇ تېپىلمىدى. بۈگۈن بىرەر ئائىلىنىڭ كىرقېتىنى يۇيۇپ بولسىمۇ، دادامغا يېپىشكەنان تېپىپ كېلەي دەپ بازارغا كەلگەن ئىدىم. ماڭا ئوخشاش گادايلىقنىڭ دەردىنى تارتقان بىر دوستۇم كېلىپ خاپا قىلىپ كەتتى. ئۇ ۋىژدانسىزلىق قىلىپ، بىر قېرى خىتايغا تېگىپ ئالغىنىنى، ياخشى ياشاۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ماڭىمۇ بۇنداق كۈن كورگىچە، ئوزىڭگە ئوخشاش بىر خىتايغا تېگىپ، راھەت تۇرمۇشقا چىقىۋالمامسەن، دەپ مەسلىھەت بېرىۋاتىدۇ. مەن بولسام ئۇنىڭغا ئاچلىقتىن ئولۈپ كەتسەممۇ، ساڭا ئوخشاش ۋاقىتلىقچە راھەتنى دەپ، ۋىژدانىمنى بۇلغىمايمەن... مەن ئۇيغۇر قىزىمەن دەپ قوغلاۋەتتىم. شۇڭا غەزىپىمنى باسالماي ژىغلاپ تۇرغىنىم ...

بۇ ۋىژدانلىق، ھەققىي ئۇيغۇر قىزىغا مېھرىم ئېشىپ، يېنىمدىن 30 سوم پۇل چىقىرىپ بەردىم، دادىسىغا بىرەر نەرسە ئاپىرىپ بېرىشنى ئېيتتىم. قىز خوشاللىقىدىن يەنىمۇ ھوكرەپ ژىغلاپ كەتتى.

ئەزىز ۋەتەنداشلار، بۇ ئېغىر بىرلا ئۇيغۇر قىزىنىڭ دەرتئەلەملىرى، ئەندى پۈتكۈل ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ دەرتئەلەملىرى قانچىلىك ...

سىز بىلەن بىز ۋەتەندىن ئايرىلىپ، چەت ئەللەردە ژۈرگەن بولساقمۇ، يامان كۈنگە قالماي، ياخشى ئويلەردە، ئاستىمىزدا ماشىنا، ئۈستىمىزدە ياخشى كىيىمكېچەك، قوسىقىمىز توق... غەپلەت ئۇيقۇسىدا مۇشۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈۋېرىش بىز ئۈچۈن ۋەتەن، خەلق ئالدىدا چوڭ گۇناھ، چەت ئەللەرگە تارىلىپ كەتكەن ئۇيغۇرلار بىرلەشسەك، بىز ئىنتايىن چوڭ كۈچمىز!

ئېسىڭلاردا بار، 1949-يىلىنىڭ ئاخىرىدا بىزنى ئالداپ ۋەتىنىمىزگە ئورنىشىپ ئالغان خىتايلار، سىلەرگە ياردەم قىلىپ، تولۇق ئازات بولغىنىڭلاردىن كېيىن قايتىپ كېتىمىز، دەپ ئوز ئىچىمىزدىن چىققان مىللىي ساتقۇنلارنىڭ ياردىمى بىلەن يەنىمۇ چىڭ يىلتىز تارتىۋالدى ۋە بۈگۈنگە قەدەر چىقىپ كېتىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەر خىل ھەرىكەتلەر ژۈرگۈزۈش يولى بىلەن قىرغىنچىلىقىنى داۋام قىلىپ كەلمەكتە. مەسىلەن، 50-يىلدىن ئىجارە كەمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى دېگەن سىياسەتنى ژۈرگۈزۈپ، مىڭلىغان نوپۇزلۇق كىشىلىرىمىزنى ئولتۈرۈپ يوقاتتى. مىللىي ئارمىيەدە خىزمەت قىلغان ئابدۇغوپۇر ۋە قۇرۋانجان پولكوۋنىكلارنى، مايور ئەمەتخاننى، كاپىتان ھاشىمبەگ، لېيتېنانت راخمانوۋ ۋە ئىسمائىللارنى پانتۈركىستلار دەپ ئولتەردى. خىتايلارنىڭ ئوزىنىڭ بۇ جىنايىتىنى سىلەرگە زۇلۇم قىلىپ كەلگەن ۋە ھوكۇمەتكە قارشى چىققان خەلق دۈشمەنلىرىنى يوقاتتۇق دېگەن باھانە بىلەن يوشۇردى. زىيالىلىرىمىز بېشىغا ھەر خىل قالپاقلارنى كىيگۈزۈپ، تۈرمىلەرگە قاماش، ئولتۈرۈشتىن باشقا مىڭلىغان كىشىلەرنى چولباياۋانلارغا سۈرگۈن قىلدى. شەھەر ۋە يېزىلاردىكى ئادەملەردىن گۇمان قىلىپ، ئۇلارنى تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئىسسىق ماكانلىرىدىن ئايرىپ، تەكلىماكان چوللىرىگە قوغلىدى. ئۇلارنىڭ ئويلىرىگە بولسا تۈركۈمتۈركۈم خىتايلارنى ئەكىلىپ ئورۇنلاشتۇردى. كىمنىڭ ئىككى ئېغىز ئويى بولسا، بىرىنى مەجبۇرى خىتايلارغا بوشاتقۇزۇپ بەردى. قىسقىسى، سۈنىڭ بېشى، يەرنىڭ ياخشىسى، ئىشنىڭ ئوبدىنى خىتايلارغا بېرىلدى. ھەتتا كومۇنا دېگەن بالايىئاپەتنى قۇرۇپ بىر مەھەللىنى بىر قازانغا قارىتىپ قويدى...

خۇللاس «خالىس ياردەم» بېرىش نىقابى بىلەن ۋەتىنىمىزگە كەلگەن شوم ئاياق خىتاي باسقۇنچىلىرى يىلدىنيىلغا چېكىدىن ئاشقان قانخورلۇقلىرىنى داۋام قىلىپ كېلىۋەردى. مەسىلەن، 1955 ـ يىلدىن 1980-يىلغىچە بولغان مەزگىلدە ھەر خىل باھانىلار بىلەن قاماققا ئالغان ئادەملەرنى كان كولىتىش دېگەن ئەيرەك بىلەن غۇلجىنىڭ جىرغىلاڭ دېگەن يېرىدە كاننىڭ ئاغزىغا پۇلېميوت ئورنىتىۋېلىپ، كان ئورۇلگەندە، قېچىپ چىقىۋاتقان ئادەملەرنى قوتولدۇرۇپ قېلىشنىڭ ئورنىغا قىرىپ تاشلىدى ... ئىلى ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئالدىدا «29-ماي» ۋاقەسىنى ئويۇشتۇرۇپ، نەچچە يۈزلىگەن قېرىنداشلىرىمىزنى، ياشلىرىمىزنى پۇلېميوت بىلەن قىرىۋەتكىنىمۇ ئەينە شۇنداق ھىيلەرنىڭ بىرى. بۇنىڭغا يەنە ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ باي ناھىيەسىدە دېھقانلارنىڭ ئەمگەك تەرى بىلەن يېتىشتۈرۈلگەن ئاشلىقىنى زورلۇق بىلەن تارتىۋېلىپ، 28 مىڭ دېھقاننى ئاچلىقتىن ئولتۈرگىنى، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ بىر كوممۇنا ئادىمىنى ئاشلىقىنى بېرىشكە قارشىلىق قىلغىنى ئۈچۈن ئوققا تۇتۇپ، قىرىپ تاشلىغانلىقىنى ۋە باشقىمۇ مىساللارنى كوپلەپ كەلتۈرۈش مۇمكىن.

ئەندى 1980- يىلدىن 1990-يىلغىچە بولغان دەۋردە بولسا خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشىلىق بىلدۈرگەن ئاقتۇ، ئۇچتۇرپان، بارىن ناھىيەلىرىدىكى خەلق قوزغىلاڭلىرىنى قۇراللىق باستۇرۇپ، نەچچە يۈزلىگەن كىشىنى، شۇ جۈملىدىن ئاياللار ۋە گودەكلەرنى قىرىپ تاشلىدى. شۇ قاتاردا قەشقەر شەھرىدە مىللىي ئارمىيەسىدە خىزمەت قىلغان مېجىت ھېلىم، ئەخمەت ئاخۇنوۋ باشلىق باسقۇنچىلار زۇلۇمىغا قارشى قوزغالغان ۋەتەنپەرۋەرلەرنى ئاتۇشنىڭ كاتتا يايلاق تاغ ئىچىگە قاماپ بىرسىنىمۇ قويماي ئولتۈردى. ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى، ئاياللىرىنى ئايىماي ئولتۈرۈپ، قىرىپ كەلمەكتە. ژۇقۇرقىلار كاملىق قىلغاندەك، ئۇيغۇر نەسلىنى تامامەن يوقىتىش نىيىتىدە تۇغۇتنى چەكلەش دېگەن مۇدھىش ھەرىكەتنى يولغا قويدى. لوبنۇردا ئاتوم سىنىقى ئوتكۈزۈپ، ئاتوم زەھەرىنى چېچىۋاتىدۇ. بۇنىڭ تەسىرى نەتىجىسىدە چەكلەپ قويغان تۇغۇتتىن تۇغۇلغان باللارمۇ ئولۈپ كەتمەكتە.

ئىچكىرى خىتايدا جىنايەت ئوتكۈزۈپ، قاماققا ئېلىنغان بىر مىلليوندىن ئوشۇق خىتايلارنى ئېلىمىزگەتارىم بويلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، بۇ يەردە ماكانلاشقان ئۇيغۇرلارنى يەرسۇلىرىدىن ئايرىپ، چەتكە قوغلاۋاتقىنىنى ھەممىدىنمۇ دەھشەتلىكتۇر. ئوز يېرىدە سىغمىغانلار شەھەرلەرگە كېلىپ گادايلىق بىلەن كۈن كەچۈرمەكتە. كەلگۈندىلەر بولسا تارىم،قاغىلىق ئەتراپلىرىدا جىددىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ژۈرگۈزۈپ، تەكلىماكان ئوتتۇرىسىدىن يول ياساپ، چوڭ تۇرۇبىلار ئورنىتىش بىلەن مەشغۇللاندى ۋە مۇشۇ تۇرۇبىلار ئارقىلىق بۇ نېفىتقا باي ماكاننىڭ بايلىقىنى ئىچكىرى خىتايغا توشۇپ كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ.

قېرىنداشلار، ئوزەڭلارغا مەلۇم، ئەللىكىنچى يىللارغىچە ۋەتىنىمىزدە يۈز ئۇيغۇرغا بىر خىتاي توغرا كېلەتتى. ئەندى ھازىر بولسا، بىر ئۇيغۇرغا يۈز خىتاينى ئەكىلىشتۈرۈشنى پىلانلاشتۇرماقتا. شۇنىڭدىن مەلۇمكى خەلقىمىزنىڭ تەغدىرى خەۋپلۇق ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە، دۇنيا ئەپكار ئاممىسى بىر مىللەتنىڭ يوقاپ كېتىشىگە ھەرگىز يول قويمايدۇ. بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئىنسان ھوقۇقىنى قوغداشقا قارىتىلغان قارارىمۇ بىزگە ئوخشاش ئېزىلگەن خەلقلەرگە بېغىشلانغانلىقى ئېنىق. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئوزىمىزنى دۇنياغا تونىتىشىمىز كېرەك. ئوتكەن يىلى تۈركىيەدە ئوتكەن شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيى بۇنىڭ دەسلەپكى كورىنىشى بولدى.

ئەزىز ۋەتەنداشلار، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بىر ئىتتىپاق بولۇپ، ئىستىقلالىيىتىمىز ئۈچۈن بىرلىشىپ، سىياسىي كۈرەشكە ئاتلىنىدىغان، غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىدىغان پەيت كەلدى. ئامما بەزى ئادەملىرىمىز ۋىراقنى كورەلمەي، خەلقىمىزنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىگە ئىشەنمەي، ئارىمىزغا بولگۈنچىلىك ئۇرۇغىنى سەپمەكتە. شۇنىڭدەك شەخسىي مەنپەئەتى ۋە ئابرويىدىن كېچەلمەي (ئابرويمەنسەپ ئىزدەپ) كېلىۋاتىدۇ. مەن ئۇنداق كىشىلەرگە ۋەتىنىمىزنىڭ تەغدىرىنى ئويلاپ كورۈشكە مەسلىھەت بېرىمەن. ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقىنى تەلەپ قىلىشتا بىرلىشىپ ھەسسىمىزنى قوشايلى. ئىستىقلالىيىتىمىزنى ھىمايە قىلىدىغان دەۋر كەلدى. كۈرەشلىرىمىزگە توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئىلگەركى كوممۇنىستىك ئىمپېرىيەنىڭ بىرى ئوگىدى. ئوتتۇرا ئاسىيەدىكى ئازاتلىقىنى قولغا ئالغان قانداش، دىنداش قېرىنداشلىرىمىز بىزنى يالغۇز قالدۇرمايدۇ.

ئەزىز ۋەتەنداشلار، بىزنىڭ كۈرىشىمىز ھەققانىي كۈرەش. قېرىنداشلار، ۋەتەنپەرۋەرلىك يولىدا چىڭ تۇرۇپ، ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن بىرلىشىپ كۈرەش قىلساق، بىزدىن ۋەتىنىمىزدە ئازاپ چېكىۋاتقان قېرىنداشلىرىمىزمۇ، ھەتتا ئۇلۇغ ئاللامۇ رازى بولىدۇ. ئۇلۇغ ئاللا ئازاتلىقىمىز ئۈچۈن ئاق يول ئاتا قىلسۇن!

گۈلايىم قەمبەروۋا،

بىشكەك شەھىرى ئۇيغۇر ئاياللىرى جەمىيىتىنىڭ رەئىسى.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەزكۇر ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىلىدۇ.

روشەنگۈل- سەنئىتىمىز ئىپتىخارى،

مىللىي ئىپتىخارىمىز

خەلقىمىزنىڭ كۆپچىلىكى ئاساسەن پانفىلوۋ (ياركەنت)، ئۇيغۇر، چېلەك ناھىيەلىرىدە ياشىماقتا. مەزكۇر ناھىيەلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بولسىمۇ، ئۇلاردىن بىرىنى كۆپتۈرۈپ كۆرسىتىشكە ياكى ئىككىنچىسىنى كامسىتىشقا بولمايدۇ. كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ قەيەردە ياشىشىدىن قەتئىي نەزەر، سوزسىز ئۆز يۇرتى بىلەن پەخىرلىنىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ بىز چېلەكلىكلەرنىڭ بىر ئارتۇقچىلىقىمىز بار. ھازىرقى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترى ۋىگرىمە ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىت بىزنىڭ تەۋەدە پائالىيەت ئېلىپ بارغان.

ئەڭ ئېغىر ۋە قىيىنچىلىق دەۋردە- ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقىتتا، ئۇ كۆپ جەھەتتىن بىزنىڭ مەدەنىي ھاياتىمىزدا بىردىن- بىر ئوچاق، مىللىي سەنئىتىمىز دەرگاھى بولغان. فاشىستىك گېرمانىيە بىلەن بولغان دەھشەتلىك ئۇرۇشتا ۋەتىنىمىز، خەلقىمىز تەغدىرى سىناق ئۈستىدە قالغان بىر پەيتتە، مىللىي تىياترىمىزنىڭ ناھىيە مەركىزىدە بولۇشى، كىشىلەرنىڭ جەڭ مەيدانىدىلا ئەمەس، بەلكى ئارقا سەپتە ئاچارچىلىقتىن كۆپلەپ قىرىلغان زاماندا تىياتىر، گويا باشقا دۇنيادا ئۇمۇر سۈرۈۋاتقاندەك، ھەپتىسىدە ئىككى- ئۈچ قېتىم ئۆز ئىشىكلىرىنى كەڭ ئېچىشى ھەم ئۇنىڭ سەھنىسىدە ئەجايىپ ۋاقەلەرنىڭ يۈز بېرىشى، خۇددى دۈشمەنلەرنى زاڭلىق قىلغاندەك پەقەت خوشاللىق ناخشىلارنىڭ ياڭرىشى بىر موجىزە، ئىشەنگىڭ كەلمەيدىغان بىر ھادىسە ئىدى.

شۇ موجىزە، ھادىسىنى ياراتقۇچىلار ئۆزلىرى يېرىم ئاچ ھالەتتە سەھنىگە چىقسىمۇ، ئۇلار زالدا ئولتارغان تاماشىبىنلارنىڭ بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قانچە كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ يېقىنلىرىنى يوقاتقانلىقىنى بىلەتتى. شۇ سەۋەپتىن ئارتىستلارنىڭ ھەممىسى بىرىنچى نۆۋەتتە ئۆز ئەھۋالىنىمۇ زالدا ئولتارغانلاردىن ھېچبىر پەرىقلەنمەيدىغانلىقىنى ئۇنتۇماي، تاماشىبىنلارنىڭ روھىنى كوتىرىشكە، ئۇلارنىڭ دەرت- ھەسرىتىنى يېنىكلىتىشكە، ھەقىقىي سەنئەتنى نامايىش قىلىپ، شۇنىڭدىن چوڭلارنىمۇ، كىچىكلەرنىمۇ بەھرىمەن قىلىشقا ئىنتىلەتتى.

كۆپچىلىكنىڭ كۆزى سەھنىگە چىقالار ئارىسىدا قىزىل قىراندەك ئىنچىكە، چىراي- شەكلى چوچەكلەردىكى مەلىكىلەرنى ئەسلىتىدىغان، ئۇنى بوۋاسا ھەركىمنى ئاتلىق خىياللار ئىلكىدە ئېلىپ كېتىدىغان بىر قىزغا چۈشەتتى. بۇ روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا ئىدى.

ھەقىقەتەنمۇ يېرىم ئاچ، ئۈستى- بېشى جۇل- جۇل كىشىلەر زالىنىڭ ئىنتايىن سوغلىقىغا قارىماستىن، كۆزلىرى سەھنىدىن ئۈزمەتتى. سەھنىدە بولسا سەنەم بىلەن غېرىپ باھاردا بۇلبۇللار سايراۋاتقان باغدا سەيلە قىلاتتى. يەنە بىر پەيتتە بولسا زىننەتلىك ئوردا- ساراي ئىچىدىكى زورلانى كورەتتى. ياكى بولمىسا قىياپىتىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان، ئاما غەمكىن ئانارخاننىڭ دەردىگە ئورتاق بولاتتى. ھەتتا كونسېرت نومېرلىرىدىمۇ روشەنگۈل ھەدىمىز ئىنتايىن چىرايلىق كىيىنەتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى سەنئەتنىڭ ئىپادىسى بولغان گۈزەللىك ئىدى. بۇ گۈزەللىك كىشىلەرگە مەدەت بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىنى يوقاتماسلىققا،دايىم ياخشىلىققا ئۈمۈت باغلاشقا، ھەممىگە بەرداشلىق بېرىشكە چاقىراتتى.

بىز روشەنگۈل ھەدىمىزنىڭ تىياتىر سەھنىسىدە كىملەرنىڭ روللىرىنى ئىجرا قىلغانلىقىنى، ئۇنىڭ شۇ جەرياندا ماھارىتىنىڭ قانچىلىك ئۆسۈپ، زور ئۇتۇقلار قازانغانلىقىنى، ئۇزاق ژىللار مابەينىدە تىياترىنىڭ يېتەكچى ناخشىچىسى سۈپىتىدە قانچىلىك چوڭ ئەمگەك قىلغانلىقىنى، خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، سەنئەتكارنىڭ تىياتىر تارىخىدىكى ئورنىنى، ئۇنى رىۋاجلاندۇرۇپ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگىچە ئىشلەرنى قىلغانلىقىنى مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە تالاي قېتىم يورۇتقانىمىز.

بىر ھەقىقەت يېرى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋانىڭ ئىشتىراكىسىز ھېچبىر يېڭى سەھنە ئەسەرى، ھېچبىر يېڭى كونسېرت پروگراممىسى ئوتمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەممىدىن ئاۋال بۈگۈنكى ئەۋلاتنى ۋە كېلەچەكنى قىزىقتۇرىدىغان بىردىن بىر نەرسە، سويۇملۇك سەنئەتكارىمىزنىڭ ناخشىچى ۋە ئاكتىرىسا سۈپىتىدە تىياترغا نېمە بەرگەنلىكىنى ئەكتلىشىمىزدىن ئىبارەت ۋەزىپىدۇر.

روشەنگۈلدەك ئوبراز ياراتقاندا، ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا چوكۇپ، خاراكتېرىنىڭ ئاساسىي بەلگۈسى نېمىدىن ئىبارەت ئېكەنلىكىنى بىلىشكە ئىنتىلاتتى. ئۇ ئۆز قەھرىمانلىرىنى ياراتقاندا، تاماشىبىنغا ئۇنى تولۇغى بىلەن كورسىتىشكە ئالدىرىمايدۇ. ئۇ زالدا ئولتارغان تاماشىبىنلارنى ۋاقەلەرگە پائال ئىشتىراك قىلىشقا، قەھرىماننىڭ ھەر بىر ھەرىكىتى ئۈستىدە چوڭقۇر ئويلىنىشقا ۋە ئەڭ ئاساسىي نەرسە ئۆزىنىڭ شۇ سەھنىدىكى كىشى ھەققىدە بىر پىكىرگە كېلىشكە مەجبۇرلايدۇ. ئەندى بىر كىشىنىڭ مىجەزى ئىككىنچىسىگە تامامەن ئوخشىمىغاندەك، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا ھەر بىر رولنى شۇنداق ئېلىپ چىقىدۇكى، بىر قەھرىمان ئىككىنچىسىدىن شۇنداق پەرىقلىنىدۇكى، ھەتتا بىز سەھنىدە روشەنگۈل ھەدەمنىڭ ئۆزىنىمۇ تونۇماي قالىمىز.

ئانارخان ۋە سەنەمنى ئۇيغۇر تىياتىردا كىم ئوينىغان بولسۇن، لېكىن شۇ روللارنى ئىجرا قىلغۇچىلارنى خاتىرىلىگەندە، بىز ئەڭ ئالدى بىلەن روشەنگۈل ھەدىمىزنىڭ قەھرىمانلىرىنى، ئۇ ياراتقان ئەجايىپ ئىرادىلىك، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىنتايىن نازۇك ۋە مېھرىۋان، مۇھەببىتىگە سادىق ۋە ئويالچان قىزلىرىمىز ئوبرازلىرىنى كورىمىز. روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا يارلىققا كەلتۈرگەن ئوبرازلار ئەمەلىيەتتە، كىملەرگە ئۈلگە بولمىدى. كىملەرگە ئۇنىڭ تەربىيەۋىي تەسىرىنى كورسەتمىدى دەيسىز. شۇ سەۋەپتىنمۇ ئانارخان ۋە سەنەم ئوبرازلىرىغا ئۆتۈش قىلىدىغان ھەر قانداق ياش ئارتىست بىرىنچى نۆۋەتتە روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋانىڭ مەكتۇۋىدىن ئوتۇشكە، شۇنىڭغا ئوخشاش قەھرىمانلارنى يارىتىشقا ئىنتىلىدۇ. ئاما بەرىبىر ئاتاقلىق سەنئەتكار روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا ياراتقان ئوبرازلار كوپ جەھەتتىن ئۆز ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قالىدۇ. چوڭ ماھارەت ئېگىسىدىن ئۈگىنىشكە بولىدۇ، لېكىن ئۇنى تەكرارلاش مۇمكىن ئەمەس.

بىر قىزىق يېرى شۇكى، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا ئىلگىرى ئانارخان رولىنى ئوينىغان بولسا، كېيىن ئۇنىڭ ئانىسى- گۈلزارە ئوبرازىنى ياراتتى، ئەۋزەلتە، بۇلار باشقا- باشقا روللار. بىراق قىزىدا ئانىسىنىڭ بىرەز بەلگۈسى بولغاندەك، ئىككى رولنى تەكرار ئوينىغۇچىدىمۇ قانداق بىر ئىزنىڭ قېلىشى ياكى بىر ئومۇمىي بەلگۈلەرنىڭ قېلىشى تەبىئىي ئىدى. سپېكتاكللارنى سېلىشتۇرۇشقا مۇۋاپىق بولغان تاماشىبىنلار ئەگەردە مۇشۇ روللارنى ھەقىقەتەنمۇ روشەنگۈل ھەدىمىز ئويناۋاتقانلىقىنى بىلمىگەندە، بىر كىشىنىڭ سەھنىدە شۇنچە ئوزگىرىشى مۇمكىنلىكىگە ھەيران قالىدۇ. بۇ پەقەت زور ئىستېداتقا خاس نەرسىدۇر. دېمەك، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا ئەينە شۇنداق تالانت ۋە ئىستېدات ئېگىسىدۇر.

بۇنى سەنئەتكار ناخشىچى سۈپىتىدىمۇ يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ بەردى. سەنئەتكارنىڭ ئەزىز يۇرتى ياركەنت، يەنى داڭلىق ئوسەك ۋادىسى ئۇنىڭ سويۇملۇك پەرزەندى روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋاغا دراماتىك ئارتىستقا خاس قابىلىيەتنىلا ئەمەس، شۇنداقلا ئەجايىپ خوش ئاۋازنىمۇ ھەدىيە قىلغان. بۇ ئاۋاز مانا ئەللىك ژىل مابەينىدە ياڭراپ،كىشىلەرنى ئۆز قەدىمدىن پەخىرلىنىشكە، باشقىلارنى ئۇيغۇرلار بىلەن تونۇشتۇرۇشقا ئېلىپ كەلمەكتە. دىلرابا ئاۋاز ئېگىسى ھەر قانداق ناخشىنى ئىجرا قىلىشقا ئىنتىلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە رېپېرتۇئارى بار. ئۇ ئېيتىدىغان ناخشىلار كىشىلەرنى دائىم ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەشكە، ياخشىلىقنىڭ قەدىرىگە يېتىشكە دەۋەت قىلىپ، دۇنياغا ئەتراپلىق قاراشقا ئۈندەيدۇ.

ر. ئىلاخۇنوۋا تىياترغا 1941- ژىلى كېلىدۇ. دېمەك، ئۇنىڭ تىياتىردا ئوتكەن ھاياتى مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ تارىخى، ئۇنىڭ رىۋاجلىنىشىدۇر. ئۇ باشقىلار قاتارىدىكى بىزنىڭ تىياترىنىڭ، سەنئىتىمىزنىڭ، مۇزىكا ۋە ۋوكاللىق سەنئىتىمىز كەسپىلىك دەرىجىگە يېتىپ بۈگۈنكى ئاڭدا جۇمھۇرىيىتىمىزدە مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچى دەرگاھلىرىنىڭ بىرىگە ئايلىنىشىغا زور ھەسسە قوشتى. شۇ سەۋەپتىن ئۇ ھوكۇمەت تەرىپىدىن زور باھالاندى. خەلق ئارتىستكىسى، كوپلىگەن ئوردېن ۋە مېداللار كاۋالېرى، ئۇرغۇن قېتىم ئالىي كېڭەشنىڭ پەخرى يارلىقلىرىنى ئالغان. ئەندى كەڭ خەلق ئاممىسى روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋانى سەنئىتىمىزنىڭ پەخرى ۋە ئىپتىخارى سۈپىتىدە چوڭ ماختىنىش بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

رابىك ئىسمائىلوۋ،

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىدى.

كەمتەر ئىنسان

ئەگەر مەن شۇ كۈنگىچە روشەنگۈل ھەدىمىزنى پەقەت چوڭ شوھرەت قازانغان سەنئەتكار دەپ بىلىپ، تىياتىردا بولغاندا، تېلېۋىدېنىيەدە تاماشا قىلغاندا ۋە رادىودا ئاڭلىغاندا، ئۇنىڭ ئۆزىگىلا خاس ماھارىتى، سەنئىتىدىن بەھرىمەن بولغان بولسام، تونۇشقاندىن كېيىن ئەجايىپ ئىنسان، ئىنتايىن كەمتەر، كۆپچىلىك بىلەن ئوڭايلا چىقىشىپ، ھەر قانداق ئادەمنى ئۆزىگە جەلىپ قىلالايدىغان مېھرىۋان ئىنسانىنى ھىس قىلدىم.

روشەنگۈل ھەدىمىز ھەققىدە مېنىڭ ئېيتارىم: كىشى ئابرۇيى ۋە شوھرەتتە قانچە ئېگىز پەرۋاز قىلسا، ئادەتتىكى تۇرمۇشتا، باشقىلار بىلەن مۇئامىلىدە شۇنچە ئاددى ۋە مېھرىۋان بولىدىكەن. بۇنىڭ ئوزىمۇ، ئۇيلايمەنكى، خەلقىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان چوڭ ۋە ھەقىقىي مۇھەببىتىنى ئويغاتتى. ئۇ كۆپچىلىكنىڭ سويۇملۇك سەنئەتكارى. ئۇنىڭ بۈگۈنكى سەنەسىدە ئۇنىڭغا قارىتا ئېيتىۋاتقان ئەڭ سەممىي سوز تەبرىكلەر شۇنىڭ ئىسپاتىدۇر.

زىخرۇللا غوجامبەردىيېۋ،

فرۇنزى ناھىيەلىك 8- كوكتات دۇكىنىنىڭ مۇدىرى.

تاماشىبىن.

ئالمۇتا شەھرى.

مۇبارەك بولسۇن 70 توي باھارى!

سەئدىتىمىز پەخرى

پارتىيەنىڭ جاۋابكەرلىك خىزمىتىنى ئاتقۇرغىنىمدا، ماڭا يېڭى ئېگىلىك، سانائەت بىلەن بىللە مەدەنىي ئىشلار بىلەنمۇ شۇغۇللىنىشقا توغرا كەلگەن ئىدى. شۇ جەريانىدا ئىجادىي خادىملار بىلەن ئۇچرىشىشلارنىمۇ ئوتكۇزەتتىم ۋە پات- پاتلا ئىلمىي ۋە نۇقۇش نۇرۇنلىرىدا، تىياتىرلاردا بولاتتىم. ئۇنىمىزنىڭ مىللىي تىياتىرىمىزدا كوپ بولغانلىقىمنى دەپ ئېيتالمايمەن. ئامما ئۇنىڭ كوللېكتىۋىنىڭ پائالىيىتىدىن، ئايرىم سەنئەتكارلار ئۇتۇقلىرىدىن دايىم خەۋەردار بولغانمەن. ئەينە شۇنداقلارنىڭ بىرى روشەنگۇل ئىلاخۇنوۋا.

مەن روشەنگۇلنى ئۇزۇۋشتىن كېيىنكى دەسلەپكى ژىللاردىن تارتىپ بىلمەن ھەم ئۇيغۇر تىياترىنىڭ موشۇ كۇنلەردە چوڭ بىر مەدەنىي دەرگاھقا ئايلىنىشىغا، ئۇنىڭ جۇمھۇرىيىتىمىز مەدەنىيىتىنىڭ رىۋاجلىنىشىغا مۇناسىپ ھەسسە قوشقانلىقىدا ھېچ بىر شۇبھە يوق. ئە. ژۇبانوۋ ۋە ق. غوجامياروۋ، س. قوژامقۇلوۋ ۋە ئە. شەمىيېۋ، س .مايكانوۋا ۋە ر. باغلانوۋا، م. سېمەتوۋا ۋە ر. ئىلاخۇنوۋا- بۇ ئىسىملارنى كىم بىلمەيدۇ.

روشەنگۇل ئىلاخۇنوۋا بىلەن بىز ئالاھىدە پەخىرلىنىمىز. ئۇ ھەم ئاكتېيور ھەم ئەجايىپ ناخشىچى. ئۇنىڭ دىلرابا، خەلقىمىز ژۇرىكىنى ئېچىپ بېرىدىغان ئاۋازىنى بىر نەچچە ئەۋلات ئاڭلاپ كەلگەن ھەم ھازىرمۇ ييتىلىپ كېلىۋاتقانلار ئۇنىڭ ئوزىنىڭ ئەڭ سويۇملۇك سەنئەتكارى دەپ بىلمەكتە. سەنئەتنىڭ ئولمەس كۇچى مانا شۇنىڭدا. روشەنگۇل ئىلاخۇنوۋا بولسا شۇ سەنئەت بېغىمىزنىڭ گۇلى ۋە ئۇنىڭ پەخرى.

ئىسمائىل يۇسۇپوۋ،

قازاقىستان كومپارتىيەسى مەركىزى كومىتېتىنىڭ سابىق بىرىنچى كاتىبى.

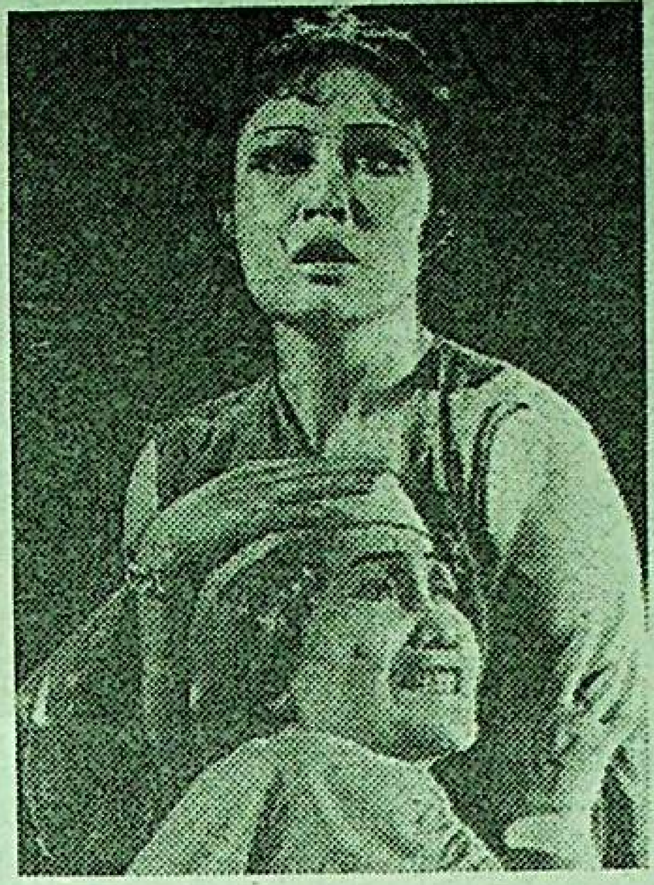

پاتىگۇل سابىتوۋا

ئوسەك بۇلبۇلى
(روشەنگۇل ئىلاخۇنوۋاغا)

ئۇيغۇر خەلقى سەنئەتكار،
بۇنىڭغا شاھىت تارىخ.
دۇنيا خەلقى بىلمەيدۇ،
موجۇزە كوپ، ۋا دەرىخ.

«مىڭ ئوي»، «ئون ئىككى مۇقام»،
سەنئەتنىڭ گۇلتاجىسى.
ئاماننىسا مۇقامچى-
سەنئەتكارلار ئانىسى.

ئىلھام بېرەر سەنئەتنىڭ،
سىرلىرى بۇ ھاياتقا.
ساز- نەغمە ۋە ناخشىلار،
قانات بېشاھ ھىسسىياتقا.

بىزنىڭ سەنئەت بېغىدا،
ئەينە شۇنداق بىر گۇل بار.
ناخشىسىنى ئاڭلىساق،
دەيمىز گويا بۇلبۇل بار.

ئۇ ئوسەك ناۋاسىنى،
سايراپ ئوتتى بىر ئومۇر.
خەلقى يايراپ شات بولدى،
ناخشىدىن ئېلىپ ھوزۇر.

ئالتۇن بوشۇك يۇرت دېگەن،
سەنئەتكار بەختلىككەن.
ئەل داڭقىنى كوتەرگەن،
ئۇ تاجۇ- تەختلىككەن.

ياركەنت شەھرى ئەسلىدە،
سەنئەتكارلارنىڭ بېغى.
ھەر تەرەپتىن ييتىلگەن،
تالانتلارغا بەك سېخى.

ئاپىرىن، كوككە يەتسۇن،
ياركەنتنىڭ جۇرئىتى.
ئوسۇۋەرسۇن بىز ئۇچۇن،
روشەنگۇلدەم شوھرىتى.

بىزمۇ قارشى ئالىمىز

ياشلىقتا ئالغان تەسىرات دايىم ئىنتايىن ئورلۇق بولامدۇ ياكى سەنئەتكارىمىز ئىستېدادى شۇنچە زورمۇ، مېنىڭ ئۇچۇن روشەنگۇل ھەدەم تىياتىردا ئالاھىدە ئورۇن ئالىدۇ. ئۇ ھېچ كىم تەكرارلىشى مۇمكىن ئەمەس پەزىلەتلەرگە ئىگە. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ ئۇتۇقلىرى ر. ئىلاخۇنوۋاغىمۇ باغلىق. ئۇ پەقەت بىزنىڭ پەخرىمىز، ماختىنىشىمىز ئەمەس، بەلكى كوپ مىللەتلىك قازاقىستان سەنئىتىنىڭ غۇنچىسىدۇر- ئۇنى جۇمھۇرىيىتىمىزدە بىلمەيدىغان سەنئەت مۇخلىسلىرى يوقنىڭ ئورنىدا.

ھازىر مەنمۇ، مېنىڭ دېمەتلىكلىرىممۇ خېلى ياشقا يەتتۇق. بىراق موشۇ كۇنلەردىمۇ روشەنگۇل ھەدىمىزنىڭ ئاۋازىنى، ناخشىلىرىنى ئاڭلىغاندا، ياشلىقىمىز، ئەڭ ياخشى چاغلار كوز ئالدىمىزغا كېلىدۇ، بىز خۇددى شۇنچە ژىللارنىڭ ئوتكىنىنى ئەستىن چىقارغاندەك ئەجايىپ بىر سېزىملەرگە تولۇمىز، ھاياجانلىنىپ، يۇرۇق دۇنيانىڭ قەدرىگە يەنە بىر قېتىم يەتكەندەك بولۇمىز. بۇنىڭ ھەممىسىنى بىزگە ھەدىيە قىلغۇچى روشەنگۇل ھەدىمىز، ئۇنىڭ سەنئىتى، ئۇنتۇپ بولمايدىغان ئاۋازى، قەلبىمىزدە چوڭقۇر ئورۇن ئالىدىغان ناخشىلىرى.

روشەنگۇل ھەدىمىزنىڭ 70 ياشلىق سەنەسى ئوز يۇرتى ياركەنتتە ئاھالىسى داغدۇغىلىق بىلەن ئوتۇپتۇ.

ھەدە، سىزنىڭ تىياتىردىكى ژىگىرمە ژىلدىن ئوشۇق ۋاقتىڭىز بىزنىڭ يۇرت- چېلەك تەۋەسىدە ئوتكەن.

بىزمۇ ئىنتايىن قەدىرلەيمىز، سويىمىز ۋە كەڭ قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالىمىز.

ئەمىنجان ناسىروۋ،

«ئاسى» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى، ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى.

تويىڭىز موبارەك، ئۇستاز

ھېلىمۇ ئېسىمدە، يازنىڭ ئىنتايىن ئىسسىق كۇنلىرىنىڭ بىرى. تۇركمەنىستاندا ئۇنىڭ قانداقلىقىنى ئېيتىمىسىمۇ چۇشىنىشلىك. بىزنىڭ شۇ تەۋەدىكى گاستروللىرىمىز قىزغىن، مەزمۇنلۇق ۋە دوستلۇق شارائىتىدا ئوتۇۋاتاتتى. مانا نوۋەتتىكى كونسېرت، كۇنىنىڭ ئىسسىقلىقىغا قارىماي، زالدا ئادەملەر كوپ. موشۇنىڭ ئوزىمۇ «ناۋا» ئانسامبلى ئارتىستلىرىنىڭ كەيپىياتىنى كوتەرگەن. ئادەت بويىچە بىرىنچى بولۇمنىڭ ئاخىرقى نومېرلىرى روشەنگۇل ھەدىمىزنىڭ ناخشىلىرى بىلەن ئاياقلىشىشى كېرەك. ئۇ ئوزىنىڭ نومېرلىرىنى ژۇقۇرى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلدى ۋە تاماشىبىنلارنىڭ گۇلدۇرلىگەن چاۋاكلىرىغا سازاۋەر بولدى. سەھنىدىن تەلەپ- پىشىپ چۇشكەن ھەدىمىز ھېچكىمگە سوز قىلماستىن، سەھنە ئارقىسىدىكى ئېكران تەرەپكە ئوتۇپ كەتتى. زالدا بولسا تېخىچىلا چاۋاكلار چېلىنىۋاتاتتى. مەن روشەنگۇل ھەدىمىزنى تەبرىكلەش ئۇچۇن ئۇنىڭ يېنىغا باردىمدە، رەخمىتىمنى ئېيتتىم ۋە سوزۇمنى:- ھارماڭ، روشەنگۇل ھەدە،- دەپ ئاياقلاشتۇردۇم. ئامما ھەدىمىز جىمجىت.

ئېھتىمال ھاياجانلانغان ھەدىمىز مېنىڭ سوزلىرىمنى ئاڭلىمسا كېرەك، دەپ، «ھارماڭ، روشەنگۇل ھەدە!» دېگەن ئۇچ سوزنى تەكرارلىدىم. جاۋاپ ئورنىغا روشەنگۇل ھەدىنىڭ نېمشكىدۇر ماچىلداپ، كوز ياش قىلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدىم ۋە ھەيران بولدۇم. كېيىن ئوزىدىن ئەھۋالنى سوراپ چۇشەندىم.

ئۇنىڭ ئاخىرقى ئىجرا قىلغان ناخشىسى- «ئامان بولسۇن» ئىدى. شۇ ناخشىنىڭ ئەۋجىنى ئېيتىۋاتقاندا، ھەدىمىزنىڭ ئۇنى بىر ئاز بوغۇلۇپ قاپتۇ. بۇنى كوپچىلىك دېگەندەك بايقىمىسىمۇ، روشەنگۇل ھەدىمىز ناخشىنىڭ كوڭۇلدىكىدەك چىقمىغانلىقىدىن كوڭلى غەش بولۇپ، كەيپىياتى توۋەنلەپتۇ.

دېمەك، روشەنگۇل ھەدەمنىڭ ئوزىگە ۋە تاماشىبىنلار ئالدىدىكى ئوز خىزمىتىگە قاتتىق تەلەپچانلىق جاۋابكەرچىلىك بىلەن قارايدىغانلىقى ماڭا ھەم ماڭا ئوخشاش شاگىرتلىرىغا كۇچلۇك تەسىر قىلدى. بۇ ئۇنىڭ بىرىنچىدىن سەنئەتكە مۇناسىۋىتىنى كورسەتسە، ئىككىنچى تەرەپتىن بىزگە ئۇستازلىقى ئىدى.

ھورمەتلىك روشەنگۇل ھەدە، تويىڭىز مۇبارەك بولسۇن! تىياتىرىمىز كوللېكتىۋى بەختىگە ئۇزاق ئومۇر سۇرۇڭ ۋە ئېخىمۇ ئېگىز چوققىلارغا يېتىڭ.

نۇربۇۋى مەمەتوۋا،

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئارتىستى.

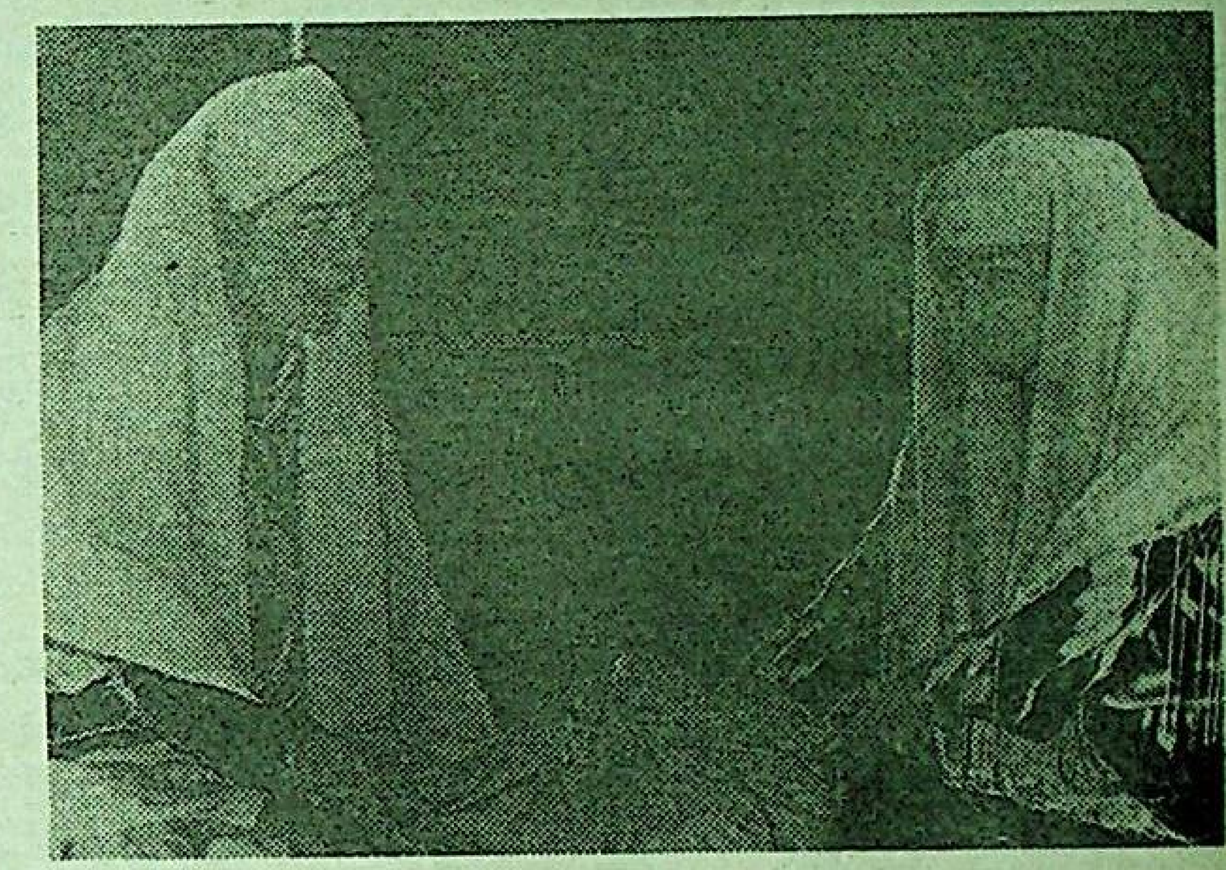

سۈرەتلەردە: روشەنگۇل ئىلاخۇنوۋانىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتىنى ئەكس ئەتتۇرىدىغان دەقىقىلەردىن كورۇنۇشلەر.

بۇ بەتنىڭ ماتېرىياللىرىنى فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزادى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋ تەييارلىدى.

بار ئۇتۇڭدا مەن كويەرمەن...

ئەزەل- ئەزەلدىن ئۇيغۇرىستاندا سەنئەتكارلار- غەزەلخانلار- ھاپىزلار ۋە سازەندەيۇ- ئاھاڭلار يارىتقۇچىلار، رەسسام- ھەيكەلتاراشلار، قوشاقچى- داستانچىلار قەدىرلىنىپ كەلدى. ئەسىرىمىزنىڭ 30- يىللىرىدا تىياتىر سەھنىلىرىدە جەۋلان ئۇرغان داڭدار ناخشىچىلىرىمىز- ئابدۇۋەلى جارۇللايېۋ، جانى ئاكا، نۇرمۇھەممەت ئاسىرىي، مەتتايىر ھەسەنوۋ، ئابدۇللا دۇمباق، روزى تەمبىر، زىكرى ئەلپەتتا ۋە باشقىلار قەلبىمىزدە ياشاپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ ئىزىدىن پاشا ئىشان، گۈلسۇم، ئابلىزخان مەسرۇۋ، ئايتۇرغان ھەسەنوۋا، ئابدىكېرىم (كېرەش) ئەلىيېۋ، غىياسىدىن بالارات، قادىر ۋاززى، ئابدۇرېھىم ئىمىن، پالتەم قۇربان، سەلەي ئاخۇن قاتارلىقلار چوڭ شۆھرەت تاپتى.

ئەسلىدە شېرى (ئاخشا) پىكرىنى ئىپادىلىگۈچى بىر پۈتۈن بەدىي ئەسەر بولۇپ، ناخشىچى ئەينە شۇ پىكىرگە جېلا بېرىپ، ئاھاڭ بىلەن تىڭشىغۇچىنىڭ قەلبىگە يەتكۈزىدۇ. ئەينە شۇنداق ئەسەرلەردىن- ئەسەرلەرگە، ئەۋلادلاردىن- ئەۋلادلارغا ئۆتۈپ، كۈيلىنىپ كېلىۋاتقان **«كەل مەشۇق»، «مەستانە يارەي»، «نازۇگۈم»، «ئانارخان»، «ئويناڭ تورەم»، «جانىمەي»، «دادەي»، «غېرىبىگمەن»، «لەۋلىرىڭ ئاۋات يارىم»، «ئاللا يارىم»، «گۈلەمخان»، «دانە- دانە خاللىرىڭنى»، «ئوتتۇڭ يامان»، «ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن»، «چىن مودەن»، «يۇمۇلاق چوكان»، «ئالتۇنجانغا»** ئوخشاش ناخشىلار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي تەرەققىياتىدىكى ئۆلمەس مىراس بولۇپ قالدى. بۇ ناخشىلارنى ئۇتمۇشتىكى ناخشىچىلىرىمىز قانداق كۈيلىگەن بولسا، بۈگۈنكى ناخشىچىلىرىمىزمۇ شۇنداق- ئەسلىچە كۈيلەپ كەلمەكتە.

كۈيلىگەندىمۇ راسا بابىغا يەتكۈزۈپ، خەلق ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولۇپ داڭ چىقارغان ناخشىچىلىرىمىزدىن بىرى ئايتۇرغان ھەسەنوۋادۇر. ئۇ ئىلى ناخشىلىرىنىڭ خوش ئاۋاز ساھىبى سۈپىتىدە تونۇلغاندۇر.

ئايتۇرغان چوڭ مەسئۇلىيەت بىلەن ئىجرا قىلىپ كېلىۋاتقان ناخشىلاردا سىزنىڭمۇ، بىزنىڭمۇ دەردۇ- پىغانلىرىمىز، خوشاللىق دەم، ئارزۇ- ئارمانلىرىمىز نامايان بولىدۇ. ئۇ ئېيتقان **«ۋا دەرىخا»، «خانلەيلۇن»، «جانىي»، «جۇنۇن»، «ئالتۇن بىلەن رەنا»** ناخشىلىرى تىلى ۋە تېكى تومۇرى بىلەن ئۇيغۇرانە، ئۇيغۇرىستان تۇپرىقىنىڭ خۇش ھىدىنى سېپىدۇ، ئاتا- بوۋىلىرىمىزنىڭ ساھاۋىتى دىماغقا ئۇرۇلىدۇ... بۇ ناخشىلار ئايتۇرغاننىڭ ھاياتى، تىرادىسى، سالاھىيىتى بىلەن مۇستەھكەم باغلىنىپ، سۆيەك- سۆيەكلىرىگە سىڭىپ كەتكەندۇر. بۇ ناخشىلاردا مۇھەببەت، ساداقەت، دوستلۇق ھۆكۈمراندۇر.

ئىنسان ياخشىلىقلار تەشنالىقىدا ياشايدۇ. ئىنساننىڭ ئوسۇشى، ئولغىيىشى، سالاھىيەت ئېگىسى بولۇشى- مۇھىت، جەمئىيەتكە باغلىقتۇر. بىز تەرپىلىۋاتقان ئايتۇرغان قارىمۇ- قارشىلىقلار كەسكىنلەشكەن، ئىغۋا- تۆھمەتلەر ئەۋجىگە چىققان، ساتقۇن- مىللىي مۇناپىقلار ھەددىدىن ئاشقان مۇرەككەپ جەمئىيەتتە تۇغۇلدى.

ئۇ ۋايىغا يېتىپ، تالانت بىلەن مەيدانغا چىققاندا، ئاداشتۇرغۇچىلارمۇ ئاز بولمىدى، لېكىن ئۇنىڭ دىلرابا ناخشىلارغا بولغان ئىخلاسى، مۇھەببىتى ئۈستۈن كەلدى. ياشلىق، گۈزەللىك، دىلدارلىق دەۋرىدىكى جۇشقۇنلۇق يانمۇ- يان ئۇلغايدى.

ئۇيغۇر سەنئىتىدە بېتەكرار ئاۋاز ساھىبى، مەشھۇر ناخشىچىمىز پاشا ئىشان بىر سىما بولغان دەۋردە، ئايتۇرغان ئۇنىڭ ھەمجورىسى بولۇپ تونۇلدى. ئۇلار كۈيلىگەن:

قىزىرىپ تەڭگە سىغماسمەن،
مەگەر كورسەم جامالىڭنى.
جاھان ئەھلىگە بەرمەسمەن،
سېنىڭ بىر جورە خالىڭنى.

ناخشىسى چوڭ شۆھرەت بېغىشلىدى. ئۇلۇغ تاجىك شائىرى سەئىدىي بىر غەزىلىدە «سېنىڭ بىر خالىڭغا بېرەرمەن سەمەرقەندۇ- بۇخارانى» دەپ ئېيتقىنىدەك پىكرىنى بىزنىڭ ئۇلۇغ شائىرلىرىمىزمۇ بايان قىلغان ئىدى.

ئۇيغۇر ناخشىلىرىنى باشقا تىلغا تەرجىمە قىلىپ بولمايدىغان دەرىجىدە پەقەت ئۆز ۋەتىنى، ۋەتەندىشى چوڭقۇر چۈشىنىدۇ، بەھىر ئالىدۇ.

بېغىڭغا كىرىپ كورسەم
ئالما تۆكۈلمەك بوپتۇ،
كىچىكىنە شوخ يارىم
قايرىپ سۆيگەندەك بوپتۇ.

ھەر بىر خەلق ئۆز ناخشىلىرىنى تارىخىي تەرەققىيات مەھسۇلاتى دەپ بىلىدۇ. ئايتۇرغان ھەسەنوۋا 1993- يىلى ئوزبەكىستان تېلېۋىدېنىيىسىدە مەخسۇس تەكلىپ بىلەن بىر قانچە ناخشا ئېيتىپ، تىڭشىغۇچىلارنىڭ پۈغالمنى قاندۇردى. ئۇيغۇر كلاسسىك ناخشىلىرىدىن «ھەي دادەي» ئىجرا قىلىنغاندا سەنئەتكارنىڭ مەيىن- مەپتۇنكار ئاۋازى ئۇلارنى سېھىرلەپ ئالدى. **«ئېي ئاۋاسى»، «ئىنگارىم»** ناخشىلىرىنى ھەغدادىغا يەتكۈزۈپ كۈيلىدى. كەڭ تاماشىبىنلارغا ئاڭ ۋە ئىدرەك توھپە قىلدى. شۇنداقلا، ئايتۇرغان ئۆزىنىڭ تۇغما سەھنە بەدىئىي، ئەجايىپ ئىستېدات ئېگىسى ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

ئايتۇرغان ھەسەنوۋانىڭ نامى ئانا ۋەتىنى ئۇيغۇرىستاندىمۇ قەدىرلىنىۋاتقانلىقىنى، يېقىندا ئۇنىڭ نامىغا كەلگەن «ئۈرۈمچى خەلق سارىيىدا قەمبەرخانىم سەنئەت فوندى جەمئىيىتى» تەشكىل ئېتىلىشى مۇراسىمىگە ئۇنىمۇ تەكلىپ قىلغانلىقى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

خەلق ئىچىدە يۈرۈپ، ئەل قەلبىنى سېزىپ، يۈرەك كەچۈرمىلىرىنى سەممىي مىسرالارغا سىڭدۈرۈپ كۈيلىگەن ئىجادكارنى قانچە تەرىپلىسەك، شۇنچە ئەرزىيدۇ:

قاشلىرىڭ قايقارادۇر،
كىرپىكىڭ زىرۇ- زەۋەر.
يار تۇتۇڭدا مەن كويەرمەن،
سەن يۈرسەن بېخەۋەر.

بۇ ناخشىنى پەقەت ئايتۇرغان ئېيتسۇندا،- دەپ باھا بېرىش تەسادىپىي ئەمەس. سۆيگۈ- ساداقەت، ۋىسال ئىشتىياقى ۋە ھىجران ئەلەملەر تەرەننۇم ئېتىلگەن:

يارسىز ئۆمرۈم مېنىڭ،
مىڭ ياشىسام بىر كۈنچە يوق.
ئىشىق ئوتىنىڭ ئالىدا،
دوزاق ئوتى ئۇچقۇنچە يوق.

مىسرالىرىنى ئايتۇرغان ياڭراتقاندا تەسەننا ئوقۇماقتىن باشقا ئىلاجە يوق.

ئۇستا ناخشىچى، سەنئەتنىڭ ئاتەش جارچىسى ئايتۇرغان ھەسەنوۋا ناخشا ئېيتىۋاتقاندا، جوشقۇن ئىلھام بىلەن يۇغرۇلۇپ ئوبرازغا كىرىپ كېتىدۇ. لەۋزى، سەھنەۋىي قامىتى، سەنئەتكارانە لاياقىتى ناخشىنىڭ روھىغا ماسلاشقان سەنئەتكارنىڭ كەمتەرانە، يېقىملىق، ئېغىر- بېسىقلىق ئاھاڭلىرىدىن تارىخ تىلغا كىرگەندەك سېزىلىدۇ، بۇ ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن ئامەتتۇر.

* * *

1967- يىلى ئوزبەكىستان رادىئوسى ۋە تېلېۋىدېنىيىسى دۆلەت كومىتېتى ھامىلىقىدا ئۇيغۇر خەلق ناخشا- ئۇسسۇل ئانسامبلى تەشكىل قىلىندى. ئۇنىڭغا خەلققە تونۇلغان تالانت ئېگىلىرى چاقىرتىلدى. تۇرغۇن ياخشى ئىشلار قىلىنىپ، باشقا كۆرەڭلىك ناخشىچىلار بىلەن داڭلىق ناخشىچى ئايتۇرغان ھەسەنوۋانىڭ ئىجراسىدىكى ناخشىلارمۇ رادىئونىڭ ئالتۇن فوندىغا قوشۇلدى.

بىزنىڭ پىكرىمىزچە، سەنئەتكارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى چۈشىنىش، سالاھىيىتىنى توغرى باھالاش ۋە پايدىلىنىش ئۈچۈن ئوتكۈر دىت، زېھىن، يۈرەك ئۇرۇشلىرىغا قۇلاق سېلىش، مېھىر- مۇھەببەت، سەنئەتكارانە يېلىم كېرەك. ئايتۇرغان قانچە قېيىنچىلىقلارغا، توسالغۇلىقلارغا ئۇچرىمىسۇن، ئانسامبلنى تەرك ئەتكىنى يوق. توغرىسى ئۇ سەھنىسىز ياشىيالمايدۇ. رادىئودا، تېلېۋىدېنىيىدە ئۇنى تېز- تېز كورۈپ، ئاڭلاپ تۇرغان تاماشىبىنلىرى «ھە، بىزنىڭ ئايتۇرغان ناخشا ئېيتىشقىلا ئېيتقاندىمۇ، راسا بابىغا يەتكۈزۈپ ئېيتىشقا يارىغاندە!» دەپ پەخىرلىنىدۇ.

ئاۋازىدا بۇلبۇل مەستانىلىقى بار، دىلدار ناخشىچىمىز ئايتۇرغان ھەسەنوۋاغا: «ئاۋازىڭىز ئوزگەرمىسۇن، پەرۋازىڭىز پەسەيمىسۇن، ئالقىشلارغا بولۇنۇۋېرىڭ!»- دەيمىز.

ئاسىم باقى ئوغلى.
تاشكەنت شەھىرى.

ئېكراندا «نازۇگۈم»!

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەھرىمان قىزى نازۇگۈم توغرىلىق فىلمدا تالانتلىق ياش ئاكتىيور سۇمبات غېنىياروۋا نازۇگۈمنىڭ رولىنى ئىجرا قىلدى. سۈرەتلەردە: فىلمدىن كورۈنۈشلەر.

ساادەت باباجانوۋا

يېڭى شېئىرلار

ياشار ئەبەدىي

كەڭ ئۇپۇقنىڭمۇ باغرى بولار قان،
يادقا چۈشسە گەر شائىر ئۆلگەن كۈن.
ئۆرەكنى ئورتەر سوز ياڭراپ بۇ ئان،
ئولمەس ھەقىقەت ئويغا چۈمگەن كۈن.

سادە تەپەككۇر بىلىنىپ دەرت ـ غەم،
ئارام ساالالغان غەپلەتتە بۇ دەم.
چېچىپ ئەڭ پۇچەك ئۇمۇت دېنىنى،
ئۇخلار ئېدى جىم ئۇيغۇر زېمىنى.

شۇندا ئۇمىدى ئويغاق بىر كودەك،
ئانا باغرىدا تەلپۈنۈپ كۈلدەك.
ئېچۇلدۇر ئالەم روھىن ئويغىتىپ،
ئۇغلىدى بىردىن ئوكسۇپ، تولغىنىپ.

كودەك ئالىسى يېتىپ دىللارغا،
ئايلالدى بۇ كۈن ئوچمەس ئۇللارغا.
ئەل ئىقبالىنى بىلگەچ جانۇ ـ تەن،
لۇتۇن ئامىغا ئايلالدى ۋەتەن.

مىڭ ژىل ئوتسىمۇ دىلدا مۇھەببەت
مۇتەللىپ بىلەن ياشار تا ئەبەت.

ئىقبالدۇر ئەلگە

تەرسىلەپ سېنى تۈن بويى بېدار،
تاڭ كەبى ئاپپاق قەلبىمنى ئاچسام.
ئىستەك ـ ئارمىنىم تۇغۇلغان دىيار،
ئوتلۇق مېھرىمنى يولۇڭغا چاچسام.

غوجالىيازدىن قالغان رىۋايەت،
ئۇ ئومۇتسىزگە ئىدرەك بەخش ئەتكەن.
ئازىمغا ئوخشاش ئەلگە ساداقەت،
ساقلىغان قەلبلەر ئەلنى تەۋرەتكەن.

شوخ شامال تارىغان چېچىم پەرىشان،
ئومۇر قىسقا دەپ بەرگەللە دەرەك.
مېھرىڭنى يازاي كوزگە ئالىجان،
ھەر بىر شېئرىمدا كۆيلىسۇن ژۇرەك.

تازا كوڭلۇمنى دەرت بولۇپ ئەزگەن،
ئويچان قىسمەتكە بەرگۈم كەلمەس تەن.
ئىشىك ئاچمەن سوراپ سەھەرلەر
يەتمەككە نۇرلۇق ۋەسلىڭگە ۋەتەن.

ئانا يەر ۋەسلى

قىرلارنىڭ تىلسىمى ئېچىلدى بىر ـ بىر،
كۆلدىن ـ كۈن يالدۇرۇپ كوكسىنى لەيلى.
قەلبلەر قەرىدە ئويغىنىپ پىكىر،
يول ئاپار بۇ قۇتلۇق قەدەم تۆپەيلى.

گويا ھەر شېخىدا بۇغدايىنىڭ دېنى،
بىخ سۇرگەن تېرەكلەر كوككە تەلپۇنەر.
ياپۇزلار ئەترىدە ئېرىقلار لېۋى
خۇشچىراي تەلپۈنىپ، سۇدا تەۋرىنەر.

بەرداشلىق ئەكس ئەتكەن قىيا تاشلار ھەم
قەلبلەرنى ئىزدىگەن دۇنيا كەبى جىم.
بەختىيار بولماقتا ئىزگۈلىك كوكلەم،
سېنىڭ نۇر ۋەسلىڭنى سېغىنمىغان كىم!

چېچەكلەر شەكلىدە رەڭگىدە بۇلۇت،
سەۋىردە ياشنىغان ئانا يەر ۋەسلى.
كوڭۇلنى غەش قىلغان خاتالار ئونۇن
ئېپ كېتەر باغرىغا بۇ ئىشىق پەسلى.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسى بىلەن بۇ شېئىر لارنىڭ قەلەم ھەققىي «يېڭى ھايات» جۇمـ غۇرمىسىغا ئەۋەتىلدى.

ئانىلار ئاۋازى

خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋا

ئىزلىرىم

باللىق كوكلىمى كوچەت بايرىمى،
ھەر ژىلى تاللىقتا جىرىم تىكەتتۇق.
دەريانىڭ سۇيىگە مېھرىمىز قوشۇپ،
ھەر تۆپكە قۇياتتۇق، نىجات تىلەتتۇق.

ياشنىسا ياپراقلار نۇر بولۇپ يېشىل،
كوڭلىمىز تولاتتى گوياكى ئورمان.
پەسلىمىز شۇنداقتى ئەجايىپ ئېسىل،
پۇقراپ ئوسكەندى باللىق ـ ئورمان.

مەن تىككەن كوچەتلەر، مەن ياشالمىغان
ئومرۇمنى داۋام قىپ ياشىدى بەلكى.
يېلتىزىم بار مېنىڭ تۇغۇلغان يۇرتتا،
ۋەتەندىن ژىراقتا بولسامۇ تەركى...

باللىق تېرىكىم ـ كوكلەم ئومرۇم،
سېنىڭدە قالغاندى مېنىڭ ئىزلىرىم.
زېمىنىم قەلبىگە چىرماشقان تومرۇم
سوقۇپ تۇرغاندا سېنى ئىزلىدىم.

تۇغۇلغان شەھەر

سەن تەرەپكە قاراپ ئۇچتۇم بۇ سەھەر،
سېغىنىش ئارمانىنىڭ قاناتلىرىدا.
يادىمدا ياشىدىڭ ئەي، غۇلجا شەھەر،
ئىشقىڭنى ئاسرىدىم كوز قارچۇغۇمدا.

تەۋەرۇك بوسۇغاڭ ئەسپكەن بۇگۈن،
بىر ئالەم شاتلىقتا تولۇپ كېلىمەن.
باللىق كۈللەرنىڭ خاتىرى پۈتۈن،
كوچامغا بىر تارىخ بولۇپ كېلىمەن.

سۇۋادان تېرەكلىك باراقسان كوچام
ئوزگىرىپ كېتىپتۇ، باغلار بۇزۇلغان.
بېگانە بىرەۋلەر ژۇرۇشەر كورەڭ،
ئۇڭتلاپ كەتكەندەك ئويلەر سوزۇلغان.

مويسىپىت ئاقساقال بوۋايلار كامغۇ؟
سوھبەتتە ھەر سوزى رىۋايەت ـ داستان.
ئاق چاچلىق نۇرانە مومايلار ساقمۇ؟
ئۇ ئوچمەس چىراقلار، ئەزىز پاسىبان.

ھوسماقاش، سۇمبۇل چاچ جۇگانلار قېنى؟
قاقاھلاپ كۈلەتتى، گۈللەرگە قىياس.
ھەر بىر ئوي بازاردى، پەرزەنتلەر قېنى؟
دۇنيادىن بېغەملەر ئويۇنغا تويماس.

بىر چاغلار گۈلزارلىق ھويلىلار باردى،
ئەلدىچۇ قاچا گۈل سىغىپتۇ ئاران.
گۈل، كۈيسىز بۇ ھايات ئۇيغۇرغا تاردى،
تەغدىرگە تەن بېرىپ قالغانمۇ ئاسان.

تىگىرقاپ قارايمەن دىلدا مىڭ سوراق،
خۇنۇكلىك بېسىپتۇ، كۈلمەيدۇ كوزلەر.
ئېيتقىنا ئاسماندىن رەمچى يۇلتۇزلار،
تۈنلەردە خەلقىمنىڭ تەغدىرىن سوزلەپ...

ئېچىنىش، ئاياشنىڭ ئازاپلىرىدا،
پەرىشان خىياللار كەچتىم بۇ ئاخشام.
ئوتۇگنىڭ تېشىدا كويگەندىم قاخشاپ،
باغرىڭدا مۇگلىنىپ پۈتۈلدى ئاخشام.

خەيرىنسا تۇردى

قۇتلۇق سۇرەت

(ل. مۇتەللىپكە)

ئالدىمدا تۇرىدۇ لۇتۇن سۇرىتى،
ئۇ ھايات، بىز بىلەن كەلمەكتە ياشاپ.
شائىرنىڭ شېئرىي لەۋزى ئەۋلاتنى
كەلمەكتە مەنزىللەر سىرى ھەم باشلاپ.

لۇتپۇللا ئولمىدى، ئۇ مەڭگۇ ھايات،
ژۇرىگى جوشقۇنلۇق، قانلىرى ۋولقان.
لۇتۇنگە قاتىللار ئۇرغاندا قىلىچ،
كوكرىگى بولغاندەك پولاتتەك قالقان.

ئۇ ھايات، ھېچ قاچان يوقالماس نەسلى،
خاتتەگرى تۇرقى بار ئۇنىڭ بەستىدە.
روھى كومۇلمەيدۇ شائىرنىڭ نەسلى،
چۈنكى ئۇ ئىجاتكار ئۇيغۇر نەسلىدە.

كەتسىمۇ بېشى ئەل بەختى يولىدا،
قىسمەتكە شۇندىمۇ كۈلۈپ باقتى ئۇ.
ۋەتىنى ئەركىگە تەشنا بوپ قانماي،
تۇغۇلغان توپراققا باغرىن ياقتى ئۇ.

ئاناڭدەك ھەسرەتتە ژىغلايمەن شۇڭا،
ئادالەت بايرىغى ناھەق سۇنغانغا.
ئاقىدۇ كوزۇمدىن ئۇنچىدەك يېشىم،
يالقۇنلۇق شائىردىن جۇدا بولغانغا.

تاغ غۇلاپ، ھە مەيلى، قۇرۇسۇن دەريا،
لۇتپۇللا ياشايدۇ بىز بىلەن ئەبەت.
ئالدىمدا تۇرىدۇ شۇ قۇتلۇق سۇرەت،
ۋۇجۇدۇ ـ قەلبىمگە بېغىشلاپ مەدەت...

ھەۋەسكارلار ئىجادىدىن

ناخشا تېكستلىرى

سېغىندۇرماي كەلسەڭچۇ

غازاڭ بولۇپ سارغايدىم،
لېۋەن يارىم دەردىڭدە.
سېغىنىمەن ھەر دايىم،
ئاي ئۇزۇڭنى كورگەللە.
لەۋلىرىڭدىن سويمىدىم،
كۈلدەشلەرنىڭ زەردىدە.
بۇلبۇل ئوخشاش سايرىدىم،
قىزىل گۈلنىڭ بەرگىدە.
سېنى ئويلاپ ئەرتە ـ كەچ،
تېپىرلايدۇ ژۇرىگىم.
سېغىندۇرماي كەلسەڭچۇ،
يار ـ يولىگىم، تىرىگىم.
كىرپىك قاقماي تەلمۈردۈم،
غۇنچە ـ پورەك كۈلسۇن دەپ.
سېغىندۇرماي كەلسەڭچۇ
چاڭقاپ كەتتى بۇ ژۇرەك.

ئىنتىزارمەن

ئىنتىزارمەن يار ساڭا
سويگەن نىگار زار ساڭا.
ژۇرىگىمنى ـ باغرىمنى،
ساڭا تالىق باغ ساناي.
ساڭا ئاتاپ باھاردا،
تەرگەن گۈلۈم بار مانا.
يوللىرىڭغا تەلمۇرگەن،
كوزلىرىمگە بىر قارا.
ئىنتىزارمەن يار ساڭا
ساڭا قاچان دىل قاناي.

ئەركىلەيمەن ئوزەڭگە
مەڭگۇ بولغىن باش پانا.

ئايلىناي

كوڭلۇم سويگەن يارىمنىڭ
بويلىرىدىن ئايلىناي.
گىرە سېلىپ بويىنغا
ئېپەك ئوخشاش باغلىناي.
ئاشىق بولدۇم مەن ساڭا،
ئوتلىرىڭغا پايلىماي.
گۈل بەرگىدە بولبۇلدەك
تۇراالمايمەن سايرىماي.
كۈنۈم يالغۇز ئوتەرمۇ،
سېنىڭ بىلەن يايرىماي.
سەئىدىن كوزنى ئۈزمەيمەن،
سەن ژۇرىگىن قارىماي.

راھىلەم مۇزەپپەر قىزى.

بۇ داۋان

بۇ داۋان ئېگىز داۋان،
ئېيتمىغىن يولى يامان.
قورقماي ئوتكىن داۋالدىن،
كورسەن ياخشى زامان.

يوللىرىڭ مۇشكۇل سېنىڭ،
سەن قورقما ئازاۋىدىن،
خەيرى ـ ئېھسان قىلىپ ئوت،
ھەس سۇلتان مازارىدىن.

ئوتكەن كۈنگە ئوكۈنمە،
ھەل بولغۇسى ئارمىنىڭ.
غەپلەت بىلەن ياتما سەن،
كۈتەر سېنى كارۋىنىڭ.

8ـ مارت

گۈلباھارىم كۈلۈپ كەلدى،
تولۇن ئايدەك تولۇپ كەلدى.
سەككىزىنچى مارت شاتلىغى،
بىر ئالەم بولۇپ كەلدى.

دەل ـ دەرەقلەر كوكەردى،
ئانىلار قەلبىن كۈلدەردى.
ژىگىتلەر چىن قەلبىدىن
سويگۈسىگە گۈل بەردى.

شۇڭا بۇگۈن بايرام دەپ،
تەبرىكلەيمەن ئانىنى.
بەختىن تىلەپ قىزلارنىڭ.
كۈيلەي شەرەپ ـ شانىنى.

گۈلى كامىل قىزى.

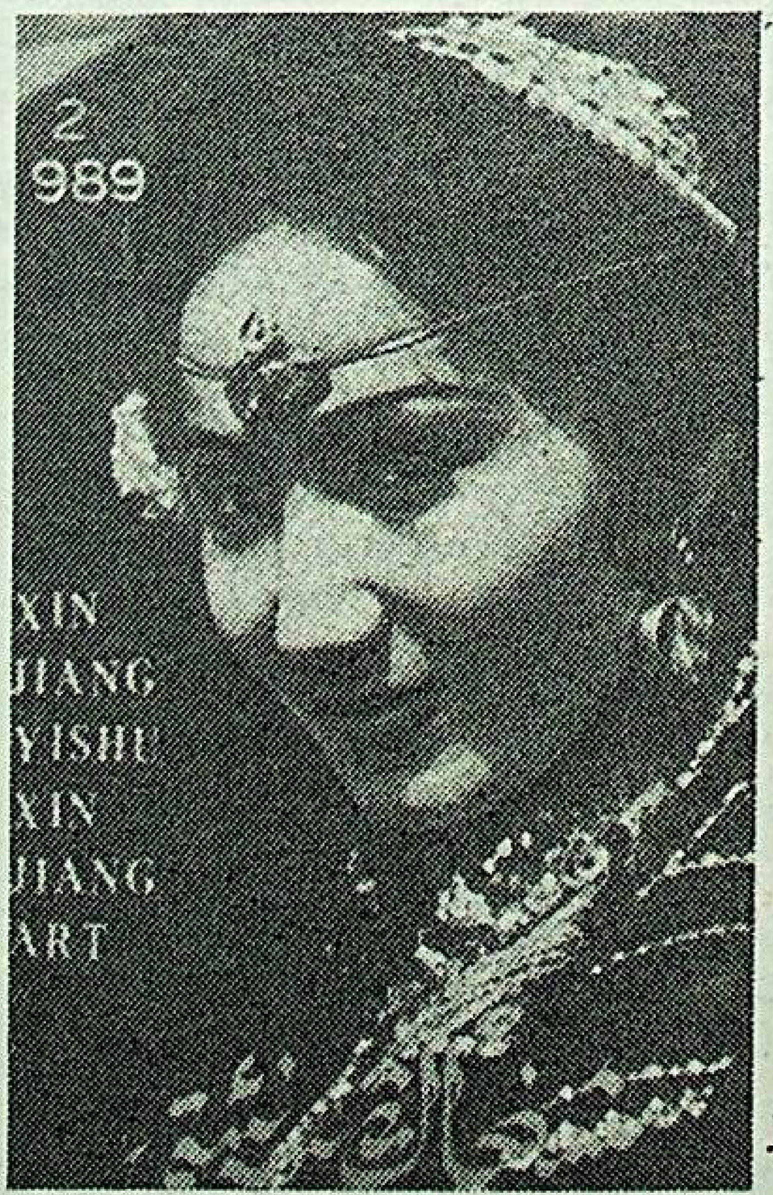

نۇيغۇر قىزى.
«شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنالىدىن
ئېلىندى.

جىنايى ئىشلار خەۋەرلىرى

پايتەختنىڭ لېنىن ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە «ئانىتا» كىچىك كارخانىسىنىڭ سېتىقچىسى ئىپەك يولى ۋە چايكوۋسكىي كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىغا جايلاشقان كوممېرسىيەلىك دۇكىنىغا ئاخشىمى نامەلۇم ئىككى ئادەم كىرىپ، سېتىقچىنى قورقىتىپ، 150مىڭ سوملۇق سپىرتلىق ئىچىملىك ۋە سىگارېتلارنى بۇلاپ كەتكەنلىكى توغرىلىق ئەرىزە بىلەن مۇراجەت قىلدى. ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ ئوپېراتىۋ گۇرۇپپىسى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 20 ياشلىق ئو. تۇتۇلدى. ئو. ۋە ئۇنىڭ «سەپداشلىرى» ئىچىپ ۋە چېكىپ ئۈلگۈرەلمىگەن ئوغرىلانغان نەرسىلەر تارتىپ ئېلىندى ۋە ماگازىنغا قايتۇرۇلدى. ئوغرىنىڭ ئىچىملىكنىڭ ئەجايىپ كەيپە قىلىدىغان خۇش پۇرىقىنى ۋە چەت ئەل سىگارېتلىرىنىڭ ھىدىنى قانچىلىك ۋاقىت ئەستىن چىقارمايدىغانلىقىنى، ئەلۋەتتە، سوت ھەل قىلىدۇ. لېكىن ھوزۇرلىنىش ئۈچۈن ھەق تۆلىنىشى— بۇ مۇقەررەردۇر.

* * *

ئالمۇتا تومۇر يولىنىڭ چۇ ستانسىيەسىدە دەرھال ئىزدەش چارىلىرى ژۈرگۈزۈلگەندە، 1971— يىلى تۇغۇلغان ئا. 1973—يىلى تۇغۇلغان ز. ۋە 1970— يىلى تۇغۇلغان س. قولغا ئېلىندى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھېچ يەردە ئىشلىمەيدۇ. ئۇلاردىن 13 كىلوگرام زەھەرلىك چېكىملىك تېپىلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى.

* * *

ئالمۇتىدا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە پارىخورلۇققا قارشى كۈرىشىش باش باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن 1967— يىلى تۇغۇلغان م. 1969— يىلى تۇغۇلغان پ. 1972— يىلى تۇغۇلغان ش.— ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغانلار ۋە «تېما» كىچىك كارخانىسىنىڭ دىرېكتورى قولغا ئېلىندى، ئۇلار ئۆتكەن يىلى دېكابىردا «ئاراسان» ئاۋتوموبىل ساقلايدىغان جايدا كۆزەتچىگە قاراقچىلارچە ھۇجۇم قىلغانلىقى ۋە گاز31029 ئاۋتوماشىنىسىنى ئوغرىلاپ كەتكەنلىكىدە ئەيىپلەنمەكتە.

* * *

ئالمۇتىنىڭ ئوكتەبر ناھىيەسىدە ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 1959— يىلى تۇغۇلغان ب. ۋە كىروۋ زاۋۇدىنىڭ ئىشچىسى 1958— يىلى تۇغۇلغان س. جىسمانىي جازالاش بىلەن پوپۇزا قىلىپ، 30 ياشلىق ب.نىڭ كۆرتكىسىنى ۋە ئوتۇگىنى بۇلاپ كەتكەن. بۇلاڭچىلار ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ ئوپېراتىۋ گۇرۇپپىسى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى، بۇلانغان نەرسىلەر ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى.

* * *

پايتەختنىڭ يەنە شۇ ئوكتەبر ناھىيەسىدە ئالمۇتا تومۇر يولى سودا—تىجارەت بازىسىنىڭ كاسسا بولۇمىدىن ئىشىكنى بۇزۇپ كىرىپ، بېرىلمەي قالغان مائاشتىن 199مىڭ 634 سوم ئاخچىنى ئوغرىلاپ كەتكەن.

* * *

ئالمۇتا شەھىرى لېنىن ناھىيەلىك كۆزەت بولۇمىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 20 ياشلىق ر. تۇتۇلدى، ئۇ 202/43 نوزۇق— تۈلۈك دۇكىنىدىن 56مىڭ سوملۇق تاۋارلارنى ئوغرىلىغان. ئەندى سوت ئوغرىنىڭ قىلمىشىغا لايىق جازا بېرىشى كېرەك.

* * *

ئالمۇتىدا «ئاس م+م» كىچىك خۇسۇسىي كارخانىسى دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى 27 ياشلىق ل. قولغا ئېلىندى، ئۇ ئۆيۈل 1كىلوگرام 850 گرام سانائەت كۈمۈشىنى گرامىنى 100 سومدىن سېتىشقا ئۇرۇنغان. قولغا ئېلىنغانىنىڭ تەكتلىشىچە، ئۇ ئىنسپېكتور ئاپپاراتۇرىسىنىڭ كونتاكتلىرىدىن ھاسىل بولغان بۇ كۈمۈشنى قاپچىغاي شەھىرىدىكى ھەربىي قىسىم يېنىدىكى ئەخلەتخانىدىن ژىغىۋالغان ۋە قازاقىستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىشلەۋاتقان تونۇشلىرى ئارقىلىق ئۇنى ئۆيۈل شەكلىگە كەلتۈرگەن. تەرگەۋ كۈمۈش ساتقۇچىنىڭ كەلتۈرگەن دەلىللىرىنىڭ راس— يالغانلىقىنى پات— يېقىندا ئېنىقلايدۇ.

* * *

ئالمۇتىنىڭ كالىنىن ناھىيەسىدە كېچىسى «قومايى» كىچىك كارخانىسىنىڭ بۇغالتېرىيەسىگە كىرىدىغان ئىشىكنىڭ قولۇپىنى ئېچىپ كىرىپ، تومۇر ساندۇقنى سوندۇرۇش بىلەن 400مىڭ سوم ئوغرىلانغان. ئوغرىلارنى ئىزدەشتۇرۇش چارىلىرى كورۇلۇۋاتىدۇ.

* * *

ئالمۇتا تومۇر يولىنىڭ شەمەي بولۇمىدىكى بالىقچى كول ستانسىيەسىدە 3404— زوك پويىزىنىڭ تەركىۋىدىن يەتتە بوش ۋاگون يولدىن چىقىپ ئورۇلگەن. زىيانغا ئۇچرىغانلار يوق، قاتناش ئالتە يېرىم سائەتتىن كېيىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. ھالاكەت سەۋەبلىرى ئېنىقلىنىۋاتىدۇ.

* * *

پايتەختنىڭ ئوكتەبر ناھىيەسىدىكى «ئىدەئېل» كافېسىنىڭ ئىشىك قۇلۇپىنى بۇزۇش ئارقىلىق 200مىڭ سوملۇق سپىرتلىق ئىچىملىك ئوغرىلانغان. ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ ئوپېراتىۋ گۇرۇپپىسى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 22 ياشلىق س. قولغا ئېلىندى. ئوغرىلانغان سپىرتلىق ئىچىملىكنىڭ بىر قىسمى تارتىپ ئېلىندى ۋە ئىگىلىرىگە قايتۇرۇلدى. ئەندى سوت جىنايەتچىنىڭ قىلمىشىغا مۇناسىپ ھوكۇم چىقىرىش ئالدىدا تۇرىدۇ.

* * *

پارە ئالغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىندى.

جۇمھۇرىيەت مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتىنىڭ جامائەتچىلىك بىلەن ئالاقە باغلاش بيۇروسىدىن خەۋەر قىلىنىشىغا قارىغاندا، پرېزىدېنتنىڭ «دولەت باشقۇرۇش ئورگانلىرىدىكى لاۋازىملىق شەخسلەرنىڭ ئىنتىزامىنىڭ، جەمىيەت تەرتىۋىنىڭ ۋە بىخەتەرلىكنىڭ ئەھۋالى ئۈچۈن جاۋابكەرلىكنى ئاشۇرۇش توغرىلىق» توختامىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش جەريانىدا مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتى تەرىپىدىن پايتەختنىڭ كوممېرسىيەلىك بانكىلىرى كوپ مىقداردا پارە ئېلىش بەدىلىگە غەرىپ فىرمىلىرىنىڭ بىرىگە ۋە شەھەرنىڭ كوممېرسىيەلىك تارماقلىرىغا ئىككى يېرىم مىللىارد سوملۇق پروتسېنتسىز قەرىز بەرگەنلىكى فاكتى ئېنىقلاندى.

ئەمجىدە قوزغالغان جىنايى ئىش بويىچە «تۇرانبانك» باشقارمىسى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارلىرىنىڭ بىرى قاماققا ئېلىندى.

تەرگەۋ مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتى جۇمھۇرىيەت باش پروكۇراتۇرىسى بىلەن بىرلىكتە ئېلىپ بېرىلماقتا.

ئوردېنلىرىڭلارنى تىقىۋېتىڭلار...

ئالمۇتىدا ژۇقۇرى دولەت مۇكاپاتلىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان سابىق ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنى ئالتىنچى قېتىم بولاپ كېتىش ھادىسىسى يۈز بەردى.

كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئىككى قېتىم قەھرىمانى ئاۋىئاتسىيە گېنېرال— مايورى ت. بېگېلدىنوۋ بۇلاڭچىلارنىڭ نۆۋەتتىكى قۇربانى بولدى.

جىنايەتچىلەر ئۇنىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ، دولەت مۇكاپاتلىرى قادالغان ھەربىي كىيىمىنى ئوغرىلاپ كەتكەن. لېكىن بۇلاڭچىلار ئوزلىرىنىڭ بۇ ئوغرىلىقىدىن ھوزۇرلىنالمايدۇ. ئالغان بېگېلدىنوۋ بۇلاڭچىلىق ھادىسىلىرىنىڭ خېلە كوپىيىپ قالغانلىقىدىن قەھرىمانلىقنىڭ «ئالتۇن يۇلتۇز» مېداللىرىنىڭ كوچۇرمە نۇسخىلىرىنى تەييارلاپ قويغان ئىدى، بۇلاڭچىلار ئەينە شۇنى ئوغرىلاپ كەتكەن.

يول ئۈستىدىكى پۇل

موسكۋا— مىنسكى ئاۋتوموبىل يولىدا سافونوۋ شەھىرىگە يېقىن جايدا «كامئاز» ۋە «ئۇرال» زوك ئاۋتوماشىنىلىرى بىر— بىرىگە ئۇرۇلغان. «ئۇرال»نىڭ فۇرگونىدا ئاخچا قاچىلانغان 338 پلومبىلانغان مىشكاپ بولۇپ، ئۇلارنى بىر توپ ئىنكاسساتورلارنىڭ ھەمراھلىقىدا روسسىيەنىڭ مەركىزىي بانكىسى سمولېنسكىغا ئەۋەتكەن ئىدى. ماشىنىلارنىڭ ئۇرۇلۇشى شۇنچىلىك كۈچلۈك بولغانكى، پۇلنىڭ بىر قىسمى ئاساسىي جەھەتتىن 25 سوملۇقلار تەخمىنەن 200 مېتىر ئەتراپتىكى دائىرىگە چېچىلىپ كەتكەن. قاراڭغۇلۇقتا يولدا كېتىپ بارغان ماشىنىلارنىڭ بەزى بىر يولۇچىلىرى بۇنىڭدىن پايدىلىنىشتىن باش تارتمىدى. ئۈلگۈرۈپ كەلگەن مىلىتسىيە بىر «زاپوروژېتس» شوفيورىدىن بىر مىللىون سومغا يېقىن پۇلنى مۇسادىرە قىلدى. يەنە ئىككى باشقا ماشىنىنىڭ شوفيورلىرىدىنمۇ تەخمىنەن شۇنچىلىك ئاخچا تارتىپ ئېلىندى. «كامازنىڭ» شوفيورى ھالاك بولدى.

كىچىك بىلەرمەنلەر

ئون بەش ياشلىق ئۇسمە ئوزلىرىنىڭ ئويدە قىلغان كەشپىياتىنى— ماگنىي بىلەن مارگانسوۋكا ئارىلاشتۇرۇشتىن ياسالغان بومبىسىنى سىناق قىلىشنى قارار قىلدى. ئۇلار بومبىنى تەبىئىي شەھەر شارائىتىدا سىنىدى: مېترو ۋاگونىنىڭ ئىشىكى يېپىلىش ئالدىدا ئۇنى يولغا تاشلىدى. بەختىكە يارىشا ھالاكەت يۈز بەرمىدى، ئەندى كىچىك بىلەرمەنلەر بولسا قولغا ئېلىندى.

قازاقىستان ئىي ئىم مەتبۇئات مەركىزىنىڭ خەۋەرلىرىدىن.

جەننەت مانا مۇشۇنداق نۇرانىي ئانىلارنىڭ ئايىغى ئاستىدىدۇر ...

ئايالارغا مەدھىيە

بىز مۇسۇلمانلارنىڭ 14 ئەسىردىن بۇيان بىر دانە چىكىتىمۇ ئوزگەرمەي كېلىۋاتقان «قۇرئان» كىتاۋىمىز بار. ئامما بىز ئۇنى ئۇزۇق باھالار بىلەن بىر چەتكە سۇرۇپ قويۇپ، غەيرىي ئىلاھىي قانۇنلارغا، بېگانە پەلسەپەلەرگە ئەگىشىپ كەتتۇق.

مانا شۇ نوقتىئىي نەزەردىن بىز 8—مارت بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئاياللارغا بېغىشلانغان ھەدىسلەردىن بىر قانچىسىنى ئىزاھى بىلەن تەغدىم قىلىشنى ماقۇل كوردۇق.

«جەننەت ئانىلارنىڭ ئاياق ئاستىدىدۇر».

بۇ ھەدىس ئانىلارنىڭ شەرىپىگە ئېيتىلغان بارچە پىكىر ۋە مەدھىيەلەرنىڭ ئەڭ ئالىسىدۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسىدە ئوز ئۇممەتلىرىگە ئانىلىرىغا خىزمەت قىلىشنى تېز—تېز تەكىتلەيدۇ. «بىر كىشى رەسۇلۇللادىن سورىدى،— ئەي مۇھەممەد، مەن ئۈچۈن ئەڭ ياخشى، ئەزىز بولغان ئىنسان كىم؟— شۇندا رەسۇلۇللاھ ئېيتتى،— ئاناڭ! كېيىن كىم؟ ئېيتتى—ئاناڭ! كېيىن كىم؟ ئېيتتى— ئاناڭ! كېيىن كىم؟ ئېيتتى— ئاتاڭ! كېيىن يېقىن قېرىنداشلىرىڭ!» ھەقىقەتەنمۇ ئانىنىڭ، ئايالنىڭ مەۋقىيىنى مۇھەممەد پەيغەمبەر ئەينە شۇنداق ژۇقۇرى باھالىغان، ئۇلارغا ئىززەت—ھورمەت كورسىتىشنى كوپ جايلاردا تەۋسىيە قىلغان. تۆۋەندىكى ھەدىسلەر بۇنىڭ يارقىن مىسالى.

«تەڭرى ئاياللار بىلەن ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشۇڭلارنى تەۋسىيە قىلىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئانىڭىز، قىزىڭىز، ھاماچىڭىزدۇر».

«جەننەتكە كىرىمەن دېگەن ئادەم ئانىنىڭ رازىلىقىنى ئالسۇن».

«ئاياللاردا ئەرنىڭ ھەققى كوپىرەكتۇر. ئەرلەردە بولسا ئانىلارنىڭ ھەققى كوپىرەكتۇر».

باللىرىنىڭ ياش پەيتىدە پۇتكۇل ئېغىرلىقىنى كوتىرىپ، تەربىيەقىلىش، ئۇلارغا دىن ۋە دۇنيا يوللىرىنى ئوگىتىش، ئاتا—ئانىلارنىڭ ۋەزىپىسى بولۇپ، ئۇلار موشۇ ئۇلۇق مەشەققەتلىك ۋەزىپىلەرنى بار كۈچ—قۇۋىتى بىلەن ئورۇنلاشقا ئىنتىلىدۇ. باللارنىڭ دۇنيادىكى راھەت—سائادەتلىرى ئاتا—ئانا قولىدىكى تەربىيەنىڭ مېۋىسىدۇر.

«قايسى بىر ئادەم ئاتا—ئانىسىنى ھورمەتلىسە، ئۇ كىشى بەختلىك بولغاي، ئاللاتائالا ئۇنىڭغا ئۇزاق ئومۇر بەرگەي» دېگەن ھەدىسىدە ژۇقارقى پىكىرلەر جەملەنگەندۇر.

مەلۇمكى، ئۇرمۇش دۇنياسى ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئارىسىدىكى دوستلۇق ئاساسىدا قۇرۇلغان. ئەرلەرگە مال تېپىش زۇكلەنگەن بولسا، شۇ مالنى تېگىشلىك ئورۇنلاردا ئىشلىتىش ئاياللار زىممىسىگە زۇكلەنگەن. ئەرنىڭ تاپقان مېلىنى تېگىشلىكچە ئىشلىتەلمەي، ئېرىنى ئارتۇق خىراجەتلەر بىلەن قىينىغان ئايال ئېرىنىڭ ئىشلىرىنىڭ ئارقىغا كېتىشىگە سەۋەپ بولىدۇ. ئېرىنى ئارتۇق قىينىمىغان ئايال ماللارنىڭ بەرىكەتلىك بولۇشىغا، ئالغا كېتىشىگە سەۋەپ بولىدۇ. شۇڭلاشقا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇنداق ئاياللارنى ئەڭ ھورمەتلىك، ئەڭ بەرىكەتلىك ئاياللاردىن سانىغان.

«ئاياللارنىڭ ئەڭ قۇتلۇغى ۋە خەيرلىكى، ئەرلىرىگە مەشەققىتى ئاز بولغان ئاياللاردۇر» دېگەن ھەدىس ئەينەن شۇنى نەزەردە تۇتۇپ ئېيتىلغان.

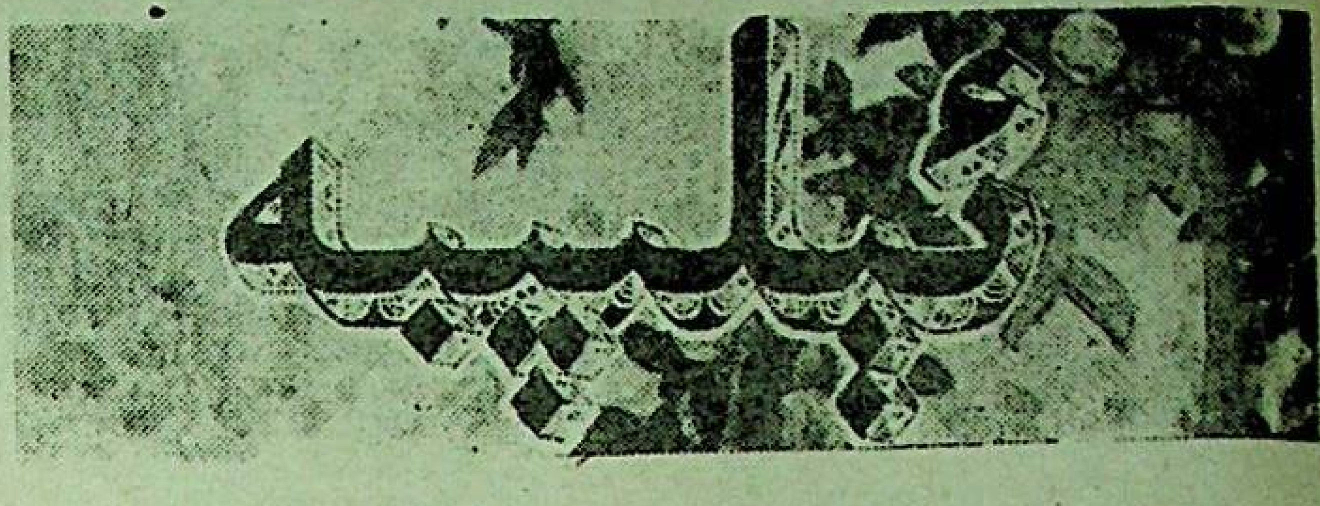

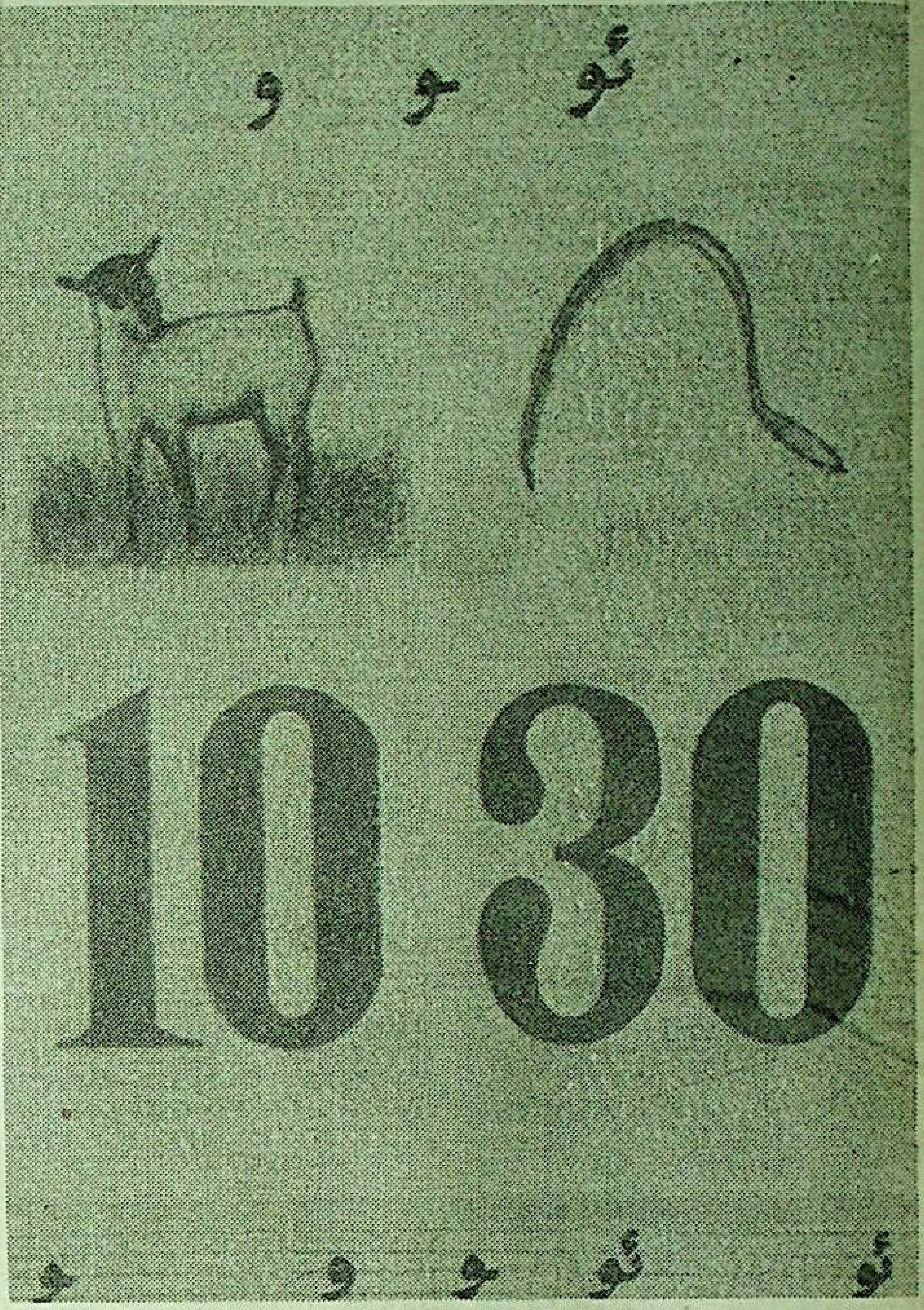

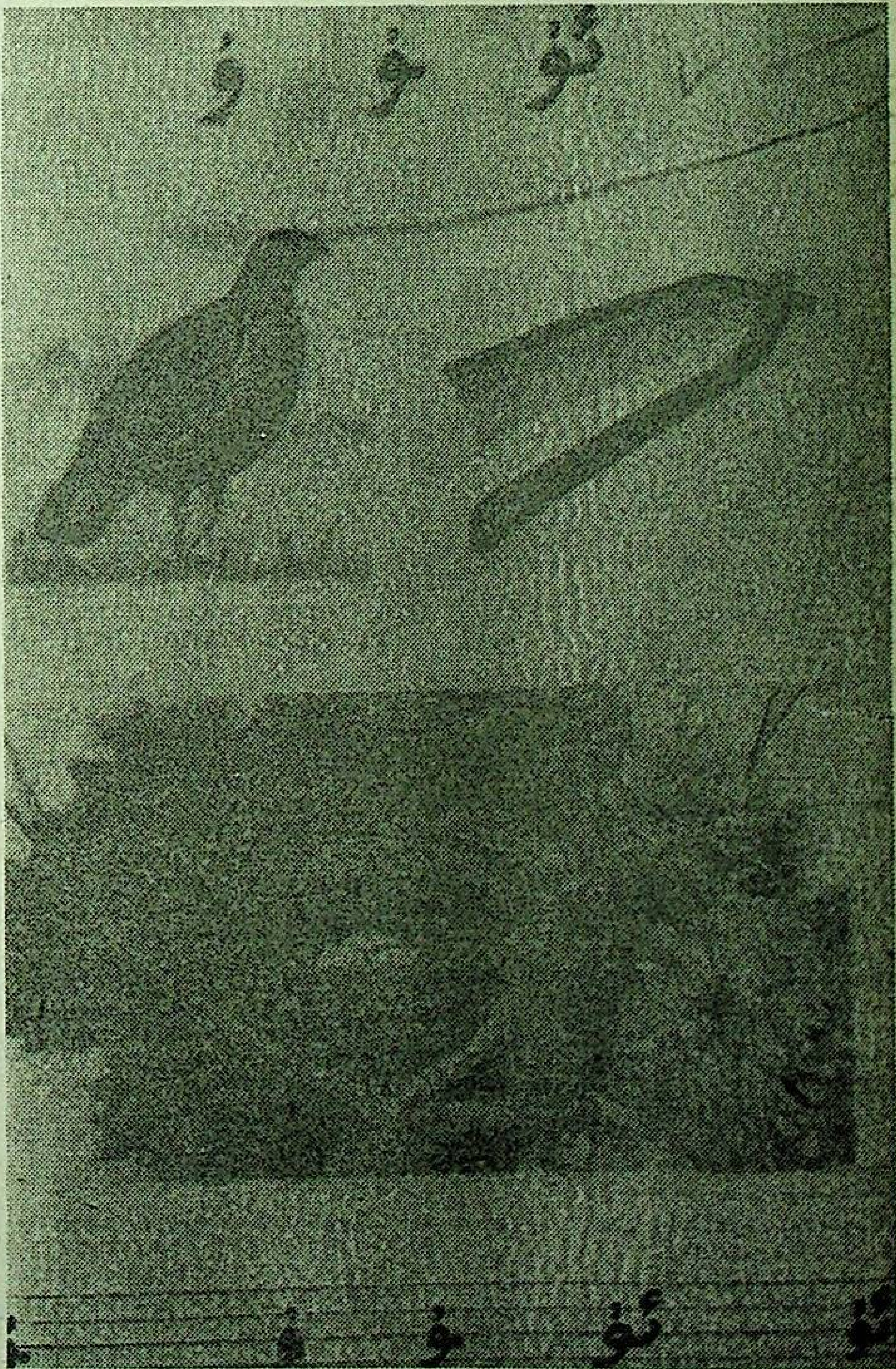

ئېلىپبەنىڭ سۈرەتلىرىنى ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن.

گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى

تۇرسۇنتاي مۇھەممەتوۋ:

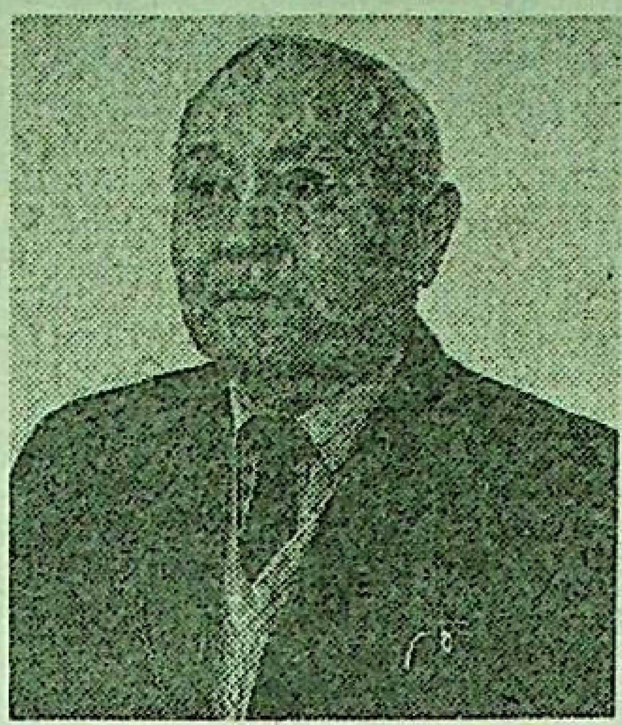

بېمىننەت دوست...

موشۇ كۈندە «يېڭى ھايات»نىڭ ھەر بىر يېڭى سانىنىڭ ئۆيۈمىزگە كېلىشىنى تور تەكوز بولۇپ كۈتىدىغان بولۇپ قالدۇق. گېزىتنىڭ كۈندىن-كۈنگە قىزىقارلىق چىقىشى ئۇنىڭ يولغا بىزنى قارىتىپ قويدى. «يېڭى ھاياتنىڭ» ئەل ئارىسىدا ئابروي تېپىشى ھەر بىر ئاق كوڭۇل ئادەم ئۈچۈن خوشال بولارلىق ئىش ئەمەسمۇ؟ بەزىلەر ئۇنىڭغا «تاش» ئاتقىنى تۇردى. بۇ ھال ئۇنىڭ كامالەتكە يېتىۋاتقانلىقىنىڭ نىشانىسى، ئەلۋەتتە. پىشقان ئۈرۈككە كىم تاش ئاتمايدۇ...

«يېڭى ھايات» خەلق ئاۋازىغا ئايلىنىش ئۈچۈن بىر گىرۇھنىڭلا يېنى ئالماي، موشۇ پېتى ئوتتۇرىدا خالىس تۇرالىسا، تارازىنىڭ بېشىنى تەڭ تۇتالىسا، ئەل ئىچىدە تېخىمۇ ئىززەت-ھۆرمەت تېپىشى مۇقەررەر.

گېزىتنىڭ ھەر سانىدا تەڭ بولمىغاندا ئۇسسۇلۇغومىزنى قاندۇرىدىغان، ئادەمگە نەپ بېرىدىغان بىرنىككى ماتېريالنىڭ بولۇشى بىزنى تولىمۇ خۇرسەن قىلىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ كىشىنى ئويلاندۇرىدىغان، تولغاندۇرىدىغان ماقالىلىرى ئارقىلىق كىشىگە بېمىننەت نەپ بېرىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنى بېمىننەت دوست دەپ بىلگۈم كېلىدۇ.

«يېڭى ھاياتنىڭ» مۇراجىتىنى كېچىگۈرەك ئوقۇپ قالدىم، سەۋەۋى مەن ئۇ چاغدا ئانا ۋەتەنگە تۇققان كورگىلى سەپەرگە كەتكەن ئېدىم. قۇتلۇق ئويۇمگە قايتىپ كەلسەم ئائىلەمدە شۇ گەپ. باللىرىم ماڭا قاراپ تۇرۇغان ئېكەن. ياخشى ئىشنىڭ ئەرتە- كېچى يوق ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئائىلە توپلاش ۋاقتلىق - كامپانىيەلىك ئىش ئەمەسقۇ. ئائىلە تاباۋىتىم دەقەمدە بولۇپ 3000 سوم ئىئانە قىلىشنى لايىق كوردۇق. بۇ تېخى خىمىر ئۈچىدىن پىتىر. بىز ھەر بىر ئۇنى ئوقۇپ پايدىلىنىۋاتقان ئائىلە ئۇنىڭغا ياردەم قولىنى سۇنۇش پەرىز دەپ ئويلايمىز. چۈنكى گېزىت ئوزىمىزنىڭ ئەمەسمۇ؟

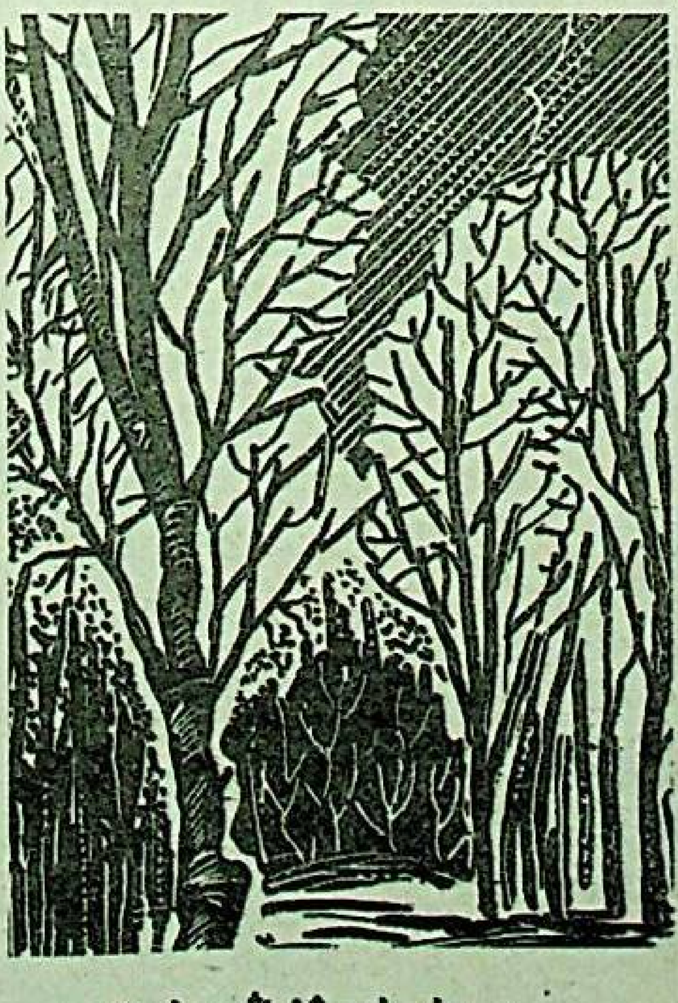

ر. يۈسۈپوۋنىڭ سۈرىتى.

تەشەككۇرنامە

تەشەككۇرنامە

ۋەتەننى سويۇش ئىمان جۈملىسىدىندۇر. ۋەتەن، مىللەت مەنپەيىتى يولىدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتنى ساقلاپ قېلىش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن خالىس ياردەم-ئىئانە قىلغىنى ئۈچۈن تىسۋەندە ئىسمى شەرىپى ئاتالغان قېرىنداشلىرىمىزغا كاتتا تەشەككۇر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

ئالمۇتا «ترۇدوۋىك» مەھەللىسىدىن:

ئەنۋەر تۇرسۇنوۋ 200سوم
ھاكىمجان ئىبراھىموۋ 200سوم
ئابدۇلجان ئىبدىمىنوۋ 200سوم
يولداش باراتوۋ 100سوم
نۇردولەت مۇرادىلوۋ 200سوم
تۇرسۇنجان ئابدۇللايېۋ 1000سوم
ماھمۇتجان ئىمىنوۋ 200سوم
نۇرمۇھەممەت ئارزىيېۋ 50سوم
ۋاھاپ ۋارىسوۋ 100سوم
تۇرسۇنجان سەيدۇللايېۋ 80سوم
ئازات ئاقباشېۋ 1000سوم
ئەنۋەر ئىبدىمىنوۋ 300سوم
موخچۇلجان روزاخۇنوۋ 500سوم
ئاشىمجان روزاخۇنوۋ 500سوم
زوراەبۇۋى ئەخمەتوۋا 500سوم
ئەنۋەرجان مۇھەممەتوۋ 500سوم
ھېزبۇللام رازىيېۋ 380سوم
خېلچەم قۇربانوۋا 200سوم
ئىمەرجان ئازىنباقىيېۋ 200سوم
نېفمەت ئابدۇللايېۋ 1000سوم
باتۇر ئوسمانوۋ 200سوم
ئالىمجان ئاشىموۋ 1000سوم
ئەركىن تۇرالىيېۋ 300سوم
ئەركىن شىرخانوۋ 100سوم
يولداش سېيىتوۋ 450سوم
خېلچەم جەملوۋا 20سوم
ھەمرايېۋ 100سوم
ئابدۇللا تۇردىيېۋ 300سوم
جانارخان توختاخۇنوۋا 400سوم
ر. ئايۇپوۋ 2500سوم
دولقۇن روزىيېۋ 500سوم
رەپقە تىروزسايىتوۋ 300سوم
جەمئىي 13580سوم.

ئائىنى مەھەللە ۋەكىل بېشى ئەنۋەر تۇرسۇنوۋ تاپشۇردى.

ئالمۇتا شەھىرىدىن:

شاۋكەت مېھراموۋ 200سوم
مارىگۈل ئەلىيېۋا 1000سوم
مەھەممەتجان ھاسانوۋ 2000سوم

بامدىن:

ئابدۇمېجىت ھېتەكوۋ 15000سوم

ئەخمەتجان تاپشۇردى.

چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدىن:

ياقۇپ داۋۇتوۋ 1000سوم

چاردارا ناھىيەسىدىن:

مەريەم مۇقىموۋا 1000سوم

ئالمۇتا سۇلتان قورغان يېڭى روۋ كوچىسىدىن:

ئابدۇۋەلى ئوسمانوۋ 300سوم
پاتىگۈل ئوسمانوۋا 100سوم
ئەلجان ئوسمانوۋ 100سوم
سالجان ئوسمانوۋ 100سوم
ۋەلجان ئوسمانوۋ 50سوم
خۇرشىدە ئوسمانوۋا 100سوم
ئالدە ئوسمانوۋا 100سوم
ماھىرە ئوسمانوۋا 100سوم
سائادەت ئوسمانوۋا 50سوم

* * *

مىناھاجىدىن ھاجىم 300سوم
رەخمىتۇللا رازىيېۋ 300سوم
ئەركىن ئىمىنوۋ 400سوم
باۋدۇن باراتوۋ 500سوم
رېھان ئىمىنوۋا 100سوم
يارمەھەممەت يەھيايوۋ 200سوم
شىرىيازدان ۋەلىيېۋ 300سوم
ئابدۇللام باۋدىنوۋ 200سوم
بىسراۋدىن يۈسۈپوۋ 100سوم
ساۋۇت ھاپىزوۋ 100سوم
ئىمەرجان زايىروۋ 100سوم
قاسىم ھاكىموۋ 100سوم
ھېزىم ھەمرايېۋ 100سوم
ئابدۇللام مېرايېۋ 100سوم
ئوسمانجان ئايۇپوۋ 100سوم
سائادەت ئىلىموۋا 100سوم
مەھەممەتجان ئىسمائىل 100سوم
شوھرەت فىدايېۋ 100سوم
رەخمىتۇللا مەمەتەلى 100سوم
مالىك مەسىموۋ 100سوم
ئەزىز ھېيتباقىيېۋ 100سوم
رۇستەم غوجامبەردى 200سوم
مايىمنەم ھېتاخۇن 200سوم
ئەركىن ۋەلىيېۋ 200سوم
رېھان مۇسايېۋا 50سوم
روزاخۇن سېيىت 50سوم
ھۇراقىز زايىتوۋا 50سوم
ئابدۇللام سېيىتوۋ 50سوم
مۇختەر غوجامبەردى 50سوم
ئاسىيەم يۈسۈپوۋا 50سوم
نۇرەخمەت باقىيېۋ 50سوم
جەمئىي 5550سوم.

ئائىنى گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرى ئابدۇۋەلى ئوسمانوۋ تاپشۇردى.

* * *

ئويسېنا كوچىسىدىن:

ئازات تۇرغانوۋ 2000سوم
نۇرۇللام ئارزىيېۋ 500سوم
نىجات ئىمىنوۋ 500سوم
ئالىم ئايپوۋ 500سوم
يولداش رەخمجان 500سوم
ئابدۇللام سادىقوۋ 500سوم
يۈنۈسجان سادىقوۋ 500سوم
ئومەرجان زايىروۋ 1000سوم
تۇيغۇن ھاشىموۋ 300سوم
شوھرەت مەرۇپوۋ 300سوم
پۇچۇنتاي ئازىنباقى 300سوم
كارامەت ئاخۇنبايېۋا 100سوم
ئابلىز تورە 250سوم
ئابدۇغېنى مۇھەممەت 200سوم
جۇماخۇن ۋاسىل 500سوم
نۇرمەمەت نەسىردىن 200سوم
تەلئەت تۇردى 200سوم
ئابلىمىت نوسمان 200سوم
غېناخۇن ھوشۇر 100سوم
سەيدۇللام ئىسلام 100سوم
تايىرجان ئاخۇنوۋ 100سوم
ماھمۇت سەيدىنوۋ 150سوم
مەردىن توختى 100سوم
ئەخمەتجان موردىن 100سوم
توختى سادىروۋ 100سوم
ئەكۋەر مەخسۇت 100سوم
ھاكىم جېلىلوۋ 100سوم
يارمەمەت پالتۇش 100سوم
ئەخمەتجان سوپاشېۋ 100سوم
نىزامدىن ھېسامدىن 100سوم
زۇنۇن نىزامدىن 50سوم
نادىلجان كىبىروۋ 150سوم
نۇرمەمەت زوردۇن 500سوم
مەمەتجان سادىقوۋ 100سوم
جەمئىي 10300 سوم.

ئائىنى ئابدۇرېھىم غەنى تاپشۇردى.

ياپونىيەدىكى مۇسۇلمانلار

ئىسلام دىنى ياپونىيەگە مۇ-
شۇ ئەسىرنىڭ 20-يىللىرى ئە-
راپىدا ئوتتۇرا ئاسىيەمۇسۇلمانلى-
رى تەرىپىدىن تارقىتىلغان بو-
لۇپ، 40-يىللىرى ۋە 50-يىل-
لىرى بىر قىسىم ياپونلار ئىسلام
دىنىغا كىرگەن، 70-يىللاردىن كې-
يىن بولسا 4 مىڭ مۇسۇلمان ئا-
ھالىسى كۆپىيىپ، 30 مىڭغا يە-
كەن. ھازىر توكيو ۋە شېگخۇ شە-
ھىرىدە ئىككى چوڭ مېچىت بار.
ئۇنىڭدىن باشقا توكيودا يەنە ژ-
ىلىپ جۇمە ئوقۇيدىغان ئىككى
سورۇن بار.

ياپونىيە مۇسۇلمانلىرى كۆپىن-
چە ھاجى سەئىتيەن لاڭ ئەپەندى
تەرجىمە قىلغان ياپون تىلىدىكى
قۇرئاننى قوللىنىدۇ. بۇ قۇرئان-
نىڭ قايتا ئىشلەنگەن تەپسىلىي
نۇسخىسى 1973-يىلى نەشىردىن
چىقتى. ياپونىيەدىكى مۇسۇلمان-
لارنىڭكۆپچىلىكى ئالىي مەكتەپ
مەلۇماتىغا ئىگە بولۇپ، ئۇلار-
نىڭ ئىچىدە دوختۇرلار ۋە ئىنژ-
ېنېرلار كۆپرەك.

ياپونىيە ئىسلام مەركىزىي تە

شكىلاتى «ئەسسالام» دېگەن يا-

پونچە قەرەللىك ژۇرنال چىقار-
غاندىن باشقا، ئىسلام دىنىغا ئا-
ئىت ھەر خىل كىتاپچىلارنى چ-
ىقىرىپ تۇرىدۇ. ئىسلام مەرك-
ىزىدە يەنە 15 نەپەر ياپونىيە مۇ-
سۇلمان ئالىمدىن تەركىپ تاپ-
قان ئىسلام تەتقىقات گرۇپپىسى
بار.

ئۇيغۇرستانلىق مەشھۇر سازەندىلەر (سولدىن ئوڭغا) سەيدۇللام، غىياسىدىن بارات، ئەبەيدۇللام تۇر-
دى. [illegible] پ. ئەخمەت چۈشەرگەن سۈرەت.

چەت ئەللەردىن

تاسس · تى ئان

قاراباغ بويىچە ئالدىن-ئالا كېلىشىم

رېيتېر ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەر قى-
لىشىغا قارىغاندا، تاغلىق قاراباغ
بويىچە رىم خەلىق ئارا كونفېرېنس-
يەسىنىڭ ئىشتىراكچىلىرى توقۇنۇش
بولۇۋاتقان زونىغا خەلىق ئارا بايقى-
غۇچىلار ۋەكىللىرىنى ئەۋەتىش تو-
غرىلىق ئالدىن-ئالا كېلىشىمنى قولغا
كەلتۈرگەن.

رۇمىنىيەنىڭ ئالىي سوتى چاۋ-
شېسكونىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسىنى
تۈرمىدىن بوشاتتى

رۇمىنىيەنىڭ ئالىي سوتى دىك-
تاتور چاۋشېسكونىڭ سابىق ھەر-
بىي مەسلىھەتچىسى ئىون كومانىنى
تورت ئايغا تۈرمىدىن بوشىتىشنى
توختام قىلدى.

كومان 1989-يىلى تىمۇشۇئاردا
قوزغىلاڭ ۋاقتىدا يۈز ئادەمنىڭ ئې-
تىلىپ كېتىشىگە ئەيىپلىنىپ دەپ ئىتت-
راپ قىلىنغان ۋە 25 يىللىق تۈرمە
جازاسىغا ھوكۇم قىلىنغان ئىدى.سوت
سالامەتلىكىگە باغلىق كومان بۇنىڭ-
دىن كېيىن تۈرمىدە مۇددىتىنى ئوتۇ-
شى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئاتاپ
كورسەتتى.

ئاقش «خاماس» پەلەستىن گرۇ-
ھى بىلەن ئالاقە باغلىغان

قوشما شتاتلار كېيىنكى ۋاقىتلار
غىچە پەلەستىننىڭ «خاماس» گرۇ-
ھى بىلەن «ھەر خىل ئالاقىلاردا»
بولۇپ كەلگەن، دەپ ئېتىراپ قىل-
دى ئاقش دولەت دىپارتامېنتىنىڭ
ۋەكىلى رىچارد بائۇچېر.

ئامېرىكىنىڭ تاشقى سىياسىي مە-
ھكىمىسى تېررورىستلىق قاتارىغا
كىرگۈزىدىغان مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ
ۋەكىللىرى بىلەن مۇنازىرىلەر «ئىس-
لام دۇنياسىدا يۈز بېرىۋاتقان ۋاقىە
لەرگە» تەئەللۇق بولغان. «بىز
«خاماس» تەشكىلاتى بىلەن سىيا-
سىي مۇزاكىرىلەرنى ژۈرگۈزمىگەن،-
دېدى ر. بائۇچېر.- ھازىرقى ۋە-
زىيەت ئاساسىدا بىز رېگىئوندىكى ئە
لچىخانىلىرىمىزغا مۇنداق ئالاقىلارنى
داۋاملاشتۇرماسلىق توغرىلىق ئۇخ-
تۇردۇق».

گېرمانىيەدىن باش-پانا ئىزدىمەكتە

گېرمانىيەدىن سىياسىي باش-پانا
ئىلىشنى خالىغۇچىلارنىڭ سانى بار-
غانسىرى كوپىيىمەكتە.

يىيىل فېۋرالدا 38 مىڭ ئادەم
گېرمانىيەدىن سىياسىي پاش-پانا سو-
راپ ئەرىزە بەرگەن. بۇ يانۋاردى-
كىگە قارىغاندا بەش پروتسېنت ئۇ-
شۇق. قاچاقلارنىڭ كوپ قىسمى
رۇمىنىيەدىن، سابىق يوگوسلاۋىيە-
دىن، بولغارىيەدىن ۋە تۈركىيەدىن
كەلگەن.

ئافغانىستاندا ۋەزىيەتنى تەرتىپكە سېلىشقا دائىر

ئىسلامابادتا ئافغانىستاننىڭ پرېز
ىدېنتى رابباني ۋە «ئافغانىستان
ئىسلام پارتىيەسىنىڭ» لىدېرى ھېك-
مەتيار ئوتتۇرىسىدا ئوتكۇزۇلگەن
بىرىنچى كۈندىكى مۇزاكىرىلەر نە
تىجىسىز ئاياقلاشتى. مۇزاكىرىلەر پا
كىستاننىڭ، ئىراننىڭ ۋە سەئۇدىيە
ئەرەبىستاننىڭ ۋاستىسىدا ئوتكۇ-
زۇلمەكتە.

پاكىستان تاشقى ئىشلار مىنىستر
لىكىنىڭ تاشقى ئىشلار بويىچە كا-
تىبى شاھرىيار خاننىڭ ژۇرنالىستلار
غا قىلغان بىلدۈرۈشىگە قارىغاندا،تە
رەپلەر تورت ئاساسىي پۇنكت بويى-
چە بىرلىككە كېلەلمىگەن. بۇ-ئوپپو-
زىتسىيەنىڭ رابباننى مەملىكەت پر
ېزىدېنتى بولۇپ سايلىنىشىنى قانۇ-
نى دەپ ئېتىراپ قىلىشتىن ۋاز كې-
چىش، ئافغانىستاندا سايلام ئوتكۇ-
زۇش مۇددىتى ۋە تەرتىۋى، ھوكۇ-
مەتتە مىنىسترلىك لاۋازىملىرىنى تە
خسىم قىلىش ۋە باش مىنىسترنىڭ
ۋاكالەتلىكلىرى مەسىلىرىدىن ئىبا-
رەت.

* * *

ئىران ئافغانىستاندا قۇراللىق تو

قۇنۇشنى توختىتىش ئۈچۈن ئافغان
لىدېرلىرى بىرلىشىپ قوبۇل قىلى-
دىغان ھەر قانداق قارارغا ھورمەت
بىلەن مۇناسىۋەتتە بولىدۇ. بۇ توغ
رىلىق ئافغانىستان مەسىلىسىنى ھەل
قىلىش بويىچە مۇزاكىرىلەرگە ئىش-
تىراك قىلىش ئۈچۈن ئىسلامابادقا كە
لگەن. ئىران تاشقى ئىشلار مىنىس-
ترىنىڭ ئورۇنباسارى بوروجېردى
بىلدۈردى.

يېقىن شەرقتىن ئېلىنغان خەۋەرلەر

ئىسرائىلنىڭ باش مىنىسترى ئى.
رابىن مەملىكەتنىڭ ھەربىي قومان-
داللىقى گولان ئېگىزلىكلىرىدىن ئە-
كەرلەرنى چېكىندۈرۈش خەرىتىس-
ىنى تەييارلىغانلىقى توغرىلىق خە-
ۋەرلەرنى رەت قىلدى. «سىرىيە
ئىسرائىل بىلەن بولىدىغان كېلەچەك
تىكى ئېچىلىق كېلىشىمنىڭ خاراك-
تېرى توغرىلىق مەسىلىنى مۇھاك-
ىمە قىلىشتىن ۋاز كېچىۋاتقان بىر ۋا
قىتتا، ئەسكەرلەرنى چېكىندۈرۈش
توغرىلىق ئويلاش ئېخى ئەتىگە-
ندۇر»،- دەپ بىلدۈردى ھوكۇمەت
باشلىقى پارلامېنتىنىڭ چەت ئەل
ئىشلىرى ۋە مۇداپىە بويىچە كو-
مىسسىيەسىنىڭ مەجلىسىدىن كېيىن.

ئىسرائىلنىڭ تاشقى ئىشلار مى-
نىسترى ش. پېرېس شۇنداقلا ئوپ-
پوزىتسىيەنىڭ ھوكۇمەتنى «سىرىيە
بىلەن مەخپىي مۇزاكىرىلەرنى» ژۈر
گۈزۈشكە باغلىق ئەيىپلەيدىغان سو
ئاللارغا پارلامېنتتا جاۋاپ بېرىشكە
مەجبۇر بولدى. پېرېس دەمەشىق
بىلەن ئالاقە باغلاشنىڭ بىردىن-بىر
كانالى يېقىن شەرىق بويىچە تېچ-
لىق مۇزاكىرىلىرى ۋە ئۇنىڭغا ئامې
رىكا ۋاستىچىلىغى بولۇپ ھېساپلى-
نىدىغانلىغىنى ئېيتتى. «ھەر قانداق
باشقا سوزلەر ئويدۇرما بولۇپ ھې
ساپلىنىدۇ»،- دەپ بىلدۈردى مى-
نىستر.

* * *

قۇۋەيت ئىوردانىيە ۋە پەلەس-
تىن ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ رەھبەر-
لىگى بىلەن مۇناسىۋەتلەرنى نورمال
لاشتۇرۇشتىن ۋاز كەچمەكتە. ئۇلار
1990-يىلى ئەمىراتقا قارشى ئىراق
تەجاۋۇزىنى قوللاپ-قۇۋەتلىگەن،
دەپ بىلدۈردى قۇۋەيت تاشقى ئىش
لار مىنىسترى شېيخ ساباخ ئەل-
ئەخمەد ئەس-ساباخ. ئۇ شۇنداقلا
قۇۋەيت 1991-يىلى باھاردا پارس
قولتۇغىدىكى ئالتە مونارخىيە، سى-
رىيە ۋە مىسىر بىلەن تۈزۈلگەن دە
مەشىق دېكلاراتسىيەسىنىڭ بارلىق پۇ-
نكتلىرىنى، شۇ جۈملىدىن، پارس قو
لتۇغى زونىسىدا بىخەتەرلىكنى تە-
مىنلەش توغرىلىق قائىدىلەرنى ئو-
رۇنلاشتىن ھېچ قاچان ۋاز كەچمى-
گەن، دەپ يازىدۇ ئۇ مىسىرنىڭ
«ئەل-ئەھرام» گېزىتىدا. ئۇنىڭدىن
تاشقىرى، دەپ قوشۇمچە قىلدى مى
نىستر، ئەمىرات دوست چەت دو-
لەتلەر- ئاقش، ئۇلۇق برىتانىيە ۋە
فرانسىيە بىلەن بىرلەشكەن مۇداپىە
توغرىلىق شەرتنامىلارغا سادىق.

تەبرىكنامە

رەشىدە باراتوۋاغا!
(ئالمۇتا شەھرى)

ئويۇمىزنىڭ تۈۋرۈكى، پەر-
زەنتلىرىنىڭ يولىگى، مەرىپەتپەر
ۋەر، مېھرىۋان، غەمگۇزار ئانام
رەشىدە باراتوۋانى خوش. مۇبا-
رەك 70- باھارى بىلەن چىن قەل
بىمدىن سەممىي تەبرىكلەيمەن.

تەبرىكلىگۈچى: تۈمەن شەھرى-
دە تۇرۇشلۇق ئوغلىڭىز نېمەت
ئىسامىنىيازوۋ.

پەرھات ئابايۇپوۋقا!
(جامبۇل شەھرى)

بىزنىڭ قۇتلۇغ خانىمىزدا
قوش خوشاللىق! ئوتتۇز ئوغۇل-
نىڭ گۈلى بولغان ئوغلۇمىز پەر
ھاتجان بۇگۈن 30 ياشقا، نەۋرى-
مىز گۈلباھار 4 ياشقا تولدى.

ئوغلۇمىز پەرھاتجان ئائىلىڭىز
دە ئۇلگىلىك دادا، ئاتا- ئانىڭىز-
غا مېھرىۋان بولۇپ، ئىلاھىم گۈل
دەك باللىرىڭىزنىڭ قىزىغىنى كو
رۈشنى سىزگە نېسىپ قىلسۇن!

تەبرىكلىگۈچىلەر: ئالمۇتىدا تۇ-
رۇشلۇق دادىڭىز رىزايىدىن، ئان-
ىڭىز تۇخان رازىيېۋلار ۋە ئاكىڭىز
زۇنۇن، ھەدىڭىز مىزىگۈللەردىن.

كوكتال يېزىسىنىڭ جامائەتچى-
لىگى يۇرت موتىۋەرى
**قاسىمجان زاكىر خەلپەم ئوغ-
لى ئېلىيېۋنىڭ**
ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن
مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇرۇق-
تۇققان قومى- قېرىنداشلىرىغا
چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 653 59, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

تېلېفونلار: مۇھەررىر-69-86-33،مەسئۇل كا-
تىپ-50-86-33، سەياسىي-ئىجتىمائىي بولۇم
81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى-27-86-33،
«زىيارەت» تىجارەت بولۇمى-06-86-33.

زاكاز (3620) تىراژ 6000

گېزىتنىڭ تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
يالقۇن سەمەدىي.

مۇھەررىر ئۇچۇن ئا. قۇتلۇق

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېنىن يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۇقىمسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتىمىزنىڭ مۇقىمسى تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ЖАҢА ӨМІР

يېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ژىل 13 مارت شەنبە
№ 10 (3664)
ئەركىن باھا

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روييۇڭ سامان بولماس

گېزىت 1970 - ژىلى 1 - ياندۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

ئالىي كېڭەش رىياسەتنىڭ مەجلىسى

10-مارت كۈنى سېرىكبولسىن ئەبدىلدىننىڭ رەئىسلىگىدە ئالىي كېڭەش رىياسىتىنىڭ نۆۋەتتىكى مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى.

ئۇنىڭدا ئېيتىلغان پىكىرلەر بىلەن تەكلىپلەر ھېسابقا ئېلىنىپ، پات-يېقىندا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئونىنچى سېسسىيەنىڭ كۈن تەرتىۋىگە «مۇداپىيە سانائىتىنى كونۋېرسىيە قىلىش توغرىلىق» قانۇن لايىھەسىنى تەكلىپ قىلىش قارار قىلىندى. شۇنداقلا «دۆلەت خىزمىتى توغرىلىق» ۋە «ئاگرار-سانائەت كومپلېكسى ساھالىرىنى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش ۋە كرېدىت بېرىش توغرىلىق» قانۇنلار لايىھىلىرى قارالدى.

مەجلىسكە باش مىنىستر سېرگېي تېرېششېنكو قاتناشتى.

(قاز تاگ).

يېڭىچە ئىش ئۇسۇلىغا

پايتەخت ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئېگىلىگى ئەمگەكچىلىرى جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ ئاھالىنىڭ ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن ئۆزىنى-ئۆزى تەمىنلەش چارىلىرى بەلگۈلەنگەن پەرمانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلدى. كېيىنكى ۋاقىتتا رېگىوندا قەنت قىزىلچىسى، ماي چىقىرىلىدىغان ۋە يارما زىرائەتلىرىنىڭ تېرىلغۇ ئۆلۈكلىرى خېلە كېڭەيدى. ئېگىلىكلەردە ئېتىزلار بىلەن فېرمىلارنىڭ مەھسۇلاتىنى قايتا ئىشلەش بويىچە يېڭى ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ، ئۇ پەقەت گۆش، سۈت ۋە ئاشلىق مەھسۇلاتلىرىنى چىقىرىشنى كۆپەيتىشكىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنى فېرمىلىق دۇكانلاردا دۆلەت سودىسى بىلەن سېلىشتۇرغاندا خېلە تۆۋەن باھالاردا سېتىشقا ئىمكانىيەت ياراتتى.

بۇ توغرىلىق ئۆتكەن شەنبە كۈنى پايتەخت ۋىلايىتى يېزا ئېگىلىگى ئەمگەكچىلىرىنىڭ ئالقىردا بولۇپ ئۆتكەن كېڭەشمىسىدە ۋىلايەت ۋالىسى ئاخمېتژان ئېسمونۇنىڭ دوكلادىدا ۋە سۆزگە چىققۇچىلارنىڭ سۆزلىرىدە ئېيتىلدى.

دېخان، فېرمىلار ئېگىلىكلىرىنىڭ ئوزۇق-تۈلۈك رېسۇرسلىرىنى خېلە تولۇقتۇرۇشقا ھەسسە قوشقانلىقى تەكىتلەندى. مەھسۇلاتنىڭ كۆپلىگەن تۈرلىرىنى يېتىشتۈرۈش بويىچە موشۇ سېكتور كوللېكتىۋلىق سېكتور بىلەن ئۈتۈقلۇق رىقابەتلىشىۋاتىدۇ ۋە شۇڭلاشقىمۇ ئۇنى يەم-چۆپ بىلەن تەمىنلەشنى ياخشىلاش تەكلىپ قىلىندى.

كېڭەشمىگە قاتناشقان پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ يېزا ئېگىلىگىدە مۈلۈكنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇشنىڭ ۋە ئۇنى دۆلەت قارمىغىدىن ئېلىشنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى بايان قىلدى. يېزا تۇرغۇنلىرىغا شەھەرلىكلەرگە قارىغاندا خۇسۇسىيلاشتۇرۇش كۇپونلىرىنى كۆپرەك بېرىش، دېخان ئېگىلىكلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ شېركەتلىرىنى قۇرۇشقا ئالاھىدە دىققەت بۆلۈش كۆزدە تۇتۇلۇۋاتىدۇ.

پرېزىدېنت يېزا ئەمگەكچىلىرىنى ساۋاتلىق ۋە جەملىك ئېگىلىكنى ژۈرگۈزۈشكە چاقىردى. ھەقىقەتەنمۇ، نېمە پايدىلىق-ھازىرقىدەك ئون تونىنا سۈت بېرىدىغان تورت سېير تۇتۇش پايدىلىقمۇ ياكى شۇنچىلىك مىقداردا سۈت بېرىدىغان بىرلا سىيىرنى تۇتۇش پايدىلىقمۇ؟ ئەگەر شىمالدا شۇنچىلىك ھوسۇلنى ئاز خىراجەت بىلەن بىنەمدىن ئېلىۋاتسا، جەنۇپتا سۇغىرىلىدىغان ياخشى يەرلەرگە ئاشلىقنى نۇرغۇن تېرىش ئۆزىنى ئاقلامدۇ؟ كامچىل مىنېرال ئوغۇتلارنى كەڭ مەيدانغا چاچقان ئەقىلگە مۇۋاپىقمۇ ياكى ئۇلارنى چەكلىك مەيدانغا چاچقان ۋە نەتىجىدە ئاز ئەمەس، بەلكى نۇرغۇن ئاشلىق ئالغان ياخشىمۇ؟

موشۇ بارلىق سوئاللارغا جاۋاپنى ئىشنىڭ ئېكستېنسىۋ ئۇسۇللىرىدىن ئىنتېنسىۋ ئۇسۇللىرىغا كۆچۈش تەشكىل قىلىدىغان خۇسۇسىيلاشتۇرۇش پروگراممىسىدىن تېپىشقا بولىدۇ، دېدى ن. نازارباييۇ. پايتەخت ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئەمگەكچىلىرى موشۇ ئىشتا تەشەببۇسكار بولالايدۇ ۋە بولۇشى كېرەك ھەم باشقىلارغا ياخشى ئۈلگە كۆرسىتىشى لازىم.

ژىغىلغانلار پرېزىدېنتنىڭ تەكلىۋىنى قولاپ-قۇۋەتلىدى ۋە ئىشلەپ چىقىرىشقا ئىنتېنسىۋ تېخنولوگىيەلەرنى كەڭ جارىي قىلىش بويىچە ئېنىق چارەلەرنى بەلگۈلىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەردە ئۇلارنى قوللىنىش تەجرىبىسى بار.

كېڭەشمىدە شۇنداقلا باش مىنىستر سېرگېي تېرېششېنكو سۆزگە چىقتى.

(قاز تاگ).

ئىش بابىدىكى ئالاقىلار

قازاقىستان دېلېگاتسىيەسىنىڭ جەنۇبىي ئافرىكىغا قىلغان ئۇنجا سەپىرى ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى ئىش بابىدىكى ھەمكارلىق ئىستىقبالى بىلەن تونۇشۇش جەھەتتىن پايدىلىق بولدى، دەپ خەۋەر قىلدى يوخانېسبۇرگتا سەپەر ئاياقلاشقاندىن كېيىن ژۇرنالىستلارغا جۇمھۇرىيەت تاشقى ئىختىسادى ئالاقىلار مىنىسترى سىزدىق ئەبىشېۋ.

سەپەر داۋامىدا جەنۇبىي ئافرىكا تىجارەتچىلىرى، سىياسەتچىلىرى، جەمىيەت ئەرباپلىرى بىلەن نۇرغۇن ئۇچرىشىشلار ئۆتكۈزۈلدى. قازاقىستاندىن بارغان مېھمانلارنى شۇنداقلا چاچ تاشقى ئىشلار مىنىسترى رۇلوف بوتا قوبۇل قىلدى.

«بۇ تونۇشۇش مەخسىتىدىكى سەپەر بولدى، قازاقىستان ۋە چاچ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش-ئالدىمىزدا»،- دېدى س. ئەبىشېۋ.

(قاز تاگ).

پرېزىدېنت دەم ئېلىشتا

9-مارتتىن ئارتىپ پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ قىسقا ۋاقىتلىق دەم ئېلىشتا بولۇۋاتىدۇ.

(قاز تاگ).

كونستىتۇتسىيەلىك سوت سىياسەتتىن ژۇقۇرى بولۇشى كېرەك

5-مارتتا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ كونستىتۇتسىيەلىك سوتتا بولۇپ، ئۇنىڭ ئەزالىرى بىلەن ئۇچراشتى. كونستىتۇتسىيەلىك سوتنىڭ ھوقۇق دۆلىتىنى قۇرۇشتىكى رولى ۋە ئورنى توغرىلىق تەپسىلىي سوھبەت داۋامىدا بۇ مەخسەتنى بارلىق سوبيېكتلارنىڭ- پرېزىدېنتنىڭ، پارلامېنتنىڭ ۋە ھۆكۈمەتنىڭ، سوتنىڭ ۋە پروكوراتورىنىڭ، بارلىق لاۋازىملىق شەخسلەرنىڭ، ھەر بىر پۇخرانىڭ ئاساسى ۋە باشقا قانۇنلارغا ئۇمۇمىيۈزلۈك قەتئىي رىئايە قىلماستىن قولغا كەلتۈرۈشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىگى تەكىتلەندى. ئىلگىرى دۆلەت ستروكتۇرىلىرى ئۈچۈنمۇ خاراكتېرلىك بولۇپ ئورۇن ئالغان ھوقۇق نورمىلىرىغا رىئايە قىلماسلىق ۋە تەكەللۇپسىزلىك مۇناسىۋەتنى قەتئىي يوقىتىش كېرەك. ھازىر كونستىتۇتسىيە قائىدىلىرىنى. ئىزچىل ۋە چوڭقۇر چۈشەندۈرۈش مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇۋاتىدۇ.

نۇرسۇلتان نازارباييۇ كونستىتۇتسىيەلىك سوتنىڭ چوڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي، دۆلەت ئەھمىيىتىگە ئىگە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىدىغانلىقىنى ۋە دېمەك، ئۆز پائالىيىتىدە خاتالىقلارغا يول قويۇلمايدىغانلىقىنى تەكىتلىدى. موشۇ مۇناسىۋەتتە ئۇ سىياسەتكە ھېچ قاچان ئارىلاشماسلىقى، خالىس ئادالەتلىك سوت ئورگىنىدىن ئېموتسىوناللىق ئورگانغا ئايلانماسلىقى كېرەك. بۇ سوت قائىدىسىگە ۋە مۇستەقىل سوت غايىسىگە ئوتتۇر قارىشى كېلىدۇ. ئۇ بىزنىڭ ئاھايىتى سىياسەتلەشتۈرۈلگەن جەمىيىتىمىزدە خەتەرلىك بولغان بولار ئېدى.

پرېزىدېنت كونستىتۇتسىيەلىك سوتنىڭ سىياسەتتىن ژۇقۇرى تۇرىدىغانلىقىغا، سوغ قائىلىقنى ساقلايدىغانلىقىغا ۋە جەمىيەتتىكى، دۆلەتتىكى ھاكىمىيەتنىڭ بارلىق ستروكتۇرىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ھەر قانداق ئالاشتارتىشلارنى پەقەت ھوقۇق ئاساسىدىلا ھەل قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچە بىلدۈردى. ئۇ ياش دۆلىتىمىزنىڭ ئالىي ئىدېياللىرى ئۈچۈن قانۇنىيلىقنى، ھوقۇق- تەرتىپنى ئورنىتىش مەخسىتىدە بىرلىشىپ ئىشلەشكە چاقىردى. كونستىتۇتسىيەلىك سوت ستاتۇسىنى ئاشۇرۇشنىڭ ۋە ئۇنىڭ شەكىللىنىشىگە ياردەم قىلىشنىڭ زورۇر ئېكەنلىكى تەكىتلەندى.

(قاز تاگ).

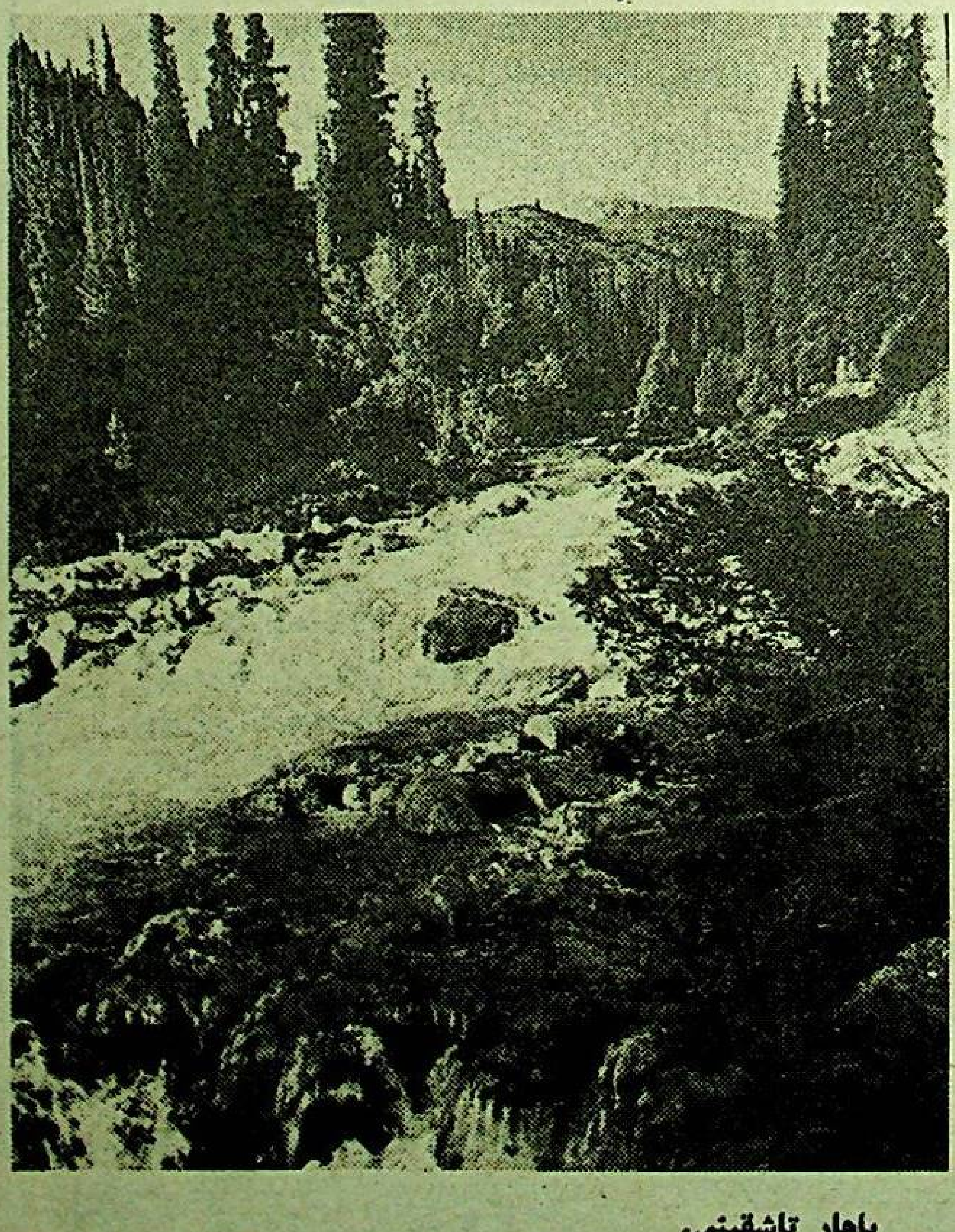

باھار تاشقىنى.

ئو. ئونوۋنىڭ فوتو ئېتيۇدى.

يېڭى مەسچىت

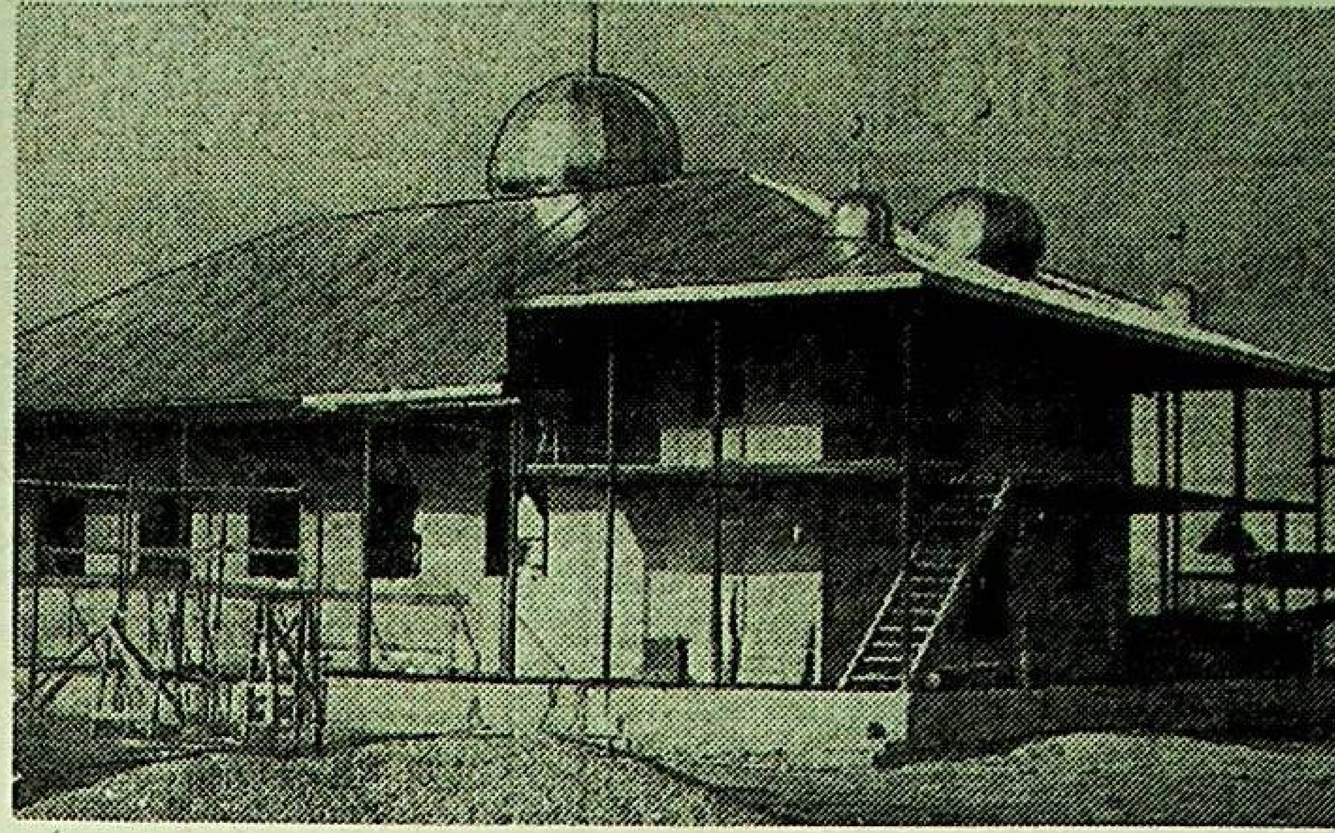

«زارە ـ سۇۋستوكا» مەھەللىسىدىن ئالمۇتا چوڭ مەسچىتىگە كېلىپ ناماز ئوقۇش ياكى جۇمە ۋە ھېيت نامازلىرىغا قاتنىشىش بۇ يەردىكىلەر ئۈچۈن ناھايىتى قىيىن كېلىدىغانلىغى پايتەختتە ياشايدىغانلارغا ئۆزلىگىدىن مەلۇم نەرسە. ئۆتكەن 70 ژىلدىن ئوشۇق كوممۇنىستىك تۈزۈم ھوكۈم سۈرگەن زاماندا مەسچىت قۇرماق تۈگۈل، ناماز ئوقۇشقىمۇ مۇمكىنچىلىك بېرىلمىگەن ئېدى. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن مەسچىت قۇرۇلۇشى ھەققىدە ئۇ پەيتتە ھېچ كىم ئويلاپمۇ قويمىغان. بۈگۈنكى ئىسلام قۇياشى ھەممە يەرگە ئۆزىنىڭ نۇرىنى سەپكەنىدىن كېيىن بولسا، ئادەملەردە دىنغا بولغان ئىشەنچ، ناماز ئوقۇشقا بولغان ئېتىقات قايتا تىكلىنىپ، «زارە ـ ۋوستوكلۇقلارمۇ» ئۆزلىرىگە مەسچىت قۇرۇشنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، يېقىندا بۇ شەرەپلىك ئىشنىڭ ھودىسىدىن تولۇق چىقىپ، يېڭى مەسچىت قۇرۇپ، پۈتكۈزۈۋالدى. بۇ ساۋاپلىق ئىشقا ئاقساقاللىرىمىزدىن تەشكىل تاپقان 11 كىشىدىن ئىبارەت مەسچىت ھەيئەتلىرى ۋە جامائەتچىلىك كوپ كۈچ چىقاردى، يەنى ئۆزلىرىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋي ياردەملىرىنى ئايىماي، ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ ئەمگەكلىرى بىلەن ئۈلۈش قوشتى.

مورىتى كەلگەندە شۇنى ئالاھىدە پەخىرلىنىش بىلەن ئېيتىش كېرەككى، مەسچىت قۇرۇلۇشىدا ئاددىي دېخان يۇرتىمىزنىڭ ھورمەتلىك ئادىمى مۇسا مەمەروزىيېۋنىڭ خىزمىتى ئالاھىدە چوڭ بولدى. مۇسا مەمەروزىيېۋ ئەسلى بايسېيىتلىق. ئۇنىڭ ئومرىنىڭ كوپ قىسمى دېخانچىلىق بىلەن ئوتكەن. يۇرتىمىزغا كوچۇپ كەلگەندىن كېيىن ئۇزىنىڭ ياخشى خۇلقى ۋە ئەمگەكچانلىغى، شۇنداقلا جامائەت ئىشلىرىغا ئاكتىۋلىغى بىلەن تېزلا كوزگە كورۇندى. بولۇپمۇ، ئۇنىڭ ئىككى ژىلدىن بېرى بىر تىينىمۇ ھەق ئالماي، ماشىنىسى بىلەن خىزمەت قىلىپ، ئاخىرى مەسچىتنى كوگۈلدىكىدەك قۇرۇپ چىقتى. شۇڭلاشقىمۇ مەھەللىمىزنىڭ چوڭلىرى يېبولسۇن، خوتۇن ـ قىز ۋە ياش باللىرى بولسۇن، ئوز ناماز لىرىدا مۇسا مەمەرازىيېۋنىڭ ئومرىگە سالامەتلىك تىلەپ دۇئا قىلىشىدۇ. دۇئا بىلەن ئەر كوكرەر دېگەندەك، م. مەمەرازىيېۋمۇ، موشۇ مەسچىتنى ياساپ چىقىشقا ئوزەمگە ئوزەم ۋەدە قىلغۇدىم، مانا كوپنىڭ دۇئاسى ۋە ياردىمى بىلەن مەسچىت پۈتۈپ، نىيىتىمگە يەتتىم، دەپ پەخىرلىنىدۇ.

مەسچىتتە پەقەت ناماز ئوقۇش بەلەنلا چەكلەنمەي، دىنىي ۋارىسلارنى تەييارلاشقىمۇ چوڭ كوڭۈل بولۇنمەكتە. جۇملىدىن 1991 ـ ژىل ئابدۇرېشىت ئىمام 28 ئوغۇل ـ قىزنى ئوقۇتۇپ، دىنىي ساۋاتلىق قىلىپ چىقارغان بولسا، ئابدۇشۇكۇر قارىم 6، 7 ئاي جەريانىدا 32گە يېقىن ئوغۇل ـ قىزنى ئوقۇتۇپ سەپكە قوشتى. ھازىر بۇ باللار جۇمە نامازلىرىدا ئەزان ئېيتىشتىن تاشقىرى، قىرائەت قىلىشتىمۇ، بەش ۋاخ ناماز ئوقۇشتىمۇ ھەممىگە ئۈلگە بولماقتا.

ئومۇمەن يۇرتىمىزدا مەسچىتنىڭ بەرپا بولۇشى خەلقىمىزنىڭ، بولۇپمۇ ياشلىرىمىزنىڭ ئەخلاقلىق، ئېتىقاتلىق، ھايالىق كىشىلەردىن بولۇپ يېتىلىشىگە سەۋەپ بولۇۋاتىدۇ ۋە يۇرتىمىزدا تېچلىق، ئاسايىشتىلىك ھوكۈم سۈرمەكتە.

غىلاجىدىن پەخىردىنوۋ.

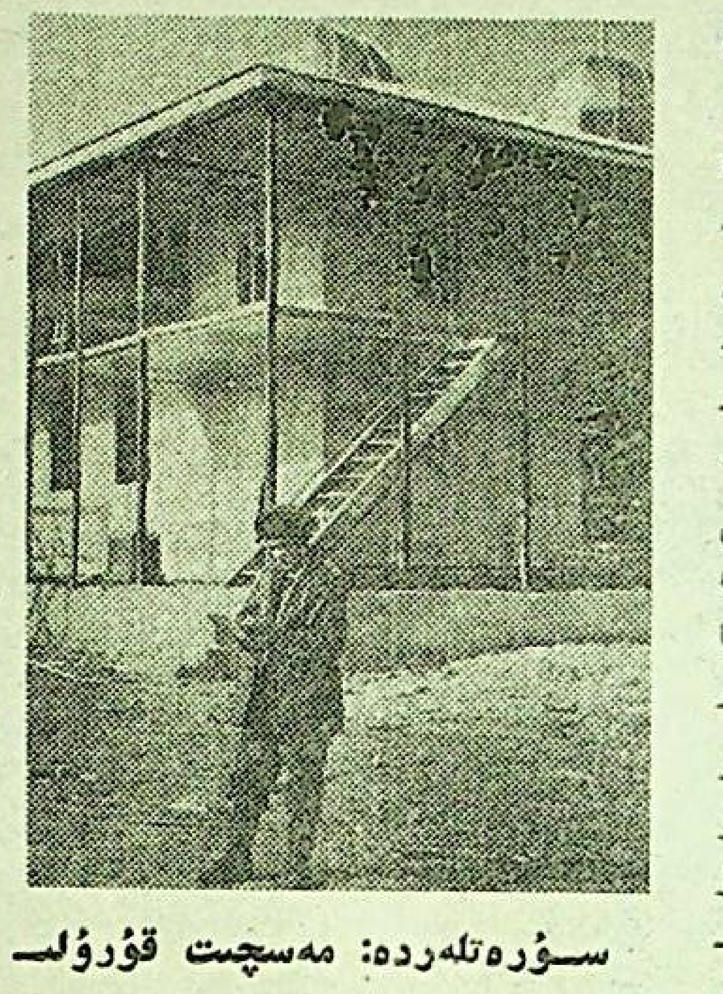

سۈرەتلەردە: مەسچىت قۇرۇلۇشىدىن لەۋھەلەر.

ئاۋتورنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىلدى.

«ئۇيغۇرلار» نەشىردىن چىقتى

كوپ ئەسىرلىك تارىخقا ئېگە بولسىمۇ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوتمۇشىنى رەسمىي ئىلمىي ئەمگەكلەر ئارقىلىق تولۇق يورۇتۇش موشۇ كەمگىچە كوڭۈلدىكىدەك ئەمەلگە ئاشماي كەلگەن ئېدى. ئاتاقلىق ئەدىپ ۋە تارىخچى تۇرغۇن ئالماسنىڭ «ئۇيغۇرلار» كىتاۋى موشۇ كامچىلىقنى تولدۇرۇشقا قوشۇلغان مۇھىم ھەسسىدۇر. ئۇ دەسلەپ ئۈرۈمچىدە نەشىر قىلىنغان ئېدى. ئالىم ئىنتايىن كەڭ كولەملىك ھەم قىيىن ۋەزىپىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ، مىلادىمىزدىن بۇرۇن باشلىنىدىغان تارىخىمىزنىڭ نەچچە ئەسىرلىك جەريانىنى تەپسىلىي يورۇتۇپ بېرەلىگەن.

يېقىندا بۇ كىتاپنىڭ دەسلەپكى بىر قىسمى «قازاقىستان» نەشرىياتىدىن يورۇق كوردى. ئۇنىڭ كىتاپ بولۇپ نەشىر قىلىنىشى ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىق دەۋرىدە چوڭ يېڭىلىق ھەم مىللىي مەدەنىيىتىمىز تارىخىدىكى مۇھىم ۋاقىئە بولغۇسى.

ئېھتىماقچى بۇ كىتاپنىڭ نەشىر قىلىنىش خىراجىتىنى خەلقىمىز مەدەنىيىتىنىڭ جان كويەرى زەينائۇدۇن بوساقوۋ كوتەرگەن. ئوز نۆۋىتىدە ئۇنىڭغا چوڭ تەشەككۇر ئېيتقۇمىز كېلىدۇ.

«ئۇيغۇرلار» كىتاۋىنى شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىدىن سېتىۋېلىشقا بولىدۇ.

ئادرېسىمىز: ئالمۇتا شەھىرى، ئاباي كوچىسى 143 ـ ئوي، 217 ـ بولمە. تېلېفونلار: 36 ـ 96 ـ 42، 47 ـ 85 ـ 53، 44 ـ 33 ـ 43.

ئىلھام جەلىلوۋ.

ئۇسەك ۋادىسىدا

ئۆتكەن ژىلى ئۇسەك ۋادىسىدا دېخانچىلىق ئۈچۈن ھاۋارايى ئانچە قولايلىق بولمىدى، ئەتىياز كېچىكىپ كەلدى. ياز پەسلىدە كۈن دېگەندەك ئىسسىماي، سۇ تاپچىللىغى يۈز بەردى. مۇنداق ئەھۋاللار يېزا ئېگىلىگى زىرائەتلىرى ھوسۇلدارلىغىغا سەلبىي تەسىر يەتكۈزدى.

شۇنداقتىمۇ زىرائەتلەرنى تېرىش ۋە پەرۋىش قىلىش ئىشلىرىنى ئاگروتېخنىكىلىق چارىلەرگە ۋە ئىلغار تەجرىبىلەرگە تايىنىپ ئەمەلگە ئاشۇرغان كوللېكتىۋلار ئوز ئوچاستكىلىرىدىن خېلە ياخشى ھوسۇل يېتىشتۇردى. شۇلارنىڭ ئىچىدىن ماھمۇت ساقاشېۋ باشقۇرىدىغان دېخان ئېگىلىگىنى تىلغا ئېلىش ئورۇنلۇق. ئىشلەمچان كوللېكتىۋ 50 گېكتار يەردە ئۆستۈرگەن كومۇقوناقنىڭ قىممەت باھالىق «مولدوۋسكايا ـ 247» سورتىنىڭ ھەر گېكتارىدىن ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 38 سېنتنېردىن قۇرۇق دان ئېلىشنى قولغا كەلتۈردى. دولەتكە ئاشلىق تاپشۇرۇشتىنلا ئون مىللىون سوم تازا پايدا ئالدى. شۇنداقلا ئاز ـ تولا مەيدانىدا ئۆستۈرۈلگەن پومىدور بىلەن سەۋزىدىنمۇ نىشاندىكى ھوسۇل ژىغىشتۇرۇلدى.

ـ بىيىل كومۇقوناق مەيدانىنى بىر ئاز كېڭەيتىشنى ۋە ئون گېكتار يەرگە بۇغداي تېرىشنى ئويلاشتۇرۇۋاتىمىز، ـ دەيدۇ ماھمۇت ئۇستۇن كەيپىياتتا. ـ ئۇنىڭ ئۈچۈن تېرىلغۇلۇق يېرىمىز بار. تېخنىكىدىن خىجالەت ئەمەسمىز، كېرەكلىك ئەرسىلەرنى ئېلىش ۋە دېخان ئېگىلىگىنى تېخىمۇ رىۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن بانكىدىكى ئاخچىمىزمۇ يېتىدۇ. باھار كېلىشى بىلەن ئېتىزلىققا چىقىپ، يەرگە ئىشلەشكە كىرىشىمىز.

دېخان ئېگىلىگى كوللېكتىۋىنىڭ ئۇمۇت ـ مەخسەتلىرى چوڭ. ئۇنىڭغا يېتىش يولىنىڭ ئوڭاي ئەمەس ئېكەنلىگىنىمۇ ئۇلار ياخشى چۈشىنىدۇ.

ئا. ياركەندي.

پانفىلوۋ ناھيەسى.

تالدىقورغان ۋىلايىتى. قاپال ناھىيىسىدىكى «ئاقسۇ» سوۋخوزىدا دەۋلەت ژۇمابېكوۋ بىلەن باقتىژان مېيربېكوۋلارنىڭ ئورمانچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقىنىغا خېلە ژىل بولدى. ئۇلار ھەر ژىلى يۇرتداشلىرىنى شېرىن ـ شېكەر ھەسىلى بىلەن خوشال قىلماقتا.

سۈرەتتە: د. ژۇمابېكوۋ بىلەن ب. مېيربېكوۋ.

ر. خانەلىيېۋنىڭ سۈرىتى.

رامزان قوشىغى

مەلۇمكى، ئىسلام دىنى دۇنياۋىي ۋە ئاخىرەتلىك دىندۇر. ئۇ ئىنسانلارغا ئالىي ئەخلاق ۋە پەزىلەت، يۈكسەك مەدەنىي ـ مائارىپ، مېھىر ـ شەپقەت، پاكلىق، ھالاللىق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك تەلىم بېرىدۇ. شۇڭلاشقا دۇنيادىكى دىنلارنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ـ ئىسلام دىنىغا ئىشىنىدىغانلارنىڭ (مۇسۇلمانلارنىڭ) سانى ئۆتكەن 14 ئەسىر ئىچىدە بىر يېرىم مىللىياردتىن ئېشىپ كەتتى.

مانا ئەندىلىكتە بارلىق مۇسۇلمانلار تەڭرى تائالانى تونۇپ، ناماز، روزا، زاكات، ھەج ئەمەللىرىنى چىن دىللىرىدىن ئادا قىلماقتا. دىنىي مۇراسىملار ـ بارات، رامزان ۋە ھېيتلار مۇسۇلمانلارنىڭ مۇبارەك بايراملىرى جاي ـ جايلاردا مۇناسىپ كۈتىۋېلىنماقتا. مەزكۇر ئايلاردا ياشلارغا ئائىت ھەر خىل ئويۇنلار مەۋجۇت بولۇپ، بۈگۈن شۇلاردىن بىرى «خۇش مۇبارەك كەلدىلەر شۇل رامزان» ناملىق تارىخىي قوشاقنى مۇھتەرەم گېزىتخانلارغا تەغدىم قىلىشنى ماقۇل كوردۇم. قوشاقنى مالىۋاي يېزىسىدىكى 90 ياشلىق ھۇسەيىن ئاتا يولچىيېۋ ئېيتىپ بەرگەن. ياشلار كەچقۇرۇنلۇغى پانۇز ياكى ماي قاپاقنى ياندۇرۇپ، ھەر بىر مومىن مۇسۇلماننىڭ ئائىلىسىگە كېلىپ مەزكۇر قوشاقنى ئېيتىدۇ. ئوي ئېگىلىرى ياشلارنى نان، قەن ـ گىزەك ۋە پۇل بىلەن رازى قىلىدۇ. تۆۋەندە شۇ قوشاقنى ئەينەن بەردۇق.

خۇش مۇبارەك كەلدىلەر شۇل رامزان

1. ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ياتقان بايلار،
خۇدانىڭ پەرمانىغا پاتقان بايلار.

قايتارما:

رامزان ئاللا شەرىپي رامزان،
خۇش مۇبارەك كەلدىلەر شۇ رامزان.

2. بۇ روزا ئوتتۇز ئېكەن مېھمان ئېكەن،
روزىنى تۇتمىغانلار ھايۋان ئېكەن.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

3. روزا تۇت، ناماز ئوتە جانىڭ بىلەن،
خەيرى قىل زاكاتۇ بەر جانىڭ بىلەن.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

4. روزىنىڭ ئونى كۈنى قەدرى كۈنى،
بۇلتۇرقى مۇسۇلمانلار بۇ ژىل قېنى.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

5. تۇڭلۇگىڭنىڭ توشۇگىدىن ئاي كورۇنۇر،
بارچە ئويدىن موشۇ ئوي بار كورۇنۇر.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

6. ئېكىلەرنىڭ مۇڭگۈزى تەمتىم ئالا،
تەۋرىمەس باينىڭگە كەلدۇق يانا.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

7. بۇ روزا كەتسە يەنە روزا كېلۇر،
كىم ئولۇپ، كىم قالىدۇ ئاللا بىلۇر.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

8. ئويىڭىزنىڭ ئارقىسىدا تاينىڭ ئىزى،
كەشمىر ياغلىق بېرىدۇ باينىڭ قىزى.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

9. مەككىدە بىر ياغاچ بار باشى قارا،
خۇدايىم ئوغۇل بەرسۇن قاشى قارا.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

10. بىزمىغۇ ئابدال ئەمەس ئۇن ئالغىلى،
بەرسىڭىز بۇغداي بېرىڭ چاي ئالغىلى.

قايتارما ئېيتىلىدۇ

تەييارلىغان تۇرسۇن ھاجىم قۇربان.

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

ئەسسالامۇئەلەيكۇم ۋەتەنداشلار!

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

تۆۋەندە بىز ھۈسەيىن قارى ئىسلامنىڭ جاھاندىكى ھەر قايسى مەملىكەتلەردە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىر ۋە مۇجاھىتلارغا قىلغان مۇراجىتىنى بېرىۋاتىمىز.

مۇھتەرەم ۋە مۇكەررەم يۇرتداشلىرىمىز!

1949- يىلدىن باشلاپ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن گوڭچەنداڭ ھۆكۈمىتى قارمىقىغا ئۆتتى. بۇ پەيتتە بىر قىسىم يۇرتداشلىرىمىز تاشقى ھۆر دۇنياغا چىقىپ كەتتى. يەنە بىر قىسىم يۇرتداشلىرىمىز خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ زۇلمىدىن قېچىپ قېرىنداش، قانداش، دىنداش قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبەكىستانلارغا چىقىپ جايلاشتى. بىزكى سەئۇدىيە ئەرەبىستانىغا ئورۇنلاشقان شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلار ھەر بىرىڭلارغا سالام ۋە تەبرىكلىرىمىزنى يوللاۋاتىمىز. بىز بۇ ئورۇندا ھەر بىرىڭلارغا يۇرتىمىزنىڭ تارىخى كەچمىشى، ئىجتىمائىي، ئەدەبىي ۋە ئىلمىي تەرەققىياتلىرىنى ۋە بېشىمىزدىن ئۆتكەن- كەچكەن دەھشەتلىك بالايۇ- ئاپەت ۋە مۇجاھىدلىرىمىزنى سۆزلەپ بەرمەكچى ئەمەسمىز. چۈنكى بىز ھەممىمىز موشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەردار ئىنسانلارىمىز. ئېيتماقچى بولغىنىمىز، ھازىرقى كۈندىمۇ دۇنيادا ئەڭ قۇۋۋەتلىك ۋە كۆپ نوپۇسلۇق ۋە رەزىل ئىككى دۈشمىنىمىزنىڭ يۇرتىمىزنى ئەبەدىي ئاسارەتتە تۇتماقچى بولغان پىلانىنى جاھانغا مەلۇم قىلىپ، ئۇنىڭ ئىستىقلالىيتىنى قولغا ئېلىشنى مەخسەت قىلىشتۇر. ھەقىقەتەنمۇ ھازىر پۈتكۈل دۇنيا ۋەتىنىمىزگە تەزىم سالماقتا. خىتاينىڭ بىزنىڭ ئىستىقلالىمىزنى شەرتسىز ئېلان قىلىش دەۋرى كەلدى. خىتاي ئەگەر بۇ ئىشنى بەجەرسە، بىزدىن كۆرە ئۇنىڭغا پايدا بولار ئىدى. چۈنكى بىز ئىنسان بولغان بىلەن خىتاي ئەمەسمىز. شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ يېرىمىز، خىتاينىڭ ئەمەستۇر. بۇ دۇنيا خەلقىگە مەلۇم. ھەتتا بۇ دۇنيا جۇغراپىيەسىدە ۋە تارىخلىرىدىمۇ ئوچۇق مەلۇم مەسىلە. ئامما خىتاي شەرقىي تۈركىستاندا ئازراق كەڭچىلىكلەرگە يول ئېچىپ بەرگەن بولۇپ، خەلقىمىزنى ئالداپ، ئالدام خالتىسىغا چۈشەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ. خىتايلارنىڭ بۇ ھىيلە- نەيرەڭلىرىگە بىز دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلار ۋەتەن داۋاسىنى قىلىش يولىدىكى ھەرىكەتلىرىمىزنى بىرلەشتۈرۈپ، ئىمكانىمىز يەككىچە موشۇ غايە بويىچە ئىش قىلىشىمىز كېرەك. بىز بۇ يولدا ئىلگىرىمۇ مىللىئونلاپ قۇربانلار بېرىپ ئىنقىلاپ قىلدۇق. ئامما ئۆلۈپ- تىرىلسەكمۇ بۇ يولدىكى كۈرەشنى زادىلا توختاتمىدۇق، ھەرگىزمۇ ئۈمۈتسىز بولمىدۇق. چۈنكى ئاللاھىمىز، دىنىمىز، ئىمانىمىز بىزگە يار- يۆلەك بولۇپ كەلمەكتە. سەۋەۋى، بىز شەرئىي ھەققىمىزنى تەلەپ قىلدۇق. ھەر بىر ئىنساننىڭ ئۆز يۇرتىدا ھۆر- ئەركىن ياشاش ھوقۇقى بارغۇ.

مەلۇمكى، تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ تارىخى ئانا يۇرتى چوڭ ئىككى مۇستەملىكىچى دۆلەتنىڭ بايلىقى ۋە بايلىق ماكانى بولۇپ كەلدى. بىرى ياۋروپادىن كۈچلۈك كېلىپ، پۈتكۈل دۇنيانى تىترەتكىدەك دەرىجىگە ئېگە بولدى. يەنە بىرى ئىچكىرى خىتايدىن كېلىپ، شەرقىي تۈركىستاننى بۇلاپ- تالىدى. ئەندى بولسا بىرىگە بالايى- ئاپەت كېلىپ، تارمار بولۇپ، ئىككىنچىسى بالايى- ئاپەت گىرۋىكىگە كېلىپ قالدى. بۇ ئەھۋالغا چوڭقۇر ئىمانىمىز- ئىسلامىمىز بىلەن ئاللانىڭ قەدىر- قىسمىتىگە تەسلىم بولمىقىمىز لازىم. ئاللا ھەر زامان بىز بىلەن بىللە، ئىسلام دۇنياسى بۈگۈن خىتايغا قارشى. ئۇ ئىنسان ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلمىغانلىقى ئۈچۈن پۈتكۈل دېموكراتىك دۆلەتلەر ئۇنىڭغا قارشى. بۇ ئەھۋاللار بىزگە چوڭ مەسئۇلىيەت يۈكلەيدۇ. ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن بولغان كۈرەشلىرىمىزنى يەنىمۇ جىددىيلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملىرىمىز ئىلمىي يول بىلەن، بايلىرىمىز پۇلى بىلەن، مۇخبىرلىرىمىز گېزىتلىرى بىلەن، مۇئەللىپلىرىمىز كىتابلىرى بىلەن، شائىرلىرىمىز شېئىرلىرى بىلەن بىر بىرىمىزگە يار يۆلەك بولۇپ، ھەرىكەتلىرىمىزنى بىرلەشتۈرگەن ھالدا خەلقىمىزنى، يۇرتىمىزنى خىتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، دۇنيادا بېشىمىزنى ئېگىز كۆتىرىپ، ئىنسانلاردەك ياشىماق ئۈچۈن غەيرەت ۋە شىجائەتلىرىمىزنى ئىشقا سالمىقىمىز لازىم. بۈگۈن خۇددى شۇنداق زامان كەلدى. بۇ ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيلى، ئۆتمۈشتە بۇ يولدا قۇربان بولغان ئاتا- بوۋىلىرىمىزنىڭ روھىنى شات قىلىپ، ئىستىقبالدا كېلەچەك قىز- ئوغۇللىرىمىزغا تارىختا ئەبەدىي بىر نەمۇنە بولغىدەك بىر بۈيۈك توھپە قالدۇرايلى.

ئەزىز ۋەتەنداشلار! پۈتكۈل دۇنيا ئىسلام ئەھلى بىز بىلەن بىللە، بۇ جەھەتتىن بىز سەئۇدىيە ئەرەبىستاندىكى ۋەتەنداشلىرىڭلار سىلەر بىلەن بىللە، ئىلگىرىمۇ شۇ ئويدا ئىدۇق. ھازىرمۇ شۇ نىيەتتە. ئاۋال ئاللا، ئاندىن قالسا سەئۇدىيە دۆلىتىنىڭ ھەقىقىي ئىسلام ۋە مۇسۇلمان پەرۋەرلىكى قاسىدا خېلە ئىشلارنى قىلغان بولدۇق. ئۆتكەن 43 يىل ھىجرەت دەۋرىدە ھۆر دۇنيادا يۇرتىمىز ۋە ئۇنىڭ داۋاسى ھەققىدە قانداق بىر مىللىي ھەرىكەت بولغان بولسا بىز ماددىي ۋە مەنىۋى ياردەمدە بولدۇق. **«تۈركىستان ئاۋازى»** مەجمۇئەسىنى چىقىرىپ، ئەرەب مۇسۇلمان ئالىمنىڭ تىللىرىغا تۈركىستان كەلىمەلىرىنى جارىي قىلدۇق. **«ئۇيغۇر ئاۋازى»** دېگەن ژۇرنال چىقاردۇق. شەرقىي تۈركىستان داۋاسى ۋە يۇرتىمىزنى تونۇتۇش يولىدا مۇئەللىپلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى مۇنتەزىم ئېلان قىلدۇق. دۇنيا قۇرۇلتايلىرى ۋە كونگرېسلىرىغا داۋامىزنى يوللاشقا مۇيەسسەر بولدۇق. سەئۇدىيە ئەرەبىستاندا ئۆتكەن ئىسلام قۇرۇلتايىغا قاتناشتۇق ۋە يۇرتىمىزنىڭ داۋالىرىنى تەقدىم قىلدۇق. پۈتكۈل دۇنيادىكى شەرقىي تۈركىستان ۋە ئۇنىڭ داۋاسىغا ئالاقىدار گېزىت- ژۇرنال ۋە مەجمۇئەلەرگە مۇنتەزىم ياردەمدە بولۇپ تۇردۇق. دۇنيادىكى كەمبەغەل دۆلەتلەرگە ئورۇنلىشىپ قالغان مۇھاجىر ۋەتەنداشلارغا، يېتىم- يېسىرلارغا ماددىي ياردەمدە بولدۇق. 43 يىل جەريانىدا مەككە- مۇكەررەمگە ھەج قىلىشقا كەلگەن كىشىلەرگە تۈرلۈك خىزمەتلەردە بولۇپ، ئېغىرىنى يېنىك قىلدۇق. ئۇلارنىڭ بىزنىڭ داۋامىزغا قوشۇلۇشلىرى ئۈچۈن تەرغىبات يۈرگۈزۈشنى بوشاشتۇرمىدۇق. ئاللا بەرگەن نېمەتلىرىمىزنى ۋەتىنىمىز يولىدا سەرىپ قىلغىنىمىزغا ئىپتىخار قىلدۇق. رەبىتۇل ئىسلامى بىلەن يېقىندىن ئالاقىدا بولۇپ، ئىسلام مەركىزىگە ئىشتىراك قىلدۇق. ئافغانىستان ۋاقەسى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىسلام دۆلەتلىرى بىلەن يېقىن ئالاقە باغلاش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشكە باغلىق يۇرتىمىزدىكى تۆمۈر پەردىنىڭ بىر بۇرجىكى ئېچىلىپ، زورلۇق- زۇمبۇلۇقتا ئېزىلىپ، تاقەتلىرى ئۈزۈلگەن ۋەتەنداشلىرىمىز ۋە ئەقرابالىرىمىزغا يار- يۆلەكتە بولدۇق ۋە ئۇلارنى تۈركىيەگە ئورۇنلاشتۇردۇق. يۇرتىمىزغا زىيارەت قىلىپ، ئۇ يەردە يوقىلىپ كەتكەن مەسچىت، مەدرىسىلەرنى تۈزىتىپ، سۈيى توختاپ قالغان ئېرىق- ئۆستەڭلارنى چېپىشقا، ۋەيران بولغان ئۆيلەرنى ئەكسىگە كەلتۈرۈشتىمۇ ياردەملىرىمىزنى ئايىمىدۇق. بۇ جەھەتتىن كۆيدۈرۈلگەن قۇرئان ۋە باشقىمۇ ئىلمىي- تارىخىي كىتابلارنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشتا سەئۇدىيە دۆلىتىنىڭ ياردىمى بىلەن خېلە ئىشلارنى قىلدۇق. ئۆتكەن ئاز ۋاقىت ئىچىدە ئۆتتۈز مىڭلىغان ۋەتەنداشلىرىمىز ھەج پەرزىنى ئادا قىلدى. بۇ جەرياندا مۇجاھىدلاردىن مەرھۇم مەھەممەت ئىمىن ھەزرىتىم (بۇغرا)، ئەيسا ئالىپتېكىن ۋە باشقىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ھەج قىلغۇچىلارغا ماددىي ياردەملىرىمىزنى بەردۇق. شۇنداقلا ۋەتەن، مىللەت يولىدا ئىشلەۋاتقان كىشىلەرگە ماددىي ۋە مەنىۋى ياردەمدە بولدۇق.

ئەزىز يۇرتداشلىرىمىز، سەئۇدىيە ئەرەبىستاندا يەرلەشكەن قېرىنداشلىرىڭلار ئەمەلگە ئاشۇرغان ئىشلاردىن ژۇقىرىدا قىسقىچە ئەخبارات بەردۇق. يېقىندا ئۆتكەن شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيىنىڭ پۈتكۈل چىقىمىنى ئۈستىمىزگە ئالدۇق. قىسقىسى ھازىر سەئۇدىيە ئەرەبىستاندا مىڭلىغان ئوغۇل- قىزلىرىمىزنى ئىسلام تەربىيەسى بىلەن تەربىيەلەۋاتىمىز. بۇلار ئالىي ئوقۇش جايلىرىنى تۈگىتىپ، دوكتور، پروفېسسور، ئىنژېنېر ئوخشاش كەسىپلەر ئېگىلىرى بولدى. ئۇلار ھەر قاچان ئىسلام دىنى خىزمىتى ئۈچۈن تەييار تۇرماقتا. بۇلاردىن تاشقىرى مۇستەقىل ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ مەدرىسە، مەسچىت ۋە گېزىت- ژۇرنال ئىشلىرىغا يېقىندىن ياردەمدە بولۇۋاتىمىز.

دېمەك بۇنداق ئىشلارنى قىلىشتا ئاۋال ئاللا، ئىككىنچى سەئۇدىيە ئەرەبىستانى دۆلىتىنىڭ ياردىمى چوڭ بولدى. سەئۇدىيە دۆلىتى بۈگۈن پۈتكۈل دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ دەرت- داۋالىرىغا ئېگە بولۇپ، ئۇلارنى ئۆزىنىڭ قانىتى ئاستىغا ئالغان ھالدا، بۇ يولدا مىللىياردلاپ پۇل سەرىپ قىلىۋاتىدۇ. دۇنيادا سەئۇدىيە دۆلىتى ياردىمى بىلەن مەسچىت، مەدرىسە سالمىغان بىرمۇ دۆلەت قالمىدى. ئاللاتائالا بۇ دۆلەتنى ئىككى دۇنيادا بەختىيار ئەيلىسۇن.

سەئۇدىيە ئەرەبىستانى،

جىددە شەھىرى،

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋە رەھمەتۇللاھى ۋە بەرەكاتۇ.

ياخشى كىشىلەر يېنىمىزدا

ژىگىت بېشى

ھەر بىر يۇرتتا ژىگىت بېشى بولمىسا، شۇ يەردە ئىشلارنىڭ ئىلگىرى باسمايدىغانلىقىنى بۈگۈنكى ئەمەلىيەت ئېنىق كۆرسەتمەكتە. شۇ نۇقتىئىي نەزەردىن قارىغاندا، ژىگىت بېشى يوق يۇرت ھازىر ھېچ يەردە قالمىغاندەك. مانا ئىلى ناھىيەسىنىڭ قارىسۇ، مايكا ۋە بورۇلداي مەھەللىرىدىمۇ يېقىندا ژىگىت بېشى سايلىنىپ، بۇ ئىش ئوڭۇشلۇق ھەل قىلىندى.

قارىسۇ، مايكا ۋە بورۇلداي مەھەللىرىدىكى ئۇيغۇرلار توي- تۆكۈن نەزىر- چىراق ۋە باشقىمۇ مۇھىملاردا بىر جامائەت بولۇپ، يېقىندىن ئارىلىشىپ كېلىدۇ. ئامما بۇ مەھەللىلەرنىڭ ئارىسى بىر بىرىگە ئۇزاق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلاردىكى جامائەتچىلىكنى باشقۇرۇشمۇ ئېغىر ئىدى. بىراق يۇرتنىڭ ھەر قانداق ئېغىرچىلىقلىرىدىن ھارىدىم- تالدىم دېمەي چىقىپ كېلىۋاتقان تۇرسۇن مۇھەممەت ئىساروۋ يېقىندا ھەممە بىر ئېغىزدىن ئۈچ مەھەللىگە ژىگىت بېشى قىلىپ سايلىندى. ئۆز نۆۋىتىدە تۇرسۇن مۇھەممەتمۇ كۆپچىلىكنىڭ بۇ ئىشەنچىسىگە سەمىمىي دىلىدىن رازىلىقىنى بەردى.

تۇرسۇن مۇھەممەت ھەقىقەتەنمۇ يۇرتنىڭ ھەر قانداق ئېغىر ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ، كۆپتىن بېرى ھەممىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ كېلىۋاتقان ياشلارنىڭ بىرى. مەيلى گېزىتىمىزگە مۇشتىرى توپلاشتا بولسۇن، مەيلى ئائىلە ژىغىشتا بولسۇن، ھەتتا يۇرت ئىچىدە تەلىم- تەربىيە ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشتا بولسۇن، ئۇ دائىم كۆپچىلىكنىڭ نەزىرىگە چۈشۈپ، چوڭلارنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ كەلدى. بۇنىڭغا بۇ ۋاتۇر قارىسۇ قەبرىستانلىقىنىڭ ئەتراپىنى توساش، قەبرىستانغا ئىككى خالىق ئۆي سېلىش ۋە ئۇلىنى سۆگاش ۋە ئاقلاش ئىشلىرىدا ئائىلىسى بىلەن ياردەم بەرگەنلىكىنى مىسال قىلىپ كۆرسىتىش مۇمكىن.

ئۈمىد قىلىمىزكى، تۇرسۇن مۇھەممەت ژىگىت بېشىلىق ۋەزىپىسىنىمۇ ئەلگە ياققۇدەك دەرىجىدە ئورۇنلايدۇ. ئەلۋەتتە. سەۋەۋى ئۇ ئېيتقى ياش، كۆچ، ئەقىل- ئىدرىكى، خەلق ئۈچۈن ئىشلەش خاھىشى ژۇقىرى.

خەتىپ مۇسا.

ئىلى ناھىيەسى.

ئاۋتورنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن ماقالىنىڭ قەلەم ھەققىي «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمغۇرمە خەزىنىسىگە ئەۋەتىلدى.

مۇھەممەت سادىق قەشقەرى

ياخشى كشلەر ئەدبى

مۇقەددمە

خەلقمز ئەزەل-ئەزەلدىن خۇشخۇلۇق كشلەرنى ھورمەتلەپ، ئۇلارنى باشقلارغا ئبرەت قلپ كورسەتكەن. گوزەل خۇلۇق ۋە ياخشى ئەدەپ ئېگلرى ئەل-يۇرت ئچدە ھېمشەم ئززەت ۋە ئابروي تاپقان. دانشمەنلەر «ئالتۇن ئالما، ئەدەپ ئال!» ياكى «ئەدەپ بر ئوچۇم ئالتۇن» دەپ بېكارغا تەرغپ قلمغان.

يۇسۇپ خاس ھاجپ، ئەخمەت يەسسەۋى، سەئدى، شرازى، ئەمر خسراۋ دېھلەۋى ئابدۇراخمان جامى، ئەلشېر ناۋايى، جۇۋەينى، خەۋافى ئوخشاش كوپلگەن ئالم ۋە شائرلارنڭ ئەسەرلرىدە ئالىيجاناپ ئنسانلار كامل خۇلۇق ئېگلرى تەسۋرلەنگەن. ئۇلارنڭ ئجادى بېساتدا كشلەرنى ئەخلاقلق بولۇشقا لچاقرغۇچى ئەجايپ ھكمەت ۋە ھېكايەتلەر موجۇت.

شەرقتە ئادەملەرنى ياخشى خۇلۇق ئېگلرى بولۇشقا ئۇندگۇچى ۋە ئەجايپ ئەدەپلەرنى بايان قلغۇچى «ئەخلاقى جەلالى»، «ئەخلاقى ناسرى» ئوخشاش ئونلاپ كتاپلار يېزلغان. موشۇ كۇندمۇ چوڭلارنڭ يېقندىن ياردەم قلشى بلەن ياشلارنڭ مەنىۋى كامالەتلك، يېتۇك ئەخلاقلق كشلەردىن بولۇپ ئوسۇشگە ئالاھدە ئېتۋار بېرلمەكتە. بۇنڭدا دانا ئەجداتلرمز تەرپىدىن ئجات قلنغان ۋە ئەسرلەر بويى خەلق ئارسدا سناقتن ئوتۇپ، تەكەممۇللاشقان ئەخلاققا دائر ئەسەرلەرنى نەشر قلش شوبھسز تەڭدشى يوق ئورۇن تۇتدۇ. مەسلەن، «قابۇسنامە» ئەسرنڭ قايتا-قايتا نەشر قلنشى خەلقمزنڭ بۇنداق كتاپلارغا ئەشنا ئېكەنلگنى كورستىپ تۇرۇپتۇ.

مۇھەممەت سادق قەشقەرى ھەر خل ماۋزۇلاردا 18دىن ئوشۇق ئەسەرلەر يازغانلقى مەلۇم. «ئەدەپ-ئەس-سالھن» («ياخشى كشلەر ئەدبى»)، «زۇبدەتەل-مەسائل» («مەسلىلەر قايمقى») ناملق ئەسرى بلەن بر كتاپ بولۇپ روس، ئوزبەك، تۇرك تللرىدا بەش قېتم نەشر قلنغان.

مۇھەممەت سادق قەشقەرى 1740- ژلى قەشقەرنڭ توققۇززاق يېزسدا دۇنياغا كەلگەن. 1849- ژلى شۇ يەردە ۋاپات قلغان. باشلانغۇچ مەلۇماتنى يېزدكى ئائلەۋى مەكتەپتە ئالغان. كېين قەشقەرنڭ مەشھۇر «ساچ» مەدرسدە تەھسل كورگەن.

«ئەدەپ ئەس-سالھن» ئەسرى ئوتتۇرا ئاسيە، تۇركيە ۋە شەرقى تۇركستاندا دەرسلك سۇپتدە ئوقۇتۇلغان.

«ئەدەپ ئەس-سالھن»نڭ مۇندەرجسلا ئۇنڭ ئەخلاقى ئەسەر ئېكەنلگدىن يارقن نشانە بېرىدۇ. مەزكۇر ئەسەر 7 باپ ۋە 32 پەسلدىن تۇزۇلگەن بولۇپ، سالاملشش ۋە كورۇشۇش؛ ئوخلاش ۋە يول ژۇرۇش، سوھبەت ئەھلنڭ ئوزنى تۇتۇشى، ئەر-خوتۇن مۇئاملسى، مونچدا بولۇش، ئاغرق يوقلاش، تەزيە بلدۇرۇش، زيارەت ۋە تاماقلنش ھەم سەپەر ئەدەپلرىنى ئوز ئچگە ئالغان. ئەسەردكى بەزى بر زامانىۋى ئورپ-ئادەتلەرگە ئۇيغۇن ئەمەس پەسللرى ئېلىپ تاشلاندى.

* * *

ئامما بەزى ئاربپلار ئلم ئەھلى ئچدە ئوچۇق ۋە يوروقتۇر. شاتلق بەخش ئەتكۇچى ۋە ۋژدان ئالدىمۇ ئېنق ۋە ئايانكى، ياخشلارنڭ سوھبتى ئادمى كشلەرگە تېپلماس سائادەت بەخش ئېتدۇ. يامانلارنڭ ئارلششى بولسا دائمى بەدبەختلكتۇر. بۇ خۇلاسغا ھېچ قانداق شەك ۋە شوبھە يوق. ئامما ياخشلارنڭ سوھبتى خۇددى ئەدەپكە ئوخشاش ناھايتى كوپ پايدا كەلتۇرىدۇ. بەس، شۇنداقكەن، تالبى سادقنڭ ئوزدە ئشەنچ ۋە ئۇمۇت بولمسا، ئارزۇسى ئۇنڭغا ھېچ نەپ بەرمەس.

بېەدەپ تەنھا نە خۇدرا داشت بەد،
بەلكى ئاتەش دەر ھەمە ئافاق زەد.

(ئەدەپسز پەقەت ئوزنگلا يامانلق قلماي، بەلكى پۇتكۇل ئالەمگە ئوت قويدۇ.)

بەس، تالبى سادقلار ... ئچكى ۋە سرتقى گوزەللكلەرنى بلىپ، ئۇنڭغا ئەمەل قلماقا لازم بولماقتا. تاكى بۇلارمۇ ئارزۇ يوللرىدا مۇۋاپپەقيەت تېپىپ، ئۇلۇقلارنڭ مەرتۋلرىگە يەتسۇن. ئوشبۇ رسالە ئچكى ۋە سرتقى گوزەللكلەر بويچە دۇردانە كتاپلاردىن پايدلنپ يېزلدى. بۇ كتاپقا «ئەدەپ ئەس-سالھن» نامى بېرلدى ۋە يەتتە باپتن، ھەر بر باپ تورت پەسلدىن ئبارەت قلىپ رەتكە سېلندى.

برنچى باپ

ئستىزات (رۇخسەت سوراش)، سالام ۋە كورۇشۇش، قول ئېلشش تورت پەسلدە بايان قلندۇ.

برنچى پەسل- ئستىزان، يەنى بر كشنڭ ئالدغا كرش ئۇچۇن رۇخسەت سوراشنڭ ئەدبى باياندا بەش ئەدەپ موجۇت.

برنچى ئەدەپ- ھەر كم بر كشنڭ ئشگگە بېرىپ، كرشنى خالسا، ئاۋال ئۇ كشگە ئوزنڭ كەلگەنلگنى ئشك ئارقسدىن بلدۇرسۇن. بۇ ئشكنى ئاستا قېقش ياكى يوتلش تەرىقدە بەجرلسۇن.

ئككنچى، ئەگەر ئاۋاز چقسا، ئشكنڭ ئارقسدىن ئۇنڭغا سەلام بېرىپ «ئچكرگە كرەيمۇ؟» دەپ ئېيتسۇن. بۇنداق رۇخسەت سوراش ئۇچ قېتمغچە بولسۇن. ھەر بر رۇخسەت سورغاندىن كېين تورت رەكەت ناماز ئوقۇشقا كېتدغان ۋاقتچلق كۇتۇپ تۇرسۇن.

ئۇچنچى، ئەگەر ئوي ئېگسى ئۇچ قېتمدىن كېين ھەم كرشكە بەلگۇ بەرمسە ۋە ئاۋازى چقمسا، كوپ مەجبۇر قلماي ئشكتن تېز كەتسۇن.

تورتنچى، ئوي ئېگسى «سز كم-سز؟» دەپ سورسا، جاۋابغا ئسمنى ئېيتسۇن، ئامما: «يە سزنڭ قۇلگز، يە دوستگز» دېمسۇن، بۇ شوبھگە قويدۇ.

بەشنچى، ئەگەر ئوي ئېگسى ھەمرا بولسا ۋە ئۇنى باشلاپ ماڭسا، ئشكتن كرشكە رۇخسەت سورمسۇن.

ئككنچى پەسل- سالامنڭ ئەدەپلرى 12 ئەدەپتن تەشكل تاپقان.

برنچى ئەدەپ- ئككى كشى بر-برگە ئۇدۇل كېلپ قالسا، خاھ تونۇش، خاھ تونۇش بولمسۇن، سالام قلشسۇن. سالام بېرش سۇننەتتۇر. سالام بېرلگەن بر كشى بولسا جاۋابى ئەلۋەتتە پەرز، كوپ كشى بولسا پەرز ئەمەس.

ئككنچى، سالامنى... ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ... دېگەي، ئامما ئەسسالامۇ ئەلەيكە ياكى سالام ئەلەيكۇم دېمسۇن.

ئۇچنچى، ئسلام ئۇلۇماللرنڭ سوزچە «ۋەئەلەيكۇمۇس سالام» دەپ جاۋابنى بەرسۇن. «ۋاۋ» بلەن «ۋەئەلەيكە» دېمسۇن. ۋەئەلەيكومنڭ ۋاۋنى تەرك قلمسۇن. شۇنداقلا توختماي جاۋاپ بەرسۇن، ئەگەر تەخر قلسا پەرزى بويندىن ساقت بولمايدۇ. شۇنداقلا سالام جاۋابنى سالام بەرگۇچگە ئاڭلاتسۇن، بولمسا پەرز ساقت بولمايدۇ. ئەگەر ئككى كشى بر-برگە برنچى بولۇشنى نيەت قلپ سالام بېرشسە، يەنى بۇ ئلگرى كېين سادر بولسا، بر-برگە جاۋاپ قلغانلق بولمايدۇ، ھەر ئككسنڭ ئالاھدە جاۋابى لازمدۇر.

تورتنچى، ئەگەر كشى بر توپ كشلەرنڭ قېشغا كرسە، بر كشنى ئالاھدە ئاجرتپ سالام قلمسۇن. ئەكسچە ھەممسنى نيەت قلسۇن. ئامما كوچدا ۋە بازاردا بر كشنى خاس قلپ سالام بېرشكە بولدۇ. شۇنداقلا توپ بر كشگە سالام بەرسە، جاۋابدا ھەممگە سالام قلش لازمدۇر. ئەگەر ئۇلاردىن برى ئايرپ سالام بەرسە باشقلارنڭ سالمى جاۋاپسز قالدۇ ۋە پەرزى بويندىن ساقت بولمايدۇ. ئەگەر بر كشى يەنە بر كشگە باشقا برسدىن سالام يوللسا ۋە ئۇ خەۋەرچى سالامنى يەتكۇزسە، ياراشلق جاۋاپ ۋاجپتۇر.

بەشنچى، سالام بەرگەن ۋاقتتا باشنى توۋەن قلماسلق كېرەك. شۇنداقلا قول، ئالقان ۋە باش بلەن ئشارە قلمسۇنكى، ئۇنداق قلش خۇنۇك ۋە يېقمسزدۇر.

ئالتنچى، سالامنى چڭراق قلسۇن. قارشى تەرەپ ئاڭلسۇن ۋە جاۋابنمۇ سالام بەرگۇچگە ئاڭلغدەك دېسۇن. ئەگەر پاك كشگە سالام بەرسە، ھەم ئاۋاز چقرپ، ھەم قول ئشارسى بلەن سالام قلسۇن. ئەگەر قول بلەن ئشارە بەرمسە ۋە پاك ئاڭلمسا، جاۋابمۇ لازم ئەمەس. مابادا پاك سالام قلسا، جاۋاپتا ھەم تەلەپپۇز، ھەم ئشارە قلنسۇن. ئەگەر كېكەچكە سالام بېرلسە، ئۇ كېكەچ قول بلەن ئشارە قلپ جاۋاپ بەرسە پەرز ساقت بولدۇ. ئەكسچە كېكەچ سالام بەرسە، جاۋابى تل بلەن قايتۇرۇلسۇن ۋە يەنە ئشارمۇ قلنسۇن. تاكى پەرز بويندىن ساقت بولسۇن.

يەتتنچى، چوڭ كچككە، ئاتلق پيادغا، چېپپ كېتۋاتقان ئولتارغانغا، غوجا قۇلغا، بوۋى كېنزەكگە، ئازچلق كوپچلككە سالام بەرسۇن.

سەككزنچى، بېگانە كشى ساھبجامال خوتۇنغا سالام قلمسۇن ۋە ئۇ سالام بەرسە جاۋاپ بەرمسۇن. ئەگەر ساھبجامال بولمسا، ئۇنڭغا سالام بېرش راۋادۇر. ئەگەر ئۇ سالام بەرسە، جاۋاپ ھەم كېرەك. ئوز خوتۇنغا ۋە مەھرەملرگە قانچلك چرايلق بولسمۇ، سالام قلش مۇمكن ۋە ئۇلارغا جاۋابمۇ لازم. خوتۇنلارنڭ بر-برگە سالام بېرشى سۇننەتتۇر ۋە جاۋابى پەرزدۇر. ئەگەر بر كشى باشقا جامائەنڭ ساھبجامال خوتۇنلرغا سالام بەرسە، ھېچ زەرەرى يوق ۋە ئۇلارغا جاۋاپ لازمدۇر. ئەگەر ئۇلار سالام بەرسە، بر بېگانە نامەھرەم كشگە سالامغا جاۋاپ قلماق لازمدۇر. ئەگەر كوپ كشى بر بېگانە ساھبجامال خوتۇنغا سالام بەرسە، ياكى بر بېگانە جەملە خوتۇن بر توپ ئەركەككە سالام بەرسە، بۇ ئككلا ھالەتتە ھەم جاۋاپ لازمدۇر. ئەگەر ئوتتۇردا پتنە بولمسا.

توققۇزنچى، ئون بر جايدا سالام بەرمسۇنكى، ئۇ مەكرۇھتۇر ۋە جاۋابمۇ لازم ئەمەس. ئاۋال ھاجەتخاندكى كشگە. ئككنچى، خوتۇنغا جنسى يېقنلق قلغان كشگە. ئۇچنچى، كشى ئوخلغان پەيتتە، تورتنچى، مونچدا ئېچى (جۇنۇپ) قالا ژۇيۇنمغان كشگە. بەشنچى، تاماق يەپ تۇرغان كشگە. ئالتنچى، ئمامغا خۇتبە ئوقۇغان پەيتتە. يەتتنچى، مەزنگە، ئەزەن ۋە ئقامەت ئېيتپ تۇرغان پەيتتە. سەككزنچى، ناماز ئوقۇپ تۇرغان كشگە، ئوننچى، دۇئا ئوقۇپ تۇرغان كشگە. ئون برنچى، ھەجدە ئېھرام كيپ، تەلبيە قلپ تۇرغان ۋاقتتا. ئون ئككنچى، دنى ئېتقادلەرنى بۇزغۇچى، جاھل ۋە زالمغا... سالام بەرمسۇن، ئەگەر ئۇلار سالام بەرسە جاۋاپ بەمسۇن. ئەگەر مۇسۇلمان كشى باشقا دندكگە سالام بەرمەكچى بولسا «ئەسسەلامۇ ئەلەمەنت تەبە ئەل خۇدا» (توغرا يولدا ژۇرگۇچگە سالام) تەرىقسدە ئېيتسۇن. مابادا خەت ئەۋەتسە مەكتۇپ ئاخردا ھەم سالامنى موشۇ تەرىقدە ئېيتسۇن، ئامما «ئەسسەلامۇ ئەلەيكۇم» دېمسۇن. ئون ئۇچنچى، ئەگەر مۇسۇلمانلار ئچدكى غەيرى دن مۇسۇلمان بالسغا سالام بەرسە، ئۇنڭ جاۋابغا «ۋەئەلەيكۇم» دىن ئارتۇقچە سوز دېمسۇن. ئون تورتنچى، خەيرلشش پەيتدمۇ سالام سۇننەتتۇر. بۇ مۇسۇلمانلار قېشدا لازمدۇر.

ئۇچنچى پەسل- ئۇچرشش ئەدبى باياندا. بۇنڭدا ئالتە ئەدەپ بار. برنچى، كورۇشۇپ سوھبەتلەشسۇن. ئككنچى، ئككى قول بلەن كورۇشسۇن، قول ئۇچى بلەن ئەمەس. سەۋۋى، ئەسلى كورۇشۇش لۇغاتتا ئالقان قويماقنى بلدۇردۇ. سۇننەت ھەم شۇدۇر. شۇنداقلا كورۇشۇشنى برنچى باشلغان كشى ھەمرايى قولنى بوشاتمغچە، قولنى ئارتمسۇن. ئۇچنچى، كورۇشۇش ۋاقتدا ئوزنى ئوچۇق تۇتسۇن. ئالتنچى، كاپر، زالم، پاسق ۋە بۇزۇق ئەركەك ساھبجامالغا كورۇنۇشتن ئوزنى قاچۇرسۇن. بۇزۇق ئەركەككە قاراش ھارامدۇر. شۇنداقلا قولنى سلاش ئۇنڭدىنمۇ ھارامدۇر.

تورتنچى پەسل- قۇچاغلشپ كورۇشۇش، قولنى سويۇش ئەدەپلرى باياندا تورت ئەدەپ بار. برنچى، سەپەردىن كەلگەن كشى كورۇشكۇچى كشلرى بلەن قۇچاغلشپ كورۇشسۇن. ياش ئوغلانلارنمۇ قۇچاغلاپ، يۇزدىن سويسە مۇمكندۇر. ئامما بۇزۇق ئەركەك ساھبجامالار بلەن قۇچاغلشپ كورۇشمسۇن. بۇ مەنئى قلنغان مەكرۇھتۇر. ھەتتا ھېچ كم ئۇلار بلەن ئەسلا ئۇنداق كورۇشمسۇن. يە مۇساپر يە تۇرغۇن كشى باشقا تۇرغۇنلار بلەن سوھبەتلرىدە ئاردىن قانچە كۇن ئوتكەن بولسمۇ ئۇنداق كورۇشمسۇن، بۇ مەكرۇھتۇر. ئۇچنچى، ھالال بەندلەرنڭ قولنى كورۇشكەن ۋاقتدا سويمەك ھالالدۇر. ئۇلۇق شەيخلەرنڭ قولنى ۋە ئايغنى كورۇشكەن پەيتتە ئوپسۇن.

ئككنچى باپ

ئوخلماق، يول ژۇرمەك ۋە ئاتقا منش ئەدەپلرى باياندا. بۇ باپ ھەم تورت پەسل بلەن بايان قلنغان.

ئككنچى، ئوخلاشنى نيەت قلغان ۋاقتتا، ئشكلەرنى مەھكەملەپ، قاچا-قۇمۇچلارنڭ ئاغزنى ياپسۇن. چوشەكنى يېڭى بلەن ياكى پېشى بلەن سۇپەرسۇن. يوتقاننى ئۇچ قېتم سلكپ يېپنسۇن، ئوت ۋە چراقلارنى ئوچەرسۇن. بۇلارنڭ ھەممسى سۇننەتتۇر...

تورتنچى، ئوخلايدغان يېرگە بەكمۇ يۇمشاق نەرسلەرنى سالمسۇن. يۇزنى قبلگە قلپ، ئوڭ قولغا بر ئاز باش قويۇپ ياتسۇن. سۇننەت موشۇدۇر.

يەتتنچى، ياخشى چۇش كورسە ئېيتسپ، ئۇنڭغا شۇكۇر قلسۇن. يامان ۋە پەرشان كورسە، ھېچ كمگە ئزھار قلمسۇن.

ئككنچى پەسل- لباس (كيم) كيش ئەدەپلرى باياندا. ئۇنڭدا يەتتە ئەدەپ باردۇر.

برنچى ئەدەپ، كوڭلى برلا كيمگە باغلق بولمسۇن. قايسلا كيمگە ئېگە بولسا شۇنى كيسۇن.

ئككنچى، لباسقا كوڭۇل قويمسۇن، ئەكسنچە قوپال لباسلار كيسۇن.

(داۋامى 5 - بەتتە).

ياخشى كىشىلەر ئەدەبى

داۋامى، بېشى 4- بەتتە

ئۈچىنچى، كۆينەك ياكى چاپاننىڭ يېڭىنى قول بەلدىگىچە قىلسۇن. ھەتتا بارماقلىرىنىڭ ئۈچىغىچە مۇمكىندۇر. ئۇنىڭدىن ئۇزۇن قىلمىسۇن، ئاما يېڭىنى كەڭ قىلسا سۈننەتتۇر. تار قىلسا مۇسۇلمانچىلىققا ياتتۇر. كۆينەك ۋە ئىشتاننىڭ ئۇزۇنلۇغى پاقالچەكنىڭ يارىمىغىچە، ھەتتا تۇۋۇقىچە ھەم مۇمكىندۇر. ئۇنىڭدىن ئارتۇغى مۇسۇلمانچىلىققا يات.

- تۆرتىنچى، ئاق لىباس كىيمەك سۈننەتتۇر.

بەشىنچى، لىباسنى پاكىزە تۇتسۇن، ھەۋەستە «ئەن- ئەزاكە تۇ من ئەل- ئىيمان» (تازىلىق ئىماندىندۇر) دېيىلگەن. بۇ ھەدىسنىڭ كۆرسەتىشى بويىچە ھەممە نەرسىلەرنى پاكىزە تۇتماق ساغلاملىقتۇر. خۇسۇسەن، لىباسنى كۆپرەك ئەتىۋالسۇن.

ئالتىنچى، بەدەۋلەت كىشىلەر بايلىغىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ياخشى لىباس كىيسۇن. ئاما مەنمەنلىك قىلمىسۇن. شەرىئەت ئۇلۇغلىرى چىرايلىق لىباس كىيىش شۇنداق كىشىلەرگە مەنسۇپكى، ئۇلار ئىپلاس نەپسى -ئاۋارىگەرچىلىكتىن، قۇرۇق خىيالدىن قۇتۇلغان بولسۇن، دەپ ئېيتىدۇ.

يەتتىنچى، يېڭى لىباس كىيگەندىن كېيىن... كونىسىنى سەدىقە قىلسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل- يول ژۈرمەكنىڭ ئەدەپلىرى بايانىدا. بۇ 17 ئەدەپتىن قۇرۇلغان.

بىرىنچى ئەدەپ، ئۆيىدىن بىر ئىشقا ئاتلىنىپ چىققاندا «بىسمىللاھى ۋەكەكەلتۇ ئەلا للاھى ۋەلە ھەۋلە ۋەلا قۇۋۋەتا ئىللا بىللاھ...» (خۇدا نامى بىلەن، تەۋەككەل قىلدىم خۇداغا، خۇدادىن باشقا ھېچ كىمدە كۈچ ۋە قۇدرەت يوق).

ئۈچىنچى، يول ژۈرۈشتە قەدەمنى تېز- تېز تاشلىمىسۇن، ئېغىر- ئېغىر ھەم ژۈرمىسۇن. ئەكسىچە ئوتتۇرىچە قەدەم قويسۇن.

تۆرتىنچى، يە ئىككىلا ئايىغىغا كىيسۇن، يە ئىككىلا ئايىغى يالاڭ بولسۇن. ئۈزۈرسىز بىر كالاش، بىر مەسە ياكى بىر ئۆتۈك بىلەن ژۈرمىسۇن. بۇ خىسلەتلەر مەكرۇھتۇر. شۇنداقلا ئاياق كىيىمنى نەجاسەت (ئىپلاس نەرسە)دىن ئېھتىيات قىلسۇن.

بەشىنچى، ژۈرگەندە يالغۇز ژۈرۈشتىن ئار ۋە نومۇس قىلمىسۇن. بىر كىشىنى ھەمرا قىلىپ ژۈرۈشكە كۆڭۈل ئارتمىسۇن. ھەتتا ئۇنىڭغا ئادەتمۇ قىلمىسۇن.

ئالتىنچى، كوچا لاي ۋاقتىدا بىر كىشىگە تار جايدا دۇچار كەلسە، ئۇنىڭ لىباسى پاسكىنا دەپ قېچىپ ژۈرمىسۇن.

يەتتىنچى، يولدا كوزىنى قەدەم تاشلىشىدىن ئۈزمىسۇن. ھەر ياققا بېھۇدىگە قارىمىسۇن. ئاگاھ بولۇپ يول ژۈرسۇن.

سەككىزىنچى، يوللاردا، خۇسۇسەن بازار جايدا، ئادەم كوپ جايدا، ئۆزىنى ئېھتىيات قىلىپ ژۈرسۇن. بىرەر كىشىگە زەرەرى ۋە پاسكىنچىلىقى تەگمىسۇن. جۈملىدىن يېنى بىلەن بىرەر كىشىنى تۈرتمىسۇن ۋە ئايىغىنى باسمىسۇن. ئەگەر ئىككى ھەمرا كىشى يولدا كۆڭۈللۈك سوھبەت قىلىپ كېتىۋاتقان بولسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن كېسىپ ئۆتمىسۇن. خۇسۇسەن خوتۇنلارنىڭ ئارىسىغا كىرمىسۇن. بۇ ئىنتايىن مەكرۇھتۇر.

توققۇزىنچى، يولدا قېرى كىشىلەرگە ئىھتىرام قىلسۇن. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ژۈرسۇن. خۇسۇسەن جانابى ئۇستازى ياكى پىرى بىلەن يولدا ھەمراھ بولسا، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭسۇن. ئۇلارنىڭ ئىزلىرىغا قەدەم قويۇشتىن ئېھتىيات بولسۇن، بۇ ئەدەپسىزلىك بولىدۇ.

ئونىنچى، يولدا ھەمرالىرىغا دىققەت قىلسۇن. ئەگەر ئالدىدا ژۈرسە، تىقلىشۋالسىغاي، ئارقىسىدىن ژۈرسە، ئەدەپ ۋە ھۆرمەت كورسەتسۇن. ھەممە دوستلار يول ژۈرگەندە بېلىقلار سۇ ئىچىدە ژۈرگەندەك ژۈرسۇن. ئىلگىرى كېيىن ژۈرۈش كوڭلىگە كەلمىسۇن.

ئون بىرىنچى، يول ئۈستىدە بىرسى بىلەن سوزلىشىپ تۇرمىسۇن، سەلاملىشىپ تۇرمىسۇن، سەلاملىشىپ تېز ئۆتسۇن. ئەگەر زورۇر سوزلىرى بولسا، بىر چەتكە چىقىپ سوزلەشسۇن. بىر جايدا ياكى ئۆيىدە ئولتۇرغان چاغدا بىر- بىرىنىڭ ھال- ئەھۋالىنى سورىغىنى ياخشى. سەۋىۋى، ئۇلپەتلەرنىڭ مۇھەببىتىنى ئاشۇرىدۇ.

ئون ئىككىنچى، يولدا ياتقان تاش ۋە پالاكەت كەلتۇرىدىغان نەرسىلەرنى كوزى چۈشسە ئېلىپ تاشلىسۇن. بۇرنىنىڭ سۈيىنى ۋە ئاغزىنىڭ شولگىينى يولغا تاشلىسۇن، سوڭ تەرەپكە ياكى ئارقىغا تاشلىسۇن.

ئون ئۈچىنچى، يولدا قېرى ۋە مەزلۇم كىشىلەرنى كورسە، ئۇلارغا ياردەم كورسەتسۇن. ئەگەر كېنىزەك ياكى گودەكنى كورسە، قولىدىكى قاچىسى يەرگە چۈشۈپ سۇنغان بولسا، ئۇلارغا شۇنداق قاچا ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ كوڭلىنى خۇرسەن قىلسۇن.

ئون ئالتىنچى، كوچا بېشىدا بېكارغا ئولتۇرمىسۇن، مابادا ئولتۇرسا، يول ھەققىنى بەجا كەلتۇرسۇن. يول ھەققى شۇكى، نامەھرەملەرگە نەزەر سالمىسۇن، سالامغا جاۋاپ بەرسۇن. ياخشى ئىشلارغا يول كورسىتىپ، يامان ئىشتىن قايتارسۇن. شۇنداقلا مەزلۇملارنىڭ پەريادىغا ياردەم بەرسۇن.

تۆرتىنچى پەسىل- ئات مىنىش ئەدەپلىرى بايانىدا. بۇنىڭدا يەتتە ئەدەپ بار.

...ئۈچىنچى، مابادا ئات ئۈستىدىكى ئۇلۇق كىشى ياكى شاھنىڭ ساھىپلىرى بولسىمۇ پىيادىغا سالام بەرسۇن. ھەتتا پىيادە كەمبىغەل، كىچىك ۋە بىچارە بولسىمۇ.

تۆرتىنچى، ئاتنى يولدا ئېھتىيات بىلەن ھايدىسۇن، ھېچ كىمگە زىيان يەتكۈزمىسۇن. قانچىلىك زورۇر ئىشى بولسىمۇ، خۇسۇسەن كېچىلىرى ئاتنى تېز ھايدىمىسۇن.

بەشىنچى، ئاتلىق خىزمەتكارنىڭ ياكى قۇلىنىڭ ئەھۋالىغا ئېتىۋار قىلسۇن. ئۇلار ئاتنىڭ ژۈگىنىنى تۇتۇپ ماڭسا، بىچارىلار ژۈگرەپ ھارمىسۇن ئۈچۈن ئاتنى بەكمۇ تېز ھايدىمىسۇن. ئەگەر بارار جايى ژىراق بولسا ئۇلارنى پىيادە قويمىسۇن. بۇ ئىش مۇرۇۋۋەتكە خىلاپ ۋە شەرىئەتكە ياتتۇر. ئەگەر ئۇلاق ئىككى كىشىنى كوتىرەلىسە، ئارقىسىغا مىندۇرۇۋالسۇن. بەزىدە بولسا، ئۆزى پىيادە ژۈرۈپ ئۇلارنى مىندۇرسۇن.

ئالتىنچى، ئۇلاقنىڭ بېشىغا ۋە يۈزىگە شوۋىق ۋە قامچا بىلەن ئۇرمىسۇن، بىر يەردە ئاتنىڭ ئۈستىدە توختاپ تۇرمىسۇن. شۇنداقلا ئات ئۈستىدە ئۇخلىمىسۇن ۋە پىنەككە كەتمىسۇن. ئاتنى كوپ ۋاقىت ئاچ ۋە سۇسىز قالدۇرمىسۇن. بەكمۇ ئىسسىق ۋە سوغ جايدا قويمىسۇن. ئەگەر بارىدىغان جايى تولىمۇ ئۇزاق بولسا، بەزى- بەزىدە پىيادە ژۈرسۇن.

ئۈچىنچى باب

سوھبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپى ۋە شارائىتى بايانىدا:

بۇ تورت پەسىلدىن ئىبارەت. ئۈچىنچى پەسىل- سوھبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپلىرى 32 خىلدۇر.

بىرىنچى ئەدەپ، سوھبەتكە ياخشى نىيەت بىلەن كىرىشسۇن. بىغەرەز بولسۇن.

ئىككىنچى، ئەرەت بىلەن بولسۇن.

ئۈچىنچى، لىباس ۋە بەدەننى پاكىزە ۋە مۇئەتتەر تۇتسۇن. يېقىمسىز پۇراقلاردىن ساقلانسۇن. چىشىنى ۋە بۇرنىنى تازا تۇتسۇن. پىياز، سامساق ۋە باشقىمۇ يېقىمسىز نەرسىلەردىن ئاغزىنى پاكىزە تۇتسۇن. دوستلىرىنىڭ ئەپىرەتلىرىگە قالمىسۇن.

تۆرتىنچى، ياخشىلارنىڭ سوھبىتىگە قىزىقسۇن. ئەزىزى «نامازنىڭ قازاسى بار، ياخشىلارنىڭ سوھبىتىدىن قۇرۇق قالسا، ئۇ سوھبەتنىڭ قازاسى يوقتۇر» دەيدۇ. يەنى كېيىن تېپىپ بولمايدۇ. ھەرىكەت قىلسۇنكى، ئۇنىڭدىن قۇرۇق قالمىسۇن.

بەشىنچى، زىكىر چۈشىرىش پەيتىدە ھالقا شەكلىدە ئولتىرىش كېرەك. بۇنىڭدا خېلە پايدا بار. پايدىلاردىن بىرى شۇلكى، ھەممە بىر- بىرىگە يۈزمۇ- يۈز ئولتىرىدۇ ۋە بىر -بىرىنى كورۇپ تۇرىدۇ. ژۇقۇرى ۋە پەست دېگەن بولمايدۇ. ھەممە بىر خىلدا ئولتىرىدۇ. ئەگەر سوھبەت ئەھلى ئىچىدە بىرەر ئۇلۇغ كىشى بولسا، ئەدەپ شۇكى، باشقىلار يۈزلىرىنى ئۇنىڭغا قىلىپ ئولتۇرمىسۇن. ئەگەر ئىككى كىشى سوھبەت قىلىۋاتقان بولسا، بىر- بىرىگە قاراپ ئىزلىنىپ ئولتارسۇن.

ئالتىنچى، ھالقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتارسا مەكرۇھتۇر. ئەگەر زورۇرىيەت تۇپەيلى بولسا، مۇمكىندۇر. يەنى بىرەر كىشىگە زورۇر سوزى ياكى ھەل قىلىدىغان ئىشى بولسا.

يەتتىنچى، سوڭ قولىنى ئارقىسىدىن يەرگە قويۇپ ياستۇق قىلىپ ئولتارمىسۇن. بەزى- بەزىدە تىزىنى كوتىرىپ، ياكى چەردانە قۇرۇپ ئولتارسا مۇمكىندۇر. بۇنىڭ يولى شۇنداقكى، ئىككى تېزىنى كوتىرىپ، ئىككى قولى بىلەن پاقالچىگىنى تۇتۇپ ئولتارسۇن.

توققۇزىنچى، سوھبەت ئەھلى كىرىپ- چىقىۋاتقاندا ئورنىدىن تۇرسۇن.

ئونىنچى، ئەتىۋالىق كىشىنى تەزىم قىلىپ ژۇقۇرىغا ئولتارغۇزسۇن. ھەتتا ھەممىنى ئورنىدىن ژۇقۇرى چاغلاپ، ئۇلارغا تەزىم قىلسۇن.

ئون بىرىنچى، ئۆزىنى ئەدەپسىز سوزدىن، يامان قىلىق ۋە ھەرىكەتتىن، شۇنداقلا ئورۇنسىز سەۋىر قىلىشتىن ساقلىسۇن.

ئون ئىككىنچى، چوڭ ۋە كىچىكلەرگە ئۆز مەرتىۋىسىگە لايىق ھورمەت قىلسۇن ۋە يېقىندىن ياخشى مۇئامىلە قىلسۇن. ئۇلارنى ئاكا- ئۇكا ھېساۋىغا كورۇپ، خۇش مۇئامىلە قىلسۇن. كىچىكلەرنى بولسا ئۆز پەرزەنتلىرى قاتارىدا بىلىپ، شەپقەت، نەسىھەت ۋە ئەدەپ بىلەن قارسۇن. ھەر قانداق ياخشى نەرسە بولسا ئۇلارغا مەلۇم قىلىپ تۇرسۇن. لېكىن بۇزۇق خۇشرويلار سوھبىتىنى ئۆزىدىن ژىراق قىلسۇن. ئاما زورۇرىيەت تۇپەيلى ئۇلارنىڭ سوھبىتىگە گىرىپتار بولسا، كوزى بىلەن كوڭۈلنى ئۇلاردىن ژىراق تۇتسۇن.

ئون ئۈچىنچى، سەممىي ئادەملەرگە سەممىي، ياخشىلىق قىلغۇچىغا ئېھسان ۋە دۇئا بېغىشلىسۇن.

ئون تۆرتىنچى، ئەگەر مەجلىس ئەھلىدە ئولتىرىپ چۈشەكسە، ئىمكانى بارىچە ئۇنىنى پەس قىلسۇن. مۇلايىم چۈشكەرسۇن. ئاغزىغا يېڭىنى ۋە ئۆزىگە بىرەر نەرسە تۇتسۇن.

ئون توققۇزىنچى، چۈشكىرىش مۇقەررەر بولسا، ئۈچ مەرتىۋە چۈشكەرسە، ئۇنىڭغا تومۇ بولۇپ قاپسىزمۇ، دەپ كوڭلىنى سورسۇن.

ژىگىرمىنچى، سوھبەت ئەھلىگە ئوز خاھىشى ۋە رەغبىتى بىلەن خىزمەت قىلسۇن.

ژىگىرمە بىرىنچى، سوھبەت ئەھلىدىن خىزمىتىنى ئايىمىسۇن ۋە ھېچ كىمگە خىزمەت بۇيرىمىسۇن.

ژىگىرمە ئىككىنچى، ھەر خىل قارا ئىشلاردىن، يەنى خالىجايىنى تازىلاش، تازىلىنىش كېسىگىنى تەييارلاش ئوخشاش ئىشلاردىن خىجالەت بولمىسۇن.

ژىگىرمە ئۈچىنچى، قىلغان ئىشىنى مىنەت قىلمىسۇن. ئەكسىچە سوھبەت ئەھلى خىزمىتىنى قوبۇل قىلغانلىقىغا كوپ شۈكۈر قىلىپ، مىننەتدارچىلىق ئىزھار قىلسۇن.

ژىگىرمە تۆرتىنچى، دوستى ياكى بېگانە بىلەن سوزلىشىۋاتقاندا، ئوچۇق چىراي، شىرىن سوز بولسۇن. بۇ گوزەل ئەخلاق ۋە ياخشى ئەدەپنىڭ بەلگۈسىدۇر.

ژىگىرمە بەشىنچى، شەرىئەت بۇيرىغان نەرسىلەرنى سوز ۋە ھەرىكىتى بىلەن تارتىنماي سوھبەت ئەھلىگە مەلۇم قىلسۇن.

ژىگىرمە ئالتىنچى، ئوز دۇنياسىنى سوھبەت ئەھلىدىن ئايىمىسۇن. ئۇلارنى ئوز دۇنياسى بىلەن باراۋەر كورسۇن، ئاما خوتۇنى ۋە خۇدا راۋا كورمىگەن نەرسىلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا.

ژىگىرمە يەتتىنچى، سوھبەت ئەھلىگە ھەدىيە (سوغا) كەلسە، ئۇ ئۇلۇق كىشىلەردىن بولسىمۇ، سوھبەتداشلارنىڭ ھەممىسىگە تەڭ بولۇشى كېرەك. ئوزىگىمۇ، خىزمەتكارلىرىغىمۇ تەڭ بولسۇن، ئۇلار يوق بولغان تەغدىردە ھەممىسىنى ساقلاپ قويسۇن.

ژىگىرمە سەككىزىنچى، دوستلىرىدا خاتالىق سادىر بولسا كەچۈرسۇن. ئۆزۈر سوراشقا مەجبۇر قىلمىسۇن ۋە خاتاسىنى يۈزىگە سالمىسۇن.

ژىگىرمە توققۇزىنچى، غېۋەتچىلىك كېسىلىگە بېرىلگەن بولسا، يالغۇز يەردە نەسىھەت قىلسۇن. تاكى توۋە قىلغىچە.

ئوتتۇزىنچى، ئەگەر سوھبەتداشىدا بىرەر يامان ئادەت ۋە قىلىق سەزسە، ئۇنى تۈزەشكە ياردەم قىلسۇن.

ئوتتۇز بىرىنچى، ياخشىلارنىڭ نەسىھەتى ۋە پىكىرىنى جان دىلى بىلەن كوڭۈل قويۇپ تىڭشىسۇن.

تۆرتىنچى پەسىل- بەزى خۇلۇق ۋە قىلىقلاردىن سوھبەت ئەھلى ژىراق بولۇشى لازىم. ئۇ ئون تورت ئەدەپتۇر.

بىرىنچى ئەدەپ، سوزى دىلنى رەنجىتىدىغان، خاتىرجەملىكنى بۇزىدىغان كىشىلەر بىلەن سوھبەتتە بولمىسۇن.

ئىككىنچى،، سوھبەت ۋاقتىدا ئەسنىمىسۇن. ژۇقارقى چىشلىرى بىلەن تۆۋەنكى كالپۇكىنى قاتتىق چىشلەش ئارقىلىق ئىمكانى بار ئەسنەشنى يوق قىلىشقا ھەرىكەت قىلسۇن. مابادا بۇ ئارقىلىقمۇ يوقالمىسا، ناماز پەيتىدە بولسىمۇ، خەيرى ناماز ۋاقتىدا بولسىمۇ سول قولى بىلەن ياكى يېڭى بىلەن ئاغزىنى بېسىپ تۇرسۇن.

ئۈچىنچى، سوھبەت پەيتىدە ئۇيقۇغا كەتمىسۇن.

تۆرتىنچى، مەجلىستە ئوزىنى باشقىلاردىن بىلىمدان ھىس قىلمىسۇن.

بەشىنچى، بىر كىشى سوزلەۋاتقاندا، سوزى تۈگىمىگىچە ئارىغا تىقىلمىسۇن.

ئالتىنچى، سوھبەتكە ئۇزاق قوشۇلماي تۇرۇشقا بولمايدۇ، كۆن بويى سوزلىمەسلىك مەكرۇھ ۋە ياماندۇر.

يەتتىنچى، تولىمۇ كوپ سوزلىمىسۇن.

سەككىزىنچى، چىرايلىق ۋە ياخشى سوزلەر سوزلىگەندە تارتىنمىسۇن.

توققۇزىنچى، ئوزىنىڭ ھال- ئوقىتى ۋە مەرتىۋىسىدىن ژۇقۇرى تۇرىدىغان سوزلەرنى سوزلىمىسۇن.

ئونىنچى، سوھبەتداشلىرى بىلەن سوز تالاشمىسۇن. ئەگەر يالا ۋە دەھرىي سوزلەرنى ئۇلار مۇشاھىدە قىلسا، مۇلاھىزە كىرگۈزسە بولىدۇ. شۇنى بىلسۇنكى، بىرادەرلىرى بىلەن ئۈچ كۈندىن ئۇزاق بۇزۇلۇپ ژۈرۈش مۇسۇلمانچىلىققا توغرا ئەمەس. مابادا ئىككىسى ئارىسىدا دۇنيا ئىشلىرى بويىچە بۇزۇلۇش سادىر بولسا، ئاتا- پەرزەنتتىن، ئۇستاز- شاگىرتتىن، ئەر -خوتۇندىن ئۈچ كۈندىن ئارتۇق بۇزۇلۇپ ژۈرۈشى مۇمكىن، ئۇنىڭ چېكى يوق. ئاما سادىق شاگىرتلارغا غەزەپ كەلگەن پەيتتە بۇ غەزەپ ئوتىنى تېز ئۆچۈرۈشى لازىم.

ئون بىرىنچى، يامانلارغا تولىمۇ خۇشامەت قىلمىسۇن.

داۋامى 8- بەتتە

ئىسلامجان قاسىمىي 1929_ ژىلى
ئۇيغۇرستاننىڭ چوچەك شەھرىدە
دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1952_
ژىلدىن 1961_ ژىلغىچە چوچەك ۋىلا-
يەتلىك سەنئەت ئومىگى، ئۇرۇمچى-
شىنجاڭ ناخشا- ئۇسسۇل ئانسامبلى-
دا بەدىي رەھبەر ۋەزىپىلىرىنى ئاتا
قۇرغان.

1961_ ژىلى كېگەش ئىتتىپاقىغا
كوچۇپ چىقىپ، 1989_ ژىلغىچە ئال
مۇتا ئۆي قۇرۇلۇشى كومبىناتىدا
رەسسام بولۇپ ئىشلىدى. ئىسلامجان
قاسىمىنىڭ «ئۇيغۇر نەقىشلىرى» كە
تاۋى «ئونېر» نەشرىياتىدىن يورۇق
كوردى. «ئۇيغۇر خەلق كىيىملىرى»
كىتاۋى مەزكۇر نەشرىياتتىن چىقىش
ئالدىدا تۇرىدۇ. «ئۇيغۇر دوپپىلى-
رى» ئەمگىكى گېزىت سەھىپىلىرىدە
ئېلان قىلىندى. نەققاش- رەسسام
«ئۇيغۇر نەقىشلىرىنىڭ» چوڭ ھە-
جىملىك كىتاۋىنى تەييارلاپ، قازاقىس
تان مەدەنىيەت فوندىنىڭ ئۇيغۇر مە
دەنىيىتىگە ھەمكارلىشىش كېڭىشىنىڭ
ماددىي ياردىمى بىلەن ئوزبەكىستان
سەنئەت نەشرىياتىدىن بېسىل چىقار-
ماقچى. ھازىر ئىسلامجان قاسىمىي
«ئۇيغۇر سەگەزلىرى» ناملىق كىتاپ
ئۇستىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

تۆۋەندە بىز رەسسام- ئېتنوگ-
راف ئى. قاسىمىنىڭ بىر يۇز ئات-
مىش دانە نەقىشنى ئوز ئىچىگە ئال-
غان «ئۇيغۇر نەقىشلىرى» كىتاۋى-
دىن پارچە بېرىۋاتىمىز.

دى ھەم باھالىق پىكىرلەرنى ئېيتتى.
ئۇيغۇر بۇددا مەدەنىيىتىنى ئۆگ-
نىش ۋە ئۇنىڭ لەھۇلىرىنى ئېلان
قىلىشتا تونتۇزوا ۋە شەرقىي ئاسىيانى
تەتقىق قىلغۇچى رۇس جەمئىيىتى تەر-
دىبىلەن م. بېرېزوۋسكىينى كۇچارغا
ئەۋەتتى. ئۇ كۇچار مىڭ ئۆيلىرىنى
تەكشۈرۈپ، ئۇيغۇر نەقىشلىرى ھەق-
قىدە ئوز پىكىرلىرىنى ئېيتتى.
نېمىس ئالىملىرىدىن سۋېن گېدىن-
نىڭ 1894_ 1897_ ژىللىرى ئېلىپ
رىپ بەرگە قىلغان سەپىرگە بېغىشلانغان
كىتاۋىدا ئۇيغۇر نەقىشلىرىگە چوڭ
باھا بېرىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىلليوستراتسىيىلە-
نى كىرگۈزىدۇ. بېرېزوۋېدېل 1902_
1903_ ژىللىرى ئىدىقۇت ھەمدە مىڭ
ئۆيلەرگە قىلغان سەپىرى ھەققىدە
ئەجايىپ قىزىقارلىق كىتاپ يازىدى.

ۋەسىدىكى قارىغوجا پېرىمىسىنىڭ شە-
ۋىق ئەرىپىدە)، بۇ شەھەر 6_ 9_
ئەسىرلەردىكى ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ
مەركىزى. بۇ خارابىلىكنىڭ سېپىللىرى
بىلەن ئۆرغۈن ئۆيلىرى، ھوجرىلىرى،
ۋە ھوجرىلىرىنىڭ ئىچى نەقىش بى-
لەن زىننەتلەنگەندىن تاشقىرى بۇددا
ئىبادەتخانىلىرىدىكى تەڭرىلەر، سەمائەت-
كارلىرى تەسۋىرلەنگەن.
2. تايزان- ئىدىقۇت شەھرىنىڭ
مونارىسى. 3. ياز مىڭ ئۆيى، 4. تۇ-
يۇقتا مىڭ ئۆيى، 5. تالىق بۇلاق
مىڭ ئۆيى، 6. سېسىق بۇلاق مىڭ ئۆ-
يى، 7. سېگىم ئېغىز مىڭ ئۆيى، 8.
بېزەكلىك مىڭ ئۆيى، 9. بەش بۇقا
مىڭ ئۆيى، 10. غوجام بۇلغى مىڭ
ئۆيى.

خېرولوگيەلىك قېزىلمىلار مەخسۇس
كىتاپ بولۇپ چىقتى. تېپىلغان بۇت،
ھەيكەل، چىنە، قاچا زىننەت بۇيۇ-
ملىرى، چالغۇ ئەسۋاپ ۋە ئويۇنچۇق-
لار ئازۇك نەقىشلەر بىلەن بېزىتىل-
گەن.

ئىسلام نەققاشلىق يادىكارلىقلىرى

ئىسلام نەقىش مەنبەلىرى ناھايىتى
كوپ. بىز پەقەت ئۇلاردىن بىر قىس-
مى كونا ھەم مەشھۇرلىرىنىلا ئاتاپ
ئوتەمكچىمىز.

1. ئۆرپان مەنبەلىرى:

1. ئۇيۇق مازارى، 2. ئامانناخان مەك-
زىرى، 3. تالىق بۇلاق مازىرى، 4.
قارغوجا مازىرى، 5. ئۆرپان مۇنارى.

2. كۇچار مەنبەلىرى:

1. مىڭ تەن ئاتا مازىرى، 2. سۇ
بېشى مازىرى، 3. كۇچار خانىقاسى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ

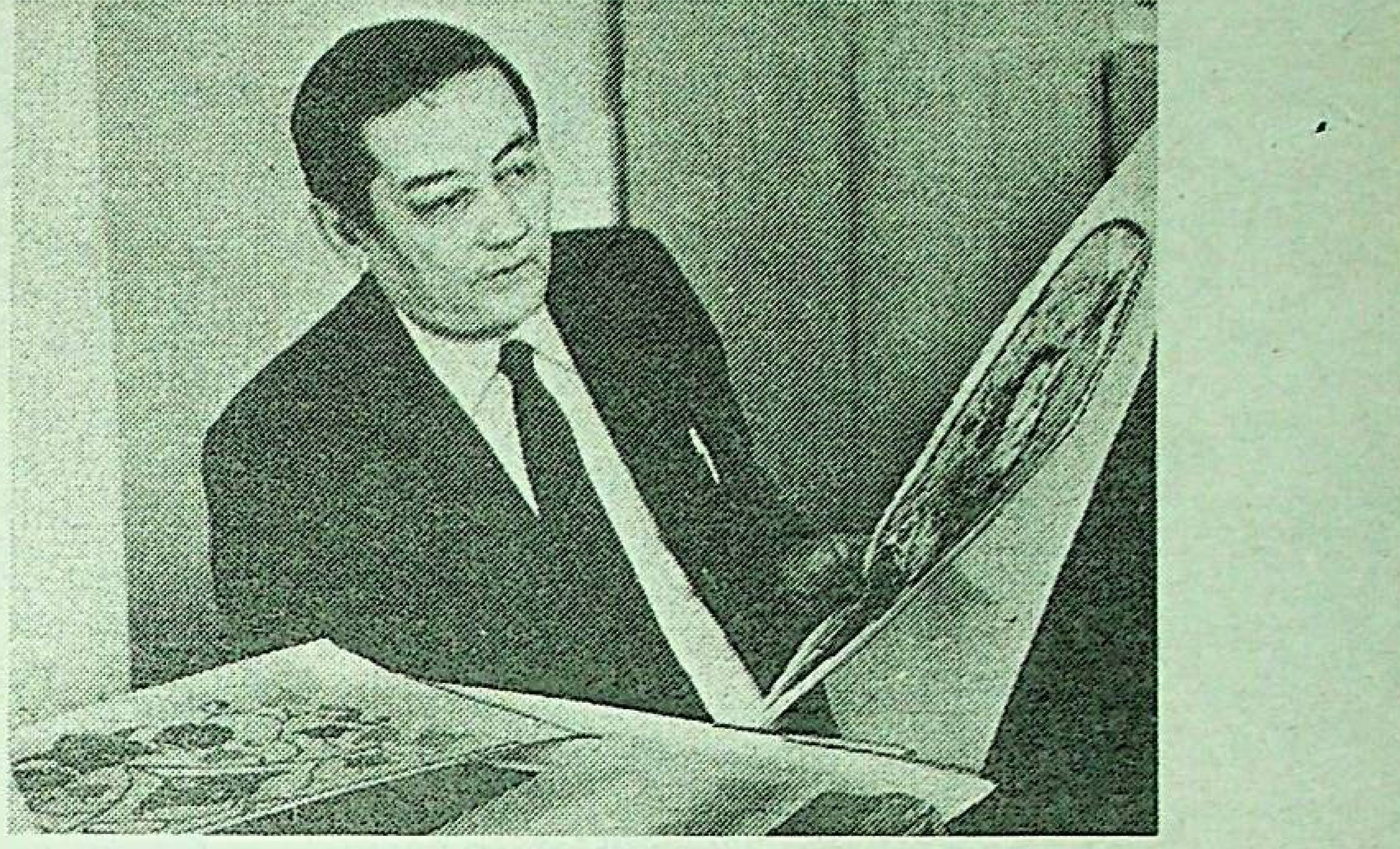

ئۇيغۇرلار تارىخ دەۋرىگە كىرگەن-
دىن باشلاپ ھازىرقى زامانغىچە تۇ-
رانىيەدە ھوكۇم سۇرگەن ئۇلۇق ئو-
غۇز ئىمپىرىيەسى، ئۇلۇق ھۇن تەڭرى-
قۇتلىغى، ئۇلۇق كوك تۇرك خاقانى-
لىغى، ئۇيغۇر ئورخۇن خاقانلىغى،
ئۇيغۇر ئىدىقۇت خاقانلىغى، ئۇيغۇر
قاراخانىيلار دولتى، غەزنەۋىيلەر
سۇلتانلىغى، ئۇلۇق سالجۇقلار سۇلا-
تانلىغى، چاغاتاي ھەم تومۇرىلەر خا-
دانلىغى، سەئىدىيە دولتى. شەرقىي
تۈركىستان غوجىلار سۇلالىسى، شەر-
قىي تۈركىستان بەدەۋلەت دولتى،
ئىلى سۇلتانلىغى، شەرقىي تۈركىس-
تان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ۋە شەرقىي
تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇشتا،
ئالەمشۇمۇل مەدەنىيەت يارىتىشتا بۈ-
يۈك تۆھپىلەر قوشقان خەلق...

ئىنسانىيەت ئۆزىنىڭ ئىشلەپ چىقى-
رىش ۋە سىنىپىي كۆرەش تارىخى
جەريانىدا مەنىۋى ھايات تارىخىنىمۇ
بىللە ياراتتى. ئەڭ ئىپتىدائىي جاماتە
ئادەملىرىنىڭ بىزگە قالدۇرۇپ كەت-
كەن تەسۋىرىي سەنئەتلىرى تاغلار-
دىكى ھاڭ تاشلارغا سىزىلغان سۈرەت-
لەردە ئەكس ئېتىلگەن. ئۇيغۇرلار-
نىڭ قەدىمىي ئەجدادلىرى ياشىغان
شەرقىي تۈركىستان تاغلىرىدا مۇنداق
ئىپتىدائىي ئويما يادىكارلىقلار كوپ
تېپىلدى. ئۇيغۇرلار بۇ خىل مەنبەلە-
رنى ئەزەلدىن «تامغا تاش» دەپ ئا-
تاپ كەلدى. تامغا ھەم سۈرەتلەرنىڭ
ئەپسىلىكى، سىزىقلارنىڭ ئەۋرىشىم-
لىكى جەھەتتىن قارىغاندا، قەدىمىي
ئويمىكارلارنىڭ ماھىيەتكە بىلەن گېو-
مېترىيە قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلغانلىق-
لىرى بايقىلىدۇ.

شامان، بۇددا ۋە ئىسلام دەۋر-
لىرىگە مەنسۇپ قەدىمىي ۋە كونا ئۇي-
غۇر نەقىشلىرى شەھەر خارابىلىرىدىن
تېپىلغان چىنە- قاچىلار بىلەن مىڭ
ئويلەردە، بۇتخانىلار بىلەن مەسچىت
خانىقالاردا، مۇنارىلار بىلەن مەقبىرە-
گۈمبەزلەردە، ئوردا- سارايلار بىلەن
ھەر خىل توقۇما ۋە زىننەت بۇيۇم-
لاردا ساقلانغان. بىزگە يېتىپ كەلگەن
ئەينە شۇ مەنبەلەر ئۇيغۇر نەققاش-
لىق تارىخىنى سوزلەپ بەرگۈچى جا-
لىق ئەدەبىياتلاردۇر.

قەدىمىي ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، شۇ
قاتاردا نەققاشلىق سەنئىتى ئوز زا-
مانىسىدىلا مەشھۇر تارىخچىلار بىلەن
سەيياھلارنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە جە-
لىپ قىلغان ئىدى. جۇملىدىن، سۈيەن
جياڭ (7_ئەسىر)، ماركو پولو،
رەشىد ئەددىن، جۇۋەينى، ئىبن-
ئەل- ئەسىرا، دېگىن يو. كلاپروت،

ئا. فون، گابېن ۋە باشقىلارنىڭ يازـ
غان تارىخ ھەم سەيياھەتنامىلىرىدا
ئۇيغۇر نەققاشچىلىق ھۈنىرىگە چوڭ
باھا بېرىدۇ. رۇس سەيياھلىرىدىن ئا.
ئى. رېگېل 1879_ ژىلى بىرىنچى
قېتىم تۇرپاننىڭ قارىغوجا ئاستانە
يېزىلىرىغا بېرىپ، قەدىمىي دەقيانۇس
(ئىدىقۇت) شەھرىنى تەكشۇردى،
بۇددا ۋە مانىخىي دەۋرىگە مەنسۇپ
نەقىشلەرنى توپلاپ، ئوز سەياھەتنا-
مىلىرىغا بىر قانچە ئەمۇنىلارنى بەر-

كىتاپقا نەقىشلەردىن ئەمۇنىلار بەر-
دى. فون لې كوككىنىڭ 1904_ 1905_
ژىللىرى ئىدىقۇت ھەم تۇرپان ئوي-
مانلىغىدىكى مىڭ ئۆي خارابىلىرىغا بې-
غىشلانغان كىتاۋىدا ئۇيغۇر نەقىش
سەنئىتىنىڭ ئۇستۇنلۇگى ھەققىدە پە-
كىر ئېيتىدۇ ھەمدە ئۇلگىلەرنى بې-
رىدۇ.

خىتاي ئارخېولوگى خۇئان ۋېن- بى
ئېكسپېدىتسىيەسى ئەسىرىمىزنىڭ ئەل-
لىگىنچى ژىللىرى تۇرپانغا كېلىپ،
قەدىمىي شەھەر خارابىلىرىنى قېزىش
نەتىجىسىدە شامان، مانىخېي ۋە بۇد-
دا دەۋرلىرىگە مەنسۇپ نەقىشلەن-
گەن ئۇرغۇتلغان ساپال،مەدەنىيا
سالغان چىنە- قاچا، زىننەت بۇيۇمل-
رىنى تاپقان.

ئۇيغۇر ئەسەر- ئەتىقلىرىنىڭ يا-
سىلىش ۋاقتى- شامان، بۇددا (شۇ
جۇملىدىن مانىخېي) ۋە ئىسلام دە-
ۋرلىرىگە بولۇنگەن بولۇپ، بۇ ئۇچ
دەۋرنىڭ نەقىش يادىكارلىقلىرى شە-
كىل ھەم ستىل جەھەتتىنمۇ ئوزىگە
خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. توۋەن-
دە ئەينە شۇ ئۇچ دەۋرنىڭ نەقىش-
لىرى ساقلانغان مەنبەلەرنى ئاتاپ
ئوتەيلى.

**شامان نەققاشلىق دەۋرنىڭ مەن-
بەلىرى:**

1. ئىپتىدائىي ئورخۇن، يېنىسېي
ۋە سېلېنگا- ئۇيغۇر دولتى (خاقان-
لىغى)نىڭ سەردارلىرى مويۇنچۇر،
كيول- تېگىن، بىلگا قاغان خاتىرە تاش-
لىرىغا ئويۇلغان نەقىشلەر (8_ ئە-
سىر).

2. ئورخۇن- ئۇيغۇر دولتىنىڭ
مەركىزى ئوردا- بالىق شەھرىدىن تې-
پىلغان چىنە- قاچىلاردىكى نەقىشلەر
(6_ 9_ ئەسىرلەر).

3. سېلېنگا، يېنىسېي- ئۇيغۇر دو-
لتى بىنا قىلغان 15 قورغاندىن (ھا-
زىرقى تۇۋا ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتى)
تېپىلغان چىنە- قاچا ھەم ۋازىلارغا
سىزىلغان نەقىشلەر (6_ 9_ ئەسىر-
لەر).

قەدىمىي ئورخۇن، يېنىسېي بويىدا
ياشىغان ئۇيغۇرلار نەقىشلەرنى، سۇ-
رەتلەرنى، كورۇنۇشلەرنى «بېدىز»
(پەدەز) دەپ، ئۇنى ئىشلىگۇچى ئۇس-
تىلارنى «بېدىزچى» (پەدەزچى)
دەپ، يېزىش، سىزىش، ئويۇشنى
«بېدىزمەت» (پەدەزلەش) دەپ ئاتى-
غان.

**بۇددا ھەم مانىخېي نەققاشچىلىق
دەۋرنىڭ يادىكارلىقلىرى:**

1. تۇرپان مەنبەلىرى.

1. ئىدىقۇت شەھرى- (تۇرپان ئە-

2. پىچان مەنبەلىرى:

1. سىرقىپ مىڭ ئۆيى، 2. لەم-
جىن مىڭ ئۆيى.

3. قارا شەھەر مەنبەلىرى:

1. شىككىشىن مىڭ ئۆيى، 2. بۇر-
قاي مىڭ ئۆيى، 3. شورچۇق مىڭ
ئۆيى، (كورلا ۋىلايىتىدە).

4. كۇچار مەنبەلىرى:

1. سۇ بېشى مىڭ ئۆيى، 2. سىم-
سىم مىڭ ئۆيى، 3. قىزىل قارغا مىڭ
ئۆيى، 4. قۇمتۇرا مىڭ ئۆيى، 5.توغ-
راقلىق ئېقىن مىڭ ئۆيى، 6. داۋان
قۇم مىڭ ئۆيى.

مىڭ ئۆيلەر يېزا- كەنت، تاغ يا-
كى مەلۇم نىشانلىق ئورۇنلارنىڭ نام-
لىرى بىلەن ئاتىلىدۇ. قارا شەھەرنىڭ
مىڭ ئۆيلىرىدە نەقىش ھەم سۈرەت-
لەردىن تاشقىرى چوڭ بۇتلارمۇ بار.
كۇچار مىڭ ئۆيلىرىنىڭ ئالاھىدىلىگى
شۇكى، ھوجرىلىرى بىر قەدەر كوپ
(20دىن 40قىچە)، ساقلىنىشى ياخ-
شى. نەقىش ھەم ئادەم سۈرەتلىرى
قاتارىدا ياۋايى ھايۋانلار بىلەن گو-
زەل قۇشلارنىڭمۇ سۈرەتلىرى سىزىل-
غان.

5. قەشقەر مەنبەسى:

«خان ئۆيى»- خان ئېرىق يېزى-
سىغا يېقىن قەدىمىي شەھەر خارابى-
لىغى. ن. پېتروۋسكىي بۇ يەردىن بۇد-
دا دەۋرىگە مەنسۇپ كوپ قېزىلمىلار

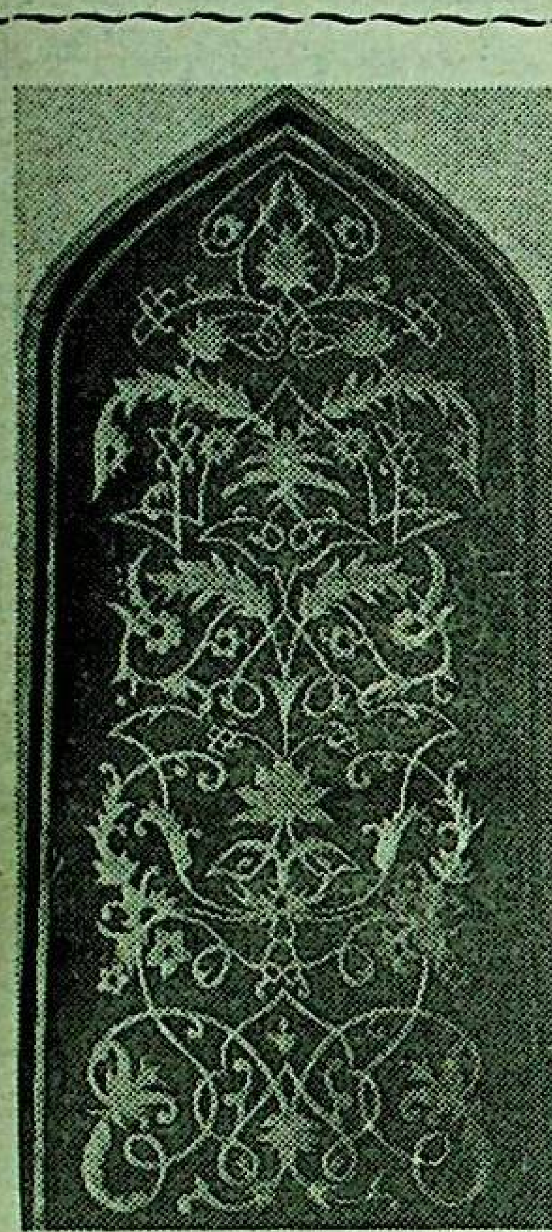

3. قەشقەر مەنبەلىرى؛

1. يۇسۇپ خاس ھاجىپ مەقبىرى-
سى،2.ھېيتكا جامىسى بىلەن مەدرى-
سىسى. 3. ئاق مازار، 4. ئاپپاق غو-
جا مەقبىرىسى. 5. قەشقەر مەدەنى-
يەت سارىيى.

4. يەكەن مەنبەلىرى؛

1. قىدىرخان مەقبىرىسى. 2. يە-
كەن كلۇبى، 3. ئامانىساخان مەقبىرە-
سى.

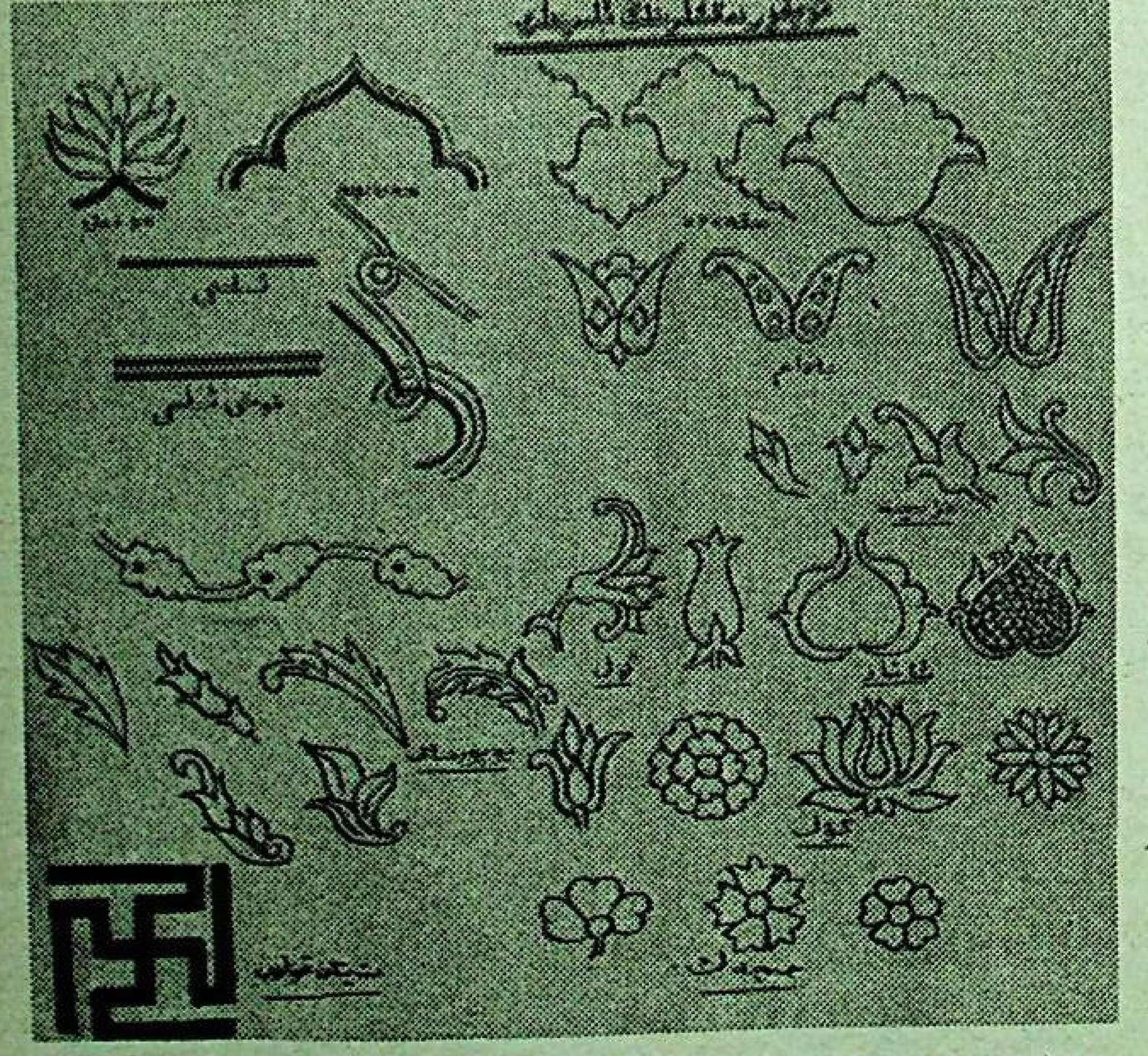

نى تاپقان، چىنە- قاچا ۋە جابدۇق-
لارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك نەقىشلەن-
گەن.

6. خوتەن قېزىلمىلىرى؛

ن. پېتروۋسكىي خوتەن تەۋەسى-
دىن تاپقان 5_ 8_ ئەسىرلەرگە مەن-
سۇپ ئىككى مىڭ دانە ھەر خىل ئابر-

5. غۇلجا مەنبەلىرى؛

1. يۇسۇپ سەككاكىي مەقبىرىسى،
2. تۇغلۇق تومۇر مەقبىرىسى، 3.
سۇلتان ۋەيىس مازىرى، 4. خەلپەم
بۇزرۇكۋار مەقبىرىسى، 5. بەيتۇللا
مەسچىتى بىلەن مەدرىسىسى، 6. ئى-

ئوچمەس نەقشلىرى

ھاقىبەگ كلۇبى، 7. ئەخمەتجان قاسىمي مەقبەرىسى.

6. ئۈرۈمچى مەنبەلىرى؛

1. غوجا نىياز ھاجى مەقبەرىسى، 2. ئۈرۈمچى مەسچىتى، 3. ئۈرۈمچى خەلق تىياتىرى.

7. ياركەنت مەنبەسى؛

ياركەنت (پانفىلوۋ ناھىيەسى) مەسچىتى.

ئەندى بۇددا دەۋرىنىڭ نەققاشچىلىق سەنئىتى بىلەن ئىسلام دەۋرى نەققاشچىلىقىنىڭ ستىل ۋە شەكىل جەھەتتىكى پەرقلىرى ھەققىدە توۋەندىكىلەرنى ئېيتىشقا بولىدۇ.

بۇددىزىم نەقشلىرى نەرسىلەرنىڭ (گۈل، يوپۇرماق بەرگى، مېۋە ھەم مۈڭگۈزلەرنىڭ) ئەينەن شەكلىنى ئىپادىلىسە، ئىسلام نەقشلىرى نەرسىلەرنىڭ شەكلىنى بەدىئىي ئىپادىلەيدۇ. بۇددىزىم نەقشلىرىدە تۈز ھەم چەمبەر سىزىق ئېلېمېنتلىرىنى قوللانسا، ئىسلام نەقشلىرىدە تولاراق ئەگرى ھەم ئەۋرىشىم سىزىقلارنى ئىشلەتكەن. بۇددىزىم نەقشلىرىدە ئۇچرايدىغان يەنە بىر خۇسۇسىيەت، نەقشلەر ئارىسىغا ئادەم، ھايۋان، قۇشلارنىڭ قىياپەتلىرى كىرگۈزۈلگەن. ئىسلام نەقشلىرىدە بۇ ھالەت ئۇچرىمايدۇ. ئۇمۇمەن، ئىسلامدا ھەيكەلتاراشلىق بىلەن ئارخىتېكتۇرىلىق قۇرۇلۇشلارغا جانلىق نەرسىلەرنىڭ سۈرىتىنى سىزىش مەنئىي قىلىنغان. چۈنكى مۇنداق يەردە ناماز ئوتىلىشى كېرەك. ئامما كىتابلارنى مىنياتورىلار بىلەن بېزەشكە قارشى بولمىغان. بۇددا نەقشلىرىنىڭ كومپوزىتسىيەسىمۇ ئىسلام نەقشلىرى كومپوزىتسىيەسىگە مۇتلەق ئوخشىمايدۇ. يەنى بۇددا ستىلىدا تام ياكى تورۇسنىڭ بىر جايىغا بىر خىل مەنزىرە سىزىلغان بولسا، ئىككىنچى بىر جايىغا باشقا بىر خىل مەنزىرە سىزىلغان بولىدۇ. ئامما ئىسلام نەققاشچىلىقىدا بىر خىل شەكىل شۇ

تام، تورۇسنىڭ ھەممە يېرىدە داۋام قىلىدۇ.

بۇددا نەققاشچىلىق (ئېلېمېنت) شەكىللىرىنىڭ ئاتالغۇلىرى بىزگىچە يېتىپ كەلمىگەن. توۋەندە ئىسلام نەقشلىرىنىڭ سىزىق ئاتالغۇلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەكچىمىز.

ئەگەر بىر نەقىشتە سىزىق— ئېلېمېنتلارنىڭ ئىككى ياكى ئۈچتىن كۆپ تۈرى ئىشلىتىلگەن بولسا نەقىش ئاشۇ ئەينە شۇ ئېلېمېنتلارنىڭ قوشۇلمىسى بىلەن ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئىسلىمي بادام، شەددە، ئىسلىمي مەرەپچى ۋە باشقىلار.

بۇددا ھەم ئىسلام دەۋرىنىڭ نەقشلىرى كۆپىنچە رەڭلىك بولۇپ، بوياقنى ئۇستىلار ئۆزى يەرلىك ئۇسۇللار بىلەن تەييارلىغان. شۇنداقلا ھىندىستاندىنمۇ سېتىپ ئالغان. ئۇيغۇرلار سۈنئىي (خىمىيەۋى) رەڭلەرنىڭ نامىنى ئاق، قارا، قىزىل، سېرىق، كۆك، يېشىل، ھال، قوڭۇر، سوسۇن دەپ ئاتاپ كەلدى. ئامما ئەمەلىي ئىشچەرىيانىدا ئۇستىلار رەڭلەرنىڭ تۈرىنى تېخىمۇ كۆپەيتىپ، نەقشلەرنىڭ كۆركەملىكىنى ئاشۇرۇش، تەبى-

ئەتتىكى موجۇت رەڭلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئۈچۈن رەڭ ئىشلەپ چىقىرىشنى يولغا قويىدى. كۆپەيتىلگەن رەڭلەرنىڭ نامىنى ئوسۇملۇك، مېۋە، ۋە جىسىملارنىڭ ناملىرى بىلەن ئاتىدى. يەنى چاش رەڭ (ھاۋا رەڭ)، ماش رەڭ، شاپتۇل چېچىكى رەڭ، كاۋا چېچىكى رەڭ، بىغىر رەڭ، زىغىر رەڭ، بىنەپشە رەڭ، تاس رەڭ، كۆل رەڭ، ۋە ھاكازالار. بولۇپمۇ گىل (ئوخرا) نەقشلەردە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان قىزىل گىل، توق سېرىق گىل، يەشمە تاش گىل، ئۇخۇم سېرىقى گىل، قاتارلىق رەڭلەرنىمۇ تاپقان.

ئۇيغۇرلار رەڭ ئىشلەپ چىقىرىش ۋە ئۇنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاشتا كۆپ ئەسىرلىك ئەنئەنىگە ئىگە. رەڭ تەييارلاش ۋە ئۇنى جاي— جايىغا ئىشلىتىشنى بىلىش، مۇرەككەپ تېخنولوگىيەلىك جەريانىدۇر. ئىلمىي ئانالىز ۋە پىششىق يېتىلگەن تەجرىبىنى تەلەپ قىلىدۇ.

رەڭلەر تەييارلىنىش جەھەتتىن مىنېراللىق ھەم خىمىيەۋى تۈرگە بۆلىنىدۇ. ئەگەر بوياق تاغ جىسىملىرىدىن ئېلىنىپ، ئەينى ئىشلىتىلسە، مىنېراللىق رەڭ بولىدۇ. مىڭ ئۆيلەرنىڭ نەقشلىرى مانا شۇ مىنېراللىق رەڭلەر بىلەن بويالغان. ئىككى ۋە ئۇنىڭدىن كۆپ رەڭلەرنىڭ ئارىلاشتۇرۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان رەڭلەر خىمىيەۋى رەڭ بولۇپ سانىلىدۇ.

بوياقنى نەقشلەرگە ئىشلىتىش ئۇسۇلى تۆۋەندىكىچە؛

رەڭلىك گەج ئويما نەقشلەرنى ئىشلەشتە، ئاۋال گەنجدىن تەييارلانغان لايىنى لازىم تاپقان دائىرىگە سۇۋاپ، چالا قۇرۇغاندىن كېيىن مەخسۇس تىغلار بىلەن نەقىش ئويۇلىدۇ، قۇرۇغاندىن كېيىن ئەلىف بىلەن مايلىنىدۇ، ئاندىن بوياق بېرىلىدۇ، بوياق ئۇستىدىن پاقىرىتىدىغان ماي بېرىلىدۇ.

سىزما نەقشلەرمۇ موشۇ ئۇسۇلدا ئىشلىنىدۇ.

جانان ھەم ساپال قاچىلار بىلەن تاختا خىشلار ئاۋال ئوتتا پىشۇرۇلىدۇ. كېيىن مايلىنىپ رەڭ بېرىلىدۇ. رەڭ ئۇستىدىن پاقىرىتىدىغان ماي بېرىلىپ، ئىككىنچى قېتىم پىشۇرۇلىدۇ.

نەقشلەر تۈرلىرى تۆۋەندىكىچە؛

1— ئويما نەقىش— تىغ ياكى ئىسكىنە ياردىمى بىلەن گەج، ياغاچ ۋە مەدەن (مېتال) لارغا ئويۇلىدۇ. بۇ ئۇسۇل بىناكارلىق، مىسكەرلىك، جاھاز— جابدۇقلار، زەرگەرلىك ھەم ھەيكەلتاراشلىق ھۈنەرلىرىدە قوللىنىلىدۇ.

2. سىزما نەقىش— نەرسىلەرگە، تاملارغا، ياغاچقا ئاۋال سىزىپ ئېلىنىپ، ئاندىن موي قەلەم بىلەن بويىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل بىناكارلىق، ساپالچىلىق، رەسساملىق ھۈنىرىدە قوللىنىلىدۇ.

3— باسما نەقىش— نەقشلەر ياغاچ ياكى مېتاللىغا ئويۇۋېلىنىپ، ئاندىن رەخ، زەدىۋال، پالاز، كىگىز، داستىخان، تېرىلەرگە بېسىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل بايكارچىلىق، چاپچىلىق، كونچىلىك، كىگىزچىلىك، ھۈنەرلىرىدە قوللىنىلىدۇ.

4— كەسمە نەقىش— نەقشلەر ئالدىن قەغەز، پەن، لاتا، تېرىلەرگە سىزىلىپ ئېلىنىپ، ئاندىن كېسىپ ئېلىنىدۇ ۋە ياغاچ جابدۇقلارغا كىيىم-كېچەكلەرگە، چاپلىنىدۇ. بۇ ئۇسۇل ياغاچچىلىق بىلەن تىككۈچىلىك ھۈنىرىدە قوللىنىلىدۇ.

5— توقۇما نەقىش— مەخسۇس ستانوك ۋە ئۈرچۈك ياردىمى بىلەن بوياق يىپلار ئارقىلىق گىلەم، رەخت، پالاز، ياغلىق، داستىخان، نەقشلىرى توقىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل ئاساسەن بايكارچىلىق ھۈنىرىدە قوللىنىلىدۇ.

6— ئىلما نەقىش— مەخسۇس يىڭنە، ئەتۈر بىگىزلەر ياردىمى بىلەن بوك، چايشاپ، ياغاچ، پوتا، جەينىماز، پەردە، ياپقۇچلارغا چېكىلىدۇ. بۇ ئۇسۇل كەشتىچىلىك ھۈنىرىدە قوللىنىلىدۇ.

7— قۇيما نەقىش— مەخسۇس نەقشلەنگەن قېلىپلار ياردىمى بىلەن تاختا خىش، چويۇن ئەسۋاپلار قۇيۇلىدۇ. بۇ ئۇسۇل خۇمدانچىلىق چويۇنچىلىق، قازانچىلىق، ھۈنىرىدە قوللىنىلىدۇ.

دېمەك ئۆتمۈشتە نەقشلەردىن بىناكارلىق، سانائەت ۋە قول ھۈنەرلىرىگە پايدىلانغان. ھەممە كاسىپلار ئەينى زاماندا نەقشچىلىقدىنمۇ خەۋىرى بولغان.

ئۇيغۇر نەققاشچىلىقى ھەققىدە يېزىپ قالدۇرۇلغان مەخسۇس رىسالىلار بولمىغانلىقتىن كونا نەقشلەرنىڭ ئىسمى-شەرىپلىرى بىزگە يېتىپ كەلمىگەن. تۆۋەندە ئاغزاكى مەلۇماتلار ئاساسىدا يېقىنقى ۋاقىتلاردا ئۆتكەن ۋە ھازىرقى زامان نەققاشچىلىرىدىن بىر نەچچىسىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز.

قەشقەرلىك دولەت ئاخۇن ئۇستا تەخمىنەن 1780— يىلى تۇغۇلۇپ، 1885— يىلى ۋاپات بولغان. بۇ كىشى مەشھۇر نەققاش سۈپىتىدە شەرقىي تۈركىستاندا (ئۇيغۇرىستاندا) تونۇلغان. قەشقەردىكى ياقۇپبەگ سارىيى «يۈلتۈنلۇق ساراي» بۇ سارايىنى خىتاي باسقۇنچى گېنېرال زوزۇڭتاڭ قەستلىشىپ بۇزۇۋەتكەن، ئۇنىڭ نەقشلىرىنى موشۇ ئۇستا ئىشلىگەن. دولەت ئاخۇن بۇ ھۈنەرنى كۆپلىگەن شاگىرتلىرىغا ئۆگەتكەن. ئۇلاردىن خوتەنلىك ئابدۇقادىر ئاخۇن ئۇستا، كۇچارلىق مامۇت ئاخۇن ئۇستا، قەشقەرلىك ئامانخان ئۇستا، ئوبۇلقاسىم ئاخۇن، روزى ئاخۇن، تۇردى ئاخۇن، مەھەممەتىمىن ئامان (ئامانخان ئوغلى)، داۋۇت ئاخۇن ئۇستىلارنىڭ ناملىرى مەشھۇر.

داۋۇت ئاخۇن ئۇستا (1850—1947) غوجانىياز ھاجىم بىلەن مەشھۇر ئارتىستكا گۈلبەھرەملەرنىڭ مەقبەرىسىنى ئىشلىگەن. غۇلجىلىق توختى مۇتەۋەللى ئۇستا بەيتۇللا مەسچىتى بىلەن بىر قانچە ئىمارەتلەرنى ئىشلىگەن. ھازىرقى نەققاشلاردىن ئابدۇخالىق مەھەممەت ئوغلى ئومەروۋ بىلەن رەسسام يۈسۈپجان تۇردىيېۋلارنىڭ خىزمىتىنى ئالاھىدە ئاتاپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ.

ئابدۇخالىق ئۇستا ئۈرۈمچى خەلق تىياترى بىلەن بېيجىڭدىكى خەلق قۇرۇلتايى سارىيىنىڭ ئۇيغۇرىستان بۆلۈمىنى ئىشلەشكە رەھبەرلىك قىلدى. ئۇ ئۇيغۇرىستان رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى لاۋازىمىدا تۇرغان چاغدا، (1954— 1961) ئۇيغۇرىستاننىڭ مىڭ ئۆيلىرى بىلەن ئەسەر— ئەتىقىلىرىگە ئىلمىي ئېكسپېدىتسىيە ئۇيۇشتۇرۇپ، رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ خەزىنىسىگە يۈزلىگەن نەقشلەرنىڭ نۇسخىسىنى توپلىدى. ئۇلاردىن نەمۇنىلەر، ئۇيغۇر نەقشلىرى ئالبومى بىلەن شىنجاڭ رەسىملىك ژۇرنىلىنىڭ بىر نەچچە سانلىرىغا بېسىلدى. كېيىن ئۇ تاشكەنت چىنە زاۋۇتىنىڭ باش تېخنولوگى بولۇپ ئىشلىدى.

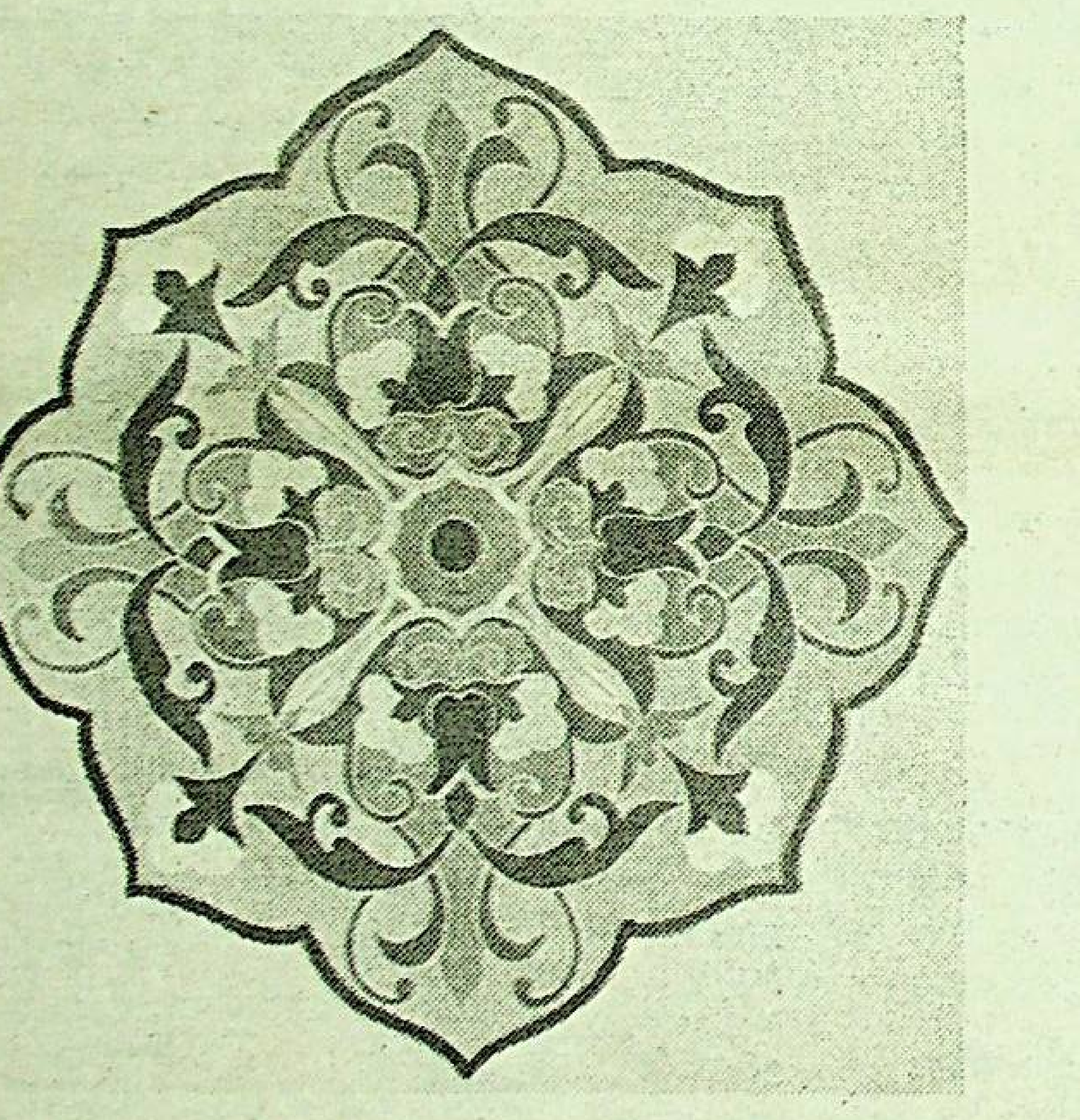

يۈسۈپجان تۇردىيېۋ 1948— يىلدىن بېرى نەقىش ئويۇش، سىزىش بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە. ئۇ غۇلجا شەھرى ئىسقاقبېك ئاتىدىكى كلۇبنىڭ رەسىمىنى، نەققاشچىلىقىنى ئىشلىدى. كېيىن ئۇ قازاقىستان رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ فوندىدا ئىشلەپ، نەپەقىگە چىقتى.

بۇ يىلى چىقىدىغان چوڭ ھەجىملىك ئالبومغا ئۆزەم يىغىپ توپلىغان 350 نەقىشتىن 160 دانىسىنى ئېلىپ تەييارلاپ بەردىم. بۇ يەردە شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، قولۇمدىكى بار نەقشلەرنى ئەينى پېتىچە كۆچۈرۈپ چىقىشلا ئەمەس، بەلكى بىر قىسىم نەقشلەرنى ھازىرقى زامان تەلىپىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇش يۈز-

سىدىن ئېلېمېنتلار دائىرىسىنى رەڭلەر بىلەن كەڭەيتىپ، بېيىتىپ، گۈزەل ۋە نەپىسلىك مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. تارىخىي نەقشلەر ئىنسانىيەت ئەقىل ئىدراكىنىڭ، ئېستېتىكىلىق دىتىنىڭ مەھسۇلاتى بولغانلىقى ئۈچۈن ھەر قاچان ئۆز قىممىتىنى ساقلاپ قالىدۇ. ئۇيغۇر نەقشلىرىنىڭ نەشر قىلىنىشى يالغۇز مەدەنىي مىراسلىرىمىزنى ئۆگىنىشلا ئەمەس، بەلكى ئەڭ مۇھىمى ئەمەلىي پايدىلىنىشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. خەلقىمىزنىڭ باي مەدەنىي مىراسىنى ھەممىگە نەمۇنە قىلىپ كۆرسىتەلەيدۇ.

ئىسلامجان قاسىمي،
رەسسام— ئېتنوگراف.

سۈرەتلەردە:
ئىسلامجان قاسىمي ئىش ئۈستىدە.
ئۇيغۇر نەقشلىرىنىڭ ئېلېمېنتلىرى.
«مەرەپچە قوش ئىسلىمي مودەن گۈلزار» خوتەن— دولەت ئاخۇن ئۇستا، 19— ئەسىر.
«مەرەپچە گۈلزار باشاق». كۇچار— مامۇت قارى ئۇستا.
«مەرەپچە قوش ئىسلىمي گۈلزار» خوتەن—دولەت ئاخۇن ئۇستا.
«مەرەپچە كېۋەز گۈلزار».

ياخشى كىشىلەر ئەدەبى

داۋامى، بېشى 5- بەتتە

ئون ئىككىنچى، سوھبەتداشلىرىنى ئارتۇقچە شاڭخۇ ۋە مازاق قىلمىسۇن. بەزەن رلس سوزلەر بىلەن ئۇلارنى كۇلدۇرسە، ئۇنىڭ ھېچ يامىنى يوق. باللارغا تىلىنى چىقىرىپ، ھەر خىل ھەرىكەتلەر بىلەن ئۇلارنى كۇلدۇرۇش ھەم خۇددي شۇنداقتۇر.

ئون ئۈچىنچى، ھېچ كىمنى غېۋەت قىلمىسۇن، غېۋەتكىمۇ قۇلاق سالمىسۇن، بۇ ھارامدۇر. غېۋەت- بۇ بىر كىشىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭدا يوق ئەيىپلەرنى توقۇپ، سوزلەشكە ئېيتىلىدۇ. ئامما ئالتە ھالەتتە غېۋەت قىلىش مۇمكىن. بىرىنچى، پادىشاغا ئېرىلگەن ئەزگۈچى ئۇستىدىن، ئىككىنچى، تەزىرىنى بېرەلەيدىغان كىشىگە ناماقۇل ئىشلارنى قىلىدىغان كىشىنىڭ ئۇستىدىن. ئۈچىنچى، مۇپتىغا ماڭا پالانچى كىشى مۇنداق زۇلۇم قىلدى، دەپ ئۇنىڭدىن شەرىئەت ھوكۇمىنى سوراش يۈزىسىدىن، تورتىنچى، ياماللارنىڭ يامانلىقى ھەققىدە مۇسۇلمانلارنى ئاگاھ قىلىش مەخسىتىدە، بەشىنچى، دەھرىي ۋە مۇناپىقلارنىڭ يامان قىلمىشلىرى بويىچە، شۇنداقلا ئاخىرقىسى، ئالغاي، بىر كوزلۇك، قارغۇ، پاك ۋە چولاق ئوخشاش لەقەملىرى بىلەن مەشھۇر كىشىلەرنى تونۇتماق ئۈچۈن لەقىمى بىلەن ئېيتىش مۇمكىندۇر. ئامما ئەيىۋى سۆپىتىدە ئېيتىش ھارامدۇر.

ئون تورتىنچى، مەجلىستە ئىككى كىشى بىر- بىرىگە قۇلىغىغا پىچىرلاپ، يوشۇرۇن سوزلەشمىسۇن ۋە ئۇلتۇرغانلار بىلمەيدىغان غەيرىي تىلدا سوزلىشىش مەكرۇھتۇر. ئەگەر زىيابەت بەرگۈچى خادىمىغا ياكى خادىمى ئۇنىڭغا قۇلىغىغا ياكى ئىشارە بىلەن سوزلىسە، مېھماندارچىلىق تەرتىۋى ئۈچۈن بولىدۇ. ئىككى كىشى بىر- بىرىگە سىر ۋە دەردىنى ئېيتىۋاتقان بولسا، ئۈچىنچى كىشى ئۇلارنىڭ ئولتۇرىغا كىرمىسۇن ۋە قۇلاق سالمىسۇن. بۇ ياخشى ئەدەپتۇر.

تورتىنچى باپ

ئەر، خوتۇن ۋە مونچىغا چۈشۈش ئەدەپلىرى بايانىدا: بۇ تورت پەسىلدىن تۈزىلىدۇ.

بىرىنچى پەسىل- ئەر،خوتۇننىڭ ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ئون تورت ئەدەپى ھەققىدە بايان:

بىرىنچى ئەدەپ- ھەر كىم خوتۇن ئالماقچى بولسا، سالىھە (ئىپپەتلىك) خوتۇن ئالسۇن. ئىمام شافىي... مەزھەپلىرىدە نىكاھدىن ئاۋال خوتۇننى بىر قېتىم كورمەكلىك مۇستەھەپتۇر. ئۇ يەنە ئەر كورمىگەن بولسۇن. يەنە شۇنداقلا تورت نەرسىدە خوتۇن ئەردىن پەس ۋە تورت نەرسىدە ئەردىن ئۇستۇن بولسۇن. ئومۇردە، قاماتتە، مال-دۇنيا ۋە نەسەبدە پەس بولسۇن، ئامما جامالدا، گۇزەللىكتە، ئەدەپتە ۋە ئىپپەتتە يۇقۇرى بولسۇن.

ئىككىنچى ئەدەپ- شۇكى، ئالتە خىل خوتۇننى ئالمىسۇن. ئاۋال- ئاقىمە، يەنى بالا تۇغمايدىغان، ئىككىنچى، ھەننانە، يەنى كېيىنكى ئېرىنىڭ مال-مۇلكىنى سورىغانلارغا، ئۈچىنچى، مەننانە، يەنى ھېمىشەم مۇلكى ۋە نەسەبىسى بىلەن ئېرىغا مىننەت قىلغۇچىلارغا، تورتىنچى، ئەننانە، يەنى ئىلگەركى ئېرىدىن كورگەن راھەتلىرىنى كورمەيۋاتقانلىقىغا نالە ۋە پەريات قىلغۇچىلارغا، بەشىنچى، قەيىەت ئەل-قەفا، يەنى ناپاكلىقى ۋە يامان خۇلقى بىلەن باشقىلارنىڭ گەپ سوزىگە سەۋەپچى بولغان ۋە ئېرىنى ئارقىسىدىن يامانلايدىغان خوتۇنلارغا، ئالتىنچى، ھۇزرانەد- دىمەن، يەنى كورۇنۇشتە تاپ-تازا ۋە خۇش خۇلۇق، ئامما ئەسلى پاك ئەمەس خوتۇنلارغا، ئۇنداق خوتۇن يامان ئادەتلىك، بەدخۇي بولىدۇ.

ئۈچىنچى، ئەر خوتۇنغا ياخشى مۇئامىلە قىلسۇن. خۇشخوي بولسۇن، بىھۇدىگە غەزەپلەنمىسۇن، مۇرۇۋۋەت ۋە ئالىيجاناپلىقنىڭ يولى شۇ،

تورتىنچى، خوتۇننىڭ ئېغىرىنى كوتەرسۇن ۋە خوتۇن تېزلىك، قوپاللىق قىلسىمۇ، ئەر ئۇنىڭغا كېلىشىش ۋە مېھرىۋانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلسۇن.

بەشىنچى، ئائىلىغا ۋە ئوزىگە تابىلارغا ھالال مېلىدىن نەپىقە بېرىشتە ئوزىنى كەڭ تۇتسۇن. مابادا زورۇرىيەت تۇپەيلى ئۇلار پۇلغا، مالغا ھاجەتمەن بولسا، ھالال ئىش ھەققى بويىچە كېرەكلىكچە خۇجەتلەپ بەرسۇن.

ئالتىنچى، ھۇسنىي كامالىق، مۇلايىم خۇلۇقلۇق خىزمەتكارىغا (تابىي خوتۇنغا) كوڭۇل خۇشلۇق قىلىشتىن ئوزىنى تىيسۇن.

يەتتىنچى، ئايال كىشىلەر ئارىسىدا غەيرەتلىك بولسۇن. بۇ غەيرەتنىڭ شەرتى، نامەھرەمنىڭ ھەرىمگە كىرىشكە يول قويمىسۇن.

سەككىزىنچى، خوتۇنى تەكەببۇرلۇق قىلسا ياكى ئەرگە ياقمايدىغان نەرسىگە ئۇلىسە، ئۇنىڭغا ئەدەپ بەرسۇن. بۇنىڭ يولى شۇكى، ئاۋال نەسىھەت قىلسۇن. ئەگەر پايدا قىلمىسا بىر ئايغىچە بىرگە ياتمىسۇن. مابادا تۈزىلىش تەرىپىگە ئوتسە، گۇناسىنى كەچۈرۈپ، يەنە ئىلگىرىكىدەك شەپقەت ۋە مېھرىۋانلىق كورسەتسۇن.

ئىككىنچى پەسىل- خوتۇننىڭ ئەر ئالدىدا قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپلىرى بايانىدا. بۇ يەتتە ئەدەپتۇر.

بىرىنچى ئەدەپ- خوتۇن ئېرىدىن رۇخسەتسىز ھېچ ياققا بارمىسۇن ۋە ھېچ كىمنى ئويىگە كىرگۈزمىسۇن، ئەرنىڭ دۇنياسىنى رۇخسەتسىز سەرپ قىلمىسۇن.

ئىككىنچى، ئويدىكى خوتۇنغا تېگىشلىك ئىشلارنى تولۇغى بىلەن ئادا قىلسۇن.

ئۈچىنچى، ئەر شات بولسا شات، غەمكىن بولسا غەمكىن بولسۇن.

تورتىنچى، ئەرنىڭ تاپقىنىغا قانائەت قىلسۇن.

ئالتىنچى، ئېرىگە ئامەت تىلىسۇن.

يەتتىنچى، ئېرى ئولسە ماتەم تۇتسۇن.

تورتىنچى پەسىل- مونچىغا چۈشۈش ئەدەپى بايانىدا. ئۇ يەتتە ئەدەپتىن ئىبارەت.

بىرىنچى ئەدەپ، مونچىدا ھەر ئېھتىمالغا فوتا (يېپىنغۇچ) ۋە داس بەرسە قوبۇل قىلسۇن، قايسۇ خادىم خىزمەت ئۈچۈن كەلسە قايتۇرمىسۇن.

ئىككىنچى، خاھ مونچا ئادەملەردىن خالى بولسۇن ياكى بولمىسۇن ژۇيۇنۇش ۋە كىندىك ئاستى تۈكلىرىنى تازىلاشتا ۋە باشقىمۇ ھاللاردا ئۇياتلىق جايىنى ئېچىپ قويمىسۇن، شۇنداقلا باشقىلارنىڭمۇ ئۇياتلىق يېرىگە قارىمىسۇن. بۇزۇق خادىملارغا ئوزىنى ئۇقۇلاتمىسۇن.

ئۈچىنچى، سۇنى ئىسراپ قىلمىسۇن. ئېھتىيات قىلىپ ئۇنى بېشىدىن قۇيغاندا، يېنىدىكى كىشىلەرگە چاچراتمىسۇن.

تورتىنچى، تىقىلىش ۋاقتىلاردا كىشىلەرگە ئازار بېرىپ باشقىلار يول بەرگەن تەغدىردىمۇ سۇ ئېلىشقا ئالدىغا ئوتۇۋالمىسۇن.

بەشىنچى، سۇنى ئازمۇ ئەمەس، كوپمۇ ئەمەس ئوتتۇرا ھالدا قۇيۇپ ژۇيۇنسۇن.

ئالتىنچى، مونچىدىن چىقىدىغان ۋاقىتتا قانداقلا فوتا (يېپىنغۇچ) ۋە سۇرتىنىدىغان لاتا كەلتۇرسە قوبۇل قىلسۇن. ئوزىنى تازا باشقىلارنى نا پاك كورۇپ، ئىشلىتىلگەن پوتىلارنى قايتارمىسۇن.

يەتتىنچى، مونچىچى، خادىم ۋە سەتراشنىڭ ھەقلىرىنى تولۇغى بىلەن بەرسۇن. مونچىدىن چىققان كىشىنىڭ دوستلىرىغا ئەدەپ شۇكى، ئۇنىڭغا «خۇدا سېنى پاك قىلسۇن. مونچاڭ يېقىملىق بولسۇن» دېسۇن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش دۇئا قىلسۇن.

بەشىنچى باپ

ئاغرىق يوقلاش، تەزىيە ۋە موسىبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپلىرى بايانىدا: ئۇ تورت پەسىلدىن ئىبارەت.

بىرىنچى پەسىل- دوستلىرىدىن ھەر قايسىسى ئاغرىقنى، مەيلى ئۇ كوز ئاغرىقى، مەيلى چىش ۋە باشقا بولسۇن بېرىپ ھالىنى سورىسۇن. ھال سوراشنى بىرلا ئاغرىق كىشىگىلا قىلمىسۇن.

ئىككىنچى، ئاغرىق كاپىر بولسىمۇ ھالىنى سورىسۇن.

ئۈچىنچى، ئاغرىق ئالدىغا كىرگەندە ئوچۇق، خۇش پېئىل ۋە مېھرىۋانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلسۇن. يېگى ۋە كىر كىيىملەر بىلەنمۇ كىرىشكە بولمايدۇ. كۇلۇپ كىرىپ، بېشىغا يېقىن ئولتۇرسۇن، ئاغرىقنىڭ يۈزىگە تېز-تېز قارىمىسۇن ۋە كوپ سوزلەشمىسۇن، قاتتىقمۇ سوز قىلمىسۇن. قولىنى بېشىغا ياكى قولىغا قويۇپ كېچىسى ۋە كۇندۇزى قانداق ئەھۋالدىسىز؟ دەپ سورىسۇن. ئاغرىققا ھەر كۇنى كەلمەي، بىر كۇن كېلىپ، ئىككى كۇن كەلمىسۇن.

تورتىنچى، ... ئالدىن كېيىن كوڭلىڭىز نېمە خالايدۇ، دەپ سورىسۇن. ئەگەر ئاغرىق كوڭلى خالايدىغان نەرسىلەرنى ئېيتسا، ئۇنىڭغا زەرەر قىلىدىغان بولمىسا، خاھ ئوزى، خاھ ئۇنىڭ ئائىلىسىگە تېپىپ بېرىڭلار، دەپ، يەتكۈزۈپ بەرسۇن. ئاغرىقنىڭ داۋاسىنى بىلسە، ھارام نەرسىلەر بولمىسا ئېيتىپ بەرسۇن.

بەشىنچى، ئاغرىق ئالدىدا كوپ ئولتۇرمىسۇن ۋە تېز خەيرلەشسۇن. مابادا ئاغرىقنىڭ ئوزى ئولتۇرۇشنى تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭ كوڭلى ئۈچۈن ئولتۇرسۇن. ئامما ئۇنىڭ كوڭلىنى خۇش قىلىدىغان سوزلەردىن، ھېكايەتلەردىن سوزلەپ ئولتارسۇن.

ئەي ئەزىز، بىلكى، ئاغرىقنىڭ ھالىنى سوراشنىڭ ۋاقتى ھايۋاندىن سۈت سېغىۋېلىشقا يېتەرلىك ۋاقىت مىقدارى بىلەن تەڭدۇر.

ئىككىنچى پەسىل- بىمارنىڭ ئوزىگە خاس ئەدەپلىرى بايانىدا، بۇنىڭدا ھەم يەتتە ئەدەپ بار.

1- ئەدەپ- ئەگەر بىمارنىڭ بېشى ئاغرىسا «ۋاي بېشىم» دېيىش سۈننەتتۇر. بىرەر نەرسە بىلەن بېشىنى باغلاپ، ئاغرىقى ۋە غەملىرى تەشۋىشىدە سۈننەت جەھەتتىن بەزى- بەزىدە نالە قىلسۇن، تاكى ئاغرىقلىرى يېنىكلەشسۇن.

ئىككىنچى، بىمار دەردى ئېغىرلاشقان پەيتتىمۇ شۇكۇر قىلسۇن، ئوزىگە ئولۇم تىلىمىسۇن.

ئۈچىنچى، بىمار گۇناھلىرىغا تەۋۋا قىلسۇن، ياخشى گۇمانلار قىلسۇن. كىشىلەرنىڭ ھەققى بولسا ئوزسۇن. ئاغىنە ۋە سوھبەتداشلىرىنىڭ ھەممىسىدىن رازىلىق تىلىسۇن. غەيرەت قىلسا، ئاخىرى خەيرلىك بولىدۇ.

تورتىنچى، جەھازلاش ۋە كېپىنلەش ئوخشاش ئىشلار ھەققىدە ۋەسىيەت قىلسۇن. يەنى ماڭا سىلەر مۇنداق كېپىن تەييارلاڭلار ۋە پالان يەرگە كومۇڭلار، دەپ ۋەسىيەت قىلسا دۇرۇس ۋە توغرىدۇر.

بەشىنچى، ئوزىگە تابى، قېرىنداش ۋە پەرزەنتلىرىگە مۇسىبەتكە سەۋر قىلىڭلار، دەپ ۋەسىيەت قىلسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل- مۇسىبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپلىرى ھەققىدە ئۇنىڭدا يەتتە ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ- ھەر كىم مومۇن بۇرادىرىنىڭ ۋاپاتىنى ئاڭلىسا، «ئىننا لىللاھى ۋە ئىننا ئەلەيھىل روجىسۇن» («بىز خۇداڭىكى ۋە بىز ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا قايتقۇچىلارمىز») دەپ ئېيتسۇن.

ئىككىنچى، مۇسىبەت ئەھلىرىگە تەزىيە بىلدۇرسۇن. خاھ دەپنىدىن ئالدىن، خاھ دەپنىدىن كېيىنمۇ تەزىيە ھالالدۇر ...

ئۈچىنچى، تاۋۇت بىلەن ھەمرا بولغان كىشىلەرگە سۇكۇت ۋاجىپتۇر. ئايال تاۋۇت بىلەن بىللە كوچىغا چىقمىسۇن. بۇ مەكرۇھتۇر ...

ئالتىنچى، مۇسىبەت ئەھلى ئاۋازىنى چىقىرىپ ژىغلىمىسۇن، بۇ ھارامدۇر.

يەتتىنچى، ئولۇكنى كومگەندىن كېيىن ھەممە ئوز ئىشلىرىغا بارسۇن. بىر جايدا توپلانمىسۇن. بۇ ئولۇك ئۈچۈن مەكرۇھتۇر. ئىمام مەجىددىن فىرۇز ئابادىي «سىرات ئەل-مۇستەقىم» دېگەن كىتاۋىدا دەپنىدىن كېيىن خاھ قەبىر بېشىدا، خاھ باشقا جايدا توپلىنىپ ئولتىرىش ۋە قۇرئان ئوقۇش، خەتمە قۇرئان قىلىش دىنغا خىلاپتۇر. ئامما تائام تەييارلاپ مۇسىبەت ئەھلىنىڭ ئويىگە ئەۋەتىش ھالالدۇر. قەبرىنىڭ بېشىغا پىششىق خىشت ۋە تاش ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن گۇمبەز ياكى ئىمارەت قىلىش ۋە چىراق يېقىش دىنغا خىلاپتۇر.

تورتىنچى پەسىل- قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش ئەدەپى بايانىدا. ئۇنىڭدا يەتتە ئەدەپ بار.

1- ئەدەپ- گورىستانلىقنى ئۇزاق زىيارەت قىلىش ئەرلەرگە ھالالدۇر. ئەگەر شۇ كىشى ئاتا-ئانىسىنىڭ قەبرىنى ھېمىشەم زىيارەت قىلغۇچى بولسا، ئۇنىڭ گورىنى ئولگەندىن كېيىن پەرىشتەلەر زىيارەت قىلىدۇ. ئاياللارغا قەبرىنى زىيارەت قىلماقتىن مەنا يوق.

تورتىنچى، مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىگە تەزىم ۋە ئىززەت قىلىنسۇن. گورىستان ئۇستىگە ئاتلىق چىقىلمىسۇن. زورۇرەت تۇپەيلى گورىستاندىن پىيادە ژۇرمەكچى بولسا، كالىچىنى ۋە ئوتۇگىنى قولىغا ئېلىۋالسۇن. قەبىر ئۇستىدە ھېچ قاچان ئولتارمىسۇن. گورنى ياستۇق قىلىپ ياتمىسۇن ۋە ئارقىسىنى قەبرىگە قويۇپ ئولتارمىسۇن.

بەشىنچى، ئاياللار قەبرىنى كام زىيارەت قىلسۇن ۋە ئەرلىرىنىڭ ئىجازىتىنى سوراپ بارسۇن. ئىجازەتسىز بارمىسۇن،

يەتتىنچى، قەبرىلەر قېشىدا ئۇزاق تۇرمىسۇن، يەنى ئاتا-ئانا، قېرىنداش ياكى باشقىلارنىڭ قەبرىلىرىنىڭ قېشىدا دائىمىي سۇكۇناتتا بولۇشنى ئىختىيار قىلمىسۇن. بۇ جاھىللار ئەھلىنىڭ ئادەتلىرىدۇر.

ئالتىنچى باپ

زىيابەت ۋە مېھماندارچىلىق، يەنى يېمەك ۋە ئىچمەك بايانىدا. ئۇ تورت پەسىلدىن تۇرىدۇ.

1- پەسىل- مېھماندارچىلىقنىڭ ئون ئەدەپى بايانىدا:

1- ئەدەپ- پۇخرانى مېھمان قىلسۇن. بايلارغا خاس زىيابەتكە دۇچار بولمىسۇن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «گادايلارنى چاقىرماي، بايلارنى چاقىرىپ قىلىنغان خاس تائام يامان تائامدۇر»- دەپ ئېيتقان. يەنە بىر شەرت شۇكى، بىر ئويدىن ئاتىسىنى چاقىرسا، بالىسىنىمۇ چاقىرسۇن، ئۇلارنىڭ يېقىن قېرىندىشى بولسا قوشۇپ چاقىرسۇن. ئۇنى مەھرۇم قىلسا، بۇ ئىش مەنىۋي جەھەتتىن ياماندۇر.

ئىككىنچى، مېھماننى ئۇبدان ھورمەت ۋە ئىززەت قىلسۇن. سەۋەۋى، ئۇنىڭ ئىززىتى ئۈچ كۇنلۇكتۇر. تورتىنچى كۇنى ئۇنىڭچە تەكەللۇپ قىلمىسىمۇ بولىدۇ.

ئۈچىنچى، ئويىنىڭ تاملىرىنى مېھمان ئۈچۈن پەردە ۋە گىلەملەر بىلەن بېزىمىسۇن. بۇ مەكرۇھتۇر. ئىپەك ۋە ژىرىتقۇچ ھايۋانلارنىڭ تېرىسىدىن بولمىسا، مەھ

داۋامى 9- بەتتە

ياخشى كىشىلەر ئەدىبى

(داۋامى، بېشى 8- بەتتە)

مانىنىڭ تېگىگە چىرايلىق كورپە-چۈشەكلەرنى سالسا مۇمكىندۇر.

تۆرتىنچى، تائامنى مېھماننى كوپ كۈتتۈرمەي تېز كەلتۈرسۇن. نان ۋە باشقا تائاملارنى ئىسراپ قىلمىسۇن. ناننى دەستىخانغا تاق قويسۇن. ناننى تولىمۇ زۇمۇلاق ۋە چىرايلىق قىلمىسۇن. بۇ تەكەببۇرلارنىڭ رەسمىدۇر. شۇنداقلا دەستىخان ئۈستىگە كىشىلەرگە يېتەرلىك دەرىجىدىلا نان قويسۇن. كوپ قويمىسۇن. بۇ ناننى ئىسراپ قىلىش ۋە خورلىغانلىق بولىدۇ.

بەشىنچى، مېھمانغا تائام قويغاندىن كېيىن تائام يېيىشكە ئىجازەت بەرسۇن. ئەگەر مېھمان يېگانە بولسا ئاۋال ئوي ئىگىسى تائامغا قول ئۇزاتسۇن. بۇ ھالالدۇر. شۇنداقلا قولىنى ھەممىدىن كېيىن تائامدىن تارتسۇن. ئەگەر ئوزىنىڭ ئاغىنە ۋە يېقىنلىرى بولسا، ئۇلارنى ھورمەت قىلىپ ئۇلاردىن ئالدىن تائامغا قول ئۇزاتمىسۇن.

ئالتىنچى، مېھماننى تائامغا ھەددىدىن زىيادە زورلىمىسۇن، ئۈچ قېتىم تەكلىپ قىلسۇن. ئۇنىڭدىن كوپ بولمىسۇن.

يەتتىنچى، مېھمانغا تاماق يېگەندە شېرىكلىق قىلسۇن. مابادا روزىغا قوشۇمچە يېيىشنى نىيەت قىلغان بولسىمۇ.

سەككىزىنچى، لەززەتلىك ۋە تەملىك تائامنى مېھمانغا يېگۈزسۇن. ئوزى سەل غەيرىلەزىزىنى يېسۇن. ئەگەر تائام ئاز بولسا، مېھماننىڭ ئاچلىغىنى بىلسە، ئوزى كام يەپ، مېھمانغا كوپرەك يېگۈزسۇن. مېھمان تائامدىن توختىغاندىن كېيىن كەتمەكچى بولسا، ئىجازەت بېرىپ تا كوچىغىچە ھەمرا بولۇپ چىقسۇن، خۇددى كەلگەن ۋاقتىدا ئالدىغا چىققاندەك، مېھمان ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن «ئەكرەمتەمۇنى جەزەكۇمۇللاھۇ ھەيرەن» («مېنى ھورمەت قىلسەڭلار، سىلەرنى خۇدا ياخشىلىق بىلەن تەغدىرلىسۇن») دەپ دۇئا قىلسۇن.

توققۇزىنچى، ئويدە ئېملا بولسا مېھماننىڭ ئالدىغا قويسۇن.

ئونىنچى، تاماقلىنىش پەيتىدە ئارتۇقچە تەكەللۇپ قىلمىسۇن. مابادا ياخشى نىيەت، دۇرۇس ئوي بىلەن تەكەللۇب قىلسا بولىدۇ.

ئىككىنچى پەسىل— مېھماننىڭ ساھىپخانغا قىلىدىغان ئەدەپلىرى بايانىدا. ئۇ ھەم ئون ئەدەپتىن تۇرىدۇ.

1-ئەدەپ، قويىنىڭ بىر ساغىنىمۇ مېھمان چاقىرسا قوبۇل قىلىنىدۇ. خۇسۇسەن ياخشىلار ۋە كەمبەغەللەر چاقىرسا ئەلۋەتتە بارسۇن...

ئۈچىنچى، زالىم، پاسىق، مۇناپىق ۋە دىنسىزلار زىياپەتكە چاقىرسا بارمىسۇن. توغرىسى شۇ.

تۆرتىنچى، چاقىرماستىن بىرسىنىڭ تائىمىنىڭ ئۈستىگە بارمىسۇن. ئەگەر ئىككى كىشى مېھمانغا چاقىرسا، قايسىنىڭ ئاغىنىدارچىلىقى بېسىمراق بولسا، ئاۋال شۇنىڭغا بارسۇن. ۋە يەنە ئەدەپ شۇكى، چاقىرىلمىغان كىشىنى بىللە ئېلىپ بارمىسۇن. ساھىپخانىنىڭ ئىجازىتىسىز يېگەن تائام مەكرۇھتۇر. مابادا ئوزى قوشۇلۇپ بارسا، ساھىپخانىنىڭ ئويىگە كەلگەندە، بۇ كىشى ئوزى كەلدى، ئەگەر ئىجازەت بولسا كىرسۇن، ئەكسىچە بولسا كەتسۇن، دەپ ئېيتسۇن.

بەشىنچى، مېھمان ئوز ئويىدە بىر ئاز تائام يەپ بارسۇن. مېھمان بىرلغان يەردە، كىشىلەر ئارىسىدا ئاچكۆزلۈك بىلەن تائام يېمىسۇن، ئۇياتتۇر.

ئالتىنچى، ساھىپخان قەيەردە ئولتارغۇزسا، شۇ يەردە ئولتارسۇن. نېمە ئەكەلسە شۇنى يېسۇن. كوزىنى ھەر ياققا تىكىشتىن ساقلانسۇن. ساھىپخانغا تائام سوراش ياكى باشقا سەۋەپ بىلەن ھېچقانداق بۇيرۇق قىلمىسۇن. ئەگەر ئىلگىرىدىن تونۇش بولسا، بۇيرۇق قىلسا بولىدۇ...

سەككىزىنچى، ساھىپخانىنىڭ رۇخسەتسىز بىرەر نەرسە ئالمىسۇن، چۈنكى تائام ئەكىتىش ئۈچۈن ئەمەس، يېيىش ئۈچۈن قويۇلغان.

توققۇزىنچى، دەستىخان ژىغىلغاندىن كېيىن ساھىپخان ئۈچۈن دۇئا قىلسۇن. تائامدىن كېيىن سوزلىشىپ ئولتۇرماي، كېتىشكە ئىجازەت سورىسۇن، بۇ ھەقتە فەئىزە تەئۇمتۇم فەنتەشىرۇ» («تاماق يەپ بولدىڭلارمۇ، تارقىلىڭلار») دەپ تەكىتلەنگەن. شۇنداقلا ئىجازەتسىز ۋە رۇخسەتسىزمۇ كەتمىسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل— يېيىش ۋە ئىچىش ئەدەپلىرى بايانىدا. بۇ 30 ئەدەپتىن ئىبارەت.

1-ئەدەپ— تائامنى كام يېسۇن. ئاچلىقنى سېزىلمىسە، تائام يېمىسۇن. شۇنداقلا تولىمۇ تويۇپ تاماق يېمىسۇن، ئازىراق مولچەردە، ئاچ قالسۇن.

ئىككىنچى، گۇمانلىق تاماقتىن ھەزەر قىلسۇن. مابادا زورۇرىيەت تۈپەيلى، گۇمانغا مۇپتىلا بولسىمۇ، ئىمكانى بار ئاز يېسۇن. كوڭۇلگە نادامەت ۋە پۇشايمان سالىدىغان ۋە گۇمانلىق تاماق زالىم ۋە پىسىقلارنىڭ ھالال-ھاراملىقى مەلۇم ئەمەس تامىقىدۇر.

ئۈچىنچى، ئوز نەپسى ئۈچۈن خىزمەتچىلىرىنىڭ تامىقىدىن باشقا لەزىز تائاملارنى ئوزىگە مەخسۇس تەييارلاتمىسۇن. كەمبەغەللەرنىڭ تاماقلىرىغا تەكەللۇپسىز قانائەت قىلسۇن.

تۆرتىنچى، تەرتىپ موجۇت يەردە سۈننەتكە لايىق بولۇش ئۈچۈن خۇش ۋە لەززەتلىك تائاملارنى تەكەللۇپسىز تەنەۋۋۇل قىلسۇن، پەقەت مۇنتەزەم گوش يېمىسۇن. شۇنداقلا 40 كۈن ئۇدا تەرك قىلمىسۇن.

بەشىنچى، ھەر خىل نەرسىلەرنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ يەپ-ئىچمىسۇن. بۇ سۈننەتكە خىلاپتۇر ۋە زەرەرلىكتۇر. بېلىق بىلەن سۈتنى، سۈت بىلەن ئاردان نەرسىلەرنى، سۈت بىلەن تۇخۇمنى، سۈت بىلەن گوشنى ياكى ئىككى ئىسسىقلىق، ئىككى سوغۇقلۇق نەرسىنى، ئىككى قاتتۇرغۇچى ۋە ئىككى سۇرگۈچى نەرسىنى ۋە بىرى كۈچەيتكۈچى ۋە بىرى پەسەيتكۈچىنى، تېز ھەزىم بولىدىغان غىزا بىلەن ئۇزاقتا ھەزىم بولىدىغانىنى ئىستەككەن تائاملارنى يېمىسۇن، بۇ سۈننەتكە قارشىدۇر. پىياز بىلەن سامساقنىمۇ پىشەرمەي يېمىسۇن. خۇدانىڭ پەيغەمبىرىمۇ... يېمەس ئىدى.

يەتتىنچى، تائامنى ئولتىرىپ يېسۇن...

سەككىزىنچى، تائامنى دەستىخان ئۈستىدە يېسۇن. ئېگىز پۇتلۇق ئۈستەل ئۈستىدە تاماق يېيىش مەكرۇھتۇر. ئەگەر پۇتى يەردىن ئۇنچە ژۇقۇرى بولمىغان جوزا (ئۈستەل) ئۈستىگە تائام قويۇپ يېسە مۇمكىندۇر.

ئەي دەرۋىش، بىلگىنكى، ئېگىز پۇتلۇق ئۈستەلدە تائام يېيىش پادىشالار پېلىدۇر. دەستىخان يېيىپ تاماق يېيىش ئەجەم (فارسى)لەر پېلى، سۇپرىدا تائام يېيىش ئەرەپ پېلىدۇر.

ئونىنچى، زىياپەت ئەھلى تائامغا ئەڭ چوڭى (ئۇلۇغى) قول ئۇزاتمىغىچە قول سۇنمىسۇن، ئۇ كىشىگە قارىسۇن. ئەگەر ئۇ كىشى ئۇلۇق كىشى بولسا، مەجلىس ئەھلىنى كوپ كۈتتۈرمەي تائامغا تېزىراق قول ئۇزاتسۇن.

ئون بىرىنچى،... (تائامنى) تۇز بىلەن باشلىسۇن، ئاخىرىدىمۇ تۇز بىلەن تۈگەتسۇن.

ئون ئىككىنچى، تائامنى ئېھتىيات بىلەن يېسۇن ۋە ئىچسۇن.

ئون ئۈچىنچى، ئوڭ قول بىلەن يېسۇن ۋە ئىچسۇن. ئۈچ بارماق، يەنى باش، كورسەتكۈچ ۋە ئوتتۇرا بارماق بىلەن تاماق يېسۇن. سۈننەت شۇدۇر. بەزەن 4-بارماقنى قوشسىمۇ بولىدۇ. بۇ سۈننەتكە خىلاپ ئەمەس. ئىككى بارماق بىلەن تاماق يېيىش مەن قىلىنىدۇ.

ئون تۆرتىنچى. تائامنى ئوز ئالدىدىن يېسۇن. ئامما مېۋىلەرنى ھەر قايسى ياقتىن ئالسا بولىدۇ.

ئون بەشىنچى، نان ۋە ئۇنىڭ ئۇگاقلىرىنى قەدىرلىسۇن، ناننى ئىككى قولى بىلەن ئۇشتسۇن. ھەتتا يېمەكچى بولغان تەغدىردىمۇ قولىنىڭ يېغىنى ناندا سۇرتمىسۇن. ئاغزىدىن ۋە قولىدىن چۈشكەن نان ئۇگاقلىرىنى ۋە باشقا دانلارنى دەرھال تېرىپ يېسۇن. ئۇنىڭدا خاسىيەت كوپ، زادىلا تاشلىمىسۇن، بۇ- ناتكورلۇقتۇر.

ئون ئالتىنچى، ئاچ بولسىمۇ تائامنى تېز-تېز ۋە ئالدىراقسانلىق بىلەن يېمىسۇن. بۇنداق تائام يېيىشنى ئاچكۆزلۈك دەيدۇ. بۇ كوڭۇل قاتتىقلىقىغا ۋە قارغۇلۇققا سەۋەپ بولىدۇ. ھەتتا كوڭۇلنىمۇ ئولتۈرىدۇ.

ئون يەتتىنچى، تائامنى كوپمۇ، ئازمۇ ئەمەس ئوتتۇرا ھال يېسۇن، ئاغزىدىكىنى ياخشى چەينىسۇن. ئاستا ژۇتسۇن. تائام ئىسسىق بولسا سەۋىر قىلسۇن. پۇۋلىمىسۇن. ئاغزىنى تاماققا ھەددىن زىيادە ئاچمىسۇن. تاماقنى ئوڭ تەرەپ چىشلىرى بىلەن چاينىسۇن، سۈننەت موشۇدۇر. مابادا ئوڭ تەرەپتە چىش ئاغرىغى ياكى باشقا سەۋەپلەر بولسا سول تەرەپ چىشلار بىلەن چاينىسىمۇ بولىدۇ. تاكى ئاغزىدىكى تاماقنى ژۇتمىغىچە، قولىنى تائامغا ئۇزاتمىسۇن. چىشلىگەن تائامنى قايتا قاچىدىكى تائامغا قوشمىسۇن. ئەگەر تائام ئىسسىق بولسا سەۋىر قىلسۇن ۋە تائاملىق قولىنى قاچا ياكى لېگەنگە سىلكىمىسۇن. ياغلىق ياكى ياغسىز گوشنى سىركىگە پاتۇرمىسۇن. ئالدىن قۇرۇق پارچىنى سىركىگە پاتۇرۇپ، گوشنى ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇپ يېسۇن. ئىلىكنى كۈچ بىلەن ناننىڭ ئارقىسىغا، يۈزىگە، تاۋاقنىڭ چېتىگە ياكى دەستىخانغا قاقمىسۇن.

ئون سەككىزىنچى، تائام ئۈستىدە باشتىن ئاخىرغىچە خامۇش ئولتۇرمىسۇن. بۇ مەنى قىلىنغان ۋە مەكرۇھتۇر. شۇنداقلا ھېچقانداق تائامنى پەسكە ئۇرمىسۇن.

ئون توققۇزىنچى، ئىمكان بولسا تائامنى يالغۇز يېمىسۇن ...

يىگىرمىنچى، سوھبەت ئاخىرىغىچە سوھبەتداشلىرىغا دوستانە بولسۇن. دەستىخان ژىغىلماي ئورنىدىن تۇرمىسۇن. ئەگەر زورۇرەت بولسا راۋادۇر.

يىگىرمە بىرىنچى، ئەگەر بىر تاۋاققا كېسەل كىشىلەر ھەمراھ بولسا، يەنى موخۇ، پېس ياكى قوتۇر كىشىلەر بولسا، مابادا تەۋەككۇلچى بولسا، ئۇلاردىن ھەزەر قىلمىسۇن. ئەگەر تەۋەككەلچى بولمىسا، پەرھىز قىلغىنى ياخشىدۇر. ئۇلارغا ئارىلىشىشنىڭ قائىدىسىمۇ شۇلدۇر.

يىگىرمە ئىككىنچى، ياخشىراق تائامنى تاۋاقدىشى بىلەن ھەمرايىغا قويسۇن. ئوزى ئۇنىڭغا قول ئۇزاتمىسۇن. بۇنى شەپقەت دەيدۇ، ساۋابى كوپتۇر.

يىگىرمە ئۈچىنچى، ئەگەر گوش ھىل-ھىل پىشقان بولسا، قول بىلەن تىتسۇن. (پارچىلىسۇن) پىچاق تەككۈزمىسۇن. سۈننەتتۇر.

يىگىرمە تۆرتىنچى، يېمىشلەر دانلىق بولسا، تاق ساندا يېيىشنى ئادەت قىلسۇن. جۈملىدىن خورما، ئەنجۈر، سامبوسا، چۈشۈرە بولسا يە ئۈچ، يە يەتتە تال مىقداردا يېسۇن. قىسقىسى تاق سان بىلەن تۈگەتسۇن. قوشۇق بىلەن تاماق يېگەندىمۇ تاق سانغا رىئايە قىلغان ياخشىدۇر. مەسىلەن، ئىككى كىشى بىر تاۋاققا شېرىك بولسا، نوۋەتسىز قوشۇق بىلەن ئاش ئىچمىسە، ھەر قايسىسى بىر قوشۇقتىن ياكى ئۈچ قوشۇقتىن ئىچسۇن. ئەگەر يالغۇز بولسىمۇ تاقتا تۈگەتسۇن. شۇنداقلا قوشۇقنى تولدۇرۇپ ئىچمىسۇن، ئاچكۆزلۈك بولىدۇ. ئاز-ئازمۇ ئىچمىسۇن. قوشۇقتىن شورپا ياكى ئاش دەستىخان ياكى لىباسقا چاچرىمىسۇن، قوشۇقتىكى ئاشنى يېرىم ئىچىپ، قالغىنىنى قاچىدىكى ئاشقا سالمىسۇن. قوشۇق بىلەن ئىچىشتا ھاۋانلارغا ئوخشاش ئاغزىنى قاچىدىكى ئاشقا تولىمۇ يېقىن ئاپارمىسۇن. قوشۇق بىلەن ئىچكەندە، ئاغزىدىن خۇش ياقماس ئاۋاز چىقارمىسۇن. قوشۇقنى تاۋاق چېتىگە قاتتىق تاشلىمىسۇن، شۇنداقلا ئۇنى تاۋاققا دۈم قويمىسۇن. سەۋەۋى، ئۇنىڭدا قالغان قالدۇقلار تاۋاققا چۈشىدۇ.

يىگىرمە بەشىنچى، بارماقلىرىنى ۋە يېگەن قاچىسىنى ياخشى يالىسۇن. تاماقلانغاندىن كېيىن يالىماستىن قولىنى ژۇيمىسۇن. شۇنداقلا قولىنى دەستىخانغا، سۇپرىغا ئەتمىسۇن، مەكرۇھتۇر. بارماقلىرىنى يالاش تەرتىۋى شۇنداقكى، ئاۋال ئوتتۇرا بارماقنى، كېيىن باش بارماقنى، ئاندىن كېيىن كورسەتكۈچ بارماقنى يالىسۇن.

يىگىرمە ئالتىنچى، ئەگەر كىشى شاكاللىق ياكى ئۇرۇغى بار مېۋىلەرنى يېمەكچى بولسا، ئۇنىڭ ئۇرۇغى بىلەن شاكىلىنى مېۋە بار قاچىغا سالمىسۇن، ئۇزاغراق يەرگە تاشلىسۇن. ئەگەر ئولتىرىش تارىراق بولسا، ژىراققا تاشلاشقا مۇمكىن بولمىسا، ئۇلارنى ياغلىغى ياكى بىرەر لاتىنىڭ چېتىگە ئوراۋالسۇن، ئۇنى مەجلىس ئەھلىنىڭ كوزىدىن يوشۇرسۇن. ئەگەر ياغلىق بولسا سول قولىدا ساقلىسۇن. مابادا ئىلاجى بولۇپ قالسا، سول قولى تەرەپتە خالى جاي بولسا، شۇ يەرگە تاشلىسۇن. تاشلاشتا ئېھتىيات قىلسۇن. ئەگەر ئۇ يەردە كالاش بولسا ئۇنىڭ ئىچىنى ئىپلاس قىلمىسۇن.

يىگىرمە يەتتىنچى، يېڭى مېۋىگە يېتىشكەن ۋاقىتتا دۇئايى بەرىكەت تىلىسۇن ۋە بىرەر كىچىك بالىنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا بەرسۇن. بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، يېڭى مېۋە قولغا كىرگەن ۋاقىتتا كوزىگە سۈرتسۇن، سويسۇن، بۇ ئادەت سۈننەتتۇر، دېيىلگەن.

يىگىرمە سەككىزىنچى، تائامدىن كېيىن چىش كولىغۇچى بىلەن چىشنى تازىلىسۇن. ئەي دەرۋىش، بىلگىنكى، تىل بىلەن چىشتىن چىقارغان تائامنى يېمەك مەكرۇھ ئەمەس، ئامما كولىغۇچ بىلەن چىقارغان تائامنى تاشلىسۇن، ئۇنى يېمەك مەكرۇھتۇر. چىشنىڭ ئارىسىنى گوشىگە زەرەر يەتكىدەك كوپ كولىمىسۇن. خادىمغا چىش كولىغۇچنى ئۇزاتماق ئەدىتى شۇكى، كولىغۇچنىڭ ئۇچىنى ئوتتۇرا بارماق بىلەن چىمەلتىكىنىڭ يېنىدىكى بارماق ئارىسىدا مەجلىس ئەھلىگە تۇتسۇن. ئۇنى ئالغۇچى ئوڭ قولىنى ئارقىسى بىلەن قىلىپ، ئۇنىڭ بارمىقى ئارىسىدىن ئالسۇن ۋە دۇئا قىلسۇن.

يىگىرمە توققۇزىنچى، تائامدىن ئىلگىرى ۋە تائامدىن كېيىن قولىنى ژۇيسۇن. تائامدىن ئالدىن ئىككى تىزى بىلەن ئولتىرىپ ۋە ئىككى بىلىكىنى ئىككى تىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ، ئىككى قولىنىڭ ئۇچىنى بوغۇمىغىچە چىلاپچىنىنىڭ ئىچىدە ژۇيسۇن.

(ئاخىرى 10-بەتتە).

ياخشى كىشىلەر ئەدىبى

(ئاخىرى، بېشى 9- بەتتە).

ژۇغان قولنى چىلاپچىنغا سىلكىمىسۇن. تاكى سۇ تامچىلىرى كورپە ۋە لىباسقا چاچرىمىسۇن. قولنى ژۇغاندىن كېيىن ئىشلىتىلگەن نەرسىگە سۇرتمىسۇن. ئەگەر خالىسا كىيىمىنىڭ قولتۇغىنىڭ ئاستىغا سۇرتسۇن. تائامدىن كېيىن قول ژۇغاندا، ئاغزىنى چىلاپچىندا ژۇيمىسۇن. مەجلىس ئەھلى خاتىرىسىدە نەپرەت پەيدا قىلىدۇ. قولنى ژۇغاندىن كېيىن تازا لاتىغا ئەتسۇن. «شىرئەت ئەل-ئىسلام»دا كەلتۇرۇلۇشىچە، خادىمغا ئەدەپ شۇكى، تائامدىن ئالدىن چىلاپچىننى ئاۋال ئوڭ قول تەرەپكە، مەجلىس ئەھلىنىڭ كىچىكلىرىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، بىرىنچى ژۇغۇزسۇن. كېيىن موشۇ ئوڭ قولدىن باشلاپ مەجلىس ئەھلىنىڭ ئۇلۇقلىرىنىڭ قولىغا سۇ ئالسۇن. ئالدىن كېيىن ئوڭ تەرىپىگە ژۇرسۇن. يەنە ئەدەپ شۇكى، مەجلىس ئەھلىنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىغا سۇ ئالغاندىن كېيىن چىلاپچىننى چەتكە ئالسۇن، ئوتتۇرىدا قالمىسۇن. ئەگەر چىلاپچىن تولغان بولسا، ئارىلىقتا زەرۇرەت ئۇچۇن توكۇپ كەلسىمۇ بولىدۇ. يەنە بىر ئەدەپ شۇكى، ئېھتىيات قىلىپ سۇقۇيسۇن. تاكى تامچىلىرى كورپە ياكى بىرەر كىشىنىڭ لىباسىغا چاچرىمىسۇن. ھەر قايسى كىشىگە ئۇچ قېتىمدىن سۇ قويسۇن. بىرىنچىدە ئازىراق، ئىككىنچىدە ئۇنىڭدىن كوپرەك، ئۇچىنچىدە بولسا، ئۇزمەي سۇ قۇيسۇن.

ئوتتۇزىنچى، ... تاماقلىنىپ بولغاندىن كېيىن ھەمدۇسانا ئېيتسۇن ... كېيىن ساھىپخانىغا دۇئا قىلسۇن. ئەگەر مەجلىس ئەھلىدە ئۇلۇق كىشى بولسا، شۇ كىشى دۇئا قىلسۇن ... ئەگەر ئۇلۇق كىشى بولمىسا، خادىم دۇئا قىلسۇن.

تورتىنچى پەسىل— سۇ ئىچىش ئەدەپى بايانىدا. ئۇنىڭدا ئون بىر ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، سۇنى ئولتىرىپ ئىچسۇن. ئەگەر بەنت بولسا تۇرۇپ ئىچسىمۇ بولىدۇ.

ئىككىنچى، بەزى سۇنى تۇرۇپ ئىچسۇن. جۇملىدىن زەمزەم سۇيىنى، تۇلۇپ سۇيىنى،

ئۇچىنچى، سۇنى ئۇچ قېتىم دەم ئېلىپ ئىچسۇن ۋە ھەر قېتىمدا ئاپقۇرنى ئاغزىدىن نېرى قىلسۇن، بىرىنچىدە بىر ژۇتۇم، ئىككىنچىدە ئۇچ ژۇتۇم، ئۇچىنچىدە بەش ژۇتۇم ئىچسۇن. سۇنى بىردىن سۇمەرمىسۇن، مەكرۇھتۇر.

تورتىنچى، سۇغا پۇدىمىسۇن ...

ئالتىنچى، سۇ ئىچىشتىن ئالدىن قاچىدىكى سۇغا ياخشى نەزەر تاشلىسۇن. تاكى چوپ ۋە باشقا نەرسىلەر چۇشكەن بولمىسۇن. شۇنداقلا ئىچكەن ۋاقىتتا ئېھتىيات قىلسۇن. ئۇنىڭ تامچىلىرى كورپە ۋە لىباسلارغا تاممىسۇن، ئەگەر كېچىسى بولسا، لۇڭگە ئېپىز لاتا (مارلىن)دىن پەردە تۇتۇپ سۇ ئىچسۇن. ئەزرىتى ئىبنى ئاببىاس ششىدە (ئەينەك قاچىدا) سۇ ئىچىشنى دوست تۇتار ئىدى.

يەتتىنچى، ئاغزى ۋە قولى ياغلىق بولسا، ئۇنىڭ بىلەن كوزا ۋە جوگۇننىڭ تۇتقۇچىنى تۇتۇپ بۇلغىمىسۇن. مابادا تۇتۇشقا زەرۇرەت تۇغۇلۇپ قالسا، چىمەلتەك ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى بارماق بىلەن تۇتسۇن. ئەگەر تۇتقۇچى بولمىسا، ئاۋال قولىنى كېيىن ئاغزىنى سۇرتۇپ تۇتسۇن.

سەككىزىنچى، ... ئېرىق ياكى كولچەكتىن بېشىنى ئېگىپ، ئاغزى بىلەن سۇ ئىچمىسۇن، مەكرۇھتۇر، چۇنكى بۇ ھايۋانلارنىڭ ئادىتىدۇر. سەۋەبى، سۇدىن ئىچىگە زەرەرلىك نەرسىلەر كىرىپ كېتىش ئېھتىمالى بار...

ئوننىنچى، سۇ ئىچكەندىن كېيىن ئوڭ تەرەپتىكى كىشىگە ئۇزاتسۇن. ھەتتا سول يېقىدا ئۇلۇق كىشى بولسىمۇ.

ئون بىرىنچى، ساقى بىلەن سۇ بەرگەنگە دۇئا قىل...

يەتتىنچى باپ

سەپەرگە چىقىش ئەدەپى ۋە ئۇنىڭغا تەئەللۇق نەرسىلەر ھەققىدە. ئۇ تورت پەسىلدىن ئىبارەت.

بىرىنچى پەسىل— بىلكى، سەپەر ئۇچ تۇردىن ئىبارەت. بىرى پەرز، ئىككىنچىسى پەزىلەت، ئۇچىنچىسى رۇخسەت قىلىنغان سەپەرلەر. بىرىنچى سەپەر بەش خىل. **بىرىنچىسى—** غەزات (ئۇرۇش) ئۇچۇن، **ئىككىنچىسى—** ھەج قىلىش پەرزى ئۇچۇن، **ئۇچىنچىسى—** ئاتا ۋە ئانىسى چاقىرسا، ئۇنى بەجا كەلتۇرۇش ئۇچۇن، **تورتىنچى—** زۇلۇمنى قايتۇرۇش ئۇچۇن، **بەشىنچى—** ئىلىم ئېلىش پەرزى ئۇچۇن، ئوز شەھرىدە بۇ ئىلىمنى ئېلىش شارائىتى يوق بولسا، ئامما سەپەر قىلىش پەزىلىتى كوپ خىلدۇر. جۇملىدىن رۇخسەت قىلىنغان سەپەر ئىككى خىل. بىرىنچى خىلى شۇكى، تىجارەت ئۇچۇن سەپەر قىلىش. باشقا بىرىدىن ئاما قىلماسلىق ئۇچۇن ئوزى ۋە ئائىلىلار ئەھلىنىڭ تەمىناتىنى شۇنىڭدىن ھاسىل قىلسا، مابادا نىيىتى كوپ مال-دۇنيا تېپىش بولسا، بۇ تىجارەت سەپىرى ئۇنىڭغا زەرەر كەلتۇرىدۇ ۋە ئاخىرىتىگە زىياندۇر. ئىككىنچى خىلى، كوڭۇل ئېچىش ۋە تاماشە ئۇچۇن سەپەر - قىلىش، بۇ بەزى- بەزىدە بولسۇن، ئامما ئادەت قىلىۋالسا ياخشى ئەمەس. بۇ سەپەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەركەكلەر ئۇچۇن. خوتۇنلارغا ھەر قاچان خىزمەتكارسىز سەپەر قىلىش ھارامدۇر.

ئىككىنچى پەسىل— سەپەرنىڭ پايدىسى ھەققىدە؛ ھەزرىتى ئەلى... سەپەرنىڭ بەش ئۇلۇق پايدىسىنى ئوزىنىڭ قىتئە نەزمىلىرىدە كەلتۇرىدۇ. ئۇنىڭدا، سەپەر قىلكى، سەپەردە بەش پايدا بار، دەپ زىكىر قىلىنىدۇ. **بىرىنچى پايدىسى—** غەم-تەشۋىش يوقىلىدۇ، **ئىككىنچىسى—** تىرىكچىلىك پۇلى ھاسىل بولىدۇ. **ئۇچىنچىسى—** ئىلىم ئوگىنىدۇ. **تورتىنچى—** ئۇلۇقلار مەسلىھىتىنى تاپىدۇ. سەپەردە خارلىق، تەنھالىق، باياۋان كېزىش ۋە يوقچىلىق تارتىش بار، دېگەن سوئال بېرىلسە، ئۇنىڭغا، باتۇر ئۇچۇن بۇ ۋە باشقىمۇ مەشەقەتلەر چېقىمچى ۋە ھەسەتخورنىڭ ئارىسىدا تىرىك ژۇرگەندىن ياخشىدۇر،- دەپ جاۋاپ بېرىمىز.

ئۇچىنچى پەسىل— سەپەر ئەھلىنىڭ ئەدەپى ھەققىدە؛ بۇ ژىگىرمە توققۇز ئەدەپتۇر.

بىرىنچى ئەدەپ— سەپەر قىلغۇچى سەپەردىن ئاز-تولا ياخشى ئىشنى نىيەت قىلسۇن. ھەج قىلىش ياكى زالىمنى يوقىتىش، ئىلىم ئىستىگى ياكى پەيغەمبەر قەبرىنى زىيارەت قىلىش، ئائىلى ۋە بالىلىرىنىڭ رىسقى ئۇچۇن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى نىيەت قىلسۇن. شۇنداقلا بىر دانا كىشى بىلەن ھەر ئىشتا مەسلىھەتلىشىپ يول-يورۇق ئالسۇن ...

ئۇچىنچى، ئاتا-ئانىسى ۋەسىيەت قىلسۇن ۋە ھەق ئېگىلىرىدىن رۇخسەت سورىسۇن ۋە سۇننەتكە توغرا كېلىدىغان كۇنلەردە سەپەرگە چىقسۇن. پەيشەنبە كۇنى دۇرۇسراق. ئەگەر شەنبە، دۇشەنبە ۋە چارشەنبە كۇنلىرى سەپەر قىلسىمۇ سۇننەتكە خاستۇر. ئەگەر كىشىلەرنىڭ ھەققى بولسا، ئۇلارنى تولۇق ئادا قىلىپ سەپەرگە چىقسۇن، شۇنداقلا ئائىلى، قېرىنداشلىرى، دوست-يارەنلىرى ۋە ھەمسايە-ئاغىنىلىرى ۋە ھوقۇق ئېگىلىرى بىلەن خەيرلىشىپ، دۇئا ئالسۇن. ئۇلارنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولسۇن ...

ئون بىرىنچى، كېچىسى كوپرەك يول ژۇرسۇن. ئۇزاق مەنزىللەرنى بېسىپ ئوتۇش كەچكى ژۇرۇشلەر بىلەن بىللە بولسۇن. بۇ ئىشقا ئەلۋەتتە، ئېھتىياتسىزلىق قىلمىسۇن. كېچىسى ژۇرگەندە خالىسا بىر سائات ئارام ئالماق سۇننەتتۇر. ئۇنىڭ ئۇچۇن يولدىن چەترەك جايغا چۇشسۇن. يول ئۇستىدە كېچىسى زەرەر يەتكۇزگۇچى جانىۋارلار كوپ بولىدۇ ...

ئون ئۇچىنچى، ئەگەر ھەر خىل يوللارغا دۇچ كېلىپ قالسا، قاياقتا ژۇرۇشنى بىلمىسە، ئوڭ قولدىكى يولغا ماڭسۇن. ئۇ تەڭدا پەرىشتە بار، يول كورسىتىدۇ.

ئون تورتىنچى، ھېچ قاچان يالغۇز سەپەرگە چىقمىسۇن. خۇسۇسەن كېچىسى ھەمرالىرى ئۇچ كىشىدىن كام بولمىسۇن.

ئون بەشىنچى، ئەگەر كوپ كىشى سەپەرگە چىقسا، چۇشكەن مەنزىلدە بىر-بىرىگە يېقىن چۇشسۇن، يەنى بىر جايدا جەم بولسۇن، تارقاق بولمىسۇن.

ئون ئالتىنچى، بىر توپ ھەمرا بولۇپ سەپەرگە چىقسا، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ئالىم (بىلىمدار) كىشى بولسا، ئۇنى ئوزلىرىگە باشچى قىلىپ ئالسۇن. بۇ باشلىققا ئەدەپ شۇكى، ھەمرالىرىغا شەپقەتلىك ۋە خىزمەتكار بولسۇن. ئۇلاردىن ھېچ قانداق خىزمەتنى ئايىمىسۇن. شۇنداقلا ئوزى رەھبىرى جايدا ئولتىرىۋېلىپ، باشقىلارنى ئىشقا بۇيرۇمىسۇن.

ئون يەتتىنچى، يولدا ئاجىز، ئاكا كىشىلەر ھەمراھ بولسا، قۇدرىتى بار كىشىلەر ئۇلارنى يولدا تاشلاپ كەتمەي، يارەملىشىپ، كارۋانغا يەتكۇزۇپ قويسۇن. ئەگەر ئۇلار ئاكالىغىدىن ژۇرەلمەي قالغان بولسا، تاكى كارۋانغا قوشىمغىچە ئۇلارغا مەدەتكار بولۇپ تۇرسۇن.

ئون سەككىزىنچى، كىراكەشنىڭ ھايۋىنىغا چىكىدىن ئارتۇق ژۇك ئارتمىسۇن ۋە ژۇك ئارتىشتا ئۇنى چاقىرىپ، كوز ئالدىدا رازى قىلىپ ئارتسۇن. كىراكەشلەرنىڭ قوپال ۋە يامان ھەرىكەتلىرىگە سەۋر قىلسۇن. خۇللاس كالام ھەر قانداق ھالدىمۇ شەپقەت قىلىشنى ئۇنتۇپ قالمىسۇن.

ئون توققۇزىنچى، سەپەرگە ھاجەت نەرسىدىن ئارتۇقچە نەرسىلەرنى ئالمىسۇن. كېرىگىگە قانائەت قىلسۇن. بەزى ئۇلۇقلار ئېيتىپتىكى، سەپەردە ئەڭ زەرۇر نەرسىلەرنىڭ بىرى- لىباستۇر. ئۇ بىلەن ئويالىق جايلارنى يوشۇرىدىغانغا مۇمكىن بولىدىغان بولسا، ۋە يەنە بىرى جەينىمازدۇر. ناماز ئوتەش ئۇچۇن يەنە بىرى ژىپ (ئارقان) ۋە كوزا بولۇپ، ئۇلار بىلەن قۇدۇقتىن سۇ تارتىپ ئالسۇن. يەنە بىرى كالاش ۋە ئوتۇك بولۇپ، ئايغىنى ژۇيغاندا كىيسۇن ... يەنە بىرى ئۇچلۇق ھاسىدۇر. ئۇ ئاپەتلەردىن ئوزىنى ساقلايدۇ. شۇنداقلا بۇلاردىنمۇ باشقا پايدىلار كوپ. ئەگەر سۇننەتنى مۇلاھىزە قىلىپ، ساقال تاراق، چىش تازىلىغۇچ ۋە قايچا بىلەن ژىگنە، شۇنداقلا سۇرمە ئېلىۋالسىمۇ بولىدۇ.

ژىگىرمە بىرىنچى، .... مۇساپىر بىر شەھەردە ۋابا ياكى باشقا نەرسىلەر پەيدا بولغانلىقىنى بىلسە، ئۇ شەھەرگە كىرمىسۇن. ئەگەر شەھەر ئالدىن تىنچ بولۇپ، كېيىن ۋابا پەيدا بولسا، قاچمىسۇن ...

ژىگىرمە ئالتىنچى، سەپەردىن قايتقاندا، ئائىللارنىڭ، قېرىنداشلارنىڭ ئالدىغا توساتتىن كىرىپ كەلمىسۇن، بۇ مەكرۇھتۇر. ئەكسىچە، شەھەرگە يېقىنلاشقاندا بىر كىشىنى ئالدىن ئەۋەتىپ، ئۇلارنى خەۋەردار قىلسۇن، چۇش ۋە ئەسىر ۋاقتىدا كىرىپ كەلسە پاكلىق بەلگۇسىدۇر. كېچىسى كىرىش مەكرۇھتۇر...

ژىگىرمە سەككىزىنچى، ئائىللار ۋە قېرىنداش، يارۇ-دوستلارغا ھەر قايسىسىغا ئوزىگە يارىشا سوغا-سالام ئېلىپ كەلسۇن. ئويىگە يوقلاپ كىرگەنلەرگە تائام تەييارلاپ بەرسۇن.

ژىگىرمە توققۇزىنچى، شەھەر پۇخراسى ۋە يېقىن كىشىلەر مۇساپىرنىڭ ئويىگە كىرىپ كېلىشىدىن ئىلگىرى ئالدىغا چىقىشى پاكلىق بەلگۇسىدۇر.

تورتىنچى پەسىل— يېگانە مۇساپىرنىڭ شەھەر پۇخراسىغا ۋە شەھەر پۇخراسىنىڭ مۇساپىرغا قىلىدىغان ئەدەپلىرى ئون بىر ئەدەپتۇر. ئۇنىڭ تورتى مۇساپىرنىڭ شەھەرلىككە قىلىدىغان ئەدەبلىرىدۇر.

بىرىنچى ئەدەپ— مۇساپىر شەھەرلىكنىڭ ئالدىغا كىرسە ئەدەپ، ھورمەت ۋە سالام بىلەن كىرسۇن ۋە پەسرەك جايدا ئولتارسۇن. ئەگەر ئۇنى ھورمەت قىلىپ تورگە ئولتارغۇزسا، تارتىنچاقلىق قىلمىسۇن، قايسى جاينى كورسەتسە، شۇ يەرگە ئولتارسۇن.

ئىككىنچى، نوي ئېگىسىگە تەكلىپ ۋە ئېتىراز بىلدۇرمىسۇن، ئەگەر شەرىئەتكە خىلاپ ئىش بولسا، ئېتىراز بىلدۇرسە بولىدۇ. ئۇنى خىزمەتكە بۇيرىمىسۇن. ئەپسى تىلىگەن نەرسىلەر بىلەن ئۇنىڭ خاتىرىسىنى جەلىپ قىلمىسۇن. شۇنداقلا دۇنيا ئىشلىرى ۋە باشقا نەرسىلەر ئۇچۇن ئۇنى پادىشالار، شاھلار ئەھلى دەرگاھىغا زورلاپ ھەمرا قىلىپ ئېلىپ بارمىسۇن.

ئۇچىنچى، ئەگەر پۇخرا ئۇنىڭغا بىرەر ئىش بۇيرىسا، خاھىش ۋە رەغبەت بىلەن قوبۇل قىلسۇن.

تورتىنچى، پۇخراغا ئوز بەزىلەتلىرىنى ئىزھار قىلمىسۇن ۋە سەپەر پەيتىدە ئوتكەن ئەھۋاللاردىن ھېكايەت قىلمىسۇن.

ئەندى پۇخرانىڭ مۇساپىرغا ئەدەپى يەتتە ئەدەپتۇر.

بىرىنچى ئەدەپ— ئەگەر مۇساپىر كىرسە پۇخرا ئۇ قانداق لىباستا بولىشىدىن قەتئىي نەزەر ياخشى ھورمەت قىلسۇن...

ئىككىنچى، كىرگەن مۇساپىر گاداي كىيىمدە بولسا، پۇخرا قاياقتىن كەلدىڭىز، قاياققا بارىسىز ۋە ئېتىڭىز نېمە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى سورىمىسۇن.

ئۇچىنچى، مۇساپىرنىڭ سوھبەتلىشىشكە ياكى دەم ئېلىشقا بولغان خاھىشىنى پاراسەت بىلەن سوراپ، شۇنىڭغا لايىق ئىش تۇتۇش كېرەك. ئەگەر سوھبەتنى خالىسا، تەكەللۇپسىز سوھبەتلەشسۇن. ئەگەر دەم ئېلىش بولسا مۇناسىپ يەرگە جاي تەييارلاپ بەرسۇن.

تورتىنچى، ئەگەر مۇساپىرنىڭ مونچىغا بېرىش ئىستىگى بولسا، سوراپ، مونچىغا ئېلىپ بارسۇن. مابادا لىباسى كىر بولسا ژۇيدۇرسۇن. ئەگەر قۇدرىتى يەتسە ئۇنىڭغا لىباس بەرسۇن. بۇ ئىشلاردىن نوقسان چىقارمىسۇن.

بەشىنچى، ئۇچ كۇندىن كېيىن سورىسۇن، مازار ۋە يېقىن كىشىلەرگە زىيارەت قىلىش خاھىشى بار بولسا، شەھەردىكى يېقىنلىرىغا ۋە مازارغا ئېلىپ بارسۇن. ئەگەر كوڭلى بولمىسا، ئۇنچە زورلىمىسۇن.

ئالتىنچى، ئۇنىڭ قىلىشقا مۇمكىن بولغان ئىشلىرىنى ئەگەر سورىسا ئورۇنلاپ بەرسۇن.

يەتتىنچى، نوي ئېگىسى ئۇنىڭ سوھبىتىدىن مەلپىيەتدار بولۇپ، قانچە كۇن تۇرۇشنى سورىسا، مۇساپىر ماقۇل بولسۇن ...

ئېلىپبە

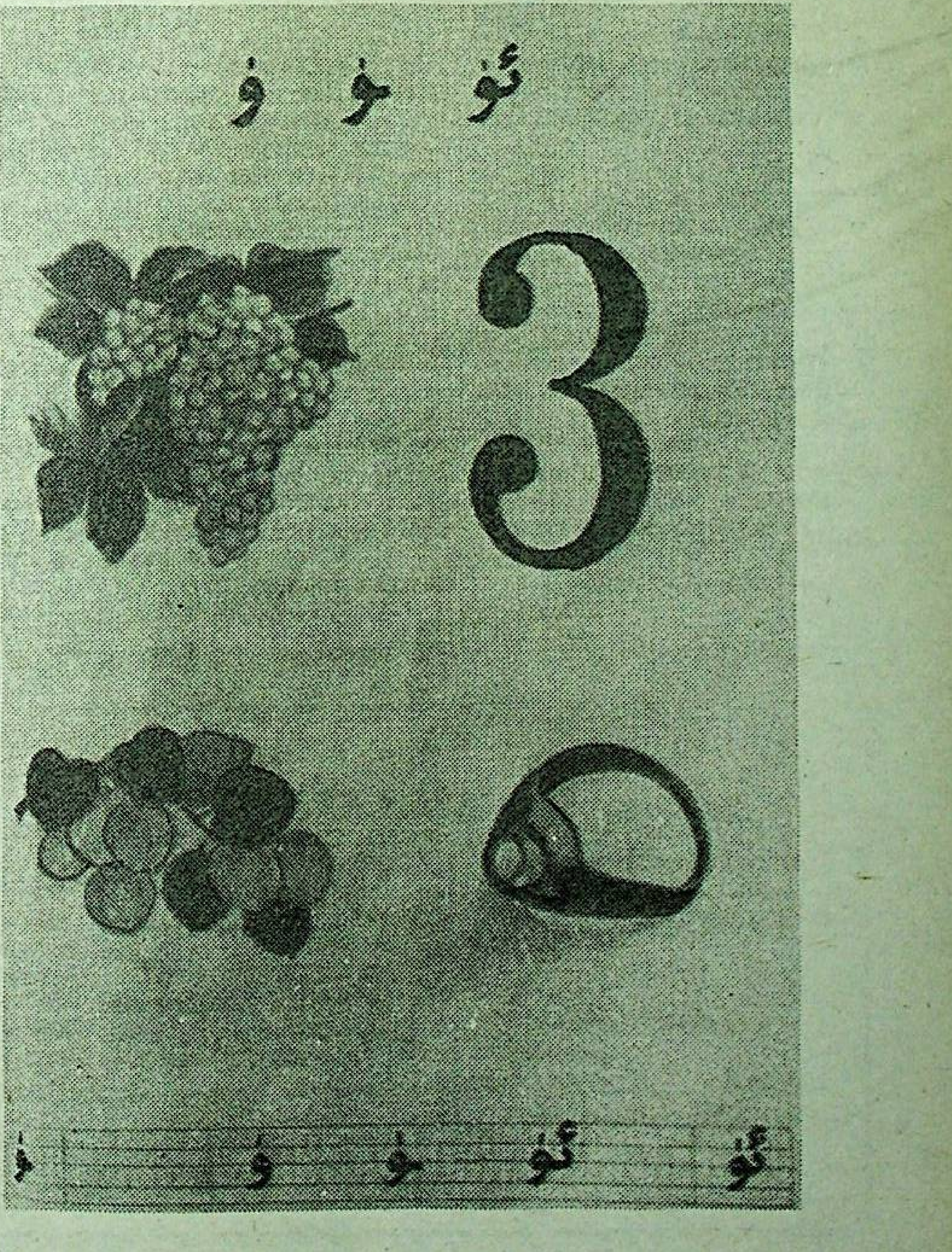

گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى
ئابدۇمېجىت غوجامياروۋ:

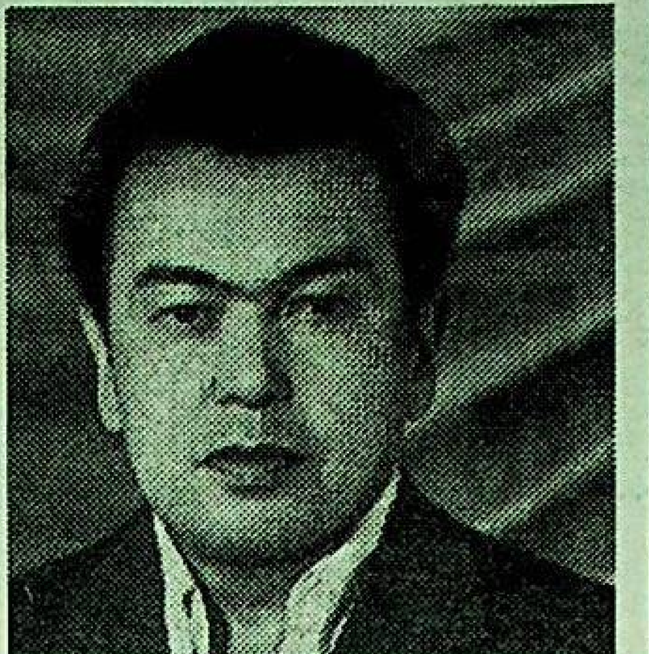

گېزىتىمگە تەقەززا بولۇپ ...

ئانا تىلىمدا چىقىۋاتقان بۇ سۇيۇملۇك «يېڭى ھايات» گېزىتىنى دەسلەپكى چىققان كۈنلىرىدىن بېرى ئېلىپ ئوقۇيمەن. بۇ گېزىت بولمىغاندا ئۆزەمنى قانداقمۇ تەسەۋۋۇر قىلالاتتىمكىن؟ ... بىزگە ئوخشاش رۇسچە خەت بىلمەيدىغان ئادەملەر ئۈچۈن ئۆز تىلىدا گېزىت ئوقۇش — بۇ مۇشۇ ئەلدىكى ئەڭ چوڭ بەخت. بۇ گېزىتنى ئوقۇپ، خەلق ئارا ئەھۋاللار، ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ئەمىر-پەرمانلىرى، تارىخىي ماتېرىياللار، ھېكايە ۋە باشقا ئەدەبىي مىراسلىرىمىزدىن بەھرىمەن بولۇۋاتىمەن. مېنىڭ گېزىتتىن بولەك مەنىۋىي بايلىقىممۇ يوق. ئادەم بالىسىغا مەنىۋىي بايلىقتىن باشقا چوڭ ئوزۇق بولمىسا كېرەك ...

بۇ گېزىتىمىزنى نەشىر قىلدۇرۇۋاتقان قازاقىستان ھۆكۈمىتىگە ۋە مۇشۇ گېزىتتە تەر تۆكۈپ ئىشلەۋاتقان گېزىت خادىملىرىغا مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرمەكچىمەن. قولۇڭلارغا دەرت بەرمىسۇن قېرىنداشلار!

جەمىيىتىمىزدە ھازىرقى بازار باھاسىنىڭ جىددىي ئۆزگىرىشى، گېزىت-ژۇرناللار باھاسىنىڭ قىممەتلەپ كېتىشى گېزىتىمىزنى تەس كۈنگە قويغان بولسا كېرەك. بۇ ھەقتە مۇراجىئەتلەرنى ئوقۇپ مەزمۇنىدىن ۋاقىپلاندىم. گېزىتنىڭ قايغۇسى-ئۆز ئۆمۈرنىڭ قايغۇسى ئەمەسمۇ، گېزىتىمىزنىڭ مۇشكۇللۇكتە قېلىشىنى خالىمايمىز. خۇدايىم يالاڭاچ قويسىمۇ ئاچ قويماس، دېگەندەك ھەر قانداق قىيىن شارائىتتا ياشىساقمۇ گېزىت ئۈچۈن ياردەمگە تەييارمىز. ھەر قانداق «مەن ئۇيغۇر» دېگەن كىشى بۇ ئىشقا نىسبەتەن باش پۇركەپ ژۇرەلمەس دەپ ئويلايمەن.

گېزىتىمىز ھازىر ناھايىتى ياخشى چىقىۋاتىدۇ. كۆلەملىك ماتېرىياللار پارچىلانماي بېرىلىپ، ھەممىنى قانائەتلەندۈرمەكتە. مانا 1993-ژىل كىرىشى بىلەن گېزىتىمىز ئۆز قىيىنچىلىقىغا بولا ھەپتىسىگە بىرلا قېتىم چىقىۋاتىدۇ. بۇ ناھايىتى ياخشى تەرىپى. يامان تەرىپى بولسا-بىر ھەپتىگىچە ئوقۇيدىغان گېزىت يوق، چولاق بولۇپ قالدۇق. شەنبە كۈنى كەلگىچە گېزىتنىڭ يولىغا قاراپ تەقەززا بولماقتىمىز.

بىزنىڭ ئائىلىدە «يېڭى ھايات» گېزىتى ناھايىتى قەدىرلىك. ئۆزىنىڭ كىچىك ۋە ئۈنچىدەك خەتلىرى بىلەن كۆزىمىزگە چىرايلىق كۆرۈنىدىغان بۇ گېزىتنى بالىلىرىم ۋە نەۋرىلىرىم بېشىدا كۆتىرىدۇ. پوچتىدىن «دادام بىلەن ئاپامنىڭ گېزىتى كەپتۇ» دەپ ھېچ كىمگە ۋىتقۇزماي ئەكىرىپ بېرىشىدۇ.

مەن ئائىلەم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ گېزىتكە 3000 سوم ئىئانە ئەۋەتتىم. كۆپكە تاۋاپ قىلارسىلەر.

تەشەككۈرنامە

ۋەتەن ۋە مىللەتنى سۆيۈش ئىمان جۈملىسىدىندۇر. مىللەت مەنپىيىتى يولىدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتنى ساقلاپ قېلىش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن خالىس ياردەم-ئىئانە قىلغىنى ئۈچۈن تۆۋەندە ئىسمى شەرىپى ئاتالغان قېرىنداشلىرىمىزغا كاتتا تەشەككۈر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

* * *

قارىنقول شەھرىدىن:

ئابدۇجاپپار نىياز	2000سوم
مەھەممەت سىدىق	1000سوم
رابىيەم نورۇز	1000سوم
ئۇيغۇن نورۇز	1000سوم
تۇيغۇن نورۇز	1000سوم
ئۈمۈت نورۇز	1000سوم
مايسەم نورۇز	500سوم
جاپپار نورۇز	500سوم
شەمشىدىن پەرھات	500سوم
ئەركىن ھەسەناخۇن	1000سوم
ئالچىن ھەسەناخۇن	500سوم
يالچىن ھەسەناخۇن	500سوم
ئابلەت ھەسەناخۇن	500سوم
مەۋلان قاراباش	1000سوم
ياسىنجان سىدىق	500سوم
نۇرى سىدىق	1000سوم
ئابدۇكېرىم سىدىق	1000سوم
مىدخەت تۇردى	1000سوم
ئىسكەندەر ئەخمەت	1000سوم
پەرۇخ ئوسمانجان	1000سوم
مەتكېرىم كېرىمجان	1000سوم
ئابدۇجاپپار توختى	1000سوم
ئەمەت مەتتوختى	500سوم
مۇرات مەھەممەت	500سوم
باراتوۋ	500سوم
مەھەممەتجان ھەسەن	500سوم
مېجىت قۇربان	500سوم
خۇرشىدە قۇربان	500سوم
خەمىد قۇربان	500سوم
جەملە توختى	500سوم
رەشىدە ئېدىرىس	500سوم
خالمەت ئاتىخان	1000سوم
ئابدۇسالام مەھەممەت	400سوم
ئوبۇل مەھەممەت	100سوم
ئابدۇرېھىم ئىبراھىم	100سوم
قاسىمجان بارات	100سوم

جەمئىي 26700سوم.

ئىئانىنى گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى مەھەممەت سىدىق نورۇز، ئابدۇجاپپار توختى ۋىققان، ئۇنى ئابدۇجاپپار نىياز تاپشۇردى.

* * *

كومسومول يېزىسىدىن:

يۇرت جامائەت نامىدىن-	3000سوم

* * *

بېلوۋودسكىي يېزىسىدىن:

مەلىكەم مەمتەلىيېۋا	500سوم
ھورلەم مەمتەلىيېۋا	500سوم
كامال خەلپەتھاجى	500سوم
سانىيەم مەمتەلىيېۋا	500سوم
ئابلىكىم كەرىموۋ	500سوم
خالمەت ئىمىنوۋ	500سوم
ئومەرجان ئابىتوۋ	500سوم
ھاجى جەلىلوۋ	500سوم
ئەخمەت ئىمىنوۋ	500سوم
مومۇنجان يەھيا	500سوم
نۇر ئەخمەتوۋ	300سوم
باراتجان ھوسەيىن	200سوم
غۇلام ھوشۇر	200سوم
ئابلىكىم توختى	200سوم
ساباھەت خەلپەتھاجى	100سوم
يارمەمەت توختاخۇن	100سوم
ئىسراپىل	100سوم
ئىسرايىل	100سوم
ساۋۇتجان	100سوم
باراتجان	100سوم
سەپەر ئايۇپ	100سوم
پەرھات يۇنۇس	100سوم
ھەمراجان	100سوم
ئالىمجان	100سوم
كېرىم ياسىن	100سوم
ئابدۇخېلىل توختى	100سوم
ئومەر قارى	100سوم
ئەيساجان زاكىر	100سوم
ئوبۇلقاسىم	100سوم
ئابلەت يۇسۇپ	100سوم
تايىرجان ئەيسا	100سوم
ئابدۇجېلىل توختى	100سوم
زاكىر ئايۇپ	100سوم
ئەركىن ئەيسا	100سوم
ئابدۇغوپۇر ئەيسا	100سوم
ئابباس يۇسۇپ	100سوم
ئابدۇمېجىت ئەزىز	100سوم
دىلمۇرات يۇنۇس	100سوم
ئەركىن تۇردى	100سوم
مەريەم قۇربانھاجى	100سوم
ئابدۇساتتار	70سوم
ھەسەنقارى	50سوم
زەمىرە زاكىروۋا	50سوم
پەخرىنسا نىيازوۋا	50سوم
توختاخۇن	30سوم
تۇرسۇن قارى	30سوم
قۇربان ئايۇپ	30سوم
جوھەر ئابىتوۋا	20سوم.

جەمئىي 8830 سوم.

ئىئانىنى مەريەم قۇربانھاجىيېۋا، مومۇنجان يەھيا، ئومەرجان ئابىتلار ۋىققان. رېھىمجان ياقۇپوۋ تاپشۇردى.

* * *

ئالمۇتا: كالىنىن يېزىسىدىن:

ئابدوغوپۇر ئابدۇللا	500سوم
پەرھات ئەلىيېۋ	1000سوم
پەخرىدىن توختاخۇنوۋ	200سوم
سەدىردىن قادىروۋ	150سوم
ئىمىنجان مەھەممەت	200سوم

* * *

تۈركىيەدىن:

سېيىت ھاجى	10دوللار

* * *

تاشكەنت: بېكتېمىر ناھىيەسىدىن:

مەشرەپ ئەھلىدىن:

ئىمرەمزى نىيازوۋ	1000سوم
سادىر توختىيېۋ	1000سوم
ئابلىز مەمەتوۋ	1000سوم
روزى مەنسۇروۋ	500سوم
مەمەتجان سابىتوۋ	200سوم
تۇرسۇن قادىروۋ	200سوم
تەئەت ئىمىنوۋ	200سوم
ئەخمەتجان شەرىپوۋ	500سوم
ئابلىمىت ئىلاخۇنوۋ	300سوم
ئەخمەتجان سادىروۋ	200سوم
ئىسمائىل ئىبراھىموۋ	200سوم
سېيتۋالدى نىيازوۋ	100سوم
ئايۇپ ئومەروۋ	100سوم

جەمئىي 5500سوم.

قازىبېگى ئىمرەمزى ۋىققان.

ئالتە كۈنلۈك ئالەم

1993- يىل- ماۋ ئۈچۈن مەرىكە يىلى

ختاي كىنېماتوگرافىستلىرى بېيىل ماۋزېدۇڭنىڭ تۇغۇلغىنىغا 100 يىل تولۇشىغا دائىر بىر تۈركۈم كىنوفىلىملارنى ۋە تېلېفىلىملارنى چىقىرىشنى نىيەت قىلىۋاتىدۇ.

«جۇڭگو ژىباۋ» گېزىتىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، بۇ فىلىملار 26- دېكابىرغىچە، ختاي خەلقىنىڭ «ئۇلۇق داھىسى» دۇنياغا كەلگەن كۈنگىچە ئېكرانلارغا چىقىشى كېرەك.

ختاينىڭ شاڭگاڭغا نىسبەتەن مۇناسىۋىتى توغرىلىق

خخج نىڭ شاڭگاڭغا نىسبەتەن زور كۈزۈۋاتقان «بىر مەملىكەت، ئىككى سىستېما» دېگەن سىياسىي يولى ئۆزگەرمەيدۇ، دەپ بىلدۈردى خخج دولەت كېڭىشىنىڭ باشلىغى لى پېڭ شاڭگاڭنىڭ بىر قاتار يېتەكچى سودا- سانائەت دائىرىلىرى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتا.

شاڭگاڭ خخج نىڭ يۇرىسدىكسىيەسى ئاستىغا ئۆتىدىغان 1997- يىلدىن كېيىن، ئۇ خەلىق ئارا سودا، مالىيە ۋە دېڭىز ترانسپورت ژۈك توشۇش مەركىزى بولۇپ قالىدۇ. لى پېڭ ختاينىڭ باشقا دۇنيا بىلەن سودا- ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلەردە باغلاشتۇرغۇچى ھالقىسى ۋە مۇھىم ترانزىت پۇنكتى بولغان شاڭگاڭ، ئاجىزلىشىپلا قالماي، بەلكى ئۆز پاتالىيىتىنى تېخىمۇ كېڭەيتىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. «بىزنىڭ شاڭگاڭنىڭ بۈگۈندىن كېيىن تېخىمۇ گۈللىنىشىگە ئۈمۈت قىلىشقا ئاساسىمىز بار»،- دېدى ئۇ.

خەپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پلېنۇمى

يېقىندا 5- مارتتىن 7- مارتقىچە خەپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پلېنۇمى بولۇپ ئۆتتى. پلېنۇم «سەككىزىنچى بەش يىللىقنىڭ بەزىبىر كورسەتكۈچلىرىنى ئۆزگەرتىش توغرىلىق تەكلىپىنى»، «پارتىيە ۋە دولەت ئورگانلىرىنى ئىسلاھات قىلىش لايىھىسىنى» ۋە دولەت ئاپپاراتى رەھبەرلىرىنىڭ لاۋازىملىرىغا خەپ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسى تەرىپىدىن كورسىتىلگەن نامزاتلارنىڭ تىزىملىرىنى» قوبۇل قىلدى، ئۇلار پۈتكۈل ختاي خەلىق ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيىنىڭ سېسسىيەسىگە تەۋسىيە قىلىنىدۇ. پلېنۇمنىڭ ئەخباراتىدا «ئىختىسادىي تەرەققىياتتا قېلىپلاشقان ياخشى تېندېنسىيەلەرنى قوللاپ قۇۋۋەتلەش، ئېگىلىك قۇرۇلۇش سۈرئىتىنى ئاشۇرۇش، ۋىژدانلىق ۋە سېتىلمايدىغان مەمۇرىيەتنى شەكىللەندۈرۈش» زورۇرىيىتى ئاتاپ كورسىتىلىدۇ.

* * *

بېيجىن يېقىنقى تورت يىل ئىچىدە ختاي تومۇر يوللارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش مەخسىتىدە تورت ملليارد دوللار قەرىز ئېلىشنى نىيەت قىلىۋاتىدۇ. «جۇڭگو ژىباۋنىڭ» خەۋەر قىلىشىچە، چەت ئەل كاپىتالى مەملىكەتنىڭ پولات ماگىسترالىنى يېڭىلاشنى چاپسانلىتىشتا ۋە قاتناشنىڭ بۇ ساھاسى ئۈچۈن زامانىۋىي تېخنولوگىيەلەرنى ئېلىشتا «چوڭ رول» ئوينايدۇ.

(ئىنتار- تاس س).

ج. مېيجورنىڭ بىلدۈرۈشى

ئۇلۇق برىتانىيەنىڭ باش مىنىستىرى ج. مېيجور سەئۇدىيەنىڭ «ئەل- ئىتتىخاد» گېزىتىگە بەرگەن بىلدۈرۈشىدە مۇنداق دېدى: «ئىراق دۇنياۋىي بىرلەشمىنىڭ بارلىق قارارلىرىنى ئورۇنلىمىغىچە، ئۇلۇق برىتانىيە سەددام ھوكۈمىتىگە قارشى قارىتىلغان چارىلەرنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ. بۇ مەۋقە ئۆزگەرمەيدۇ. قامال قىلىش ئاجىزلاشتۇرۇلمايدۇ».

مېيجور لوندوننىڭ پارىس قولتۇغى زونىسىدا بېخەتەرلىكنى تەمىنلەش ئىشىغا سادىق ئېكەنلىگىنى ئىسپاتلىدى.

ئاقش نىڭ يېقىن شەرىق مۇئەممالىرىغا نىسبەتەن مەۋقەسى توغرىلىق

ئاقش دولەت كاتىبىنىڭ يېقىن شەرىق ۋە جەنۇبىي ئاسىيە ئىشلىرى بويىچە ياردەمچىسى ئې. جېرىجەن ۋاشىنگتوننىڭ مىللىي مەتبۇئات كلۇبىدا سۆزگە چىقىپ مۇنداق دەپ بىلدۈردى: «ئاقش ئىراقتىن بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ تېگىشلىك بارلىق قارارلىرىغا تولۇق رىئايە قىلىشنى كۈتمەكتە ۋە بۇ رېگىوندا تۇراقلىقنى قولغا كەلتۈرۈش بويىچە ئۆز مەجبۇرىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا قەتئىي بەل باغلىغان. قوشما شتاتلار سەددام ھۈسەينگە ئىككى تەرەپلىمىلىك مۇزاكىرىلەرنى ژۈرگۈزۈشنىڭ يېڭى كانالىرىنى ئېچىشقا ئۆزىنىڭ تەييارلىغى توغرىلىق ھېچ قانداق ئىشارە قىلمىدى. سەددام ھۈسەيىندە بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ قارارلىرىنى ئورۇنلاشنى ئىنكار قىلىشى ۋە ئۇنىڭ ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن جازالاش ھەرىكەتلەرنى ژۈرگۈزۈشى خەلىق ئارا بىرلەشمە دىققەت ئەزىرىنىڭ سىرتىدا قالىدىغانلىغى تەسىراتلىرى بولماسلىغى كېرەك. ئىراقنىڭ بۇزغۇنچىلىغىغا قارىماي، ئامېرىكىنىڭ ئىنسانىيەتلىك ياردىمى كۈرد ئاھالىسىغا يەتكۈزۈلۈپ بېرىلىۋاتىدۇ ۋە بۇ موشۇ قىشتا ۋاقىئەلەرنىڭ ھالاكەتلىك تەرەققىيات ئاقىۋىتىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ياردەم قىلدى. بىزنىڭ ئەڭ ئاساسىي ۋەزىپىلىرىمىزنىڭ بىرى ئىراقنىڭ شىمالىدىكى ۋە جەنۇبىدىكى، شۇنداقلا مەملىكەتنىڭ باشقا قىسىملىرىدىكى جازالىنىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئازاپ- ئوقۇبەتلىرىنى يېنىكلىتىش بولۇپ ھېساپلىنىدۇ».

ئې. جېرىجەن ئاخىرقى ۋاقىتلاردا ئىسرائىل تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغان گازا سېكتورىدا ۋەزىيەتنىڭ ئۇۋج ئالغانلىغىغا توختىلىپ،- بۇ فاكت ئاقش نىڭ جىددىي تەشۋىشىنى پەيدا قىلىۋاتقانلىغىنى بىلدۈردى. «بىز رېگىوندا زورلۇق- زومبىلىق دولقۇنىنى توختىتىشقا بولغان يول ئەرەب- ئىسرائىل مۇزاكىرىلىرى ئارقىلىق ئوتىدۇ دەپ ھېساپلايمىز،- دېدى ئۇ.- بۇ مۇزاكىرىلەرنىڭ ئەڭ مۇھىم تەرىپى ئەق ئەينە شۇ بېسىۋېلىنغان تەۋەلەر توغرىلىق مەسىلە بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. مانا شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز ئەرەپلەرنىڭ دىققىتىنى ئېچىلىق جەريانىنى چاپسان ئەكسىگە كەلتۈرۈش زورۇرىيىتىگە قارىتىۋاتىمىز». ئې. جېرىجەننىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا، يېقىن شەرىق كونفېرېنسىيەسىنىڭ تەسىسچىلىرى بولۇپ ھېساپلىنىدىغان ئاقش بىلەن روسسىيە ئىشتىراكچىلىرىغا پات ئارىدا مۇزاكىرىلەرنىڭ توققۇزىنچى تۈركۈمىگە رەسمىي تەكلىپلەرنى ئەۋەتىدۇ.

(ئىنتار- تاس س).

ۋاشىنگتون بېيجىندىن ئىنسان ھوقۇقلىرى ساھاسىدىكى يېنىكچىلىكلەرنى تەلەپ قىلماقتا

ۋاشىنگتوندا ھاكىمىيەتنى كلىنتون مەمۇرىيىتىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇش بىلەن پەيدا بولغان بىر ئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن ختاي بىلەن ئاقش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر بارومېترى يەنە «بورانني» كورسەتمەكتە.

يېقىنقى ئايلار ئىچىدە مۇناسىۋەتلەرنىڭ كەسكىنلىشىشىنى ئالدىنئالا ئېيتىدىغان دەسلەپكى سىگنال سىرتتىن تۇرۇپ «تەكەللۇپ مۇناسىۋەتلىرىنى ئالماشتۇرۇش» بولدى. بېيجىندا ختاي تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ ۋەكىلى مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە خخج ختايغا سودىدا چوڭ ئىمتىياز ستاتۇسىنى بېرىشنى ئىنسان ھوقۇقلىرى ساھاسىدىكى قائىدە بىلەن باغلاشتۇرۇشقا قارشى تۇرىدىغانلىغىنى بىلدۈرگەن. مۇنداق باغلاشتۇرۇش، دەپ ئاگاھلاندۇردى تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ ۋەكىلى، خخج نىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىش بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ۋاشىنگتون مۇنداق بىلدۈرۈشكە دەرھال ئىنكاس قىلدى. ئاق سارايىنىڭ ۋەكىلى ستېفانوپولوس بېجىننىڭ دەللىلىرىنى رەت قىلدى. ئۇنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، پرېزىدېنت كلىنتون ئىلگەركىدەكلا ختاي ئۇنىڭغا سودىدا ئەڭ ئىمتىيازلىق ستاتۇس ئۇزارتىشتىن ئاۋال ئىنسان ھوقۇقلىرى ساھاسىدا تەرەققىياتنى تەمىنلىشى لازىم، دەپ ھېساپلايدۇ.

ئەمەلىيەتتە خخج ئۈچۈن بۇ ستاتۇس نېمىنى بىلدۈرىدۇ؟ ختاينىڭ بارلىق چەت ئەللىك سودا شېرىكلىرىدىن ئاقش- ئۇنىڭ تاۋارلىرىنى ئەڭ كوپ ئىمپورت قىلغۇچى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ئەگەر بۇ ستاتۇس ئۇزارتىلمىدىغان بولسا، دېمەك، ختاي تاۋارلىرىغا ئىلگەركىدەكلا تۆۋەن ئىمپورت سېلىغى سېلىنىدۇ. ئەكسى ھالدا بازار مۇناسىۋەتلىرى يولىغا ئوتكەن خخج سانائەت كارخانىلىرى ئىنتايىن ئۇرغۇن زىيان تارتىدۇ.

باشقا سوزلەر بىلەن ئېيتقاندا، ختاينىڭ سودا ستاتۇسى ۋاشىنگتوننىڭ قولىدا بېجىنغا قىسىم كورسىتىشنىڭ قۇدرەتلىك ۋاستىسىغا ئايلاندى.

بېيىل نيۇندا ئاق سارايدا بۇ ماۋزۇدىكى ئوۋەتتىكى مۇنازىرىلەر ۋاقتى كەلگەندە كوپ ئەرسىلەر روشەنلىشىدۇ. ئوتكەن يىلى خخج بىلەن مۇناسىۋەتلەرنى ئۇۋج ئالدۇرۇشنى خالىمىغان ج. بۇش، چوڭ بىر گرۇپپا كونگرېسس ئەزالىرىنىڭ ختايغا تۆۋەن سودا سېلىقلىرىدىن پايدىلىنىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىشقا بولغان ئورۇنۇشلىرىغا قارشى چىقىپ، كونگرېسس ئەزالىرىنىڭ قانۇن تەكلىپ قىلىش تەشەببۇسىنى رەت قىلغان ئېدى. بۇ بولسا كلىنتونغا سايلام ھارپىسىدىكى كامپانىيە ۋاقتىدا بۇشنى «مۇستەبىتلەرگە ياردەم قىلغانلىغىدا» ئەيىپلەشكە ئاساس بەرگەن ئېدى. ئەندى بولسا يېڭى پرېزىدېنت ئۆزىنىڭ سايلام ھارپىسىدىكى بىلدۈرۈشىنىڭ چىرايلىق سوزلەردىن ئىبارەت ئەمەسلىگىنى ئىسپاتلاش ئىمكانىيىتىگە ئېگە. ئەھۋالغا قارىغاندا، كونگرېسس ئەزالىرىنىڭ كوپچىلىگى بېجىنغا نىسبەتەن قاتتىق مەۋقەدە بولۇش تەرەپدارلىرى.

ختاي رەھبەرلىرى قارىمۇ- قارشىلىقنى پەيدا قىلماسلىققا ئۇرۇنۇپ، يېقىندا تەگدىشى يوق يېنىكچىلىكلەرنى قىلدى. تيەنئەنمىن مەيدانىدىكى ستۇدېنتلار ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى ۋان دان ۋە كوپلىگەن باشقا ئاتاقلىق مۇخالىپلار تۈرمىدىن بوشىتىلدى. لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، ستېفانوپولوسنىڭ سوزىدىن كورىنىشىچە، بۇ قەدەملەر قوشما شتاتلارنى تولۇق قانائەتلەندۈرمىگەن.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە».
بېيجىن.

«زارە ۋوستوك» مەھەللىسىنىڭ يۇرت-جامائەتچىلىگى ياقۇپ مەنسۇر ئوغلىغا ئايالى

ھېيتخاننىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

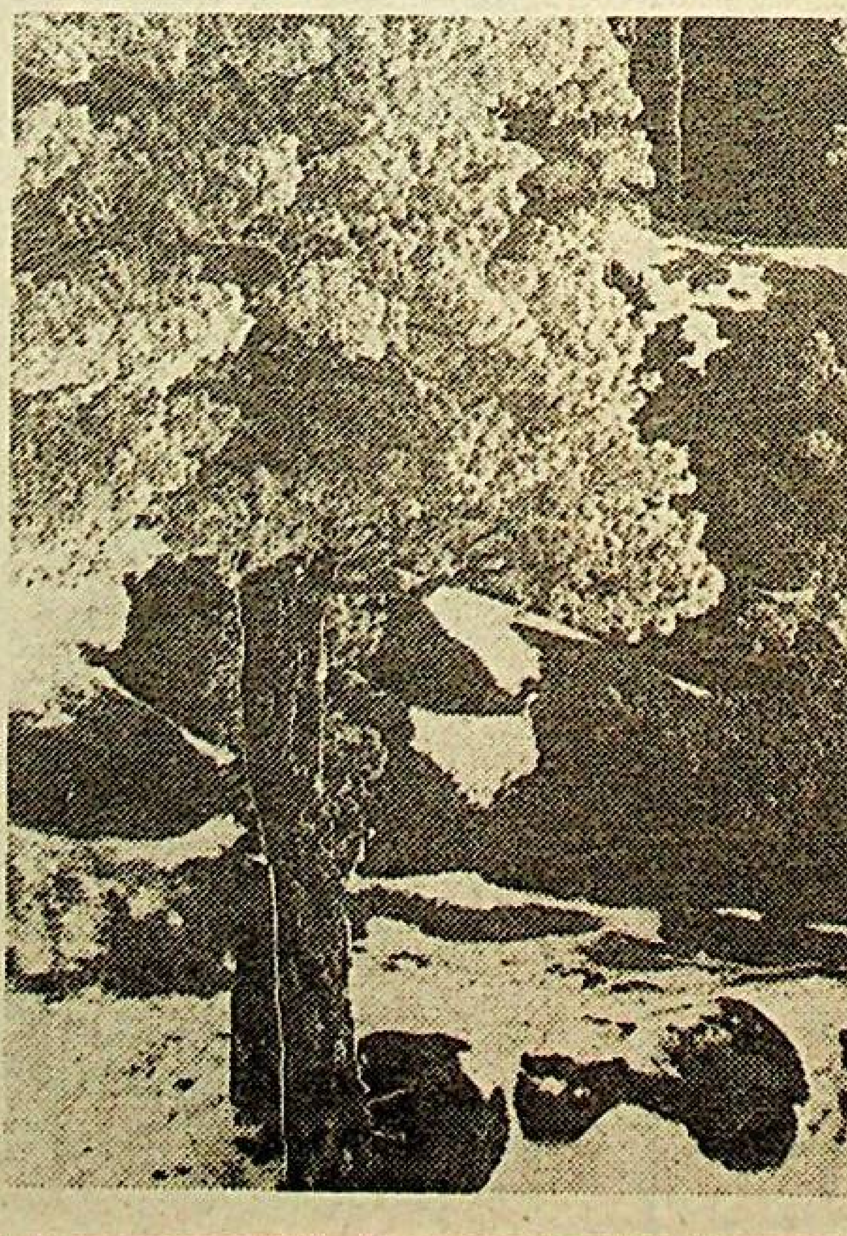

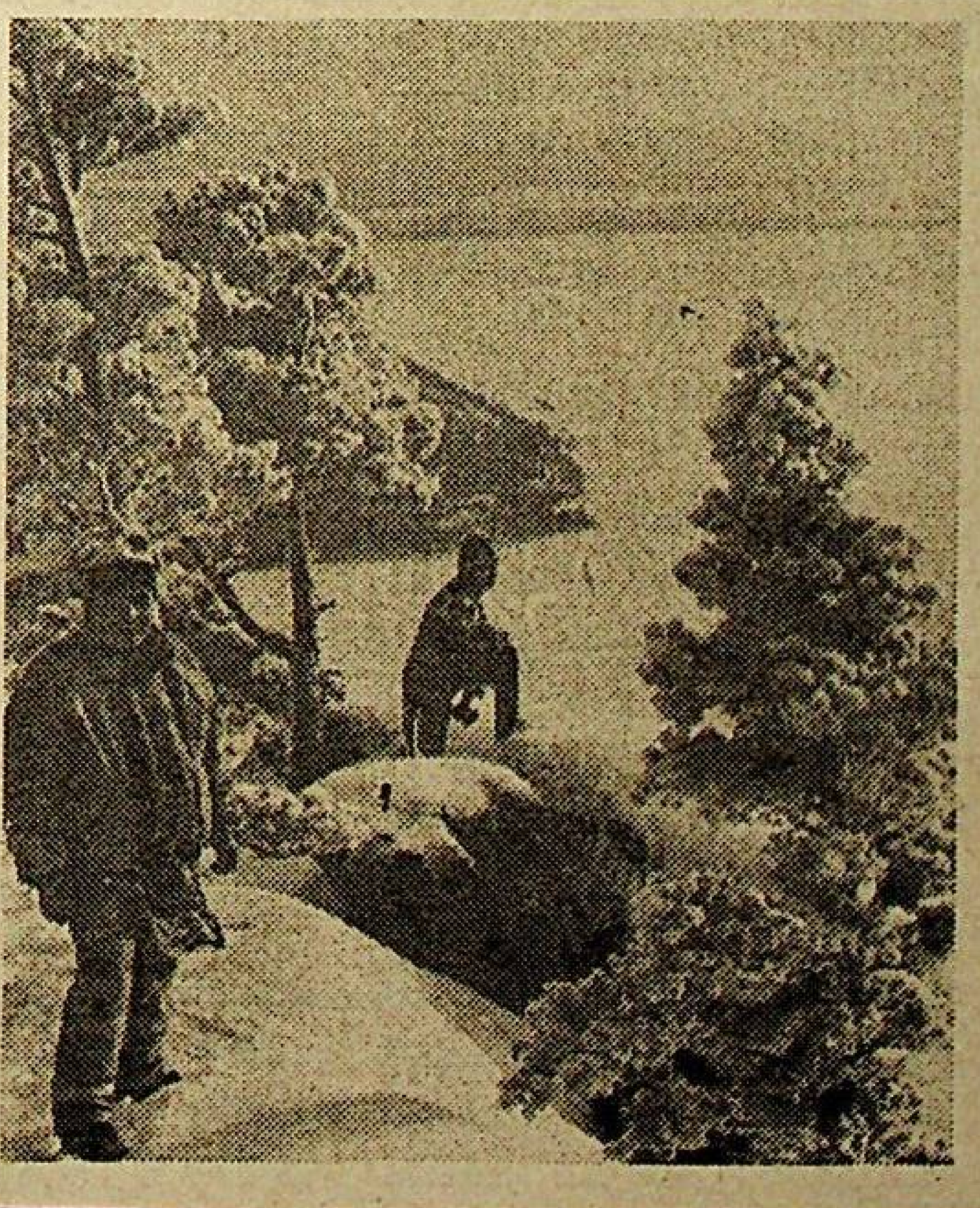

*

كوكچېتاۋ ۋىلايىتىنىڭ ئاتاقلىق كۇرورت شەھەرچىسى- بوروۋوي يىلنىڭ ھەر قانداق پەسلىدە گۈزەلدۇر. بولۇپمۇ ئۇ قىش پەسلىدە چوچەكتىكى شەھەرلەرگە ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ ۋاقىتتىمۇ خۇددى يازدىكىدەك ساناتورىيلار، دەم ئېلىش ئويلىرى بىلەن بازىلىرى ئادەملەرگە تولۇپ- تاشقان.

سۈرەتلەردە: 1- 2- بوروۋوي كورۈنۈشلىرى.

قازتاگ سۈرەتلىرى.

*

مۇھەررىر ئۈچۈن ئا. قۇتلۇق

يېڭى ھايات ئالمۇتا، 480044 ئېپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8- قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر ھاكىم مۇھەممەت

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، سىياسىي- ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى- 06-86-33.

زاكاز (3621) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

خۇش مۇبارەك، نەۋروزى ئەييام!

ЖАҢА ӨМІР

يېڭى هايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ژىل 20 مارت شەنبە
№ 11
(3665)

ئەركىن باها

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روييۇڭ سامان بولماس

گېزىت 1970 – ژىلى 1 – يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

ئالىي كېڭەش رىياسىتىنىڭ مەجلىسى

16– مارت كۈنى سېرىكبولسىن ئەبدىلدىنىنىڭ رەئىسلىگىدە ئالىي كېڭەش رىياسىتىنىڭ نۆۋەتتىكى مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى.

ئېيتىلغان پىكىرلەر ھېساپقا ئېلىنىپ، «مەمۇرىي قانۇنغا خىلاپلىق قىلىش توغرىلىق قازاقستان كىسىج كودېكسىغا ئۆزگىرىشلەرنى ۋە قوشۇمچىلارنى كىرگۈزۈش توغرىلىق»، «تارىخ، مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى ۋە تەبەت ئوبيېكتلىرىغا پايدىلىنىش ۋە ھىمايە قىلىش توغرىلىق قانۇنغا خىلاپلىق قىلىنغانلىغى ئۈچۈن جىنايىي ۋە مەمۇرىي جاۋاپكەرلىكنى كۈچەيتىش توغرىلىق»، «ئاگرار– سانائەت كومپلېكسى ساھالىرىغا قەرز بېرىش ۋە دولەت چارە– تەدبىرلىرىنى مالىيە بىلەن تەمىنلەش توغرىلىق» قانۇن كۈن تەرتىۋىگە كىرگۈزۈش تەكلىپ لايىھىلىرىنى ئۈنىنچى سېسسىيەنىڭ قىلىندى. «ۋالىيۇتىنى تۇراقلاشتۇرۇش توغرىلىق» قانۇن لايىھە ئىشلەشكە ئەۋەتىلدى.

ھوكۇمەتنىڭ ۋە مىللىي بانكىنىڭ جۇمھۇرىيەت خەلىق ئېگىلىگىگە 1993– ژىلى قەرز پۇل بېرىش توغرىلىق تەكلىۋى قارالدى. بالاغەتكە يەتمىگەنلەرنىڭ ھوقۇقلىرىنى ھىمايە قىلىشقا باغلىق قانۇن لايىھەلىرىنى ئىشلەپ چىقىش بويىچە ئىشچى توپى قۇرۇلدى. مەجلىسكە ۋىتسې– پرېزىدېنت ئېرىك ئاسانبايېۋ قاتناشتى.

(قاز تاگ).

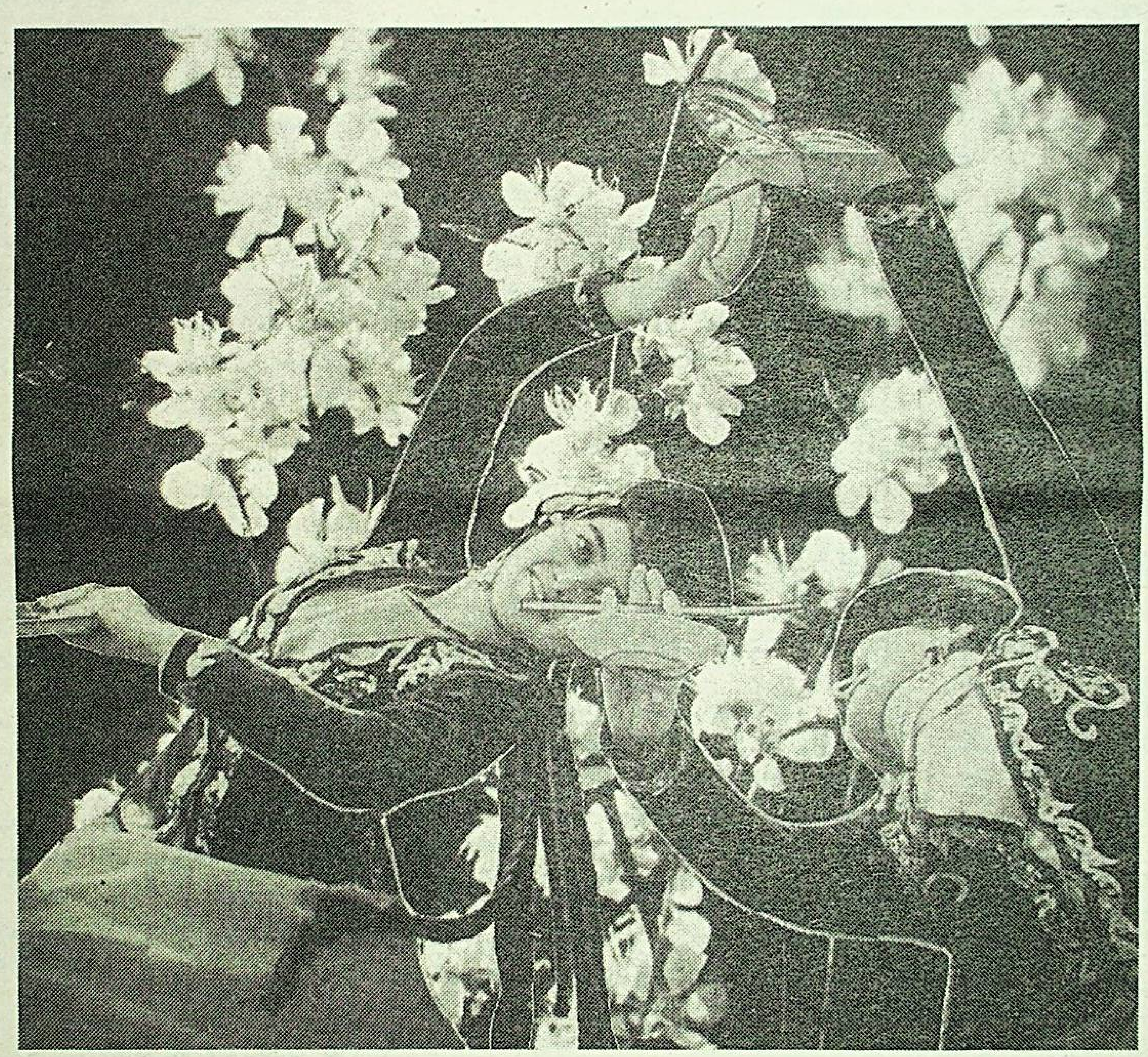

سېلىق سىستېمىسى ھەققىدە

17– مارت كۈنى پارلامېنت ئۆيىدە بىر قاتار خەلىق دېپۇتاتلىرى قازاقستاندا بولۇۋاتقان ئامېرىكا سېلىق فوندىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچراشتى.

ئۇچرىشىشنى ئىختىسادىي ئىسلاھات، بيۇدژېت ۋە مالىيە مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېتىنىڭ رەئىسى سائۇق تەكژانوۋ ئاچتى. ئاقش دىكى ۋە قازاقستاندىكى موجۇت سېلىق سېلىش سىستېمىلىرى، ئۇلارنى مۇكەممەللەشتۇرۇش ئىمكانىيەتلىرى ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئىستىقباللىرى توغرىلىق پايدىلىق پىكىر ئېلىشىش بولۇپ ئۆتتى. ئامېرىكىلىقلار قازاقستانلىق كەسىپداشلىرىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سېلىق سىستېمىسىنى ئۆز ئەينىي بويىچە قازاقستاندا جارىي قىلىش تەرەپدارى ئەمەس ئېكەنلىگىنى تەكىتلىدى. چەت ئەللىك كەسپداشلار تەرىپىدىن توپلانغان دۇنيا تەجرىبىسى ھەم كامچىلىقلار بىلەن تونۇشۇش جۇمھۇرىيەتكە تاماگەرلەر ئۈچۈن يېپىق ۋە بىر پۈتۈن سېلىق تەرتىۋىنى يارىتىشقا يار دەم بېرىدۇ. ئۇ ئۆز نۆۋىتىدە تەۋەلەرنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئىمكانىنى كېڭەيتىدۇ.

چەت ئەل ئېكسپېرتلىرىنىڭ توپىغا قازاقستان ئىختىسادىنى ئىنۋېستىتسىيەلەشكە مەنپىيەتدار ئاقش نىڭ چوڭ سانائەت شىركەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرىمۇ كىرگەن.

(قاز تاگ).

ئۆز ئارا چۈشىنىش مەخسىتىدە

ئالمۇتىدا جۇمھۇرىيەتنىڭ بىر قاتار سىياسىي پارتىيەلىرى ۋە كەسپىي ئىتتىپاقلىرى ۋەكىللىرىنىڭ «دۆگىلەك ئۈستەل» ئەتراپىدا نۆۋەتتىكى ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا خەلىق كونگرېسسى، سوتسىال–دېموكراتىك، سوتسىالىستىك، كوممۇنىستىك، جۇمھۇرىيەتلىك «ئالاش»، «ئازات» دېموكراتىك تەرەققىيات پارتىيەلىرىنىڭ ۋە «قازاقستان خەلىقلەر بىرلىگى» ئىتتىپاقىنىڭ، شۇنداقلا كەسپىي ئىتتىپاقلار فېدېراتسىيەسى كېڭىشىنىڭ ۋە مۇستەقىل كەسپىي ئىتتىپاق مەركىزىنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشتى.

ئۇنىڭدا سىياسىي پارتىيەلەرنىڭ ۋە كەسپىي ئىتتىپاقلارنىڭ تۇراقلىق ئىشلەيدىغان مەسلىھەت كېڭىشىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمنىڭ لايىھىسى، «دۆگىلەك ئۈستەل» ئەتراپىدا مەجلىسلەرنى ئۆتكۈزۈش رېگلامېنتى قارالدى. خەلىق دېپۇتاتلىرىنى سايلاش، ئالىي كېڭەش ۋە سىياسىي پارتىيەلەر توغرىلىق جۇمھۇرىيەت قانۇنلىرىنىڭ ئالتېرناتىۋ لايىھىلىرىنى بىرلىشىپ ئىشلەپ چىقىش مەسلىلىرى بويىچە پىكىر ئالماشتۇرۇش بولۇپ ئۆتتى.

(قاز تاگ).

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ تۇختامى

دولەت مۈلكىنى خۇسۇسىلاشتۇرۇشنى باشقۇرۇشنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۇرۇش توغرىلىق

مۈلۈكنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇشنىڭ ئۇمۇمىي دولەت سىياسىتىنى ژۈرگۈزۈش مەخسىتىدە **توختام قىلىمەن:**

1. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت مۈلكى بويىچە دولەت كومىتېتى ۋە دولەت مۈلكى بويىچە تېررىتورىال كومىتېتلاردىن تەركىپ تاپقان جۇمھۇرىيەتلىك ۋە كوممۇنال مۈلۈكنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش بويىچە دولەت ئورگانلىرىنىڭ ئۇمۇمىي سىستېمىسى قۇرۇلسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى دولەت مۈلكى بويىچە دولەت كومىتېتىغا جۇمھۇرىيەتلىك ھەم كوممۇنال مۈلۈكنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇشنىڭ ئۇمۇمىي دولەت سىياسىتىنى ئۇيۇشتۇرۇش، ژۈرگۈزۈش ۋە نازارەت ئورنىتىش مەسلىلىرى ژۈكلەنسۇن.

2. يەرلىك مەمۇرىيەت ھاكىملىرى كوممۇنال مۈلۈكنى خۇسۇسىلاشتۇرۇش بويىچە موجۇت كومىتېتلارنى، كومىسسىيەلەرنى ۋە بۆلۈملەرنى تارقاتسۇن ۋە كېلەچەكتە كوممۇنال مۈلۈكنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش بويىچە پاراللېل ئورگانلارنى قۇرمىسۇن.

3. يەرلىك مەمۇرىيەت ھاكىملىرىغا مۇۋاپىق مەمۇرىيەت ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى لاۋازىمىغا دولەت مۈلكى بويىچە تېررىتورىال كومىتېتنىڭ رەئىسىنى تايىنلاش تەۋسىيە قىلىنسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.

ئالمۇتا، 1993–ژىل، 5–مارت.

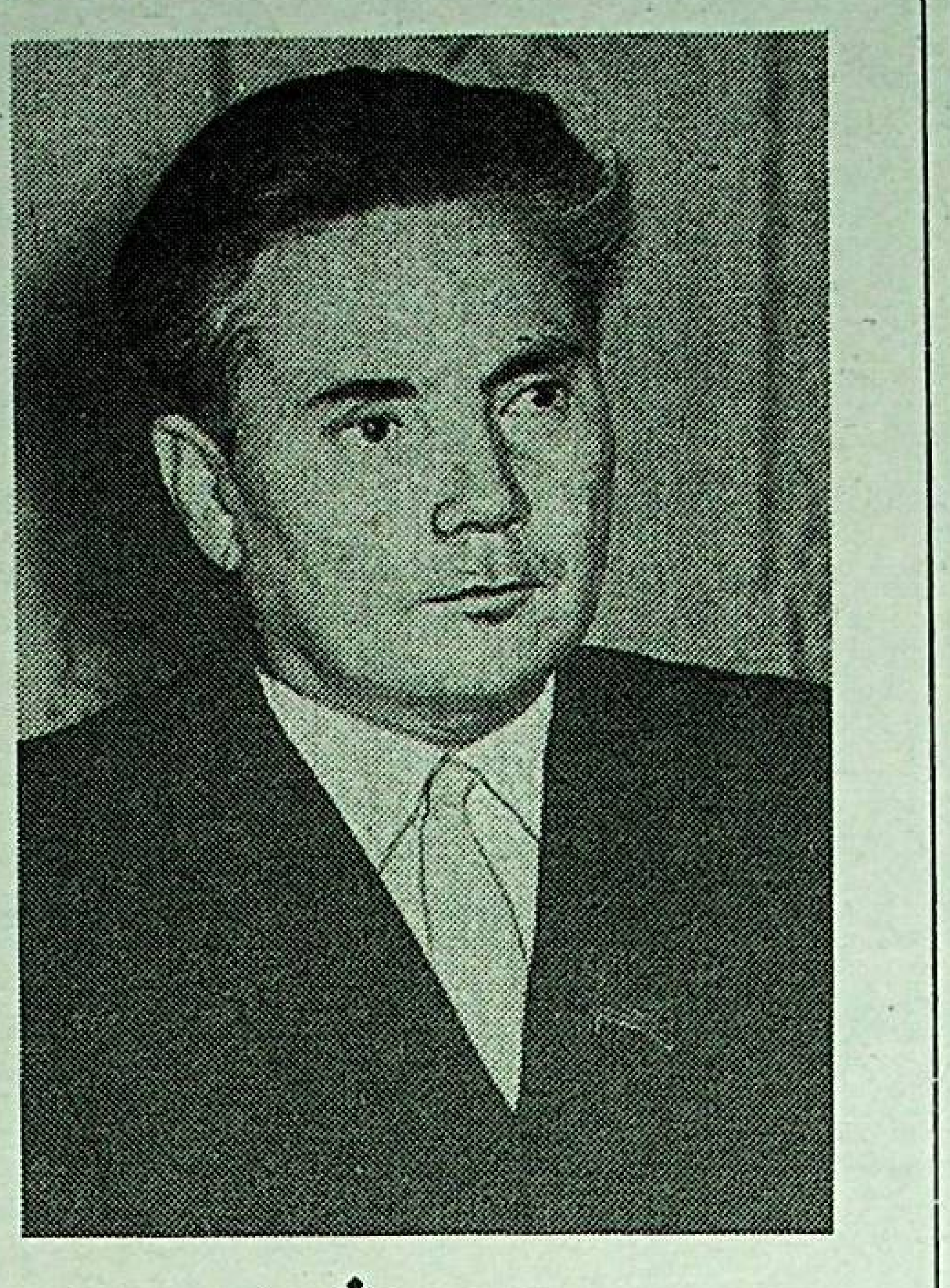

ئاھاڭلارغا جان كىرگۈزۈپ...

(كومپوزىتور م. تولېبايېۋنىڭ تەۋەللۇدىغا 80 ژىل)

قازاق خەلقىنىڭ پەخرى، ئەجايىپ ئىستېداتلىق كومپوزىتور، مۇزىكا سەنئىتىنىڭ ئەربابى، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ خەلق ئارتىستى مۇقان تولېبايېۋنى بىلمەيدىغان، ئۇنىڭ تۈرلۈك-تۈمەن نەغمە-سازلىرىنى تىڭشىمىغان، ئۇنىڭغا زوق-شوقىنى ئاتىمىغان ئادەم يوق دېسە، مۇبالىغە قىلغانلىق بولماس. ئۇنىڭ ئەجايىپ تالانتىغا باش ئەگمىگەن سەنئەت ئېگىلىرىنى ئۇچرىتىش قىيىن. ئۇنىڭ قازاق مۇزىكىسىنى قېلىپلاشتۇرۇشتىكى باھالىق ئەمگىگىنى ئې. برۇسىلوۋسكىينىڭ ئوزى قوللاپ-قۇۋەتلەپ، تەن ئېلىپ، ئۇ توغرىلىق قانچە-قانچە ئىللىق لەۋزىلەر ئېيتقان ئېدى.

سەزگۈر، تاپقۇر مۇقاڭ ياش چېغىدىنلا ئوز خەلقىنىڭ، كەڭ دالاسىنىڭ ئاھاڭلىرىغا، كۈيلىرىگە بولىنىپ ئوستى. سەۋەبى، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئادەملەر مۇ سەنئەتنى مىراس تۇتقان، سەنئەتخۇمار، ئاخشا-ساز خۇمار كىشىلەر ئېدى. مەسىلەن، مۇقاڭنىڭ قېرىنداشلىرى چېتىدىن سازەندە ئاخشىچى بولغان. ئۇلار ياش مۇقاڭنىڭ سەنئەتكە دېگەن خۇشتارلىغىنى ئويغىتىپ، بارغانچە ئىزدىنىشلەرنىڭ رويابقا چىقىشىغا شارائىت يارىتىپ بەرگەن. شۇڭلاشقىمۇ مۇقان تولېبايېۋ ئوز خەلقىنىڭ شائىرلىق، ئاخشىچىلىق خاسىيىتىنى ئېگىزدىن سويۇپ، خەلق سەنئىتىنىڭ مولدۇر بۇلىغىدىن تەشنالىغىنى قاندۇردى. ئۇنىڭ مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگەندىلا، بەدىئىي سەنئەت ھەۋەسكارلار ئۇيۇشمىسىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، ئاخشا ئېيتىپ-ساز چېلىشى تەسادىپى ئەمەس ئېدى.

1933-ژىلى ئۇ ئالمۇتا پېداگوگىكا بىلىم يۇرتىدا ئوقۇپ ژۈرۈپ، ئاھىيەلىك «ئىشچى ياشلار»-كولخوز-سوۋخوز تېئاترىنى ئۇيۇشتۇرغان. 1934-ژىلى ئالمۇتىدا ئوتكۈزۈلگەن خەلق سەنئىتىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك بىرىنچى كوروگىگە يوللانما ئېلىپ، ئاخشىچىلىغى بىلەن كوزگە چۈشىدۇ. ئەندى 1936-ژىلى موسكۋا كونسېرۋاتورىيەسى يېنىدا ئېچىلغان قازاق ستۇدىيەسىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلىدۇ. 1951-ژىلى موسكۋا كونسېرۋاتورىيەسىنى تۈگىتىدۇ.

سەنئەت چوققىسىغا ئىنتىلىپ، ئۇنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى يېڭىش، ئىزلەشتۈرۈش، ھىس قىلىش مەخسىتىدە ئايىماي تەر توككەن تالانت ئېگىسى رەڭمۇرەڭ ژانىردا ئەمگەك قىلىشقا باشلايدۇ. م. تولېبايېۋ 1942-1944-ژىللىرى قازاقنىڭ خەلق ئەسۋاپلىرى ئوركېستىرىنىڭ دىرىژيورى بولۇپ ژۈرگەن چاغدا ئەلنى ھەيران قالدۇرارلىق ئەسەرلەرنى يارىتىپ، سەنئەت سويەر خەلقىنىڭ ئىخلاسىغا بولەنگەن ئېدى. شۇڭلاشقا سەنئەتشۇناسلار: «1941-46-ژىللار مۇقان تولېبايېۋنىڭ كومپوزىتورلۇق ئىجادىيىتىنىڭ قېلىپلاشقان دەۋرى بولدى» دەپ پەخىرلىنىپ ئېيتىپ كەلدى. ھەقىقەتەنمۇ توغرا باھا ئېدى. ئەينە شۇ ۋاقىتتا مۇقاڭ فورتېپيانو بىلەن سكرىپكا ئۇچۇن بىر نەچچە پيېسسىلەر، سىمفونىيەلىك ئوركېستىر بىلەن خورغا بېغىشلاپ كولەملىك ئەسەرلەر ياراتتى. بولۇپمۇ، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىغا بېغىشلاپ «ئۇر بارابان!»، «يورۇق» ۋە باشقا ئاخشا-رومانسلىرى ئەل ئەزىزىنى تارتقان. مەسىلەن، ئۇنىڭ كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى زويا كوسمودېميانسكايانىڭ جاسارىتىنى ئەلگە ئۇلگە قىلىپ يازغان ئەسەرى خەلقىمىزنى باتۇرلۇق، ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشكە ئۇندەيدىغان بىردىن-بىر جوشقۇنلۇق ئىجات بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ بۇ ئەسەر ئەشۇ ماۋزۇغا يېزىلغان ئاخشىلارنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك كورۇكىدە بىرىنچى مۇكاپاتقا ئېگە بولدى.

بارا-بارا كومپوزىتورنىڭ تالانتى يېتىلىپ، چوڭ-چوڭ ئەسەرلەر تۇغۇلدى. بۇنىڭغا مىسال رېتىدە ئۇنىڭ سكرىپكا بىلەن ئوركېستىرغا بېغىشلاپ يازغان «داستان» يەنە ئې. برۇسىلوۋسكىي بىلەن بىللە يازغان «ئامانگېلدى» ئوپېراسىنى ۋە باشقا ئەسەرلىرىنى ئاتالايمىز.

مۇقان تولېبايېۋ ئاخشا ژانرىغا ئالاھىدە كوڭۇل بولگەن كومپوزىتور بولۇپ، كېيىنكى ژىللاردا «ۋەتەن»، «ئىلقىچى ئاخشىسى»، «شاختيور جىرى»، «خاماندا»، «ئاق پاختا»، «ياشلار ۋالىسى» ئوخشاش كوپلىگەن ئەسەرلەرنى مەيدانغا كەلتۈردى. بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ھاياتىمىزنىڭ يارقىن كورۇنۇشلىرىنى زامان روھى بىلەن ئىپادىلىدى.

ئەلۋەتتە، «سەككىز قىرلىق بىر سىرلىق» مۇقان تولېبايېۋنىڭ چوڭ تالانت ئېگىسى ئىكەنلىگىنى تەكىتلەپ ئولتىرىشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك. ئاتاقلىق كومپوزىتورنىڭ ئەسەرلىرىنى كوپچىلىك خەلق ياتقا بىلگەنلىگى-ئۇنىڭ ئولمەس تالانتىدىن دەرەك بېرىدۇ. مۇقاڭنىڭ ياراتقان ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئاتاپ ئوتۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا م. تولېبايېۋنىڭ كەسپىي قازاق مۇزىكىسىدا رومانس ژانرىنى ياراتقۇچىلارنىڭ بىرى ئىكەنلىگىنى ئېيتماي كېتىش مالال بولمىغان بولار ئېدى. دېمەك، ئۇنىڭ «كەشتە ياغلىق»، «كوپ ئۇۋرىدۇم» ۋە ئابايىنىڭ شېئىرلىرىغا يازغان «مەن كوردۇم ئېگىز قېيىن غولىغىنىن»، «ئوي» ۋە باشقا رومانسلىرىنى تىڭشىغاندا، جېنىڭ يايراپ، ئەجايىپ راھەت ئۇيغۇغا بولىنىسەن.

مۇقان تولېبايېۋ دىراملىق سپېكتاكللار بىلەن كىنو فىلملارغىمۇ مۇزىكا يازغان، يەككە ئاۋاز بىلەن فورتېپيانوغا بېغىشلاپ خەلق ئاخشىلىرىنى قايتىدىن ئىشلىگەن كومپوزىتوردۇر. خۇسۇسەن ئۇنىڭ قازاق مۇزىكىسىنىڭ ئالتۇن خەزىنىسىگە قوشۇلغان «بىرجان-سارا»، «قوزى كورپەش-بايانسۇلۇ» ۋە «نىياز بىلەن روشەن» ناملىق ئەجايىپ ئوپېرالىرى بار.

بۈگۈن تەۋەللۇدىغا 80 ژىل تولغان خەلقىمىزنىڭ مەشھۇر كومپوزىتورى مۇقان تولېبايېۋنىڭ ئىجادىيىتى ھەققىدە قانچە ئېيتساق، شۇنچە ئاز. ئۇ ئولمەس سەنئەت ساھىبىدۇر.

ش. سادىقان ئوغلى.

قازاقىستان رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ پلېنۇمى

قازاقىسان رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ نۆۋەتتىكى پلېنۇمىدا ھازىرقى شارائىتتا قانداق پائالىيەت ئېلىپ بېرىش توغرىلىق گەپ بولدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى ئىتتىپاق ئوزىنىڭ موجۇت بولۇشى توغرىلىق مەسىلە كوتىرىلدى.

قازاقىستان رەسساملار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى ئېركېن مىرگېنوۋ، پلېنۇمدا باشقىمۇ سوزگە چىققانلار ئەلدى ھېچ كىمدىن ياردەم كۈتۈشكە توغرا كەلمەيدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. ھازىر سەنئەت ھېچ كىمگە كېرەك ئەمەستەك ھىس-تۇيغۇ پەيدا بولدى. ئېنىقى يېقىندىلا ئەھۋال تامامەن باشقىچە ئېدى. رەسسام ۋە ئويمىكار ماھىرلارنىڭ ئەسەرلىرى چوڭ تەلەپكە ئېگە ئېدى. ئەلۋەتتە، بەزى بىر رەسساملار ھەقىقەتتىنى ھاكىمىيەت رەھبەرلىرىنىڭ خالىشىچە ئاشۇرۇپمۇ ھۇرەتلىدى. بىراق ھەقىقەتەنمۇ تالانتلىق ئادەملەرگە مەنسۇپ ھەقىقىي سەنئەت ئەسەرلىرىمۇ ئاز بولمىدى. ئۇلارنىڭ ئەڭ ياخشى ئەمگەكلىرى ئەڭ چوڭ كورگەزمىلەرگە بىر نەچچە قېتىم قويۇلدى.

رەسساملار سابىر مەمبېيېۋ، سالىخى رومانوۋ ۋە باشقىلار ئىجاتكار ياشلارنىڭ كومپېرتسىيەلىك سترۇكتۇرىلارغا كېتىۋاتقانلىغى، ئەخلاقى ئىدىيەلارنىڭ ئۇمۇمىي تۆۋەنلىشى توغرىلىق ئېچىنىش بىلەن ئېيتتى.

(قاز تاگ).

مەنۋىي قەدرىيەتلىرىمىزدىن

ئاتا رازى، خۇدا رازى

ئاللاغا مىڭ قەتلەك شۈكۈركى، مۇسۇلمانلارنىڭ قانچە ژىللاردىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كەلگەن نىيەتلىرى رويابقا چىقتى، شۇ پەيتكىچە دەپسەندە قىلىنىپ كەلگەن ھەق-ھوقۇقلىرىمىز ئەسلىگە كەلدى، دىنىي مۇراسىم ۋە تائەت-ئىبادەتلىرىمىزنى ئەركىن ھالدا ئادا قىلىش بەختىگە مۇيەسسەر بولدۇق. مانا موشۇنداق ئۇلۇق كۈنلەرگە يەتكۈزگەن ئاللاتائالاغا چەكسىز ھەمدۇ-سانالار بولسۇن.

ھەممىگە ئايانكى، ئاللاتائالا ئۆز بەندىسىنىڭ ئاخرەتكە ئېلىپ كېتىدىغان ئەڭ چوڭ ئەمەلى تەقۋا ئىكەنلىگىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن ۋە ئۇنىڭغا تەرغىپ قىلغان. تەقۋا-ئاللاتائالا بەندىلىرىگە پەرىز قىلغانلارنى ئورۇنلاش، ھارام قىلغانلارنى تەرك قىلىش دېمەكتۇر.

مانا مۇبارەك رامىزان ئېيى ئاخىرلىشىشقا ساناقلىق كۈنلەر قالدى. بىيىل روزا تۇتقان بۇرادەرلىرىمىز ھەر ژىلقىغا قارىغاندا بىر تالاي كوپ بولدى. بۇ ئەلۋەتتە، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىسلام دىنىغا بولغان ئىشەنچىسىنىڭ كۈندىن-كۈنگە ئېشىپ بېرىۋاتقانلىغىدىن دالالەت بەرگۈچى ئېنىق دەلىل.

ئاللاتائالا قۇرئانۇ كەرىمنى نازىل قىلغاندا، مۇسۇلمانلارغا بىر ئاي روزا تۇتۇشنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن بولۇشىغا قارىماي، بەزى بۇرادەرلىرىمىز بۇنىڭغا كوپتىن بىرى ئەمەل قىلماي كېلىۋاتىدۇ. ئۇزلىرىنىڭ روزا تۇتمىغانلىرىغا قارىماي، روزا تۇتقان كىشىلەرنىڭ ئۇستىدىن كۈلۈش ۋە مەسخىرە قىلىش ھاللىرىمۇ سادىر بولماقتا. مانا موشۇ كىشىلەر ئاللاتائالا ھوزۇرىدا ھەممە كىشىلەر باراۋەر ئىكەنلىگىنى، روزا تۇتقاندا بارچە ئادەملەر باي ۋە گاداي بولۇشلىرىغا قارىماي، ئەرتە تاڭدىن كەچ شامغىچە يېيىش-ئىچىشتىن تەڭ توختاپ، ھەممىسى گاداي ۋە مىسكىن ھالىغا چۈشىدىغانلىغىنى، مانا شۇنىڭ ئوزى ھەممە ئىنسانلارنىڭ ئاللا ھوزۇرىدا تەڭ ئىكەنلىگىنى، ناھەتكى، تەسەۋۋۇر قىلمىسا...

ژۇقارقىلاردىن تاشقىرى، روزا تۇتۇۋاتقانلارغا ھەمدەرت بولۇشنىڭ ئورنىغا، ئۇلارنىڭ ئېتىقاتلىرىنى دەپسەندە قىلغاندەك، كۈندۈزلىرى نەزىر بېرىش ھاللىرىمۇ سادىر بولۇۋاتىدۇ. مەسىلەن، ئاېرودروم مەھەللىسىدە ئىككى جايدا كۈندۈزى نەزىر بېرىلدى. ھەتتا بىر كىشى ئىككى كۈن ئەرلەرگە باشقا، ئاياللارغا باشقا ئېپتارلىق قىلىپ ساۋاپلىق ئىش قىلغان بولسىمۇ، 3-كۈنى كۈندۈزى يەنە كوپ كىشىلىك نەزىر قىلىپ، بايىقى ساۋاپلىق ئىشىنىمۇ ژۇيۇپ تاشلىدى.

ھەدىس شەرىپلەردە: **«ئاتىغا بويۇن سونماق، ئاللاغا بويۇن** سۇنماقتۇر. ئاتىنى رازى قىلماق، ئاللانى رازى قىلماقتۇر» دەپ ناھايىتى ھەق ئېيتىلغاندەك، ئاتا-ئانا بالىنىڭ مۇشكۇل كۈنلىرىدە تەربىيە قىلىپ، ئادەم بولۇپ يېتىلىشىگە سەۋەپچى بولغانلىغىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئاللا تائالا ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشنى ۋاجىپ قىلدى ۋە ئاتا-ئانىغا قاتتىق سوز ئېيتىشتىن تېيدى. **ھەتتا ئۇلارغا قارشىلىق قىلىشنى ئۆزىگە قارشىلىق قىلىش ئوخشاش چوڭ گۇنا دەپ ئاتىدى.**

ئەندى ئويلاپ كورەيلىچۇ، ژۇقارقىدەك «سېخىلىقلىرى» بىلەن ئاتا-ئانىسىنىڭ روھىنى شات قىلغىنى، باللىق بورچىنى ئوتىگىنى بولامدۇ؟

ياق ئەلۋەتتە، بۇ ھال ئەشۇ مەرھۇملارنىڭ تىرىكلىگىدە تۇتقان روزىلىرىنى دەپسەندە قىلىش، ئۇلارنى خارلاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەگەر ئاتا-ئانىسىنى خورسەنت قىلىشنى ئوزىگە نىيەت قىلغان بولسا، كەچقۇرۇنلۇغى خالىغانچە كىشىنى چاقىرىپ ئېپتارلىق قىلىپ بەرسۇن. روزا تۇتۇۋاتقانلارنىڭ دۇئاسىنى ئالسۇن. مانا بۇنداق دۇئا ئوزىنىڭمۇ كېلەچىگىنى گۈللەندۈرىدۇ ۋە مەرھۇم ئاتا-ئانىسىنىڭمۇ روھىنى شات قىلىدۇ.

سوھبىتىمىز يەكۈنىدە ئاتا-ئانىنى ھورمەتلەشكە ۋە ئاللاتائالانى رازى قىلىشقا ئائىت تۆۋەندىكى ھېكايەتنى ئېتىۋارىڭلارغا ھاۋالە قىلماقچىمەن.

بىر كۈنى مۇھەممەد پەيغەمبەر گورىستان ئىچىدە ژۈرگەن ئېدى. بىر قەبرىدىن: «ئاستىمدا ئوت، ئۇستۇمدە ئوت، ئوڭ يېنىمدا ئوت، سول يېنىمدا ئوت!» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپتۇ. شۇ چاغ مەككە شەھرىگە بېرىپ، ھەر كىم ئوزىگە تېگىشلىك قەبرە ئالدىغا كېلىپ ئولتىرىشنى بۇيرۇپتۇ. بىر بوۋاي كېلىپ، بايىقى قەبرە يېنىغا ئولتاردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بوۋايدىن:

— بۇ گوردىكى كىم بولىدۇ؟ —دەپ سورىدى.

— ئوغلۇم، لېكىن مەن بۇنداق پەرزەنتتىن بېزارمەن،—دېدى بوۋاي.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— ئەي بار خۇدايا، پەردىنى كوتەرگىن، ئۇ ئوغلىنىڭ ئەھۋالىنى كورسۇن!— دېدى.

شۇ ئاندىلا پەردە كوتىرىلىپ، ئاتا ئوغلىنىڭ گورى ئوت بىلەن تولدىرىلغانلىغىنى كوردى. ئۇ بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق ئىزتىراپ چەكتى ۋە:

— خۇدايا، خۇداۋەندە، مەن ئوغلۇمدىن مىڭ-مىڭ رازىمەن ئوز كامالى كەرىمىڭ بىلەن ئۇنىڭدىن رازى بول!— دېدى.

زىبىبۇللا ھاجى ئىمنوۋ،

ئالمۇتا چوڭ مەسچىتىنىڭ ئىمامى.

نۇر ۋە كۆلەڭگە

ئادەم ۋە قانۇن

جىنايەت جازاسىز قالمايدۇ

1-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرى ئالتاغ ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان ك. ئىسىملىك بىر كىشى كېلىپ، 25-فېۋرال كۈنى كەچ سائەت سەككىز يېرىمدا ئىككى نامەلۇم ئادەمنىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ جىسمانىي جازالاش پوپوزىسىنى قىلىپ، 180 مىڭ سوملۇق مال-مۈلكىنى بۇلاپ كەتكەنلىگى توغرىلىق مىلتسىيەگە خە-

بولۇمىنىڭ ئوپېراتىۋ گرۇپپىسى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 1970-يىلى تۇغۇلغان ك. ئېنىقلاندى ۋە ئىزدەشتۈرۈلمەكتە.

* * *

2-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ موسكۋا ناھىيەسىدە كۈندۈزى سائەت 11 يېرىمدا مىلتسىيە خادىمى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 1952-يىلى تۇغۇلغان خ.-دا شەمەي ۋىلايىتىنىڭ تۇرغۇنلىرى 1970-يىلى تۇغۇلغان ژ. ۋە 1967-يىلى تۇغۇلغان ك.- بازاردا ئورۇندىن پايدىلىنىش ھوقۇقى ئۈچۈن بارنائۇل شەھىرىنىڭ تۇرغۇنى، 1963-يىلى تۇغۇلغان ب.-دىن 6،5 مىڭ سوم تارتىۋالغان. جىنايەتچىلەر ئومون خادىملىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى.

* * *

ۋەر قىلدى. ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ ئوپېراتىۋ گرۇپپىسى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 1967-يىلى تۇغۇلغان ب. قولغا ئېلىندى. ئوغرىلانغان بۇيۇملار تارتىپ ئېلىندى.

* * *

1-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئوكتەبىر ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە «ئالما-ئاتا توپلۇۋ» كارخانىسىنىڭ شوفيورى ئا.-نى كەچ قۇرۇقلىغى سائەت 10دا سېيفوللىن كوچىسىدا ئۆيىنىڭ يېنىدا نامەلۇم بىرى قۇرال بىلەن پوپوزا قىلىپ، 50 مىڭ سوملۇق شەخسىي بۇيۇملىرىنى بۇلاپ كەتكەن. مىلتسىيە نارەدى تەرىپىدىن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 1956-يىلى تۇغۇلغان م. قولغا ئېلىندى. بۇيۇملار ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى.

* * *

1-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ لېنىن ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە «ئالتىن تاۋ» سودا جەمئىيىتىنىڭ مەمۇرىيىتى 25-فېۋرالدىن 26-فېۋرالغا ئۆتەر كېچىسى قۇلۇپنى كېسىش ئارقىلىق رىسقۇلوۋ كوچىسىدىكى ئامباردىن 1650 دوللارلىق مال ئوغرىلانغانلىغى توغرىلىق بىلدۈردى.

* * *

28-فېۋرالدىن 1-مارتقا ئۆتەر كېچىسى ئاقمولا شەھىرىدە ئەينەكنى چېقىپ، ۋىلايەتلىك سۈت كومبىناتىنىڭ ئامبىرىدىن 1 مىللىون 241 مىڭ 536 سوملۇق سېرىق ماي ئوغرىلانغان.

* * *

1-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئالاتاغ ناھىيەسىدە «ليۇباۋا» كىچىك كارخانىسىنىڭ ئىشچىسى 1953-يىلى تۇغۇلغان ش.-نىڭ ئىشكىنى سۇندۇرۇپ، ئۆيىدىن 1 مىللىون 319 مىڭ سوملۇق شەخسىي مۈلكىنى ئوغرىلاپ كەتكەن. ئوغرىلىق ئۈچۈن 1967-يىلى تۇغۇلغان ب. قاماققا ئېلىندى. ئوغرىلانغان نەرسىلەر ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى.

* * *

1-مارت كۈنى كۈندۈزى سائەت 12دە ئالمۇتا شەھىرىنىڭ سوۋېت ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە تۈركىيە پۇخراسى، تۈركىيە ئەلچىخانىسىنىڭ بىخەتەرلىك بويىچە ئاتتاشېسى چ. س. 1-مارت كۈنى كەچ قۇرۇقلىغى جالدارېكوۋ كوچىسىدىكى ئۆيىنىڭ يېنىدا نامەلۇم بىرىنىڭ ئاۋتوماشىنىسىدىن ماگنىتوفوننى ئوغرىلاشقا ئۇرۇنغانلىغى توغرىلىق خەۋەر قىلدى. ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار

قولغا ئېلىندى، ئۇنىڭ ئۆيىدىن ر. گ- 42 گراناتى تېپىلدى.

* * *

1-مارت كۈنى چۇ ستانسىيەسىدە چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇخراسى 1960-يىلى تۇغۇلغان م. قولغا ئېلىندى، ئۇنىڭدىن 52 كىلوگرامم 500 گرامم زەھەرلىك چېكىملىك تارتىپ ئېلىندى.

* * *

2-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرى لېنىن ناھىيەسىدە چوڭ ئالمۇتا ئۆستىڭىنىڭ يېنىدىكى كانالىزاتسىيە قۇدۇغىدىن 1972-يىللى تۇغۇلغان ئايال ت.-نىڭ جەسىتى تېپىلدى. قاتىللىق ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېرى، ئالمۇتا ئالىي مىلتسىيە مەكتىۋىنىڭ كۇرسانتى 1968-يىلى تۇغۇلغان س. قولغا ئېلىندى.

* * *

2-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ كالىنىن ناھىيەسىدە ماسكا كىيگەن نامەلۇم ئىككىسى «خىمپروم» زاۋۇدىنىڭ ئاشپىزى ز.-نىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ، تاپانچا ۋە پىچاق بىلەن پوپوزا قىلىپ، 1 مىللىون 60 مىڭ سوم ئاخچىنى بۇلاپ كەتكەن.

* * *

2-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ فرۇنزې ناھىيەسىدە كۈندۈزى نامەلۇم ئىككىسى ئوزۇق-تۈلۈك كومبىناتىنىڭ دىرېكتورى 1936-يىلى تۇغۇلغان س.-نىڭ كۋارتىرىسىغا بېسىپ كىرىپ، پىچاق تەڭلەپ، ئاخچا ۋە بۇيۇملار بولۇپ، 5 مىللىون سوملۇق نەرسىلەرنى ئېلىپ كەتكەن.

* * *

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئوكتەبىر ناھىيەسىدە 2-مارت كۈنى 1965-يىلى تۇغۇلغان ۋ.-نىڭ ئۆيىدىن 2 مىللىون 758 مىڭ سوملۇق بۇيۇملىرى ئوغرىلانغان. ئوغرىلىقتا گۇمان قىلىنغان، ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان، 1960-يىلى تۇغۇلغان ب. ئىزدەلمەكتە.

* * *

3-مارت كۈنى كۈندۈزى ئالمۇتا شەھىرى ئالاتاغ ناھىيەسىدە ئۆيىدە («تاۋگۈل» مىكرورايونى، 20-ئۆي، 7-كۋارتىرا) ماگنىتوگورسك شەھىرىنىڭ تۇرغۇنى 1962-يىلى تۇغۇلغان خ.- بىرلىشىپ ھاراق ئىچكەندىن كېيىن تۆمۈر يول پروۋودنىكى 1960-يىلى تۇغۇلغان ئايال خ.-نىڭ بۇرنىنى كېسىۋالغان. جىنايەتچى قولغا ئېلىندى.

* * *

3-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ كالىنىن ناھىيەسىدە «ئالما گۈل» مىكرورايونىدىكى يايما بازار-

3-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرى ئالاتاغ ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە خخج پۇخراسى، خەيكاۋ يېڭى شىركىتى دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى يۈ. يا. ياخشى تونۇش بولمىغان بىر ئادەمنىڭ ھۆججەتلىرىنى رەسمىيلەشتۈرۈپ بېرىش بانىسى بىلەن ئۇنىڭ ۋاز-2107 ئاۋتوماشىنىسىنى ۋە 100 مىڭ سوم ئاخچىسىنى ئېلىپ كەتكەنلىگى توغرىلىق ئەرىزە بىلەن مۇراجىئەت قىلدى.

مۇنداق كازاپلىق ئۈچۈن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان 1957-يىلى تۇغۇلغان ت. قولغا ئېلىندى.

* * *

4-مارت كۈنى كەچ سائەت 11دە ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئالاتاغ ناھىيەسىدە گائى ۋە ئومون خادىملىرى تەرىپىدىن «داناي» سودا بىرلەشمىسىنىڭ ۋىتسې-پرېزىدېنتى 1966-يىلى تۇغۇلغان ئى.- تۇتۇلدى، ئۇنىڭدىن «تت» ماركىلىق تاپانچا ۋە ئۈچ پاي ئوق تارتىپ ئېلىندى.

ئەخمەتجان مەھەممەدىي،
مىلتسىيە كاپىتانى.
ئالمۇتا شەھىرى.

* * *

كېچىسى سائەت ئىككىدە قازاقىستان دۆلەت دارىلفۇنۇنىنىڭ يىگىرمە ياشلىق تەلەبەسى م. مەس ھالدا ئۆز تاغىسىنى ئولتۇرىۋەتكىلى تاسلا قالدى. م. تاغىسى بىلەن گەپ تالىشىپ، رويىخەتكە ئېلىنمىغان ئوۋچىلىق مىلتىغىدىن ئىككى پاي ئوق ئېتىپ، ئۇنى يارىدار قىلدى.

* * *

پايتەختنىڭ موسكۋا ناھىيەسىدە 1-گرۇپپىدىكى ئاكا ك. ئۆز ئۆيىدە پېنسىئونېر ئانىسى بىلەن سوقۇشۇپ، ئۇنىڭغا پىچاق سېلىۋەتكەن. يارىدار ئانا ئاغرىقخانىغا ئاتقۇزۇلدى، ئەندى ئاكا بالىسى بولسا ئۆز جازاسىنى ئالىدۇ.

* * *

ئالمۇتىدىكى «ئاينابۇلاق-3» مىكرورايونىدىكى ئۆيىنىڭ يېنىدا ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان م. ئۆزىگە ئوخشاش ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان ئۇ. بىلەن ھاراق ئىچىپ، جېدەل چىقىرىپ ئۇنىڭغا پىچاق سېلىۋەتكەن.

يەنە بىر ھاراق ئىشقىۋازى- ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان ئو. ئالمۇتىنىڭ لېنىن ناھىيەسىدە ئۆز ئاغىنىسىگە پىچاق سېلىۋەتكەن، لېكىن بەختىگە يارىشا بۇ جىنايەت ئۆلۈم ھادىسىگە ئېلىپ كەلمىدى. ئەندى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ھوشىغا كېلىۋاتىدۇ، بىرى ئاغرىقخانىدا، يەنە بىرى- تۈرمىدە.

«ئېكسپرېسس» گېزىتىدىن.

ئەدەپ ۋە ئەخلاق ئەندىزىلىرى

ھەدىسلەر

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاياللارغا ئاتاپ ناھايىتى كۆپ ھەدىسلەر ئېيتقان.

«ئاياللار ئەگەر ئەرلىرى بىلەن ياخشى مۇناسىۋەتتە بولۇپ، (ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ)، ناماز ئوقۇسا، جەننەتكە كىرىشى شۈبھىسىزدۇر».

* * *

«ئايال كىشىنىڭ يالغۇز ئوقۇغان نامىزى جامائەت مەسچىتىدە ئوقۇغان نامىزىدىن يىگىرمە بەش دەرىجە ئارتۇقتۇر».

* * *

«ئاللانىڭ ئالدىدا كۆپ بالا تۇققان ئايال بالا تۇغمىغان گۈزەل ئايالدىن ئارتۇغراق سۆيۈملۈكتۇر».

* * *

«ئاياللار كىيىمىنى كىيىپ يۈرگەن ئەرلەرنى ۋە ئەرلەر كىيىمىنى كىيىپ يۈرگەن ئاياللارنى ئاللا لەنەتلىسۇن».

* * *

«ئەگەر ئەر بىلەن ئايال بىر-بىرىگە مۇھەببەت، دوستلۇق نەزىرى بىلەن قارىسا، ئاللاتائالا ئۇلارغا رەھمەت نەزىرى بىلەن قارايدۇ. ئەگەر ئەر ئايالىنىڭ قولىدىن تۇتسا، گۇنالىرى بارماقلىرى ئارىسىدىن تۆكۈلۈپ كېتىدۇ».

* * *

«مەن سىزگە ئىككى زەئىپنىڭ ھەققىنى ھارام قىلىمەن. ئۇلار يېتىم بىلەن ئاياللاردۇر».

* * *

«ئاياللار ئەرلەرنىڭ يېرىم بولىگىدۇر».

* * *

پادىشاھىڭلار ئادىل، مەرت-مەردانە بولسا، سىلەر ئۈچۈن يەرنىڭ ئاستىدىن ئۈستى ياخشى، ئەكسىنچە بولغان ھالەتتە سىلەر ئۈچۈن يەرنىڭ ئۈستىدىن ئاستى ياخشىراق...

* * *

ئادەم بالىسى ئۆز بېشىغا كۆپىنچە تىلىدىن بالا تېپىپ ئېلىشى مۇمكىن. ئويلىنىپ ئېيتىلغان سۆز ھېچ كىمنى يەرگە قاراتمايدۇ.

* * *

بىلىپ قويۇڭلار، ئاچچىق- غەزەپ كىشىلەرنىڭ يۈرىگىدە لاۋلاپ قىلىپ ياندىغان چىراققا ئوخشايدۇ. بايقاڭلاركى شۇ چىراق يانغاندا كىشىلەرنىڭ پۈتكۈل قىياپىتى ئۆزگىرىدۇ. ئەينە شۇ ۋاقىتتا سەۋرى-تاقەت قىلىپ، ئۆزىنى بېسىش ئىختىدارىغا ئىگە بولۇشى ئەڭ ئىزگۈ خىسلەت، كىشىلەرنىڭ ياخشىسى ئەرزىمەس نەرسىلەر ئۈچۈن ئۆزىنى يوقىتىپ، ھەس- ھەس بولمايدىغانلىرىدۇر.

* * *

ئاياللارنى قەدىرلەش ئەرلەرنىڭ ئەڭ مۇقەددەس ۋەزىپىسى. سىز ۋەۋى مۇمىنلەر، ئانىڭىز، ئايالىڭىز، قىزىڭىزنىڭ ھەممىسى ئەشۇ جىسمانىي ئاجىز ئاياللار زاتىغا مەنسۇپ.

* * *

يەر يۈزىدىكى ئالىم-دانا كىشىلەر ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا ئوخشايدۇ. شۇ يۇلتۇزلارغا قاراپ يولۇۋچىلار يول تاپقاندەك، كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئىلمى بىلەن يەردىمۇ، كۆكتىمۇ، سۇدىمۇ يول تاپىدۇ.

قەدىمىي تۈركىستاندا باھار

قەدىمىي تۈركىستان شەھىرىگە باھار كەلدى. نەۋرۇز ئېيى كېلىشى- -نادەملەردە قانداقتۇر بىر خوشاللىق، خاتىرجەملىك تۇيغۇلىرى پەيدا بولۇشى بىلەن باغلارغا يېڭى كۆچەتلەرنى تىكىش، دېخانلار بولسا مول ھوسۇل ئۈچۈن يەرلەرگە ئىشلەش بىلەن بەنت بولۇشقا باشلىدى.

سۈرەتتە: قەدىمىي تۈركىستان شەھىرىدىكى كوچەت بازىرى.

(قاز تاگ).

ئىزگۈ نىيەتلەر قەغەز يۈزىدە قالمىسا...

مەن ئۆزەمنى ھەر دايىم قىرغىزستاننىڭ پۇخراسى دەپ ھېسابلايمەن.

مەن قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىدە ياشاۋاتقان بىز، ئۇيغۇرلار توغرىلىق پاراڭ قىلغىنىمدا، بىزنىڭ ھەممىمىز ئەسىرلەر بويى يانمۇ- يان ياشاپ كېلىۋاتقان خەلق- قىرغىزلار بىلەن ھەممە ئەرسىدە پىكىرداش ئېكەنلىگىمىزگە تولۇق ئىشەندۇرۇشۇم مۇمكىن. ئەگەر مەن قىرغىزستان- بۇ ئوتتۇرا ئاسىيەدە ياشاۋاتقان تۈركىي خەلقلەرنىڭ مەركىزى دەپ ئېيتسام، خاتالاشمىغان بولار ئېدىم. ئۇيغۇرلار، خۇددى قىرغىزلار، ئۆزبەكلەر ۋە قازاقلارغا ئوخشاش بارلىق تۈركىي تىللىق دولەتلەردە باراۋەر دەرىجىدە ياشايدۇ. ئەگەر خىتايدىكى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنى ئالىدىغان بولساق ئۇ يەردىمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ، قىرغىزلارنىڭ، قازاقلارنىڭ، ئۆزبەكلەرنىڭ ياشاۋاتقانلىغىنى كورىسىز.

خەلقىمىزنىڭ ئارىسىدا ھېچ قاچان چېگارىلار بولمىغان- ئۇلار ئەركىن بىر- بىرىگە بېرىپ كېلەتتى ۋە مۇئامىلە قىلاتتى، مەدەنىيىتىنى، تىلىنى، ئەنئەنىلىرىنى ئۆز ئارا بېيىتاتتى. لېكىن بىزنىڭ بەزى بىر «ھۆرراچى ۋەتەنپەرۋەرلىرىمىز»، بولۇپمۇ ئاخىرقى ۋاقىتلاردا كۆپلىگەن ژىللار مابەينىدا قىرغىزستان تەۋەسىدە ياشاۋاتقان بارلىق خەلقلەرنىڭ بىرلىگىگە مەلۇم دەرىجىدە بولگۇنچىلىك سېلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا. مەن پەقەت ئۇلارنىڭ باشقا خەلقلەر ئوخشاش ئۇيغۇرلارمۇ بىزنىڭ ئىككىنچى ۋەتىنىمىز- قىرغىزستاننىڭ گۈللىنىشىنى خالايدىغانلىغىنى چۈشەنگىنى ياخشى بولار ئېدى دېمەكچىمەن. ئەندى بۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە ھەممىدىن ئاۋال ئۆز ئارا ھەمكارلىشىش زورۇردۇر. لېكىن بۇ يونىلىشتىكى ھەرىكەتلەرنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئېمە ئۈچۈندۇر يېرىم يولدا توختاپ قالدى ۋە پرېزىدېنتنىڭ تىلەك- ئىستەكلىرى ئەمەلگە ئاشماي قېلىۋاتىدۇ. ئەھۋالغا قارىغاندا، پرېزىدېنتنىڭ ئاپپاراتى ئۇزىنىڭ تەجرىبىسىزلىگىنى ئامايەن قىلغان بولسا كېرەك.

- نۇرمەھەممەت، مىللەتلەر ئارا دازىمەنلىك پرېزىدېنتنىڭ پروگراممىسىدىكى ئەڭ ئىمتىيازلىق يونىلىشلەرنىڭ بىرى بولغان بولسا كېرەك. ھەر خىل مىللىي- ئېتنىك گرۇپپىلارنىڭ ۋەكىللىرىنى ژىغىپ پاراڭلاشقان چاغدا، سىز ئۇزىڭىزنىڭ ۋەزىپىسىنى قانداق چۈشەنگەن ئېدىڭىز؟

- بۇ پروگراممىلا ئەمەس، بەلكى ھوقۇقلۇق دولەت قۇرۇش پرىنسىپلىرىنىڭ بىرىدۇر. مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك ۋە پۇخرالار ئېچلىغى- بۇ دولەت ئۇراقلىقلىغىنىڭ كاپالىتىدۇر. لېكىن بۇ ئىزگۈ نىيەتلەر ھازىرچە پەقەت قەغەز يۈزىدە بولۇۋاتىدۇ.

بىز بۇ يونىلىشتە ئەمەلىي چارىنى تەكلىپ قىلغان ئېدۇق- بۇ پرېزىدېنت ھوزۇرىدا ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە مىللىي رازىلىق مۇئەممالىرى بويىچە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش كېڭىشىنى قۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭدا ھوكۇمەت دەرىجىسىدە بىزنىڭ مۇئەممالىرىمىز ھەل قىلىنغان بولار ئېدى. مۇنداق دەرىجىدە ئىشلەش چوقۇم ئۆز نەتىجىسىنى بەرگەن بولار ئېدى. لېكىن بىز كۈتكەن نەرسە ئەمەلگە ئاشۇرۇلمىدى. بىرىنچىدىن، ئۇ كېڭەش پرېزىدېنتنىڭ ۋە مىللىي- مەدەنىي مەركەزلەر رەھبەرلىرىنىڭ سوز يۈزىدىكى ياخشى خاھىشى بولۇپ قالدى خالاس.

- لېكىن سىز جۇمھۇرىيەتنىڭ ئېغىر ئىختىسادىي بوھراندا قالغانلىغىنى ياخشى چۈشىنىسىزغۇ. ئەتىمالىم، بۇ مۇئەمماغا يېتەرلىك دەرىجىدە كۆڭۈل بولۇنمىگەنلىك ئەينە شۇنىڭ بىلەن باغلىقتۇر؟

- تامامەن توغرا. لېكىن جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىختىسادىي ئەھۋالى كۈندىن- كۈنگە ناچارلىشىۋاتقاندا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ ئېغىرلاشماقتا.

بىز ھازىرقى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان بوھران ھوكۇمەتنى ئېغىر ئەھۋالغا قويغانلىغىنى ياخشى چۈشىنىمىز ۋە بىز پەقەت ئوز كۈچىمىز بىلەنلا ئېغىرچىلىقنى يېڭىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. لېكىن ھازىر بىزنى ھاياجانلاندۇرۇۋاتقان نەرسە،- بۇ ھازىرقى ئوزىمىزنىڭ ماددىي ئەھۋالىمىزدۇر. يەرلىك ئۇلچۈكلىرىنى ئاجراتمىسا، ئىمتىيازلىق مەبلەغ بولۇنمىسە، بىز ئېغىر ئەھۋالدا قېلىشىمىز مۇمكىن. بۇ يەردە مەن ئوزەمنى توغرا چۈشىنىشنى خالىغان بولار ئېدىم، چۈنكى بۇ يەردە سوز مەبلەغ ئاجرىتىش توغرىلىق كېتىپ بارغىنى يوق، بىز ھوكۇمەتتىن ئاز سانلىق گرۇپپىلارنىڭ مىللىي مەنپىيەتلىرىنى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەرزىنى، باشقا ئالاھىدىلىكلىرىنى لازىم بولغان جايدا ھېساپقا ئېلىشنى ئىلتىماس قىلغان بولار ئېدۇق. مەسىلەن، بىرلىرى دېخانچىلىقتا ماھىر بولسا، يەنە بىرلىرى سانائەت ساھاسىدا تو ئۇلغان. ئىختىسادىي ئوزگىرىشلەرنىڭ، جەمىيەت ھاياتىنىڭ ئومۇمىي پروگراممىسىدا ئەينە موشۇ ئۇلارنىڭ مەنپىيەتلىرىنى ھېساپقا ئېلىش لازىم بولغان بولار ئېدى. مېنى مانا موشۇ مەسىلە كوپىرەك تەشۋىشلەندۇرىدۇ.

مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك سىياسىتىدىكى يەنە بىر ئىمتىيازلىق يونىلىش، بۇ- مىللىي- ئېتنىك گرۇپپىلارنى جۇمھۇرىيەتنىڭ دولەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلىرىنى بىرلىشىپ ئىشلەپ چىقىشقا نىسبەتەن جەلىپ قىلىش بولغان ئېدى. لېكىن بۇ ئىش پرېزىدېنت مىللىي مەدەنىيەت جەمىيەتلىرىنىڭ ئايرىم ۋەكىللىرىنى ئوزىنىڭ چەت ئەللەرگە قىلغان سەپەرلىرىگە بىللە ئېلىۋېلىش بىلەن چەكلەندى خالاس.

- لېكىن بەربىر سىلەرنى، مىللىي مەدەنىيەت جەمىيەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرىنى «ژۇقۇرىدىكىلەردىن» كىمدۇ بىرلىرى بىرلەشتۇرۇشكە ئۇرۇنۇۋاتامدۇ؟

- ئەتىمالىم، نەۋرۇزنى بايراملاشقا تەييارلىق باشلىنىدىغان چاغدا، ژىلىغا بىر قېتىم شۇنداق بولسا كېرەك. لېكىن بىز بۇنى ئەندى چۈشەندۇق ۋە بىزگە نىسبەتەن مۇنداق بىر تەرەپلىمىلىك مۇناسىۋەتتىن ژىراقلىشىشنى ئويلاشتۇرۇۋاتىمىز.

مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك- بۇ ساغلام ئىختىساتنىڭ ئاساسىي ئېكەنلىگىنى ياخشى چۈشەنگەن ھالدا، بىز بوھراندىن پەقەتلا ھەممىنىڭ كۈچ- قۇۋۋىتىنى بىرلەشتۇرگەن ھالدا چىقىشىمىز مۇمكىن. چۈنكى ھازىرقى ۋاقىتتا سوز سىياسىي ئېتىقاتلار، مىللىي پەرىقلەر توغرىلىق بولمايدۇ. بىزنىڭ ھەممىمىز ئادەملەر ۋە دولەت تەرەپتىن ئوز مەملىكىتىنىڭ پۇخرالىرىغا نىسبەتەن ئىجتىمائىي كاپالەتلەرنىڭ بولماسلىغى سەلبىي ھادىسىلەرگە ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خوۋۇپنى بىزنىڭ ھەممىمىز چۈشىنىۋېلىشىمىز كېرەك. قىرغىز دولىتى موۋجۇت بولامدۇ، بولمامدۇ؟- دېگەن سوئال تۇرغاندا، بىزنىڭ ھەممىمىز يانىڭ قىرغىقىدا تۇرىمىز. مەن بارلىق مىللىي- مەدەنىي بىرلەشمىلەرنى، شۇنداقلا سىياسىي پارتىيەلەر بىلەن ھەرىكەتلەرنى بارلىق پەرىقلەرنى قايرىپ قويۇپ، ئاساسىي نەرسىنى چۈشىنىشكە - سوز يۈزىدە ئەمەس، بەلكى ئەمەلىيەتتە ۋەتەنپەرۋەر بولۇشقا چاقىرغان بولار ئېدىم.

ھازىر ھەممىمىز، «ۋەتەنپەرۋەرلەرمۇ» ۋە «دېموكراتلارمۇ» قىرغىز دولىتىنىڭ ئىختىسادىي جەھەتتىن كۈچلۈك بولۇشى، تەۋە پۈتۈنلىگى، مۇستەقىللىغى توغرىلىق ئېيتىۋاتىمىز. لېكىن بىزدە سوزدىن باشقا ئەمەلىي ئىشلار يوقنىڭ ئورنىدا، بازار مۇناسىۋەتلىرى، دولەت مۈلكىنى ئومۇمىيۈزلۈك شەخسىلەشتۇرۇش شۇنىڭغا ئېلىپ كەلدىكى، ھەممە پەقەت ئوز يانچۇغىنىلا ئىشلەۋاتىدۇ. ئومۇمىي مەنپىيەتلەرنىڭ بولماسلىغى، ئىسلاھاتلارغا ئاھايىتى پاسسىۋ مۇناسىۋەتتە بولۇش بىزنىڭ ياش جۇمھۇرىيىتىمىز ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ پۈتكۈل خەلقى ئۈچۈن سەلبىي ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. بىز جاۋاپكەرلىكسىز، ئوز ۋەتىنىمىزگە نىسبەتەن مۇھەببەت بىلەن مۇناسىۋەت قىلماي، قايسى مىللەتكە تەئەللۇق بولۇشىمىزدىن قەتئىي نەزەر مەشەدە تۇغۇلغانلىغىمىزنى، ياشىغانلىغىمىزنى، ياشاۋاتقانلىغىمىزنى، بۇ يەردە بىزنىڭ باللىرىمىزنىڭ ياشايدىغانلىغىنى چۈشىنىۋالماي تۇرۇپ، بىزنىڭمۇ، باللىرىمىزنىڭمۇ كېلەچىگى بولمايدىغانلىغىنى ياخشى بىلىشىمىز كېرەك.

سوھبەتلەشكەن زەمىرە سىدىقوۋا.
(قىرغىزستاندا چىقىدىغان «رېسپۇبلىكا» گېزىتىنىڭ 5- سانىدىن).

ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىغا تەييارلىنىۋاتىدۇ.

كوكچېتاۋ ۋىلايىتى: ئەتىيازمۇ كەلدى. ئۇنىڭ كېلىشى بىلەن ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىمۇ باشلاندى. باشقا ۋىلايەتلەرگە ئوخشاش كوكچېتاۋ ئاھىيەلىك مەخسۇس ئېگىلىك بىرلەشمىسىنىڭ مېخانىزاتورلىرىمۇ بۇ مەۋسۇمگە تېخنىكىنى پۇختا تەييارلاپ چىقتى.

سۈرەتتە: ماشىنا-تراكتور ئىشخانىسىنىڭ باشلىغى سېرىك ئاپېنوۋ (سولدا) ۋە توكار بېكسۇلتان خامىدۇللىن.

(قاز تاگ).

تەبرىكنامە

خەلق ئارا خانىم-قىزلار بايرىمى 8-مارت كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ئىسلام كەرىموۋنىڭ پەرمانىغا بىنائەن بىر توپ خانىم- قىزلارغا جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتىنىڭ پەخرىي ئۇنۋانلىرى بېرىلدى.

جۈملىدىن، كومپوزىتور شاھىدە شاھىمەردانوۋاغىمۇ «ئۆزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىدە خىزمەت كورسەتكەن مەدەنىيەت خادىمى» نامى بېرىلدى.

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ئىجادىي كوللېكتىۋى شاھىدە شاھىمەردانوۋانى مەزكۇر پەخرىي نام بىلەن قىزغىن تەبرىكلەيدۇ.

گۇۋانامە تاپشۇرۇلدى

موسكۋادا قازاقىستان ۋىتسې- پرېزىدېنتى ئېرىك ئاسانباييۇۋقا روسسىيە ئىختىسات پەنلىرى ۋە تىجارەتچىلىك پانالىيەت ئاكادېمىيەسى ھەقىقىي ئەزاسىنىڭ گۇۋانامىسى تاپشۇرۇلدى. ئۇ بۇ ھورمەتكە بىلىمىنىڭ موشۇ ساھاسىدىكى تەرەققىياتقا ئەمەلىي ھەسسە قوشقان ئىختىسات پەنلىرىنىڭ دوكتورى سۈپىتىدە 1992-ژىلى سازاۋەر بولغان ئېدى.

(قاز تاگ).

پات يېقىندا- يازلىق ۋاقىتقا

مىنىستىرلار كابىنېتى ئۆزىنىڭ 1992-ژىلى 12-يانۋاردىكى توختامى بىلەن ھەر ژىلى مارت ئېيىنىڭ ئاخىرقى يەكشەنبىسىدە سائات 02 دە سائات تىللىرى بىر سائات ئالغا سۈرۈلىدىغان تەرتىپنى بەلگۈلىدى. شۇنداق قىلىپ موشۇ ئايىنىڭ ئاخىرىدا جۇمھۇرىيەتنىڭ پۈتكۈل تېررىتورىيەسىدە سېنتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرقى يەكشەنبىسىگىچە نۆۋەتتىكى يازلىق ۋاقىت ئورنىتىلىدۇ.

(قاز تاگ).

ئوردېن تەسىس قىلىندى

ئۆزبەكىستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ بېيىل 4-مارتتىكى پەرمانىغا بىنائەن «ساغلام ئەۋلات ئۈچۈن» ئوردېنى تەسىس قىلىندى.

مەزكۇر ئوردېن بىلەن كىشىلەر ئانىلىق ۋە باللىقنى مۇھاپىزەت قىلىشتىكى، ساغلام ئەۋلاتنى كامال تاپتۇرۇش ئۈچۈن ياخشى ماددىي شارائىت ۋە ئەخلاقى مۇھىتنى تەمىنلەشتىكى ئالاھىدە خىزمەتلىرى ئۈچۈن مۇكاپاتلىنىدۇ.

ئوردېن ئىككى دەرىجىلىك بولۇپ: بىرىنچى دەرىجىلىك «ساغلام ئەۋلات ئۈچۈن» ئوردېنى.

ئىككىنچى دەرىجىلىك «ساغلام ئەۋلات ئۈچۈن» ئوردېنى دەپ بەلگۈلەنگەن.

بىرىنچى دەرىجىلىك ئوردېننىڭ ئالىي دەرىجىسى ھېساپلىنىدۇ.

ئۆزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «ساغلام ئەۋلات ئۈچۈن» ئوردېنىنىڭ ياش ئەۋلاتنى ئەجداتلىرى بېسىپ ئوتكەن قەھرىمانلىق يولنى داۋام ئەتكۈزۈشكە ئۈندىگۈچى، ئىنسانپەرۋەرلىككە، ۋەتەنپەرۋەرلىككە دەۋەت قىلغۇچى روھتا تەربىيەلەشتە ئەھمىيىتى ئىنتايىن چوڭدۇر.

ئەسسالام، نەۋروز!

نەۋروز (يېڭى كۈن)– باھاردا كې
چە ۋە كۈندۈز تەڭلىشىپ توغرا كې
لىدىغان يېڭى يىل بايرىمى. نەۋروز
بايرىمى ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى ئې
ران، ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە ئۇيغۇرستا
ندىكى كۆپچىلىك ئاھالى، شۇنىڭدەك
كاۋكاز ئارىدىكى مەلۇم ئاھالە قىس
مىنىڭ زەردۇشتىزمغا مەنسۇپ قەۋ
ملىرىدە دىنىي بايرام سۈپىتىدە ئۆت
كۈزۈلگەن.

نەۋروز توغرىسىدا قەدىمى پەھ
لەۋىلەر، ئەھمانىيلەر دەۋرىگە مەن
سۇپ تارىخىي كىتابلاردا، بېرۇنىنىڭ
«يادىكارلىقلار»، فىردەۋسىنىڭ «شاھ
نامە»، مەھمۇد قەشقەرىينىڭ «دىۋا
نۇ لۇغەتىت تۈرك»، ئۆمەر ھەييام
نىڭ «نەۋروزنامە» قاتارلىق ئەسەر
لىرىدە مەلۇماتلار بار. نەۋروزنىڭ
قاچاندىن بايرام قىلىنغانلىقى، ئۇ
نىڭ ماھىيىتى، خۇسۇسىيىتى، رەسىم
– قائىدىلىرى ھەققىدە بۇ كىتابلاردا
كۆپ نەرسىلەر يېزىلغان.

ئۇزىمىزنىڭ دانىشمەن بوۋىمىز، جاھانغا مەشھۇر ئالىمىمىز مەھمۇد قەشقەرىينىڭ «دىۋانۇ لۇغەتىت تۈرك» كىتابىغا مۇراجەت قىلساق، باھار بايرىمى، نەۋروز كۈنلىرىدىكى تەبىئەتتە يۈز بېرىدىغان ئويغىنىشنى، گۈزەللىكنى كۆتلاپ، ئۇنىڭ ئەجايىپ جانلىق ۋە يارقىن مەنزىرىسىنى شوخ خەلق قوشاقلىرى بىلەن تەرەننۇم ئەتكەنلىكىنى كۆرىمىز:

كۈلدى باھارنىڭ يۈزى،
ئاقتى سەل ئېرىپ مۇزى.
چىقتى يورۇق يۇلتۇزى،
تىڭلا سوزۇم كۆلكىسىز.

مەزكۇر قوشاقنىڭ مەزمۇنىغا ئېتىبار بېرىلسە، ئۇ پەقەت باھارنى تەسۋىرلەش ئۈچۈنلا ياكى تەبىئەت گۈزەللىكىدىن زوقلىنىش ئۈچۈنلا يېزىلماي، ياكى شائىر قەلبىنىڭ خۇشلۇغى بولۇپلا قالماستىن، شېئىر ئېنىق بىر ۋاقىتتا– شادىيانە نەۋروزغا بېغىشلانغانلىقى ئېنىق سېزىلىدۇ.

ھە، نەۋروز تەنتەنىلىرى ھەر يىلى دېھقانچىلىق، ھۈنەرۋەنچىلىك، سەنئەت ۋە جىسمانىي كامالەتنىڭمۇ ئو زىگە يارىشا نامايىشى بولۇپ كەلگەن. مەسىلەن، خەلق سەيلىلىرىدە ھۈنەرۋەنلەر ئۆزىنىڭ ياسىغان ئەجايىپ بۇيۇملىرىنى، پالۋان ۋە چەۋەندازلار كۈچ ۋە ماھارىتىنى نامايىش قىلغان. قىزلار ۋە كېلىنچەكلەر نەۋروز سەيلىگە گۈل نەقىشلىرى بىلەن بېزەلگەن مەخسۇس تىكىلگەن كىيىملەردە ئىشتىراك قىلغان. بۇ رەسىم–قائىدىلەر ھازىرمۇ خۇددى شۇنداق داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ.

قىسقىسى سەيلىلەردە قىزىقچىلار، داۋازلار، سوز ئۇستىلىرى، شائىرلار نەۋروزنى مەدھىلەپ ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسەتكەن. تەبىئەت باغرىدا دوست– يارەنلەرنىڭ، قېرىنداشلارنىڭ پەرزەنتلىرى بىلەن قىلغان سەيلىلىرى ئەخلاقىي، ئېستېتىك ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ، باللارنى تەبىئەتنى سۆيۈشكە، ئۇنى ئاسراشقا ئۆگەتكەن.

نەۋروز بايرىمىنى، باھار پەسلىنى، خەلق شادىيانىسى ۋە تەنتەنىلىرىنى تەبىئەت مۆجىزىسى بولمىش ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئەڭ قەدىمى قەدرىيەتلىرىدىن بىرى بولغان نەۋروز تائامى سۈمەلەكسىز تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. ئەجداتلىرىمىز ئەسىرلەر بويى نەۋروز ئاخشىمى چوڭ–چوڭ داشقازانلاردا سۈمەلەك قاينىتىپ، كېلىۋاتقان يېڭى يىلنى بەرىكەتلىك، قۇتلۇق ۋە مول– ھوسۇللۇق بولسۇن دەپ تىلىگەن. سۈمەلەك پىشۇرغاندا ئانىلىرىمىز قەدىمى خەلق قوشاقلىرىنى، بېيتلارنى ۋە لەپەرلەرنى ئېيتىپ، بايرام پەيزىگە پەيز قوشقان.

سۈمەلەك پىشۇرۇش ئەنئەنىسى شەرق خەلقلىرىدە تەبىئەتنىڭ باھاردىكى رەمزىي ئويغىنىشى، ھوسۇلدارلىق توغرىسىدىكى قەدىمى ئېتىقاد چۈشەنچىلىرى ئاساسىدا كېلىپ چىققاندۇر. ئەينە شۇ چۈشەنچىلەرنىڭ نېگىزىدە مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ قىزى، ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئايالى بىبى فاتىمە ئانىمىزنىڭ نامى بىلەن مەشھۇر رىۋايەت ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان. ھەزرىتى ئەلى ئۇزاق سەپەرگە كەتكەندە بىبى فاتىمە ئانىمىز ئىمام ھەسەن ۋە ئىمام ھوسەن دېگەن ئوغۇللىرى بىلەن يالغۇز قالدىكەن.

سۈمەلەك– نەۋروز تائامى

ژىققان– تۈككىنى قىشتىن چىقىشقا ئاران يېتىپتۇ. كوكلەمگە كەلگەندە ئويىدە يېگۈدەك نەرسە قالماپتۇ. ئىككى ژۇمران بالا قوساق ئېچىدىن ژىغلاپ، نان سوراشقا باشلىغاندا بىبى فاتىمە ئانىمىزنىڭ ژۈرەكلىرى ئېزىلىپ كېتىپتۇ. باللىرىنى ھەر خىل يوللار بىلەن تىچلاندۇرۇشقا، سەۋرى– تاقەتكە ئۈندىسىمۇ، قوسىغى ئاچ باللار يەنىلا ژىغلاپ نان سوراۋېرىپتۇ. ئاخىرى بىبى فاتىمە قازان بېشىغا كېلىپ، بىر ئاز ئويناپ تۇرۇڭلار، ھازىر تاماق پىشۇرۇپ بېرىمەن، دەپ قازانغا سۇ قۇيۇپ، ئوچاققا ئوت قالاپتۇ. كېيىن ئېتىزلىققا چىقىپ، بۇلتۇر توكۇلۇپ قالغان دانلاردىن ئۈنۈپ چىققان مايسىلاردىن تېرىپ كېلىپ، قايناۋاتقان قازانغا تاشلاپتۇ. سۈپۈرسىنى قېقىشتۇرغان ئىكەن، ئىككى كاپامچە ئۇن چىقىپتۇ. ئۇنىمۇ قازانغا توكۇپ قاينىتىۋېرىپتۇ. باللىرىنى خاتىرجەم قىلىش مەخسىتىدە ياغاچتەك 5، 6 دانە تاشنى ژۇيۇپ قازانغا تاشلاپ كەپكۇر بىلەن ئارىلاشتۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئارىلاشتۇرغاندا چىققان ئاۋازدىن ئىمام ھەسەن بىلەن ئىمام ھوسەن ئانىمىز تاماق پە–

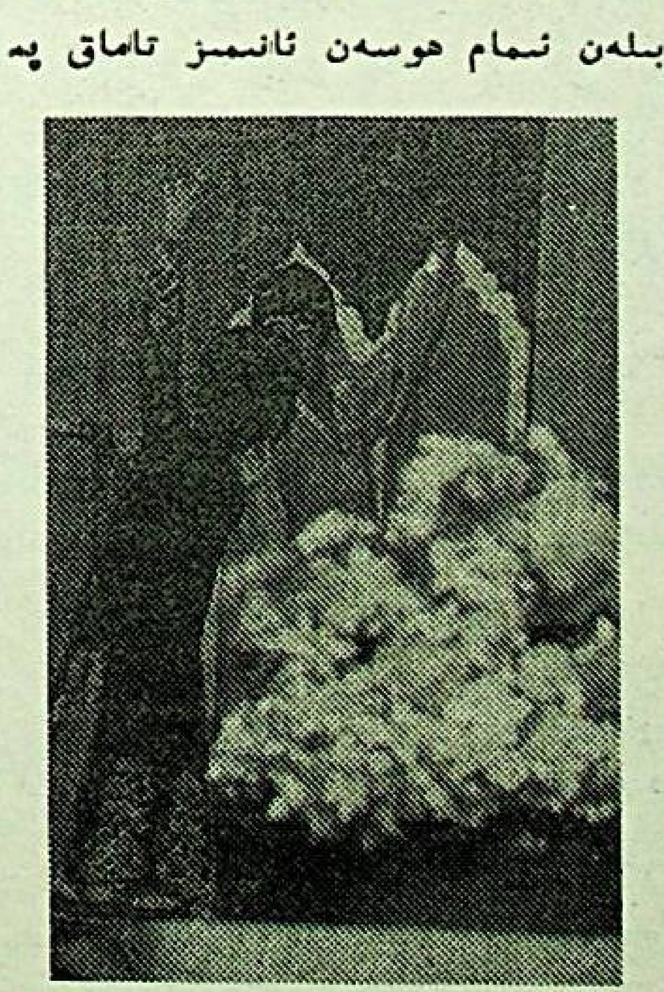

شىرىۋاتىدۇ، دەپ خۇشال بولۇپ، خاتىرجەم ئويۇنغا بېرىلىپ كېتىپتۇ ۋە ئويۇندىن چارچىغاندىن كېيىن تاماققىمۇ قارىماي ئۇيقىغا كېتىپتۇ. بىبى فاتىمە قازاننى ئارىلاشتۇرۇشنى توختاتماي، باللىرىنىڭ ئاچ ئۇخلاپ قالغىنىغا ئىچ ئاغرىتىپ، كوز يېشى قىلىپتۇ ۋە تەڭرىگە: ئەي خۇدا، موشۇ تامىقىمغا بەرىكەتنى سېلىپ، ئىككى نا–رەسىدىنىڭ رىسقىنى ئۇزاق يەتكۈزگىن. ئۇلىنىڭغا شېرىنلىق بېغىشلا، بىز غېرىپلارنى شەپقىتىڭدىن ئايىما، ئەي پەرۋەردىگار ئىگەم دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. تاڭغا يېقىن ئۇمۇ قازاننى ئارىلاشتۇرۇشتىن چارچاپ، ئۇيقۇغىنى ياخشىلاپ يېپىپتۇ. بالىلىرىنىڭ يېنىغا ياتىشى بىلەن، ئۇيقىغا كېتىپتۇ. بىر پەيت ئۇيغانسا، بىر قانچە مالايىكلار ئوچاق ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ، تاماقنى ئارىلاشتۇرۇۋاتقۇدەكمىش. يېقىنراق بېرىپ قارىسا، ئاپپاق كىيىملىك مالايىكلار غايىپ بولۇپ كېتىپتۇ. ئاما قازاندا قىزغۇچ رەڭلىك قىيام مىلت– مىلت قايناپ تۇرغانمىش. بۇ موجىزىگە تاڭ قېلىپ، چەمچىگە ئېلىپ تېتىپ كورسە، شېرىن بىر تائام بولغانمىش. شاتلىقىدىن دەررۇ باللىرىنى ئويغىتىپ، قاچىلارغا تائامدىن سېلىپ بېرىپتۇ.

– ئانا بۇ تامىقىڭىزنىڭ ئېتى نېمە؟ دەپ سوراپتۇ ئىمام ھەسەن بىلەن ئىمام ھوسەن تائامنى ئىشتىھا بىلەن يەۋېتىپ.

– سۈمەلەك باللىرىم،– دەپتۇ بىبى فاتىمە ئانىمىزنىڭ چىرايى گۈل– گۈل ئېچىلىپ.

شۇ چاغدا بىبى فاتىمە ئانىمىز بۇ تائامنى نېمە ئۈچۈن سۈمەلەك دەپ ئاتىغانلىغى ھەركىمنى قىزىقتۇرۇشى تەبىي ھال. بۇ ھەقتە بىز يەنىلا مەشھۇر ئەللامە مەھمۇد قەشقەرىيگە مۇراجەت قىلىپ كورەيلۇقچۇ؟ ئالىم ئوزىنىڭ ژۇقارقى ئەسەرىنىڭ 3 – جىلد، 253– سەھىپىسىدە (ئوزبەكچە نەشرى) «سۈمە –ئۈنتۈلگەن بۇغداينىڭ نامى. ئۇ قۇرىتىلىپ ئېزىلىدۇ. كېيىن ئۇنىڭدىن ئۇگرە ئاش ۋە نان قىلىنىدۇ. شەرۋەت ئۈچۈن قىلىنىدىغان ئۈندۈرۈلگەن ئارپا ئۈچۈن ھەم بۇ سوز قوللىنىلىدۇ» دەپ يازىدۇ. دېمەك، «سۈمەلەك» (سۈمەلەك ئەمەس) سوزى «شەرۋەت ئېلىش ئۈچۈن ئۈندۈرۈلگەن ئارپا» مەناسىنى بىلدۈرىدىغان قەدىمي ئۇيغۇرچە سوز «سۈمە»دىن كېلىپ چىققان. «لەك»– كوپلۈك قوشۇمچىسى (يۈزلىك مەناسىدا))، يەنى شۇنچىلىك كوپ مايسە كوزدە تۇتىلىدۇ شۇڭلاشقىمۇ سۈمەلەك پىشۇرۇش ئادىتى ئوتتۇرا ئاسىيە، ئۇيغۇرستان خەلقلىرىدە ئىلگىرىدىن رەسىم بولۇپ كەتكەن.

ئۇيغۇرستانغا قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرى بېسىپ كىرگەن ژىللارغىچە ئېلىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا شەھەر ۋە يېزىلاردا، خانىقالاردا سۈمەلەك، ئۇماش پىشۇرۇش داۋام قىلىپ كەلگەن ۋە سۈمەلەك پىشۇرۇۋاتقاندا، بىبى فاتىمە ئانىمىزنى ياتقا ئېلىپ ئۇنىڭدىن مەدەت تىلەش ئادەت تۇسىگە كىرگەن ئىدى. ئىلگەركى پەيتلەردە سۈمەلەك پىشۇرۇلۇۋاتقاندا قازانغا ئارپا مايىسىنىڭ شەرۋىتىنى قۇيۇۋېتىپ، مۇنلىرىمىز:

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم،
خۇدايىم ئوزى يار بولسۇن،
بىبى فاتىمە مەدەتكار بولسۇن،
قولۇم يېنىك،يۈزۈم يورۇق بولسۇن،
ژىل بېشىمىز قۇتلۇق بولسۇن،
سۈمەلىكىمىز تاتلىق بولسۇن،– دەپ
ياخشى نىيەت بىلدۈرگەن.

ھەقىقەتەنمۇ ئارپا مايىسىسى ھەر قاچان ياخشىلىق ئالامىتى بولۇپ كەلگەن ۋە ئۇنى مۇقەددەس بىلگەن. بۇنى بىز ئەجەم پادىشالىرىنىڭ ئۈنۈپ چىققان ئارپا مايىسىنى ياخشىلىق ئالامىتى دەپ بىلگەنلىگىدىن ھەم ئېنىق بايقاۋېلىشىمىز مۇمكىن. چۈنكى ئارپىنىڭ پايدىسى كوپلىگىنى شۇ پەيتلەردىلا ياخشى بىلىشكەن. ئارپا باشقا دانلاردىن ئالدىن پىشىدىغانلىغىنى ھەممە ياخشى بىلىدۇ. ئۇ يېمەكلىككە ھەم،دورىلىققا ھەم يارايدۇ. مەلۇم بولىشىچە، ئارپا يېگەندە قان ھېچ قاچان بۇزۇلمايدۇ ۋە تومۇردىن قان ئېلىشقا ھاجەت قالمايدۇ. يەنە ئۇ قان ۋەسەپرا ئاغرىقلىرىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. ئىراق تېۋىپلىرى ئۇنى «ئەجايىپ قۇتلۇق دان» دەپ باھالىغان. چۈنكى ئارپا 24 خىل–كويۈك، بەزگەك، يوتەل، ئىستما ئوخشاش كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا پايدىسى كوپ. ئۇ شۇنداقلا باش، كوكرەك، بېقىن، جىگەر، قوساق، سۈيەك سۇنىشى، بوغۇملار ئاغرىقى يەنىمۇ كوپ ئاغرىقلارغا قارشى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلگەن. جۈملىدىن ئارپا مېيى سېرىق قىچىشقاقنى، بۇغداي مېيى بولسا قارا قىچىشقاقنى يوقىتىدۇ. ئەگەر ئارپا كېپىكىنى قازانغا سېلىپ قورۇلۇپ،ئاياق سۈيىگى كۇچسىز، ئاياقتا تىك تۇرالمايدىغان ئادەملەرگە تاڭسا بەكمۇ پايدىلىق. ئەگەر ئاي تۇتۇلغان پەيتتە ئارپا سېپىش مۇمكىن بولسا، ئەشۇ ئارپىدىن قىلىنغان نان تەلۋىلەرگە شىپا بولىدىكەن. بۇلاردىن تاشقىرى ژىلنىڭ ياخشى ياكى يامان كېلىشى ھەم ئارپىغا قاراپ ئېنىقلىنىدىكەن.ئەگەر ئارپاتىك ۋە قېلىن ئۈنۈپ چىقسا، شۇ ژىل مول ھوسۇللۇق، ئەگەر قىيشىق ۋە شالاڭ چىقسا، ژىل كام ھوسۇللۇق بولىدىكەن.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام «نانلار ئىچىدە ئەڭ ياخشى نان– ئارپا نېنى، كىم ئۇنىڭغا قانائەت قىلسا، ئۇ ئۇنى تويدۇرىدۇ، چۈنكى بۇ مېنىڭ،ئېنىم، بارچە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئېنى»،– دېگەنكەن.

ئارپا ھەققىدە تۆۋەندىكىچە ھېكا–

يەتمۇ بار. كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۇمراۋىنىڭ (پادىشا) ئاتىسى ھۈرمۈز ئارپا تېرىلگەن دالادىن ئوتۇپ كېتىۋاتقان ئىكەن. سۇغىرىلىۋاتقان ئارپىنىڭ سۈيى تېشىپ، يوللارنى بېسىپ كېتىپتۇ. پەرۋەردىن (ھەمەل ئېيى) ئېدى. ئارپا دېنى شارالپەتلىك، غول قۇتلۇق دەپ، ئۇ ئىچىش ئۈچۈن بىر كوزىغا سۇ تولدۇرۇۋېلىشنى بۇيرىدى. ئارپىزاردىن تېشىپ چىققان سۇ چاپچاشنى باسىدۇ ۋە قوساق ئاغرىقىنى تۈزىتىدۇ، ئۇنى ئىچكەن ئادەم كەلگۈسى ژىل ئارپا پىشقىچە كېسەللىكلەردىن ھەممە چانقاق ئازاۋىدىن قۇتىلىدۇ.

يەنە بىر ھېكايەت: ئادەم ئەلەيھىسسالام بۇغداي يېگەنلىگى ئۈچۈن بېھىشتىن ھەيدالغان. ئىزىد تائالا (قەدىمي ئىراندىكى خۇدالار نامى) ئۇنىڭغا بۇغداينى تاماق دەپ بەلگۈلىدى. ئامما ئۇ بۇغدايدىن قانچىلىك يېسىمۇ تويماپتى. شۇڭلاشقا ئۇ ئىزىد تائالادىن ئىلتىجالار قىلدى ۋە ئارپا ئەۋەتتى، ئۇنىڭدىن نان قىلىپ يېگەچ تويدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئەگەر يېشىل ۋە يېڭى ئارپىنى كورسە، ياخشىلىقتا ئورەتتى. شۇڭلاشقا ئەجەم پادىشالىرى ھەر ژىلى نەۋروزدا پايدىلىق بولغىنى ئۈچۈن ئارپىدىن بەھرىمەن بولۇشنى خالاتتى.

* * *

ئامما يېقىن ئوتمۇشتىن بۇيان ئارپىنىڭ ژۇقۇرقىدەك خۇسۇسىيەتلىرىدىن خەۋەرسىز ۋە ئۇنى كوپ تەرمەيدىغان جايلاردا بۇغدايدىن پايدىلىنىش رەسمىيلىشىپ،ھەتتا بۇ ئاستا– ئاستا يېقىن– ئوزاقلارغا تارىلىپ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا سۈمەلەكنى بۇغداي مايىسىدىن تەييارلاش ئادەت تۈسىگە كىرىپ كەتتى. بىز تەۋسىيە قىلاتتۇقكى، ئەسلىدە سۈمەلەك ئارپا مايىسىدىن تەييارلانغان ۋە شۇنى ئادەت قىلىش ھەر تەرەپلىمە پايدىلىق بولغان بولاردى.

ھاكىم مۇھەممەت تەييارلىغان.

مەنىۋى قەدرىيەتلىرىمىز

پاك ئاياللارغا توھمەت قىلىش

ئاللاتائالا پاك، ئىمانلىق ئىكەنلىگىدىن خەۋەرسىز مومىنە ئاياللارغا توھمەت قىلغانلار بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە لەنەتلىنىدۇ. ئۇلارغا چوڭ ئازاپلار مۇنتەزىر. پاك ئاياللارغا توھمەت قىلىپ، (ئۇنىڭغا) تورت كىشىنى گۇۋاچى قىلالمىغان كىشىلەرنى 80 دەررە ئۇرۇڭ، دەپ نازىل قىلىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مەشھۇر ھەدىسلىرىدە ئىپپەتلىك ئاياللارغا توھمەت قىلىش چوڭ گۇناھلاردىن بىرى دەپ زىكىر قىلىنغان.

پەيغەمبىرىمىز: «قىيامەت كۈنى كىشىلەرنىڭ ئۇمشۇغىنى يەرگە تەككۈزىدىغان نەرسە توھمەتلىك گەپلەردۇر» دەيدۇ.

شۇنى ئۇنتۇماسلىق كېرەككى، ئايىشە ئانىمىزنىڭ شەنىگە توھمەت قىلغان كىشى قۇرئان ئايىتىنى ئىنكار قىلغان ھېساپلىنىدۇ ۋە ئۇ كاپىر بولىدۇ.

بۇ ھەقتىكى شەرئىي ھوكۇمنى بىلگەن ھەر بىر مۇسۇلمان مۇسۇلمان ئەخلاقى ۋە ئىسلام جەمىيىتى مەدەنىيىتى قانچىلىك يۈكسەك ئىكەنلىگىنى ئاسانلا تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ.

قۇياش كۈلدى، يىپىڭ تىنىدى، زېمىن ياپىراپ، ئېرىپ قار-مۇز،

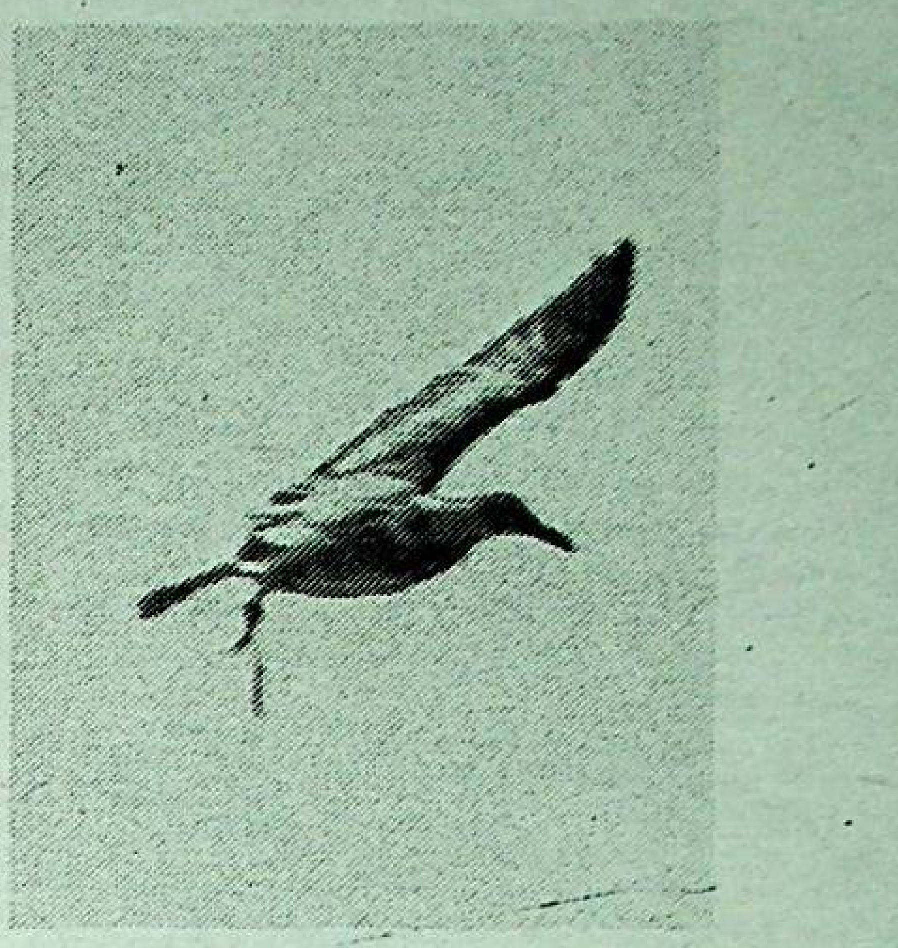

ھىجرىيە 463- يىل.

قېدىمي ئورداكەنت- ئەزىزانە قەشقەر. بۈيۈك قاراخانىيلار سۇلالىسىنىڭ يازلىق سەيلگاھى- بەشكېرەم بوستانى. چاراسلاپ چېچەكلىگەن ئۆرلۈك -تۇمەن مېۋىلەرنىڭ خۇشبوي ھىدى لەيزان تاڭ ساباسىدا دىماققا ئۇرۇلىدۇ. ھەر ياندا بەس- بەستە سايرىغان تۇمۇچۇقلارنىڭ خۇش ناۋاسىدىن تەبىئەت مەسھۇش.

ئىككى قاسنىقىغا سەرۋى ۋە زەيتۇن دەرەقلىرى جىيەك قىلىپ تىكىلگەن رەڭلىك پىششىق خىشلار ياتقۇزۇلغان يولەك بويلاپ، شاھانە كىيىنگەن سالاپەتلىك ئىككى كىشى ئاستا قەدەم تاشلاپ كەلمەكتە. چېھرىلىرىدە نۇر، لەۋلىرىدە تەبەسسۇم. بۇلارنىڭ بىرى ئۇلۇغ قاراخانىيلارنىڭ تەختۋارىسلىرىدىن تاۋغاچ بۇغرا قاراخان ئۇنۋانى بىلەن مەشھۇر ئەبۇ ئەلى ھەسەنۇ، ئىككىنچىسى، بارى-يوقى بىر-ئىككى يىل ئىچىدە شوھرىتى پەقەتلا قۇدرەتلىك قاراخانىيلار دۆلىتىدىلا ئەمەس، بەلكى خوشنا چىن ۋە ماچىن، سىند ۋە ئىران ئەللىرىگە تارىغان قېدىمي تۇرانىيەنىڭ ئۇلۇغ ئىستېدات ساھىبى يۈسۈپ ئۇلۇغ خاس ھاجىپ - بالاساغۇنى ئىدى.

— مەۋلانا ئۇستا،- دېدى ئەبۇ ئەلى ھەسەن ياش- قۇراملىرى ئانچىلا پەرىق قىلىپ كەتمىسىمۇ يۈسۈپ خاس ھاجىپقا بولغان ئالىي ئېھتىرام يۈزىسىدىن.- سىللىگە ياخشى ئايانكىم،ئەتە-ئۆگۈن قۇتلۇق خۇش مۇبارەك نەۋرۇزى ئەييام يېتىپ كەلگەي. راستىنى ئېيتقاندا، كەمىنە ئەركانىي دۆلەت ئىشلىرى ھەم چېرىك چەكمىشلىرىدىن خېلىلا خەۋەردار بولسامۇ، ئەمما ئىلمىي نوجۇمدىن ئانچىلا خەۋىرىم يوق. بۇ بارىدا پەقەتلا مەن ئەمەس، ئەمىنمەنكىم، ئوردا ئەھيانلىرىنىڭ ھەم بىلىم دەرىجىسى كەلامۇللاھقا قەيت قىلىنغان ئىلاھىي ئايەتلەردىن ۋە بۈرجلار ھەققىدىكى بەزى رىسالىلەر بايانىدىن نېرىغا ئۆتمەيدۇ. شۇ بايىس، ئۆزلىرىنى باغى ئىرەمگە چارلاپ، سۇبھى دەم بادەئى گۈلگۈندىن سۇمۇرمەك ھەم ئىلمىي نوجۇمدىن، جۈملىدىن مۇبارەك نەۋرۇز ھەققىدە بەتەپسىل مەرۇزە ئىشتىمەكتۇر،- دېدى.

— ئىلتىپات ۋە ئېھتىراملىرىدىن غايەت مەمنۇندۇرمەن، جانابى ئالىيلىرى،- دېدى ئەللامە شائىر ئوڭ ئىلكىنى كوكسىگە قويۇپ، سەل باش ئېگىش بىلەن ئۆز مىننەتدارلىقىنى ئىپادىلەپ.- ئەگەر بەس-مۇنازىرە ئىلمىي نوجۇم، خۇسۇسەن نەۋرۇزى ئالەم توغرىسىدا بولغايكىم، ئەڭ ئەۋۋەللا شۇنى ئېيتىشىم جايىزكى،نەۋرۇزنىڭ ئىسلام دىنىغا ھېچ قانداق مۇناسىۋىتى يوق ...

— بەس، بەس، مەۋلانا. بۇ ماۋزۇنى ئوردا ئەھيانلىرى سورۇنىدا بايان قىلغايسىز،- دېدى تاۋغاچ بۇغراخان شائىرنىڭ ئىلكىنى ئىلكىگە ئېلىپ تۇرۇپ.

* * *

قوش راۋاقلىق نەقىشىنكار كاتتا گۈللۈك ئايۋاندا ئولتۇرۇشقان ۋەزىر-ۋۇزۇرالار، تارخانۇ-بەگلەر، ئۆز دەۋرىنىڭ تونۇلغان ئالىمۇ-پازىللىرى، ئەدىبۇ-شائىرلىرى ئەلى ھەسەن بۇغراخان بىلەن يۈسۈپ خاس ھاجىپ پېشايۋان ئالدىدا پەيدا بولۇشى بىلەن ئورۇنلىرىدىن گۈررىدە تۇرۇشۇپ، تازىم بەجا قىلىشتى. بىر ھازالىق كورۇشۇش ۋە ئېلىك ئېلىشىشلاردىن كېيىن ھەممە ئۆزلىرىگە خاس ئورۇنلاردا ئولتۇرۇشۇپ، خاننىڭ ئېسەنلىكى، بۈيۈك قاراخانىيلار سەلتەنىتىنىڭ باقىيلىقى، دۆلەتنىڭ تىنچ-ئامانلىقى ۋە ئەل-يۇرتنىڭ ئاسايىشتە-پاراۋەنلىكى ھەققىگە دۇئاغا قول ئېچىشتى.

— قەدىرلىك قېرىنداشلار، ئاغا-ئىنىلەر،- دەپ تىل قاتتى ئەلى ھەسەن بۇغرا ئارىغا چوككەن بىر پەسىلىك جىم-جىتلىقتىن كېيىن.- بىزنىڭ بۈگۈنكى سورۇنىمىزدىن مەخسەت، كېلىۋاتقان نەۋرۇز بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىلمىي نوجۇم، توغرىراغى ئىلمىي تەقۋىم ھەققىدە بەس-مۇنازىرە ئوتكۈزمەك ھەم بىزنىڭ ئۇيغۇرلار قاچاندىن بۇيان بۇ قۇتلۇق كۈننى نىشانلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرماقتىن ئىبارەتتۇر. ھەر كىم بۇ مەسىلە ئۈستىدىكى پىكىر-مۇلاھىزىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئىشىنىمەن،- دېدى ئۇ ئوڭ يېنىدا ئولتۇرغان مۇتەپەككۇر شائىرغا خۇش تەبەسسۇمدە بېقىپ.

— جانابى ئالىيلىرى كەمىنەنى مەنزۇر تۇتۇرلەركىم، ئىلمىي نوجۇم ھەققىدە قۇرئانى شەرىپنىڭ بىر قانچە سۈرىلىرىدە، جۈملىدىن 41- فۇسسىلەت سۈرىسىنىڭ 9—12-ئايەتلىرىدە، 85-بۇرج سۈرىسىنىڭ 1—3-ئايەتلىرىدە بايان قىلىپ ئۆتۈلگەن،- دەپ سۆز باشلىدى بىر-ئىككى يىل ئىلگىرى ئىراندىن كېلىپ، ئۆزىنى سەئىد سۈپىتىدە كورسەتكەن ۋە قاراخانىيلار ئوردىسىنىڭ باش مۇپتىلىقىدىن تاما قىلىپ ژۈرگەن ئەبۇ ئوسمان ئەبۇ قەييۇم ئەل-مەشھەدي.- بۇ توغرىدا بەس-مۇنازىرە قىلماق، شەرىئەت ئەقىدىلىرىگە زىت كېلەرمىكىن، قانداق؟!

— ئارى-ئارى، ئەينى مۇددىئا گەپنى ئەيتمىشتۇرسىز،- دېيىشتى سورۇن ئەھلىدىن بىرقانچە ئۆلىما-ھەكىملەر تەڭ دېگۈدەك.

— جانابى ئالىيلىرى مېنى مەنزۇر تۇتقايكىم،- دەپ تىل قاتتى يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئەل-مەشھەدىينىڭ ئەسلى مەخسىتى نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن ھالدا.- سىللە ئېيتقاندەك، مەنمۇ كەلامۇللاھقا قىلچە شەك كەلتۈرمەكچىلىكمىنى پەقىرنىڭ داستانىدا قەيت قىلىنمىش «يەتتە يۇلتۇز ۋە ئون ئىككى بۇرج بايانى» دىن ئوقۇغاندۇرسىز، ئەلۋەتتە.

—ئەپۇ قىلغايسىز، سىز ئەشۇ «بايان» دىمۇ قېدىمي يۇنانىستان شەككاكلىرىدىن ئەفلاتون ۋە ئەرەستۇنىڭ كائىنات ۋە مەۋجۇدىيات توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى يەنە بىر بالداق ژۇقۇرى كوتىرىپ، ئىسلام ئەقىدىلىرىگە زىت چۈشەنچىلەرنى ئىلگىرى سۇرگەنسىز،- دېدى ئەل-مەشھەدي سەل ئۆتۈققان ھالدا.- مىسلان: «ياراتتى پەلەك، كور، دايىم ئايلىنار»، «بۇلاردىن تو ۋەنرەكتە يالچىق تۇرار، قۇياشقا ئۇدۇل باقسا تولۇن بولار» كەبى مىسرالار ئەينە شۇنىڭدىن دالالەت. ئەسلىدە ئاي قۇياشتىن نۇر ئالماق ئەمەس، بەلكى، ئاسمانۇ-پۇرتكۈل كائىناتنىڭ ئېگىسى ۋە ياراتقۇچىسى ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن نۇرەپشاندۇر.

— ئالىي جاناپلىرى ۋە ئەھلى ئىلىم بۇ رادەرلەر كەچۈرگەيلەر، بىز ئىلمىي نوجۇم بىلەن تەقۋىم مەسىلىسىنى، خۇسۇسەن نەۋروز ھەققىدىكى چۈشەنچىلەرنى كەلامۇللاھ دائىرىسىدا تەتقىق قىلماقچى بولساق، ئۇ چاغدا ھېچ قانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيمىزلا ئەمەس، بەلكى چوڭ جېدەللەرنىڭ چىقىشىغا سەۋەپ بولۇرمىز. ئەڭ ياخشىسى تەقۋىم ۋە نەۋروزنى ئالاھىدە ئىلىم سۈپىتىدە كورمەكتۇر،- دېدى قىرىق بەش ياشلار چامىسىدىكى ئىستېداتلىق مۇنەججىم تاھىر تەكىن قوشمىسى سەل تۇرۇلگەن ھالەتتە.

— ئىنتايىن ھەق گەپنى ئېيتتىڭىز، ئىنىم،- دەپ ئۇنىڭ پىكرىنى ئۇلاشتۇردى ئەبۇ ئەلى ھەسەن بۇغرا ئەل-مەشھەدىيگە نارازىلىق ئىپادىسىدە قاراپ.- ئەگەر بىز ھەر بىر ئىلىم-پەننى ئىسلام ئەھكاملىرى ۋە شەرىئەت ئىزاملىرىغا قىياسەن تەلقىن قىلىدىغان بولساق، تارىخ، جۇغراپىيە، ئىلمىي رىيازەت ۋە ئىلمىي پەلەكىياتتا ئىرانۇ-ئىراق، مىسرۇ-رۇم، سىندۇ-چىن مۇلكىدىن بەكمۇ كېيىن قالغايمىز. ھەر قانداق مۇتەئەسسىپلىك جاھالەتنىڭ قاپۇغىنى ئاچقاي.

— ئارى-ئارى، خۇددى شۇنداق جانابى ئالىيلىرى،- دېيىشتى تامام ئەنجۇمەن ئەھلى.

— بايا سىز باشلىغان بىر مەسىلىنى ئىلىم ئەھلى سورۇنىدا ئېيتقايسىز، دەپ مەن ئۈزۈپ قويغان ئىدىم. ئەشۇ پىكرىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ، مەۋلانا،- دېدى ھەسەن بۇغرا يۈسۈپ خاس ھاجىپقا يۈزلىنىپ.

— خوش،- تازىم بەجا قىلدى خاس ھاجىپ.- مۇنازىرە ئىلمىي نوجۇم، خۇسۇسەن نەۋروزى ئالەم ھەققىدە بولغايكىم، ئەڭ ئەۋۋەلا شۇنى ئېيتىشىم كېرەككى، باياتىن بىر قۇر گەپ بولغىنىدەك، نەۋروزنىڭ ئىسلام دىنىغا ھېچ قانداق ئالاقىسى يوق. بەلكى ئۇ ئىسلام ئەنئەنىلىرىنى يەنىمۇ تاكامۇللاشتۇرۇشقا خىزمەت قىلغاي. بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز نەۋروز بايرىمىنى ھەتتا ئىنجىل بىلەن تەۋرات ۋە زەبۇر كەبى مۇقەددەس كىتاپلار نازىل بولمىغان دەۋرلەرنىڭ ئۆزىدىلا نىشانلاشقان.

— ئۇستاز، سىز ئەبۇ بەكرى مۇھەممەت ئەن-نەرشەخىينىڭ «بۇخارا تارىخى» ۋە ئەبۇ رەيھان بېرۇنىينىڭ «قېدىمي خەلقلەردىن قالغان يادىكارلىقلار» ناملىق ئەسەرلىرىدە بايان ئېتىلمىش ئۇچۇرلارنى نەزەردە تۇتۇۋاتامسىز؟- سورىدى تاھىر تېكىن.

—ھە-ئە. جۈملىدىن بۇ توغرىدا يۈرگۈزمىشىم مەۋلانا مەھمۇت قەشقەرىينىڭمۇ پىكرى شۇنداق. ئۇ زات تۈركىيلەرنىڭ تەقۋىم ۋە مۈچەل ھەققىدىكى شەجەرىسىنى ئۆز كىتاۋىغا كىرگۈزمەك. ئىنشائاللا، ئۇنىڭ بۇ ئىزگۈ ئارزۇلىرى روياپقا چىققاي.

— مەۋلانا، ئەگەرچەندە مالال كەلمىسە، ئۇزاق بابىل ۋە مىسىر مۇلكىنىڭ ھەكىم-ئۇلۇمالىرى ئىش-ئەندىزىلىرىدىن ئەندەك بايان قىلىپ ئۆتسىڭىز، ئەينى مۇددىئا بولۇر ئىدى،- دەپ شائىرنىڭ ئەركىن پىكىر-مۇلاھىزە قىلىشىغا رىغبەتلەندۈرگەن ئەبۇ ئەلى ھەسەن بۇغرا.- ئەمىنمەنكىم، ھەممە سىزنىڭ ئۇگۇتلىرىڭىزنى تىڭشاشقا تەشنادۇر،- دەپ قوشۇمچە قىلدى.

— ئىلتىپاتلىرى ئۈچۈن قۇللۇق،- دېدى مۇتەپەككۇر ئەدىپ خاننىڭ ئۆزى بىلەن پىكىرداش بولغىنىغا ئىچ-ئىچىدىن سۆيۈنۈپ.- ئىلىم ئەھلىگە ئايانكى، تەقۋىم ئالغۇسىنىڭ قېدىمي زامانلاردىن ئۇيغۇرچە ئاتىلىشى كۆنبىتكتۇر. گەرچە بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز ئەرەبلەر ئوخشاش ھەپتىنىڭ يەتتە كۈنىگە خاس ئىسىملارنى قويمىغان بولسىمۇ، لېكىن كۈنبىتنىڭ ئارقىلىق يىلنى تورت پەسىل، 12 ئايغا، ئايلارنى بولسا، ئاينىڭ 28—29 كۈلدە تورت خىل ئۆزگىرىشتە بولۇشىغا قاراپ، تورت بولەككە بولۇشكەن. بۇلار ئاي بېشى، تولۇن ئاي، ئاي ئارا ۋە ئاي ئاخىردۇر. ئەڭ ئەۋۋەل كۈنبىتنىڭ مال-چارۋىچىلارنىڭ مۈچەل ھېساۋىدىن ئوتكەن. كېيىنرەك دېھ-

خوش

(ئېسسې)

قانچىلىق ۋە باغۋەنچىلىكنىڭ پەسىللەرنىڭ مۇقىم ئېنىقلىنىشى تەقازاسىدىن ھىجرىيە شەمسىيە شەكىللەنگەن.

— مېنىڭ ئەقلى ئاجىزىمچە، شەمسىيە كۈنبىتىگىنىڭ ئۇنجى كەشپىياتچىلىرى مىسىر كاھىنلىرى ئېرۇر،- دەپ سوھبەتكە قېتىلدى پېرىشتە سۈپەت نۇرانىي مۇددەرىس چۇغلان قارلۇقى، كوكسىنى قاپلىغان ئاپپاق ساقاللىرىنى تاراملاپ تۇرۇپ.- شۇنىڭ بايانىنى بىر ئىشتسەك.

— ھەق گەپنى ئېيتمىشتۇرسىز، ئۇستاد،-دېدى خاس ھاجىپ مەمنۇنىيەت بىلەن.- ئەسلىدە مىسىرلىقلارنىڭ بۇ ئۇسۇلىمۇ ئەينى دېھقانچىلىق زەرۇرىيىتىدىن كېلىپ چىققان. ئۇلار ئەڭ ئەۋۋەل نىل دەرياسىنىڭ قايسى ۋاقىتتا، يىلنىڭ قايسى پەسلىدە تېشىشىنى ئۇگەنگەن. ئۇزاق كۆزىتىشلەردىن كېيىن نىل دەرياسىنىڭ ساتىس (سىرئۇس) يۇلتۇزىنىڭ- بۇنى بىز ئۇيغۇر موتىۋەرلىرىمىز «بوتاكوز» يۇلتۇزى دەيمۇ ئاتىشىدۇ- ئۇنجى تۇغۇلغان ۋاقتىدا تېشىشىنى ئېنىقلاشقان. 6-ئايدىن 10-ئايغىچە بولسا نىل دەرياسى ئوز قىنىغا تولۇپ ئاققان. مىسىرلىقلار ئەينە شۇ ساتىس يۇلتۇزىنىڭ بىر دەۋرە ئايلىنىشىنى بىر يىل، يەنى 360 كۈن بىلەن تەڭ دەپ ئېلىپ، كەسىرە 5—6 كۈننى يىل ئاخىرىغا قوشۇشقان. بۇ بىزنىڭ ھازىرقى ھىجرىي قەمەرىيەدىن 1370 يىللار مۇقەددەم مىسىر پادىشاسى پتولېمىي-3 ئەۋېرگېت دەۋرىدىكى ئىشلاردۇر. كېيىن بۇ تەقۋىمي شەمسىيە-كۈنبىتىگى بابىل ۋە ئىران مۇنەججىملىرى تەرىپىدىن يەنە بىر قېتىم ئىشلەپ چىقىلىپ، ئوتتۇرا ۋە مەركىزىي ئازىيە كەڭلىكلىرىگە ئوتكەن.

— مەۋلانا، بىز ھازىر ھىجرىي قەمەرىيە بىلەن قاتار ئىشلىتىۋاتقان ھىجرىي شەمسىيە ئەينە شۇ مىسىرلىقلارنىڭ كۈنبىتىگىدۇرمۇ؟- دەپ سورىدى پېشقەدەم سەركەردىلەردىن يۇرۇن تاغاي ياغما.

— يوق، يوق، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس. بىزنىڭ ھازىرقى ھىجرىي شەمسىيەمىز ئىرانىيلار تەرىپىدىن ھىجرىي قەمەرىيە بىلەن بىر ۋاقىتتا دېگۈدەك ئىشلەپ چىقىلغان. ئەينى چاغدا قەمەرىيەدە 463- يىل، بولسا، شەمسىيەدە 447—48-يىللاردۇر،- دېدى خاس ھاجىپ ۋە،- ئىشتىشىمچە، ئىستېداتلىق

ياشۇ-قىيرى، قىنى جۇۋانلار شاۋ-خۇرام، كېلىسپ نەۋرۇز!

ياش رىيازەتچى ئۆمەر ھەييام رىياسەتچە
لىكىدە ئىرانىيلار بۇ تەقۋىم-كۈنبېتىكنى
يەنىمۇ تاكامۇللاشتۇرۇش ئۈستىدە ئىش
ئېلىپ بېرىۋاتقانىكەن، — دەپ قوشۇپ
قويدى.

— مەۋلانا، سىز ئۆز داستانىڭىزنىڭ «پار
لاق باھار پەسلى ۋە ئۇلۇغ بۇغراخان مەد
ھىيەسى بايانى»دا:

قۇياش ياندى بولغاي يەنە ئورنىغا،
بېلىق قۇيرۇغىدىن قوزى بۇرنىغا، —

دېگىنىڭىزدە، قۇياشنىڭ بېلىق بۇرجىدىن
قوزا بۇرجىغا كىرىشىنى، يەنى قىش كېتىپ،
كوكلەمنىڭ كىرگەنلىكىگە ئىشارە قىلىپتۇر-
سىز، — دېدى تاھىر تېكىن.

— ھە-ئە. قۇياشنىڭ ئەنە شۇ قوزا —
ئەرەبلەردىكى ھەمەل-بۇرجىغا كىرىشى

مەملىكەت ۋە ئىقلىم-ئۇلۇسلاردىكى خەلق
لەر ئۆز مىللىي كۈنبېتىگىنى قايسى سە-
نەدىن باشلايدۇ؟

— كەمىنەنىڭ تەكشۈرۈپ-تەتقىق قى
لىشىمغا قارىغاندا، جانابى ئالىيلىرى، بابىل-
لىقلار ئابوناسسارنىڭ پادىشالىقى دەۋ-
رىدىن، يەنى بۇنىڭدىن 1920 يىل ئىلگىركى
ۋاقىتتىن؛ يەھۇدىيلەر «دۇنيانىڭ يارىتى-
لىشى» كۈنى سۈپىتىدە 4931 يىل ئەۋ-
ۋەلدىن؛ ۋىزانتىيەلىكلەر 6678 يىل مۇ-
قەددەم دەۋردىن باشلايدۇ، — دېدى يۈ-
سۈپ خاس ھاجىپ. ۋە: — چىننىڭ خەن
پادىشالىقى دەۋرىدە ئۆتكەن جاڭ خېڭ
ئىسىملىك مۇنەججىمى پەقەتلا بۇرجلار ئە
مەس، يەنە «يۇلتۇزلار دائىرىسىنى» ئىشلە-
لەپ چىققان، — دەپ قوشۇمچە قىلدى.

مۇبارەك نەۋرۇز

باھار پەسلىنىڭ باشلىنىشى ھېساپلانغان.
مانا، بىز بايرام قىلغۇسى نەۋرۇز موشۇ
ئاينىڭ 21—22-كۈنىگە توغرا كېلىشى
شۇنىڭدىن.

— مەۋلانا يۈسۈپ قايسى يۇسۇندا
ۋەج-دەلىللەر كەلتۈرمىسۇن، — دېدى ئەل-
مەشھەدىي تەئەددى بىلەن. — ئەرەبلەردە
نەۋرۇز بايرىمىنى نىشانلاش ئادىتى يوق
ئېرۇر.

— تەقسىر، سىزنىڭ بۇ ئوگىتىڭىزگە
مېنىڭ ھېچ قانداق قارشى ئىپادەم يوق.
لېكىن سەمىڭىزگە ئەبۇ رەيھان بېرۇنىينىڭ
ئەسەرىدىكى موئۇ بىر ھەدىسىنى تەكرا-
رەن سېلىپ قويماقچىمەن، — دېدى مۇتە-
پەككۇر شائىر ئىستىھزا ئېلكىدە. — ئۇ شۇ
نداق يازىدۇ: «ئابدۇسەمەد ئىبىن ئەلىدىن
نەقىل كەلتۈرۈلۈشىچە، ئۇ ئۇشبۇ رىۋا-
يەتنى بوۋىسى ئابدۇللا ئىبىن ئابباستىن ئاڭ
لىغان، — نەۋرۇز كۈنى مۇھەممەت ئەلەي-
ھىسسالام سەللەللاھۇ ئەنھۇغا ھالۋا سې-
لىنغان بىر كۈمۈش جام ھەدىيە قىلىنىدۇ.
شۇ چاغدا رەسۇلىللاھ: «بۇ نېمە؟»، — دې-
گەن. «نەۋرۇز»، — دەپ جاۋاپ بېرىشكەن.
پەيغەمبەر رەزىئاللاھۇ ئەنھۇ: «نەۋرۇز
نېمە؟»، — دەپ سورىغان. «ئىرانلىقلارنىڭ
ئۇلۇغ ھېيتى»، — دېيىشكەن ... كېيىن پەي-
غەمبەر ھالۋىنى يەپ، جامنى (سۇلدۇرۇپ)
سوھبەتداشلىرىغا تەقسىم قىلىپ بەرگەن
ۋە: «كاشكى بىز ئۈچۈن ھەر كۈنى نەۋ-
روز بولسا ئېدى»، — دېگەن.

— دېمەك، ھېكايەتتىن ئىنايەت شۇكى،
گەرچە نەۋرۇز بايرىمىنى ئۆتكۈزۈش ئە-
رەبلەرنىڭ مىللىي ئەنئەنىسىدە بولمىسىمۇ،
ئەمما رەسۇلىللاھ ئۇنىڭ ئەجەم مۇلكىدە خە
لىق ئەنئەنىسى سۈپىتىدە نىشانلىنىشىغا تە-
لەكداش بولغان ئېكەن-دە، — دېدى ئەبۇ
ئەلى ھەسەن ئىچكى ھاياجىنىنى باسالماي.

— ھە-بەللى، جانابى ئالىيلىرى بەر-
ھەق، ھەق، — دېدى چۇغلان قارلۇقىي. — شۇ-
نىڭ ئۈچۈنمۇ بۈيۈك فەقىھ ئىمامى ئەزەم-
ئەبۇ ھەنىفە ئەن-نۇئمان ئىبىن سابىت
(699—767-يىللار) ئۆز مەزھىبىنىڭ تەر
كىۋى قىسمىغا ھەر بىر مىللەت ۋە خە-
لىقلەرنىڭ مىللىي ئۆرپى-ئادەت ۋە ئەن-
ئەنە-يوسۇنلىرىنى ھورمەت قىلىش، ئۇنى
ئىسلامغا تەسىر يەتكۈزمىگەن ھالدا ئى-
شانلاش ئىزامىنى كىرگۈزگەن، — دېدى.

— مەۋلانا، — دېدى ئەبۇ ئەلى ھەسەن
يۈسۈپ خاس ھاجىپقا يۈزلىنىپ، — باشقا

— خوش، دۇنيادىكى قېدىمىي دولەتلەر
ۋە خانلىقلارنىڭ ئۆز مىللىي يىل ھېساۋى
بار ئېكەن-يۇ، ئېچۈن بىز ئۇيغۇرلار مۇ-
چەل، بۇرج ۋە ھىجرىيە شەمسىيە، قەمەر
يەدە قېلىشىمىز كېرەك. ئەگەرچەندە، ئۇ
زىمىزنىڭ كۈنبېتىگىمىزنى ئىشلەپ چىققان
تەقدىردە، قايسى سەنەنى ئېلىش مەخ-
سەتكە مۇۋاپىق؟ — دېدى ئەلى ھەسەن
بۇغرا سورۇن ئەھلىگە سىن نەزىرىنى سې-
لىپ.

— جانابى ئالىيلىرىنىڭ بۇ مەسىلە ئۈس
تىدە ئېھتىراپ چېكىشى ھەر تەرەپتىن ئو
رۇنلۇق، — دېدى مۇدەررىس چۇغلان سالا-
پەت بىلەن. — بىز قەشقەر خانلىق رەسەت-
خانىسى خادىملىرى ئەينى مۇئەمما ئۈس-
تىدە ئاز-تولا ئىش ئېلىپ باردۇق ۋە ئۇي-
غۇر كۈنبېتىگىنى — ھىجرىيە شەمسىيەدىن
831 يىل مۇقەددەم ئۆتكەن ئوغۇزخان-
باتۇر تەگرىقۇت تۇمەن شەھرىدە ھۇن-
ئۇيغۇر دولىتىنى قۇرغان كۈندىن باشلى-
ساق، دېگەن پىكىرگە كەلدۇق. شۇ چاغدا
بۈگۈنكى ئۇيغۇر كۈنبېتىگى سالنامىسى
1279 يىل مۇقەددەم باشلانغان بولىدۇ.
بۇ ھەقتە مەۋلانا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ
پىكرىنى بىلسەك دېگەن نىيىتىمىزمۇ بار، —
دەپ ئىلاۋە قىلدى ئۇ.

— بۇنىڭغا قارىغاندا، ئىرانىيەنىڭ خان-
لىق تۈزۈمىدىن تۇرانىيەنىڭ خانلىق تۈ-
زۈمى، دولەت بىرلىكى قىسقا بولغىنىمۇ؟ —
دەپ يۈسۈپ خاس ھاجىپقا يۈزلەندى ئەبۇ
ھەسەن تاۋغاچ بۇغراخان.

— مېنىڭ پىكرىمچە، — دېدى شائىر
سەل ئويلانغاچ، — ئەگەر خانلىق ۋە دولەت
تۈزۈمى ئاساسىدا كۈنبېتىك بېكىتىش لازىم
بولسا، ئۇ چاغدا مەن ئۇلۇغ ئالپ ئەر
توڭا، يەنى پارسىيلار ئەزمىدىكى ئەفرا-
سىياپ پادىشالىقى دەۋرىدىن باشلاشنى تە
ۋسىيە قىلالاتتىم. بەزى تارىخىي مەنبەلەر
ۋە شائىر ئەبۇلقاسىم فىردەۋسىينىڭ بۈ-
يۈك «شاھنامە» داستانىدىكى «سىياۋۇش
ھەققىدە قىسسە» بابىدا كەلتۈرۈلگەن
مەلۇماتلارغا قارىغاندا، تۈركىيلەر جۈملە-
دىن ئۇيغۇرلار يىل بېشى نەۋرۇزنى ئەنە
شۇ ئالىپ ئەرتوڭا دەۋرىدە تۇنجى قېتىم
نىشانلاشقان. بۇ بۇنىڭدىن تورت مىڭ يىل
مۇقەددەم بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار، — خاس
ھاجىپ بىر پەس تىنىپ، سوزىنى يەنە
داۋاملاشتۇردى. — ئەگەر بىز ئۆز خاقانلىر،
مىزنىڭ بۈيۈك دولەت تۈزگەن كۈنى خا-
تىرىسىگە مىللىي كۈنبېتىك ئىشلەپ چىقماق
چى بولىدىكەنمىز، ئۇ چاغدا ئەشۇ سەنە

نى ئېلىش ۋە بۈيۈك تۇرانىيە دولىتىگە
ئاساس سالغان خاقانىنىڭ ھورمىتىگە ئۇنى
«ئالپ كۈنبېتىك ياكى ئالپ ئاي-
بىتىك» دەپ ئاتاشنى مەخسەتكە
مۇۋاپىق دەپ ئويلايمەن، — دېدى. ئەنجۇ
مەن ئەھلى بىر ئەسنا ھەيرەتلىنىش ئىل-
كىدە قالدى.

— مەۋلانا، بۇ پىكرىڭىزگە كورە ئۇي-
غۇر سالنامە-كۈنبېتىگى ھازىر 4448 —
يىل بولمىش، شۇنداقمۇ؟! — دېدى تاۋ-
غاچ بۇغراخان سويۇنگەن ھالدا.

— ھە، جانابى ئالىيلىرى، خۇددى شۇن-
داق، — چۇغلان مۇدەررىس بىلەن يۈسۈپ
خاس ھاجىپ تەڭ دېگىدەك ئۇنىڭ گېپىنى
تەستىقلىدى.

— ئىلتىپاتلىق خاقانىم مەنزۇر تۇتقاي-
كىم، — دېدى ئەل-مەشھۇدىي قولىنى كوك-
سىگە قويۇپ تۇرۇپ. — ئاتالمىش ئەفراس-
ياپ ئەپسانىۋىي شەخستۇر. ئۇنىڭ تا-
رىخىي شەخس ئىكەنلىكى تېخى ئايدىڭلاش-
تۇرۇلمىغان. بەس، شۇنداق ئېكەن، ئۇ
تۈزگەن ئۇلۇغ تۇرانىيە دەپ ئاتالمىش
دولەتمۇ ئەپسانىغا ئايلانغۇسى. بۇنى نە-
زەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەكمىكىن، خا
قانىم، — دېدى ئىستىھزا بىلەن.

— تارىخىي مەنبەلەردىن ياخشى مە-
لۇمكى، — دەپ سوز باشلىدى يۈسۈپ خاس
ھاجىپ ئەل-مەشھەدىيگە ئوتلۇق نىگاھ تا
شلاپ. — ماۋارە ئۇننەھرنىڭ كاتتا شەھەر
لىرىدىن بۈگۈنكى سەمەرقەندنىڭ ئورنىدا
ئىلگىرى ئەفراسىياپ شەھىرى بولغان. ئۇ
نى ھىجرىيە قەمەرىيەدىن 951 يىل مۇقەد-
دەم ئىسكەندەر زۇلقەرنەييننىڭ قوشۇنلى-
رى خارابىغا ئايلاندۇرغان. بۇ ئۇنىڭ تا-
رىخىي شەخس ئېكەنلىكىگە دەلىل ئەمەس-
مۇ؟!

— مەۋلانا خاس ھاجىپنىڭ بۇ گېپىگە
ئالپ ئەرتوڭانىڭ خۇشھاۋالىق بىزنىڭ ئە
زىزانە قەشقەرنى بۈيۈك تۇرانىيەنىڭ ئاس-
تانىسى قىلغانلىقىنى ۋە ئۇنى خان-ئوي،
خانبالىق، ئورداكەنت دەپ ئاتىغانلىقىنى
قوشساق، ئەفراسىياپنىڭ تارىخىي شەخس
ئېكەنلىگى يەنىمۇ ئايان بولسا كېرەك. يا-
كى بۇ دەلىللەرمۇ سىزگە ئازلىق قىلام-
دۇ؟! — دېدى چۇغلان قارلۇقىي ئەل-مەش-
ھەدىيگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

— كەمىنە ھەر بىر ئىشنىڭ تارىخىي
چىنلىقىغا ئۇيغۇن بولۇشىنى...

— بەس قىلىڭ، تەقسىر، — دېدى ئەبۇ
ئەلى ھەسەن قوشمىسىنى تۈرۈپ. — يەھۇ-
دىيلەر ئىرانىيلار ئەپسانىۋىي شاھ، ئەپسانە
ۋىي قەھرىمانلار نامى ۋە دولىتى ئاسا-
سىدا سالنامە-تەقۋىملەر ئىشلەپ چىقسا
بولىدۇ-يۇ، ئۇيغۇرلار ئۆز ئەجدادى — ئا-
لىپ ئەرتوڭا، ئوغۇزخانلارنى تۇتقا قىلىپ
كۈنبېتىك ئىشلەپ چىقسا، ئەجابا، بولماس-
مىش، ئىرانىيە شاھلىرى كەيكاۋۇس ۋە كە
يخۇسراۋلار يەنىلا كەيۇمارس ھەم جەم-
شىدلەرگە ئوخشاش ئۆزى يوق ئەفراسىياپ
بىلەن، دېمەك، جىنۇ-ئالۋاستىلار بىلەن ئۇ-
رۇشقانمۇ؟! — دېدى تەنە كۈلكىسىنى يوشۇ-
رماي. — ئەگەر شۇنداق بولغىنىدا ئىرانىيە
لارنىڭ 3—4 مىڭ يىللىق تارىخى يوققا چىق-
مامدۇ؟!

— ئۇزۇر، ئالىي جاناپلىرى، ئۇزۇر، —
دېدى ئەل-مەشھەدىي ئورنىدىن تۇرۇپ،
قول كوكسىدە تازىم قىلغاچ. — مەن بەندە-
ئىي ئاجىزدىن سەۋەنلىك ئۆتكەن بولسا،
ئەپۇ قىلغايلا.

— ھە، تەقسىر، بىزمۇ ئۆزىمىزنى 4—5
مىڭ يىلدىن بۇيان تاجۇ-تەخت تۇتۇپ، دو
لەت تۈزگەن ئەلنىڭ نەسلىمىز دەپ مەغ-
رۇر زۇرگەن ئوغلانلاردۇرمىز، — دېدى ئە-

بۇ ئەلى ھەسەن ئاۋازىنى كوتۈرۈپ. — سا-
سانىيلارمۇ، سامانىيلارمۇ تاجۇ-تەختىمىز
ئالدىدا زۇكۇنگەن. بۇنى ھەرگىزمۇ يا-
دى-خاتىرىڭىزدىن چىقارماڭ! — ژىغىن ئەھ-
لىدە باشقىچە بىر جانلىنىش، ئۈستۈن رو
ھىي كەيپىيات پەيدا بولغانلىقى ئۇلارنىڭ
چېھرىلىرىدىن كورۇنۇپ تۇراتتى.

— كەچۈرگەيسىز، جانابى ئالىيلىرى، —
دېدى سەركەردە يۇرۇن تاغاي ياغما ئا-
رىغا چۈشكەن كەسكىنلىكنى يۇمشۇتۇش
نىيىتىدە. — دېمەك، پەقىرنىڭ چۈشىنىشىچە،
ئۇلۇغ ئەجدادىمىز ئالپ ئەرتوڭا تەۋەل-
لۇدى ئۇيغۇر كۈنبېتىگىنىڭ مۇقەددىمىسى
بولغايمۇ؟

— بۇ مەسىلىنى، ئىنشائاللا نەۋرۇزى ئا
لەم تەنتەنىلىرىنى ئەل-ئۇلۇس بىلەن بىر
لە شادىيانە ئۆتكۈزگەندىن كېيىن يەنە بىر
قېتىم مۇھاكىمە قىلۇرمىز، — دېدى ئەبۇ ئە
لى ھەسەن بۇغراخان ئالىمۇ-پازىللارغا بىر
قۇر تەكشى نەزەر تاشلىغاچ.

— جانابى ئالىيلىرى، — دېدى چۇغلان قا
رلۇقىي ئورنىدىن تۇرۇپ. — ئىجازەت بول-
سا، كىرىپ كېلىۋاتقان قۇتلۇق نەۋرۇز با
يرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن تاجۇ-تەخت ۋە
ئۇلۇس ئامانلىقى ئۈچۈن بۇرادىرىمىز
ئەل-مەشھەدىي بىر تىلاۋەت قىلسا، — دې-
دى. باياتىن قازاندەك سەللىسىنىڭ ئېغىر-
لىقىدىنمۇ ياكى خىجالەتچىلىكتىن، ئەتىما-
لىم، بېشىنى كوتەرمەي، ئەسۋى تارتىپ
ئولتۇرغان ئەل-مەشھەدىي تېتىكلىشىپ،
يۈزىگە قان زۇگۇردى.

— قېنى، مەرھەمەت، تەقسىر، ئىجا-
زەت قىلدى خان.

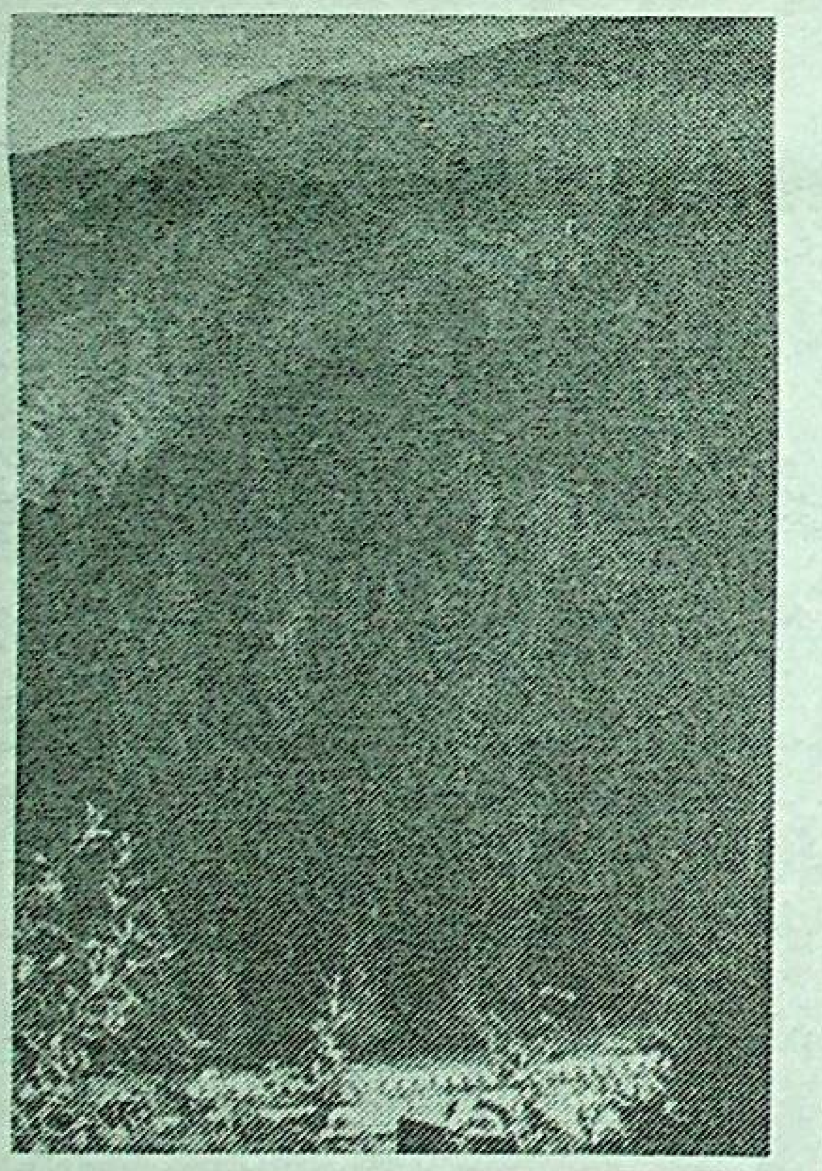

تىلاۋەتتىن كېيىن ھەممە ئورۇنلىرىدىن
تۇرۇشۇپ، بىر-بىرلىرىنى كەلگۈسى نەۋ-
روز بايرىمى بىلەن مۇبارەكباد ئېتىشتى
ۋە ئوردىنىڭ باش باكاۋۇلىنىڭ جاكالىشى
دا بارلىق ئەنجۇمەن ئەھلىنىڭ يېڭى يىل
مۇناسىۋىتى بىلەن تەييارلانغان خانلىق زىيا
پەت دەستىخىنىغا داخىل بولۇشى ئۇق-
تۇرۇلدى.

ئىككى يېنىغا مۇدەررىس چۇغلان قار-
لۇقىي بىلەن يۈسۈپ خاس ھاجىپنى ئالغان
ئەبۇ ئەلى ھەسەن بۇغراخان يازلىق زىيا-
پەت شىپاڭى تەرەپكە يۈزلەندى.

ئالماسبەگ.

**ئاۋتورنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەز-
كۇر ئەسەرنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھا-
يات» غەزنىسىگە ئەۋەتىلدى.**

شاتلىق ھەدىيە قىلدى

باھار بايرىمى- 8- مارت خەلق ئارا ئاياللار كۈنىگە تەييارلانغان «تەبەسسۇم» ھەزىل- ئويۇن كېچە- سى ئىككى كۈن داۋاملىق تاماشىبىن- لارغا شاتلىق ھەدىيە قىلغان بولسا- مۇ، بەزىبىر مىناتيۇرلار، لاپ- لەتى- پىلەر ئۇلارنىڭ خاتىرىسىدە ئۇزاق ۋا- قىت ساقلىنىپ، كۈلكە پەيدا قىلىدى- غانلىقى سۆزسىز.

ئالمۇتا پاختا مەھسۇلاتلىرى كومبىنا- تىنىڭ مەدەنىيەت سارىيىدا 4- 5- مارت كۈنلىرى «تەبەسسۇم» ھەزىل - ئويۇن كېچىسى ئالمۇتا شەھىرى [illegible] نامىدىكى ئا. روزىباقى- يېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتە- ۋى ھوزۇرىدا قۇرۇلغان كىچىك دۆ- لەت كارخانىسى «ساباق» ستۇدى- يىسى ئۇيۇشتۇرغان بولۇپ، ئۇنىڭغا «رىۋايەت»، «راۋان» ھەۋەسكارلار ئانسامبىللىرى، چايكوۋسكى نامىدىكى مۇزىكا بىلىم يۇرتىنىڭ تەلەبىلىرى، خەلق قىزىقچىسى سەنجەر باراتوۋ شۇنداقلا شۇئاردىن مۇستەقىل قا- زاقىستانغا كېلىپ بىلىم ئېلىۋاتقان بىر نەچچە سەنئەتچى- تەلەبىلەر، ئورىگىنال نومۇرلىرى تەييارلانغان ما- رات زۇلياروۋ، شۇنداقلا ئۇسسۇل- نىڭ كېلەچەك ئىزباسارلىرى- ئۆزلىرى لار 6- 7 ياشلىق ئۇسسۇلچىلار ئىش- تىراك قىلدى.

ئەندى «تەبەسسۇم»دىكى مىناتيۇرلارغا توختىلىدىغان بولساق، ئۇ- لارنىڭ [illegible] دەسلەپ- كى قېتىم تاماشا قىلىنغان بولۇپ، ھازىرقى قالايمىقان ۋە ئىقتىسادىي بوھران [illegible] مەھ- سۇلى بولغان جەمئىيەتتە پەيدا بول- غان تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى، ئايرىم شەخسلەردىكى بەزى كەمچىلىكلەرنى كۈلكە ئاستىغا ئالدى. مەسىلەن، «كوكۇل سوغىسى» مىناتيۇرىسىدا (ئىنجرىچىلار- بوۋىسى سەنجەر بارا- توۋ، نەۋرىسى نامىنەم ئىمىنوۋا) پېنسىيونېر بوۋاي 8- مارت خەلق ئارا ئاياللار كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن ئائىلىسىدىكى بارلىق ئايال قىزلارغا سوغا قىلىشنى قارار قىلىپ، بۇ ھەقتە نەۋرىسى بىلەن مەسلىھەت- لىشىدۇ. لېكىن بازار باھالىرىنىڭ يۈز ھەسسىلەپ قىممەتلەپ كەتكىنىدىن ئانچە خەۋىرى بولمىغان بوۋاي نەۋ- رىسىدىن ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلىپ، بىر ئايلىق پېنسىيەسىگە ھەتتا ئىلگە- رى مومىسىدىن «يوشۇرۇپ» ژۈرگەن پۇللىرىنى قوشقاندىمۇ ھېچ نەرسە كەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ھەم- مىگە «كوكۇل سوغىسى» قىلىشنى، يەنى ئاياللارغا بىر دەستە گۈل ۋە كۆڭۈل سۆزلىرى بىلەن تەبرىكلەشنى قارار قىلىدۇ.

«ئەكە قىزنىڭ ئەسكى خىيالى» مىناتيۇرىسىدا (ئىنجرىچىلار- كلارا توختاخۇنوۋا- ئانا، زەمىرەم ھەمرا- يېۋا- قىزى) ھاياتىمىزدىكى ئىككى چوڭ ئىللەت- ياشلىرىمىزنىڭ ئانا تە- لىنى بىلمەسلىكى، ياتلىق بولسىمۇ ئۆ- لى ھورمەتلىمەي [illegible] تىلدا سۆزلىشىدىغانلىقى، ئەڭ مۇھىمى خەل- قىمىزنىڭ ئەنئەنىلىرىنى، ئۆرپ- ئا- دەتلىرىنى بىلمەسلىكى ئاتا- ئانىلار-

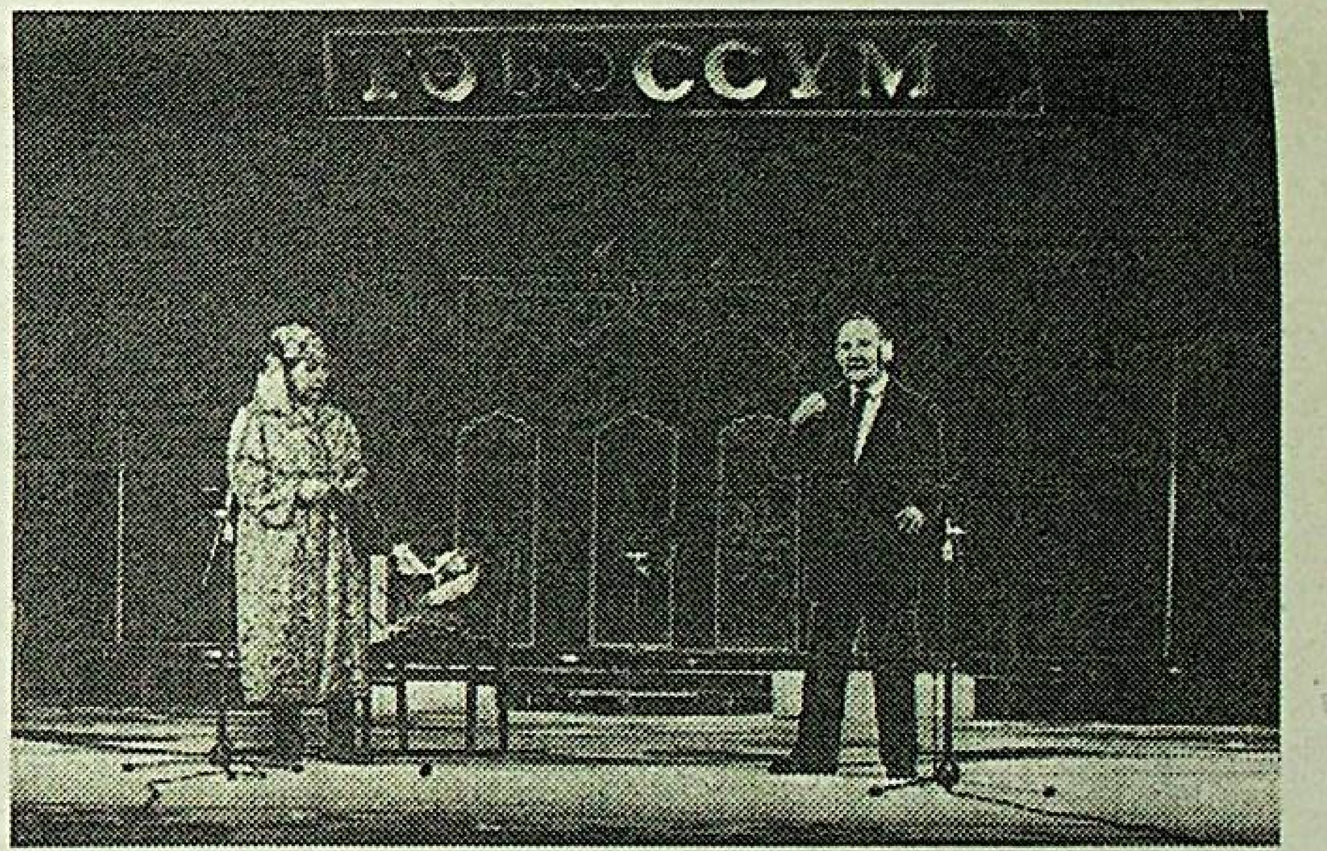

نى ھورمەتلەشنى بىلمەسلىكى، باش- قىلار بىلەن ھېسابلاشماي، پەقەت ئۆ- زىنىلا ئويلايدىغان [illegible] قىزنىڭ ئىل- لەتلىرى ئاچچىق كۈلكە ئاستىغا ئې- لىنغان. مۇئەللىپ ھادىسىلەر ھازىرقى ھا- ياتىمىزدا [illegible] ئۇچرىشىپ تۇر- غانلىقىنى، بۇ مىناتيۇرنى تاماشىبىن- لارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

«بايرام مۇبارەك، ئانىسى»، «بالىلار ھەزىلى»، «دوللىرى يوق، دوددىسى بار»، «كېلىن مۇبارەك» مىناتيۇ- رىلىرىمۇ كىشىلەر [illegible] خاراكتېرىدىكى ئاي- رىم كۆڭۈلسىز ھادىسىلەرنى ئادىدىي كۆلكە ئاستىغا ئالدى، ھاياتىمىزدىكى سەلبىي ھادىسىلەرنى تەنقىتلەيدۇ. [illegible] ھازىرقى ھاياتىمىزنىڭ تەلەپلىرىگە جا- ۋاپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى بىلەن پەرۋا قىلىدۇ.

ئەندى «رىۋايەت» ئانسامبلىنىڭ ناخشىچىلىرى ئابلەت ئىسلاموۋ، يارمۇ- ھەممەت كالاشىپۋلار، ئادىلجان سا- تتىۋ رەھبەرلىكىدىكى ئالمۇتا چايكو- ۋسكىي نامىدىكى مۇزىكا بىلىم يۇرتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ «راۋان» ئانسامبلە- نىڭ ياش مۇزىكانتلىرى، ناخشىچى ھۆررىيەت ساسىقوۋا ۋە ئۇسسۇلچى- لار ئوز سەنئىتى بىلەن تاماشىبىنلار- نى مەھلىيا قىلدى. ش.ئۇئاردىن كەل- گەن سەنئەتچى- تەلەبىلەر- گۈلبا- ھار تۇرسۇن «مودەنگۈل»، «بىر پە- يالە مەي»، ئايگۈل ھەسەن «ئالتۇن تاتايىمۇ» دېگەن ئۇيغۇر خەلق ناخ- شىلىرىنى، يۇلتۇز يەھيا «ئۇيغۇر قىزلىرى» دېگەن ئۇسسۇلنى ژۇقۇ- رى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلىپ، تاماشىبىنلارنىڭ كۆڭلىدىن چىقالىدى.

ئالتە ياشلىق زۇنۇنوۋى يۇسۇپو- ۋا ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى، يەتتە ياشلىق روكسانا زائىتوۋا «پو- لۇ» ئۇسسۇلىنى كىچىكلەرگە خاس بىر ئالاھىدىلىك ۋە ئەۋرىشىملىك بى-

لەن ئىجرا قىلغاندا زالدا گۈلدۈرلى- گەن ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى.

مارات زۇلياروۋ ئورۇنلىغان ئورى- گىنال ژانىر نومۇرلىرى: ئەينەك سۇ- نۇقلىرى ئۈستىدە سەكرەش، يېتىش، يالىڭاچ يېتىپ قوسىقىغا پىچاق ئې- تىش ۋە باشقا ئادەمنى ھەيران قال- دۇرىدىغان نومۇرلارمۇ تاماشىبىنلار- نىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى.

800 ئورۇنلۇقتىن ئوشۇق زالدا لىق ئولتارغان تاماشىبىنلار ئۈچ سا- ئاتقا يېقىن ۋاقىت خەلق تالانتلىرى- نىڭ ماھارىتىنى تاماشا قىلىپ، زور مەنىۋي ئوزۇق ئالدى. ئەلۋەتتە، ھەممىلا نومۇرلار يۇكسەك دەرىجىدە چىققان دەپ ئېيتىشقا بولمايدۇ، شۇن- داقلا بۇ ئاساسىي جەھەتتىن ھەۋەس- كار ئارتىستلارغا ئۇنداق ژۇقۇرى تە- لەپ قويۇشتىن بىز ژىراق. لېكىن بۇ «تەبەسسۇم» ھەزىل- ئويۇن كېچە- نىڭ تاماشىبىنلاردا ياخشى تەسىر قالدۇرغانلىقىدا شۇبھە يوق.

«تەبەسسۇم» ھەزىل- ئويۇن كې- چىنىڭ ستسېنارىيەسىنى دراماتۇرگ جامالدىن روزىيېۋ يازغان، ئىسلام ئە- مەلي ھەمكارلىقى فوندى- «ئەمەل» ئۇنىڭ سپونسورى بولغان.

يا. سابىتىي،

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

لەيلەت ئۇل- قەدر

قۇرئانىۋ كەرىمنىڭ 41- سۈرىسى- نىڭ 53- ئايىتىدە: «بىز يېقىندا ئىن- سانلارغا ئۆزىمىزنىڭ قۇدرىتىمىزگە دالالەت قىلىدىغان ھۇججەت- دەلىللە- رىمىزنى كائىنات كەڭلىكلىرىدە ۋە ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرىدە كۆرسىتىمىز. تاكى ئاللاھ كۆرسەتكەن يول يېگانە ھەقىقەت ئىكەنلىكى ئۇلارغا ئايان بولسۇن» دېيىلگەن. دۇنيادا ئاللا تائالانىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلىغۇچى ئا- لامەتلەر ھەقىقەتەنمۇ بەكمۇ كۆپ ۋە ھەتتا ھېساۋى يوق. بۈگۈنكى سۆھبە- تىمىز شۇ ئالامەتلەرنىڭ بىرسى «لەي- لەت ئۇل- قەدر» ھەققىدە.

لەيلەت ئۇل- قەدر- رامىزان ئې- مىنىڭ 27- كېچىسى. بۇ كەچ بىيىل مارت ئېينىڭ 21- كۈنىگە توغرا كې- لىدۇ. بۇ مۇراتىبە خىش كېچىنىڭ پە- زىلىتىگە قۇرئانىۋ كەرىمنىڭ قەدر سۈ- رىسىدە ناھايىتى ياخشى تەرىپ بېرىل- گەن بولۇپ، ئۇشبۇ سۈرىدە، قەدر كېچىسى مىڭ ئايدىن ھەم ئەۋزەل، دەپ خاراكتېرلىنىدۇ ۋە بۇ تۇندە ئال- لا ئۆز قۇدرىتىنى نامايىش قىلىدۇ، پەرىشتەلەر بىلەن بارلىق روھلار ئۇ- نىڭ بۇيرۇغىغا ھازىر تۇرىدۇ، دېيىل- گەن.

بىزگە ياخشى مەلۇمكى، ئىسلام ئەقىدىسى بويىچە لەيلەت ئۇل- قەدر كېچىسى پەيغەمبىرىمىزگە ۋە- ھىي نازىل بولغان. ئاللاتائالا ئوزى- نىڭ يەردىكى بۇ ئەلچىسىگە قۇرئانىۋ كەرىمنى ئوختۇرۇشقا ۋەھىي يوللاپ، تاكى 25 ژىل داۋامىدا ئۇنىڭ قالغان قىسىملىرىنى ئەۋەتكەن. شۇنىڭ ئۈ- چۈن قەدر كېچىسىنى مۇسۇلمانلار قۇرئان ئوقۇپ، ئۇخلىماي، ئويغاق ئوتكۈزۈشكە ھەرىكەت قىلىدۇ ۋە شۇ ئارقىلىق ئاللاغا بولغان ئىشەنچىنى كۈچەيتۈرۈپ بارىدۇ.

خەلق ئارىسىدا قەدر كېچىسىنى ئۇخلىماي، ئويغاق ئوتكۈزگەن ھەر بىر بەندىسىگە ئاللاتائالا نىيەت قىل- غان نەرسىسىنى بېرىدۇ، دېگەن ئى- شەنچە مەۋجۇت بولۇپ، ھەتتا شۇ- نىڭغا باغلىق ھەر خىل رىۋايەتلەرمۇ تارقالغان، يەنى قەدر كېچىسى ئىستە- گەن تىلەكلەر مەلۇم بىر ۋاقىتتا تە- سادىپەن ئەمەلگە ئېشىشى، ئەگەر ئاز- غىنا كۆزى ئىلىنىپ كەتسە، ھەركىم ئەشۇ ئەجايىپ پەيتنى قولدىن چىقى- رىپ قويۇشى مۇمكىنلىكى ئەكتىلىنى- دۇ.

لەيلەت ئۇل- قەدر كېچىسى ھەق- قىدە ئەبۇ رەيھان بېرۇنىي ھەم خېلە مۇكەممەل مەلۇماتلار بەرگەن: «قەدر كېچىسى» قايسى كېچە ئىكەنلىكى مەلۇم ئەمەس. (بەزىلەر): «ئۇنى- 17- ياكى 19- كېچىدىن ئىزدەڭ، چۈنكى بۇ ئىككى كېچە ئوتتۇرىسىدا بەدر ۋاقىەسى ۋە مەككىنى قولغا ئې- لىش يۈز بېرىپ، ياردەم ئۈچۈن پە- رىشتەلەر (جەننەتتىن) ئەۋەتىلگەن» دەيدۇ. بۇ توغرا بولۇشى مۇمكىن. سەۋەۋى، ئاللاتائالا: «شۇ (كېچە) رەببىلەرنىڭ ئىزمى بىلەن پەرىشتەلەر ۋە روھلار چۈشىدۇ، ھەممە ئىشلاردا تېچلىق بولىدۇ» دېگەن. بېرۇنىي ياز- غانلارغا قارىغاندا، قەدر كېچىسىنى ئېنىقلاشتا ئوتمۇشتىمۇ بەزى ئىختى- لاپلار بولغان ئېكەن. ئامما زامانلار ئوتۇشى بىلەن لەيلەت ئۇل- قەدر كېچىسى رامىزاننىڭ 27- كۈنى ئى- شانلىش كوپتىن بۇيان ئەنئەنە شەك- لىگە كىرىپ قالغان.

قۇرئانىۋ كەرىمنىڭ 13- سۈرىسى- نىڭ 28- ئايىتىدە: «بىز ئاللانىڭ بار- لىغىنى قانداق بىلىشىمىز مۇمكىن؟ بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال ئوزىمىزگە ۋە ئەتراپىمىزدىكى تەبەت ھادىسىلىرىگە زەڭ سېلىشىمىز، ئالەمدىكى جىمىكى گوزەللىكتىن، ئۇلۇغۋارلىقتىن ھەمدە مۇجىزىلەردىن ئىبرەت ئېلىشىمىز كې- رەك» دەپ ئېيتىلغىنىدەك 27- كېچە- سى ئۇخلىماي، ئويغاق بولۇپ، لەي- لەت ئۇل- قەدر كېچىسىنى كۈتىۋاا- ساق، ئاللانىڭ قۇدرىتىگە ۋە مەۋجۇت- لىغىغا ئىشەنچە ھاسىل قىلىمىز.

ھاكىم مۇھەممەت تەييارلىغان.

مەنىۋي قەدرىيەتلىرىمىز

قەبرلەرنى زىيارەت قىلىش

خەلقىمىزدە مەرھۇملارنىڭ قە- بىرلىرىنى زىيارەت قىلىش ھەققى- دە بىر بىرىدىن مەنالىق ئىبرەت- لىك ھېكمەتلىرى بار. غەم ۋە قاي- غۇ كۈچەيگەندە دەريا بويىغا، بەختىڭ ئېشىپ، زوقۇڭ ئېشىپ كەتسە، قەبرىستانغا زىيارەتكە بار دەيدۇ. يەنە ھەددىدىن زىيا- دە خۇرسەن بولغىنىڭدىمۇ، خاپا بولغىنىڭدىمۇ قەبرىستانغا بار، دەپ تەمسىل قىلىدۇ.

غەمكىن ئادەم دەريا بويىغا بارسا، ساپ ھاۋا، سۇنىڭ تەپتى بىلەن دىلدىكى غەملىرى ژۇيۇلىدۇ، بايلىغى ئېشىپ، باسار- تۇتارىنى بىلمەي قالغان بەندىسى قەبرىس- تاننى زىيارەت قىلسا، «ئادەمنىڭ ئاخىرقى ئەھۋالى شۇ» دەپ ھو- رىدىن چۈشىدۇ. ئوزىنى بىلمەي قالغىدەك مەنمەنلىكتىن چۈشۈپ مۇسۇلمانچىلىقنى ئەسلەپ قال- دۇ. قەلبىدە ئادىمىلىق تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ، ئوزىنى بېسىۋال- دۇ. نازۇك دىتلىق، پاك ھىسسىيات- لىق ئادەم نەزىرىدە قەبرلەردىن: «ھەي ئىنسان، فانى دۇنيانىڭ ئا- دامچى ئىشرەت- مەشەققەتلىرى- گە كوپ بېرىلىپ كەتمە، ئوزەڭ- نى بىلمەي قالارلىق دەرىجىگە يەت- مە. ھەممىسىنى ئادەملەر قاتارى مىيارىدا توتقۇن، بىزنىڭ ھالىمىز- غا قارا، كىم ئىدۇق، كىم بول- دۇق، «مەنمۇ ئىدىم سېنىڭدەك، سەنمۇ بولارسەن مېنىڭدەك» دې- گەندەك، ھەممە بىر ئۈچۈم توپىغا ئايلىنىدۇ. ئەگەر ئادىمىي بولاي دېسەڭ، تىرىكلىك پەيتىدە كوزۇڭ- نى كاتتا ئېچىپ، ئەقىل بىلەن ئىد- رەك قىلىپ ياخشىلىقنى، مۇسۇل- مانچىلىقنى ۋە ئومۇرۇڭنىڭ ئا- خىرىنى ئويلا!» دېگەن سادا كېلى- ۋاتقاندەك بولىدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ، زىيادە خۇرسەن ئادەممۇ، غەمدە دىلى ئاغرىق ئا- دەممۇ قەبرىستاننى كىزىپ چىقى- سا، دۇنيانىڭ ئېمىلىكىنى چۈشى- نىپ، تەكەببۇرلۇقتىن چۈشىدۇ، غەملىرىدىن بىر ئاز بولسىمۇ قۇ- تىلىدۇ. مۇشۇ يورۇق ئالەمدە ئاللا بەرگەن تىرىكلىك نېمەتلىرى- دىن ھالال ئەمگەك بىلەن مەشەق- قەت تارتىپ بولسىمۇ بەھرە ئې- لىپ ژۇرگىنىدىن شۇكۇر قىلىدۇ.

شېئىرىيەت شەيدالىرى

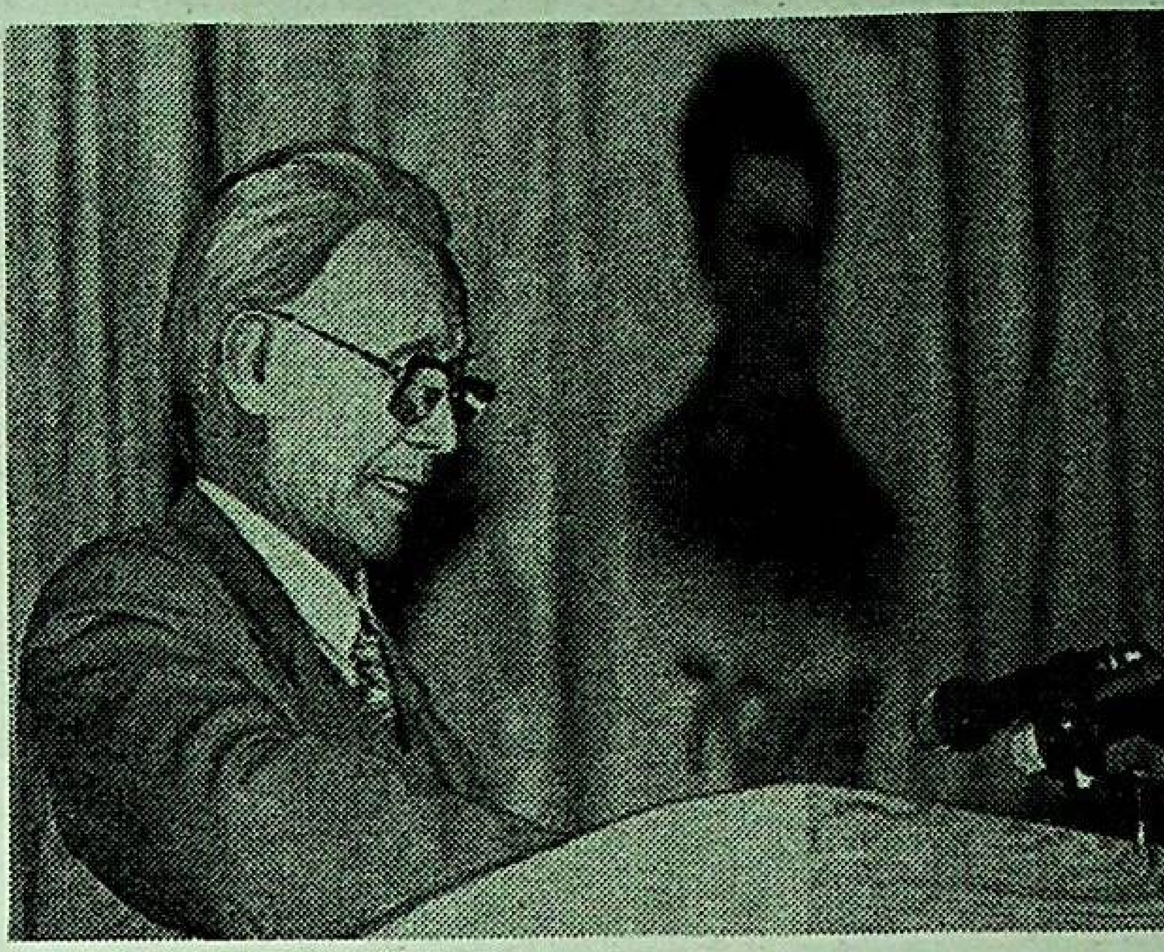

1930 ــ يىلى غۇلجا شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن ئابدۇخالىق سەپىرىي شېئىرىيەتكە 50 ــ يىللاردا كىرىپ كەلگەن بولۇپ، «ئالغا»، «ئىلى گېزىتى» ۋە «شىنجاڭ گېزىتى» سەھىپىلىرىدە شېئىرلىرى بېسىلغان. شائىرنىڭ شېئىرىيەتكە دېگەن قايناق مۇھەببىتى ھەرگىز سوۋۇغىنى يوق. شۇڭلاشقىمۇ، بۈگۈنكى كۈندە قەلەمنى قولىدىن چۈشەرمەي، ياخشى ــ ياخشى شېئىرلارنى يېزىپ گېزىتخانلارنىڭ ھۆرمىتىگە بولەنمەكتە.

يېقىندا «بىز ۋە يىللار» دېگەن ئۇمۇمىي شېئىرىي تويلامدا ئا. سەپىرىينىڭ «ئۈمىت ئۇچقۇنلىرى» نامى بىلەن بىر تۈركۈم شېئىرلىرى يورۇق كوردى.

بىز بۈگۈن موھتەرەم گېزىتخانلارغا شائىرنىڭ بىر توپ غەزەللىرىنى تەغدىم قىلدۇق.

ئابدۇخالىق سەپىرىي

غەزەللەر

ئالدىدا

ئانا سۈتىن ئاقلا ئوغۇل دىلدا ئىمان ئالدىدا،
ئارىڭغا داغ چۈشەرمە تەندە ئەزىزجان ئالدىدا.
توققۇزى تەل ئوتمەس ھېچ كىم، ئون گۈلى تەك ئېچىلماس،
ئۇزەڭنى شات كورسەتمە سەن كوڭلى ۋەيران ئالدىدا.
زەڭ قويۇپ ھەر كىمگە باق، ھەر سوزىگە ياققىن قۇلاق،
نورۇنسىز قاھ ــ قاھلىما كوزلىرى گىريان ئالدىدا.
گەر ئۇزەڭ مەردانىسەن ئەجداتلار يولىنى تۇتقان،
قېنىڭ قېچىپ غالىلدىما دار ۋە زىندان ئالدىدا.
بولالىساڭ ئەل چاكىرى گوھەر سانا ئۇزەڭنى،
گوھەرسەن، خار قىلالماس ئەل سېنى مارجان ئالدىدا.
پەخەس بول ئۇ ھاماقەتتىن، ئايرىلما ساداقەتتىن،
شەپقىتىڭدىن شەربەت ياغسۇن، مەردۇ ــ مەردان ئالدىدا.
بىلىمدىن گۈل ئېچىلغان دىل بېغىڭنى نامايىش قىل،
قامىتىڭ تاغ كورۇنسۇن ئۇ تەلۋە ــ نادان ئالدىدا.
ئەي سەپىرىي، غەزىلىڭدىن ئەجايىپ گۈلدەستە تىز،
ياڭرىسۇن ھۆرلۈك ساداسى ئەھلى جاھان ئالدىدا.

يول قويماس

ئىنتىلىپ تۇرسا يۈرىكىم ھەر دەمدە ئادالەتكە،
مەن نېچۈك تۇتقۇن بولاي، باشنى ئېگىپ قاباھەتكە!
كوڭۈلنى يومشاق تۇتۇپ، ھە، ئازمىدى تارتقان زىيان،
كوڭۈلنى ئۆزگەرتمەيمىز بويسۇنۇپ قانائەتكە.
تارىختا داڭقى كەتكەن قەھرىمان ئەل نەسلى بىز،
جان باقار بولۇش نېچۈن بېرىلىپ تاپاۋەتكە ...
ھەققى يوق بۇرمىلاشقا تارىخنى ساختا قىلىپ،
كېزەر ئۇ بار جاھاننى باقماي ھەرگىز ئىجازەتكە.
تۇۋلايمىز پۈتكۈل جاھانغا ھۆرلۈكنىڭ مۇنبىرىدىن،
ھەقىقەت غالىپ ھامان، زاۋال ھەمرا جاھالەتكە.
سەپىرىي دەيدۇ شۇڭا، ئەي كۈرەشچان ئەۋلادىمىز،
يول قويمىغىن ئەندى ئەسلا ساتقۇنلۇق خىيانەتكە.

مۇقام

ئۇيغۇرۇم تارىخىدا ئوچمەس ئىز بوپ قالغان مۇقام،
سەنئەتنىڭ غەزىنىسگە پۈتمەس كۈي سالغان مۇقام.
قانچە شاھلار سۇرسە دەۋران سەلتەنەتكە مەست بولۇپ،
كوزلىرى ياش دەرتمەنلەرنىڭ دەردىگە دەرمان مۇقام.
قۇرسا شاھ، سۇلتانلار چار باغىنىڭ ئىچىدە سەيلى،
ئەلنىڭ سۇنۇق كوڭلى ئۇچۇن چولدە باغ ــ بوستان مۇقام.
ئەقلىدىن ئازسا ئۇ شاھلار سەلتەنەتلىك تەخت ئۇچۇن،
ھەقىقەتتىن نامراتلارنىڭ ئىستىكىن ئاپقان مۇقام.
ئەمىرلەر ئەمرىدىن كەلسە مەزلۇملارغا مەھكۇملۇق،
كوڭلىگە چاقماق يېقىپ، ئەل كوزىنى ئاچقان مۇقام.
زۇلقۇنۇپ ئوركەش كەبى قىرغاققا ئۇرۇپ كوكسىنى،
بىر ئەزىم دەريا بولۇپ ئەۋلات سىرى ئاققان مۇقام.
تارىخنىڭ «مىڭ ئوي» بىلەن ياندىش بولۇپ ياشاپ كېلەر،
ئاڭلىسام قانچە يەنە شۇنچە يېڭى داستان مۇقام.
ئامانىسا، كارۇشاڭ، روزى، تۇداخۇن ئەلنەغمىلەر
ئەۋلاتقا ئۇمۇت بېغىشلاپ ياڭراتقان جانان مۇقام.
سەپىرىي، ياڭرات غەزەل ئولمەس مۇقاملار شەنىگە،
چۈنكى ئەۋلات قەلبىگە مەڭگۈگە ئوت ياققان مۇقام.

ئەۋلات بىلەن

كېلىمىز كۈرەش قىلىپ قايناپ ــ پىشىپ ھايات بىلەن،
ھەر قەدەمنى ھېساپلاپ مىنۇت بىلەن سائات بىلەن.
دەۋرىنىڭ چاقىن ېېقىرتىپ، كوزلەپ ھۆر ئىستىقبالنى،
كەلدى پەيت پەرۋاز قىلىش تالماس جۈپ قانات بىلەن.
بىز ئۇلۇق سەپەرلەرنىڭ چارچىماس كارۋانلىرى،
تاشلايمىز دادىل قەدەم غۇرۇرلىنىپ ئەجدات بىلەن.
كۈرەشچان ئەجداتلىرىمىز قۇدرىتى بارغۇ بىزدە،
يۈرىمىز قاچانغىچە چارىسىز ۋاي ــ دات بىلەن.
مىڭ يىللاپ ئولمەيدىغان تارىخنىڭ ۋارىسى بىز
توختىماس ئىشلىرىمىز داۋام قىلار ئەۋلات بىلەن.

كەلسە

سويگۈ سىغماس ۋۇجۇدۇمغا يارۇ ــ جانانىم كەلسە،
تا بىر ئومۇر پەرۋانىمەن ئوتى گۈلخانىم كەلسە.
سېغىنىشنىڭ چېكى بارمۇ يارغا ئىنتىزار پەيتلەر،
شاتلىقتىن ئۇرار يۈرىكىم كوزى چولپانىم كەلسە.
تاڭ ساباسى يەلپۈگەندەك مەجنۇن تالنىڭ شېخىنى،
ھوزۇر بېرىپ ھاياتىمغا چېچى بوستانىم كەلسە.
مەيلى تۈن، مەيلى كۈندۈز، مەيلى قىش ــ تومۇز يازمۇ،
ئوتەر ئېدى كۈنلەر خوشال چىن مېھرىۋانىم كەلسە.
ئۈگدىمەستىن ئەزىز دوستلار دادىل بېسىپ قەدەمنى،
چاچاي ھۆرلۈك چاچقۇسىنى سويگۈ سۇلتانىم كەلسە.
يېتەر ئەندى جۇدالىقنىڭ ئوتتا كويسۇن پەردىسى،
تۇتاي ۋىسال جامىدا مەي، ئول نۇرغا كانىم كەلسە.

شاتگۈلۈم

«كونېنلون مېھمانخانىسىدا» ئوتكۈزۈلىدىغان كىيىم مودىسى، كورسىتىش پائالىيىتىگە «ئۇيغۇر كىنوچىلىقىنىڭ چولپىنى»، ئاتاق ــ لىق ئارتىست، 27 ياشلىق شاتگۈلمۇ رىياسەتچىلىك قىلغۇچىلار ــ نىڭ بىرى ئېدى.

دادىسى ئويدىن چىققىچە ئالدىراپ ماشىنىغا ئولتۇرىشى بىلەن تەڭلا دەھشەتلىك پارتلاش يۈز بەردى. شاتگۈل بولسا، پۈت ــ قۇ ــ لى ئۈزۈلگەن ھالدا ماشىنىدىن بەش مېتىرچە نېرىغا قاڭقىپ چۈشتى ...

سۇ ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، ئۆزىنىڭ خىزمەت ھوقۇقىنى قەتئىي ۋە دادىل بېجىرىدىغان ھەقىقەتچى ئۇيغۇر مۇنۇپقا ئۇيۇش ــ تۇرۇلغان سۇيىقەستىنىڭ ئەتىجىسى قىزى شاتگۈلنىڭ پاجەلىك ۋا ــ پاتى بىلەن ئاياقلاشتى ...

«شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنىلىدىن.

ئاڭلىدىم ھالىڭنى قاي كۈن ئاقتى زارىم شاتگۈلۈم،
سانچىلىپ تەنگە تىكەن قالمىدى ھالىم، شاتگۈلۈم.
مۇسىبەت قايغۇسى باستى ئاتا ــ ئانا، خەلقىڭنى،
ئەجەلگە ئارا تۇرۇشقا يوق ئامالىم، شاتگۈلۈم.
قاپلىغاندا شوم خەۋەر تەڭرى تېغى ئېتىكىنى،
ئاقتى غەمكىن ئەل يېشىدەك ئىلى، تارىم، شاتگۈلۈم.
چاقنىدىڭ چولپان كەبى، چاقنايسەن ھەم ئوچمەس بولۇپ،
سەنئىتىمىز بېغىدا سەن ئېپتىخارىم، شاتگۈلۈم.
قىلدى كىم جېنىڭغا قەست ئۇ ئاخىرى تاپقاي زاۋال،
بېجىرىم سەن داغ تەگمىگەن نومۇس ــ ئارىم، شاتگۈلۈم،
يازدىكىن كىم پېشانىغا تارتىشقا يات زۇلمىنى،
ياقىسىدىن ئالار جەزمەن قىساس ــ زارىم، شاتگۈلۈم.
ئىجادىڭ ــ سەنئەت يولۇڭ ھېچ كەتمەس ئەل ھاياتىدىن،
ياد ئېتىپ ئاخشام بىلەن چالدىم دۇتارىم، شاتگۈلۈم.

قېرىنداشلىق رىشتىلىرى

ئۇنتۇلمايسەن

كوز ئېچىپ سېنىڭ قوينۇڭدا ئوستۇق،
دەيمىز شۇڭا بىز، ئانا يۇرتىمىز.
ئۇنتۇلمايسەن ھېچ قانداق ۋاقىتتا،
توكۇلگەن ساڭا كىندىك قېنىمىز.

قىزارغان تۇپراق چىلان رەڭگىدە،
ئەجداتلارنىڭ ئۇ توككەن قان ــ تەرى.
سەن ئۇچۇن ۋەتەن جانلارنى پىدا
قىلغان ئوغۇل ــ قىز مەرت ــ مەردانلىرى.

ئالتۇن ھەرىپتە تارىخ بېتىگە،
يېزىلغان مەڭگۈ نام ــ نىشانىمىز.
يات ــ كەلگۈندىلەر سەپ ــ سەتا توقۇپ،
دەيدۇ ئوزىچە سېنى پارچىمىز.

ئالغۇسى ھېساپ تارىخ يات ــ يېقىن،
گۈللەپ ياشنايسەن ئانا يۇرتىمىز.
ئۇنتۇلمايسەن ئەي مۇقەددەس ئانا،
قۇتقۇزۇش سېنى ۋىجدان بۇرچىمىز.

تۇرسۇن ئەمىن قەشقەرىي.

جىلدە، سەئۇدىيە ئەرەبىستانى.

ئېرنىست ئىسلام

يېڭى شېئىرلار

ۋەتەن دەيمەن

ۋەتەن دەيمەن،
بەخىت كورۇپ
غېمىن يەيمەن،
قان تامغان تۇپىسىنى سويەي دەيمەن.
تاغ ــ جىرا، سايلىرىدا قانات قېقىپ،
گۈلخان بولۇپ، يالقۇندەك كويەي دەيمەن.

ۋەتەندۇر ياشاش ئۇچۇن ھايات نۇرى،
ۋەتەنسىز بولماس ئۇنىڭ شوخ بولبۇلى.
ۋەتەندۇر ــ دەريا،
بوستان،
باغ ــ ئېتىزى،
ۋەتەندۇر ــ ھەر ئادەمنىڭ باسقان ئىزى،
شۇ ۋەتەن نامى نورتەر يۈرىكىمنى،

ئىشقچۇ ــ لاۋۇلدىتار كوكرىكىمنى.
شۇ ۋەتەن مەدەت بېرەر سەپەرلەردە
ئايانلاپ ۋۇجۇدۇمدىن كويگىنىمنى.
ۋەتەنسىز كورگەن ئومۇر ــ قۇرىغان دەرەخ،

ۋەتەنگە تەشنا بولغان ھەر بىر ئەر ــ ھەق.
ۋەتەن دەيمەن، ئومرۇمنى بېرەي دەيمەن،
جاپاغا، قىيىنلىشقا توزەي دەيمەن.
ئىلاھىم ئېسىپ قىلسا يورۇق كۈنگە،
بەختىيار ئۇيغۇرۇمنى كورەي دەيمەن.

ئانا يۇرتۇم كەتمەن

زېرىكىپ كەلمىدىمغۇ بۈگۈن ساڭا،
سېغىنىپ، تەشنالىقتا كەلدىم مانا.
شوخ، زۇگرەپ ــ قىيغىتقان كوچىلاردا،
بىر مەھەل يۈرسەم ھازىر بەخىت ماڭا.

قۇچاق ئېچىپ كورۇشمەن ئانام بىلەن،
قېرى ــ ياش، تەڭتۇش قاياش دوستلار بىلەن.
ئوتمۇشكە نەزەر تاشلاپ سىردىشىپ ھەم،
دىدارلاشتىم يۈرىكى چوغ ــ ئوتلار بىلەن.

كەتمىنىم، ئانا يۇرتۇم، مېھرىڭ ئۇلۇق،
بولەكچە يارىتىمەن ئەيلەپ قۇللۇق.
ھەر تېشىڭ، ئۇچۇم توپاڭ گوھەر ئوخشاش،
يۇرتداشلار، قېرىنداشلار ماڭا سىرداش.

سۇيىگىدە ھوزۇرلىنىپ چومۇلگەنمەن،
ھەر يازدا گۈللىرىڭگە كومۇلگەنمەن.
بەختىمنى تەڭ بولۇشۇپ، قاھ ــ قاھ كۈلۈپ،
تاغلىرىڭ چوققىسىغا ئورلىگەنمەن.

ماختانسام، ماختانغىدەك يۇرتۇم ــ كەتمەن،
ئاخشامغا ئاھاڭ بولغان غەزنەم ــ كەتمەن.
ئەجداتلار روھى سەندە كېزەر ھامان،
شائىرلار مەدھىيلىگەن غەزەل ــ كەتمەن.

ئابدۇقادىر يۇنۇس

ئانا يۇرت- ئالتۇن ديار

زۇمرەت

بېرىللىي ئېلېمېنتىنىڭ خىمىيەۋى بەلگۈسى «ۋې»، ئاتوم رەت نومۇرى 4، ئاتوم ئېغىرلىقى 9.013 بولۇپ، بۇ 1797- يىلى فرانسىيە خىمىگى ۋۆكىلىن تەرىپىدىن كەشىپ قىلىنغان. بېرىللىي دېگەن نام گرېكچە بېرىللىي دەپ ئاتالغان مېتاللۇئىد مېنېرالنىڭ نامى بىلەن قوبۇل قىلىنغان. ھازىرغىچە مەلۇم بولغان تەركىۋىدە بېرىللىي ئېلېمېنتى بولغان مېنېراللار 50 خىلدىن ئاشىدۇ. بېرىللىي ئېلېمېنتى ئاساسەن بېرىللىي مېنېرالدىن تاۋلاپ ئېلىنىدۇ. بېرىللىي مېنېرالى ئۆزىگە خاس يېشىل رەڭلەر ياكى ھاۋا رەڭدە ئۇچرايدۇ. ئەينەكتەك پارقىرايدۇ. سۈزۈك ئەمەس، كرىستالى ئالتە ياقلىق پىرىزما شەكلىدە بولىدۇ.

بېرىللىي مېنېرالنىڭ يېشىل، سۈزۈك رەڭدىكى سۈپىتى ساپ كەلگەن تۈرىگە زۇمرەت دېيىلىدۇ. دۇنيادا رەڭگى تەكشى كەلگەن، ئارىلاشمىلىرى ئاز، ناھايىتى سۈزۈك كەلگەن زۇمرەتلەر ئاز ئۇچرايدۇ. بۇنىڭ باھاسى بىرىلىيانتنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ. زۇمرەت بەزىدە ناھايىتى چوڭ ھالەتتىمۇ ئۇچرايدۇ.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان خەلقئارا بازاردا زۇمرەتنىڭ باھاسى ھەر يىلى 30 پىروتسېنت ئۆرلىمەكتە. ھازىرقى خەلقئارا بازاردا ئۇنىڭ كاراتى (بىر كارات 0.2 گرام) 100 ئامېرىكا دوللىرىغا تەڭ. چوڭ دانلىق، ئەلا سۈپەتلىك بولغانلىرىنىڭ ھەر بىر كاراتى بىر قانچە ئون مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا توغرا كېلىدۇ. ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا ئېغىرلىقى 18 كارات كېلىدىغان بىر جۈپ زۇمرەت ھالقىنىڭ قىممىتى 520مىڭ ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدە بولىدۇ.

كولومبىيە دۇنيا بويىچە زۇمرەت ئېكسپورت قىلىدىغان دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولۇپ، يىللىق ئېكسپورت قىممىتى 100 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا يېتىدۇ.

بېرىللىي يېنىك ھەم قاتتىق بولۇپلا قالماستىن يەنە ئۇنىڭ ئېلاستىكلىقىمۇ ۋە قۇۋۋىتى ئۈستۈن تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئىسسىقلىق ئۆتكۈزۈشچانلىقىمۇ بارلىق مېتاللارنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئىسسىقلىق سىغىمچانلىقى ماگنىيدىن بىر ھەسسە، ئاليۇمىندىن ئىككى ھەسسە ئۈستۈن تۇرىدۇ.

ئېرىش ئۆتكىسى 1200 گرادۇس بولۇپ، ماگنىيدىن 630، ئاليۇمىندىن 620 يۇقىرى تۇرىدۇ. ئۇ يەنە ئىسسىقلىقتىن كېڭىيىشكە لايىقلىشىش، ئىسسىقلىقنى سۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. شۇڭا بېرىللىي مېتاللىنى ئالەم كېمىسىگە ئىشلەتكەندە ئالەم كېمىسىنىڭ ئېرىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ.

بېرىللىي يېنىك بولغانلىقى ئۈچۈن ئالەم كېمىسى، راكېتا، باشقۇرۇلىدىغان بومبا، سۈنئىي ھەمراھ، ئالەم ئايروپىلانىنىڭ ئېغىرلىقىنى تۆۋەنلەتكىلى بولىدۇ. ئەگەر بىر سۈنئىي ھەمراھنىڭ ئېغىرلىقىنى بىر كىلوگرام كېمەيتكىلى بولسا، يېقىلغۇ ماتېرىياللار ۋە باشقا ماتېرىياللار خىراجىتىدىن 22 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى تېجەپ قالغىلى بولىدۇ.

بىر ھاۋارايى ھەمراھ يۇلتۇزىنى قويۇپ بېرىش ئۈچۈن 10 مىليون ئامېرىكا دوللىرى سەرىپ قىلىنىدۇ. بۇ ئوربىتىدا 180 كۈنلا ئايلىنالايدۇ. ئەگەر بۇنى ياساش جەريانىدا 31.8 كىلوگرام بېرىللىي ئىشلىتىلسە، ھەمراھ يۇلتۇز ئوربىتىدا 90 كۈن ئارتۇق ئايلىنالايدۇ، بۇ يېرىم سۈنئىي ھەمراھنىڭ قىممىتىگە تەڭ. بۇنىڭ بىلەن 10 مىليون ئامېرىكا دوللىرى تېجەپ قالغىلى بولىدۇ ...

بېرىللىي مېنېرالى دۇنيا بويىچە تونۇلغان ئاز ئۇچرايدىغان مېنېرالدىندۇر. ئۇنىڭ ھەر قايسى ئەللەردىكى زاپىسى ناھايىتى ئاز، لېكىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز بۇنىڭغا ئىنتايىن باي. رايونىمىزدىكى تاغ تىزمىلىرىنىڭ ھەممىسىدىن بېرىللىي مېنېرالى چىقىدۇ. ئالتاي تاغلىرىدا بۇنىڭدىن 50 يىل بۇرۇن بېرىللىي قېزىلىشقا باشلىغان. رايونىمىزدىن ھازىرغىچە تېپىلغان بېرىللىي كرىستالىنىڭ ئېغىرلىقى 60 توننا بولۇپ، بۇ دۇنيا بويىچە ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ. 1980- يىلى دۇنيادىكى دۆلەتلەردە (ئامېرىكا بىلەن خىتايدىن باشقا) بېرىللىي مېتاللى 120 تونناغا يەتكەن، بېرىللىي پېگماتىت رۇدا ئۇيۇملىرى ئارىسىدىن كۆپ چىقىدۇ. پېگماتىت ئاقۇچ رەڭلىك، يىرىك دانلىق، ئۆزىگە خاس تۈزۈلۈشتىكى يەر تومۇرى شەكلىدە پەيدا بولىدىغان چوڭقۇرلۇق تاغ جىنسى بۇنىڭ مېنېرال تەركىۋى ناھايىتى مۇرەككەپ بولۇپ، ئۇنىڭدىن لىتىي، بېرىللىي، سېزىي، رۇبىدىي، نىئوبىي، تانتال ۋە ئاز مىقداردا قەلەيلەرنىمۇ تاۋلاپ چىقىرىۋالغىلى بولىدۇ. شۇڭا پېگماتىت رۇدا ئۇيۇملىرىنىڭ ئىختىسادىي قىممىتى ناھايىتى يۇقىرى تۇرىدۇ. ئالتاي رايونىدا ئاز ئۇچرايدىغان مېتاللىق پېگماتىت كانلار ناھايىتى كەڭ تارقالغان. رايونىمىزدا 1700دەك پېگماتىت رۇدا تومۇرلىرى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە يالغۇز كوكتوقايدىلا 30 رۇدا ئۇيۇمى بار. بۇ مەملىكىتىمىزدىلا ئەمەس بەلكى دۇنيا مىقياسىدىمۇ ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ. 1958- يىلغىچە بولغان مەلۇماتقا قارىغاندا مەملىكەت بويىچە 178 ئورۇندا بېرىللىي بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە رايونىمىزدا 44 ئورۇنغا تارقالغان.

سىسەمىلىك سۇ ئامبىرىدىن چىققان مەدەنىي يادىكارلىقلار ئىچىدىن خىرىزو بېرىللىي (مۇشۇك كوزلۇك تاش) تېپىلغان، يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى مىنېرالوگىيىنىڭ تەتقىقاتىغا ئاساسلانغاندا بۇرۇن ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان مۇشۇك كوزلۇك تاشنىڭ (مىنېرالوگىيىدىكى نامى خىرىزو بېرىللىي) شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن ئاپىرىلغانلىقى ئىنىقلانغان.

ھازىر خەلقئارا ئۈنچە-مارجانلار سورىسىدا مۇشۇك كوزلۇك تاشتىن ئىشلەنگەن زىننەت بۇيۇملىرى ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ. مۇشۇك كوزلۇك تاش دېگەن چۈشەنچە دائىرىسى جەھەتتىن كېڭىيىپ مۇشۇك كوزىدەك ئۈنۈم بېرەلەيدىغان مىنېرال ۋە تاغ جىنسلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھۈنەر، نەپىس سەنئىتىدە ئىشلەنگەن مۇشۇك كوزلۇك تېشى ئىچىدە ئاكۋامارىن-مۇشۇك كوزلۇك تېشى ئالاھىدە ئورۇننى تۇتىدۇ.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز خىرىزو بېرىللىي زۇمرەت، رەڭلىك تورمالىن، سۈزۈك دالاشپاقى ئاندالوزىت، ئېسىل ئوپال، ئېسىل زەيتۇن تېشى، دىيوپسىت، ترېمولىت، ئاكتىنولىت ۋە ئاپاتىت قاتارلىق كان مەھسۇلاتلىرىغا ناھايىتى باي، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىدىن مۇشۇك كوزىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئېسىل بۇيۇملارغا ئىشلەتكىلى بولىدۇ. شۇنداقلا يولۋاس كوزلۇك تاش، بۈركۈت كوزلۇك تاش قاتارلىقلارنى ئىشلەتكىلى بولىدۇ. بۇلار رايونىمىزدىكى مەشھۇر ئېسىل تاشلاردىندۇر.

گېئولوگىيە خادىملىرى يېقىندا ئالتاي تاغلىرىدىن موشۇك كوزلۇك ئاكۋامارىن بىلەن سېرىنكۆل رەڭلىك ئېسىل، قىممەتلىك قاشتېشىنى تاپتى. بۇ مەملىكەت بويىچە 1-قېتىم تېپىلغان يېڭى سورت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

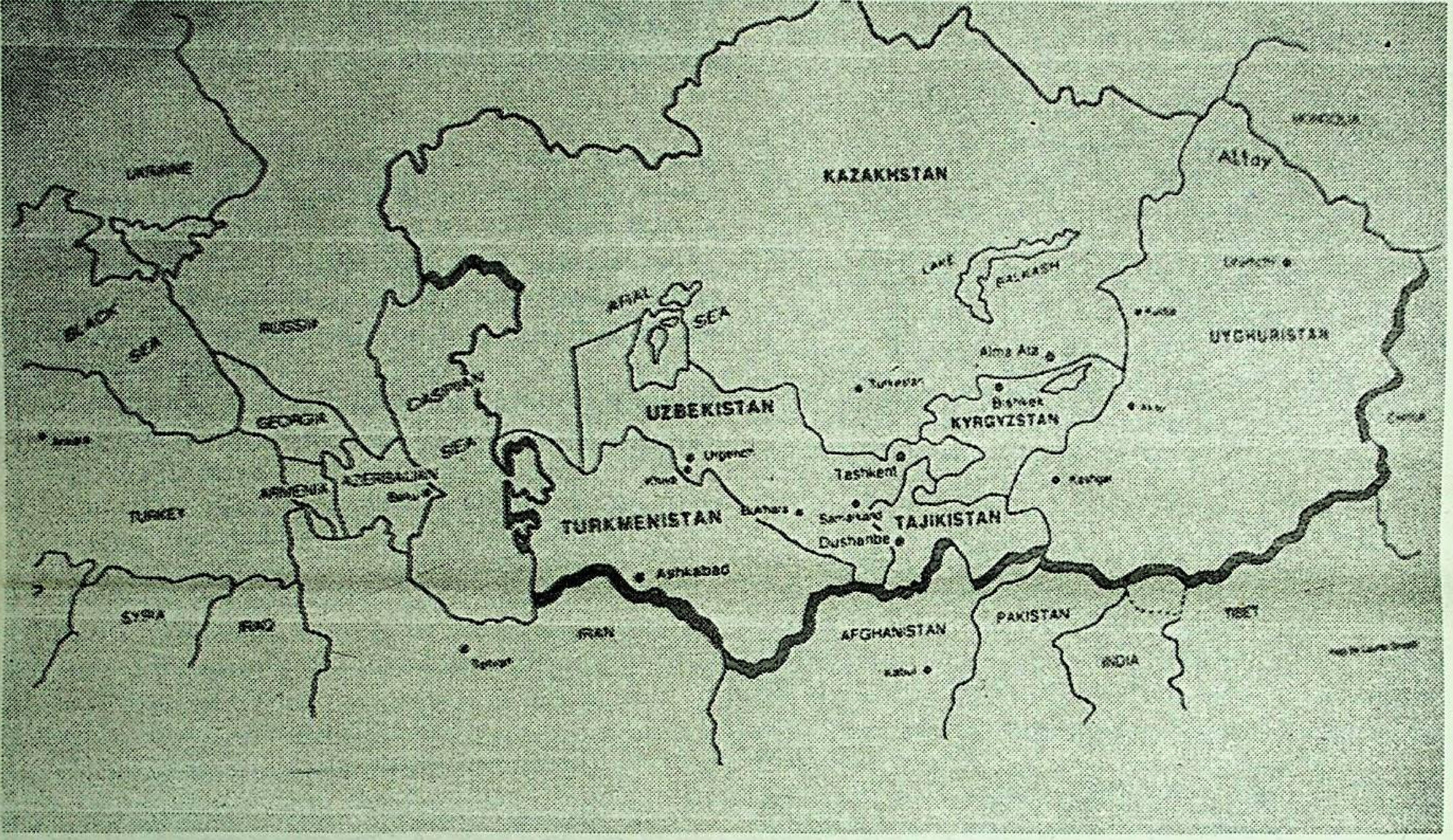

مۇقەددەس ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ نامىنى ئۆز پېتى ئۇيغۇرستان دېسەكمۇ، دۇنيا تونۇيدىغان ئوخشايدۇ... ئامېرىكىدا ئىشلەنگەن، «ئازاتلىق» رادىئوستانسىيەسى ئەۋەتكەن مەزكۇر خەرىتە سۆزۈمىزگە ياخشى دەلىل-ئىسپات بولسا كېرەك. ئۇنىڭدا ۋەتىنىمىزنىڭ نامى ئۇيغۇرستان دەپ يېزىلغان!

كان بايلىقلىرى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ كان- بايلىقلىرى ھاسىل بولۇشىدا يەر تارىخىدىكى ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر-كۆپ قېتىملىق ماگما پائالىيەتلىرى، جىددىي تەسىر كۆرسەتكەن. بۇ ئىچكى رۇدا ئۇيۇملىرىنىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن پايدىلىق شارائىتلار بارلىققا كەلتۈرگەن. نەتىجىدە ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ماگمىدا بىر قانچە قېتىملاپ بولۇنۇش، بولۇپمۇ كرىستاللىق بولۇنۇشلىرى روشەن بولۇپ، ئۇنىڭدا ماگما رۇدا ئۇيۇملىرى بىلەن پېگماتىت رۇدا ئۇيۇملىرى يېتىلىپلا قالماستىن؛ يەنە سىكارن رۇدا ئۇيۇملىرى بىلەن ئىسسىق ئېرىتمىلىق رۇدا ئۇيۇملىرىمۇ ئىنتايىن ياخشى يېتىلگەن. مەلۇماتلاردىن قارىغاندا رايونىمىزدىكى ماگما پائالىيەتلىرىنىڭ ئەڭ ئومۇملاشقان مەزگىلى پالېئوزوي ئېراسىدا يۈز بەرگەن گېرتىن ھەرىكىتى مەزگىلى بولۇپ، بۇ رايونىمىزدىكى 90 پىروتسېنتتىن ئارتۇق كانلار (ئىچكى كانلار)نىڭ ھاسىل بولغان مەزگىلىدۇر.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز گېئولوگىيەلىك شارائىتلىرىنىڭ مۇرەككەپ بولۇشى، ئۇنىڭدا رۇدا ئۇيۇملىرى ھاسىل بولۇشىنىڭ ئەتراپلىق بولۇشىنى، كان بايلىق مەنبەلىرىنىڭ خىلمۇ-خىل بولۇشىنى بەلگۈلىگەن، شۇڭا رايونىمىزنى «مۇھىم كان رايونى»، «گېئولوگىيەلىك مۇزېي»، ئېمىنى ئىزدىسە، شۇنى تاپقىلى بولىدىغان «سەكسەنخالتا» دەپ ئوخشاتساق ئانچە مۇبالىغە قىلغان بولمايمىز...

ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن 118 خىل كان مەھسۇلاتى تېپىلغان بولۇپ، بۇلار، 4000دىن كۆپ ئورۇنغا تارقالغان. رۇدا مەھسۇلاتلىرى ئىنسانلارنىڭ قىممەتلىك ئىجتىمائىي بايلىقى، خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشىنىڭ ماددىي ئاساسى. شۇڭا ئۇلنى توغرا باھالاش، كان مەھسۇلات مەنبە بايلىقلىرىدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىش، مۇۋاپىق ئېچىش خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە، سانائەتتە پايدىلىنىدىغان كان مەھسۇلاتلىرىنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، تۆۋەندە تۈرلەر بويىچە توختىلىمىز.

(داۋامى بار)

تەشەككۇرنامە

تەشەككۇرنامە

ۋەتەن، مىللەت مەنپىيتى يولدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قىلغان ئەتانە ئۈچۈن تۆۋەندە ئىسمى شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن تەشەككۇر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

* * *

ئالىم كامالوۋ 1000سوم
ئىمام ئىبراھىموۋ 500سوم
مېجىت ئىمىنوۋ 500سوم
ئەزىز ئايۇپوۋ 400سوم
يەھيا تايىربې 200سوم
خالىت توختىيېۋ 200سوم
سېپىتجان شەرىپوۋ 100سوم
غوپۇر نىيازخوجايېۋ 100سوم
ئاۋاكرى شەرىپوۋ 100سوم
ماھمۇد ئەكرەم 100سوم
كامال ئاسىموۋ 200سوم

جەمئىي 3400سوم.

مەشرەپ بېگى ئەزىز ئايۇپوۋ ژىققان.

مېجىت يۇسۇپوۋ (مەشرەپ بېگى) 100سوم
ئابباس نومەروۋ 100سوم
ئامانتاي 100سوم
سۇلتان 100سوم
ئابلىز 100 سوم
ئابدۇرېشىت 100سوم
نىياز 100سوم
ئەخمەت 100سوم
ئەلى 100سوم
ئابدۇكېرىم 100سوم
ئابدۇرەخىم 100سوم
ئەزىمجان 100سوم
جامالدىن 100سوم.

جەمئىي 1300 سوم.

ئابباس نومەروۋ ژىققان.

* * *

ئاسىپجان نومەروۋ (مەشرەپ بېگى) 100سوم
دىلمۇرات نىيازوۋ 100سوم
ئابدۇۋەلى مەمەتوۋ 100سوم
ئابدۇخەمىت يۇسۇپوۋ 100سوم
ئاش مەھەممەت 100سوم
ئادىلجان ئەخمەتوۋ 100سوم
دىلشات ئەخمەتوۋ 100سوم
دىلشات ياقۇپوۋ 100سوم
ئەخمەتجان سادىروۋ 100سوم
ئابدۇرېھىم توختاخۇنوۋ 100سوم
ئەنۋەر توختىيېۋ 100سوم
زەرىپ ياقۇپوۋ 100سوم

جەمئىي 1200 سوم.

ئاسىپجان ئومەروۋ ژىققان.

* * *

ئىلمۇرات ئەخمەتوۋ (مەشرەپ بېگى) 100سوم
ئابدۇجېلىل مەمدوۋ 100سوم
ئوسمانجان نىيازوۋ 100سوم
دولقۇن نىزاموۋ 100سوم
سابىر قاسىموۋ 100سوم
ئابدۇساتتار قۇربان 100سوم
ئازات ئىمىنوۋ 100سوم
ياقۇپ ھاسامىدىن 100سوم
مۇزەپپەر قۇربانبايېۋ 100سوم

جەمئىي 900 سوم.

ئىلمۇرات ئەخمەتوۋ ژىققان.

جەمئىي 12300 سوم.

ئەئانىنى ئىمرەمزى نىيازوۋ تاپشۇردى.

ئالمۇتا: «درۇژبا» مەھەللىسىدىن:

شەمشىدىن ئىمانغوجايېۋ 431سوم
ئابلىكىم ئىمىنوۋ 300سوم
ھېبىبۇللا كامىلوۋ 500سوم

ئالمۇتا شەھرىدىن:

ئامان ۋاھىدوۋ 15000سوم
ئومەرجان ئىمىنوۋ 2000سوم

ياركەنت «ئەمگەكچى» مەھەللىسىدىن:

ساماخۇن رازىيېۋ 300سوم
تۇرسۇن مەسىموۋ 50سوم
ئىبراھىم ماھمۇتوۋ 100سوم
تۇرغان بەيدەروۋ 185سوم
قاسىم شەمشىيېۋ 100سوم
ئەخمەت بەيدەروۋ 100سوم
ئابدۇللام ئومەروۋ 150سوم
ئالىپ ئىلاخۇنوۋ 100سوم
نۇرى مەنسۇروۋ 100سوم
دىلشات كېبىروۋ 100سوم
ياقۇپ روزىيېۋ 150سوم
ھېۋىز بەشىروۋ 100سوم
سىدىق مەشرەپوۋ 100سوم
كېۋىر تۇردىيېۋ 100سوم
قاسىم ئەزىزوۋ 100سوم
ئىمەرجان يۇسۇپوۋ 100سوم
سادىق مەشرەپوۋ 100سوم
ئابدۇكېرىم سوپى 100سوم
ئاشپولات ئىمىن 100سوم
ئابدۇۋايىت 100سوم
ئابدۇكېرىم ئىلىيېۋ 200سوم
تۇرسۇن تېيىپوۋ 200سوم
قۇرۋان نىيازوۋ 200سوم
نەسرۇللا مۇسايېۋ 100سوم
مارات ئاسىموۋ 50سوم
ئادىل نىيازوۋ 50سوم
ئادىلجان ھېزىموۋ 100سوم
جامالدىن باقىيېۋ 100سوم
مەھەممەتجان 50سوم
مەمەتجان ئابتوۋ 50سوم
ساماساق مەسىموۋ 95سوم
ھاكىم ئۇلسايېۋ 50سوم
ئەخمەت ئىبراھىموۋ 50سوم
ئېكرام ئامەتوۋ 50سوم
مەنسۇر نىيازوۋ 50سوم
رۇستەم تايىروۋ 50سوم
ھوسمان ئىمىروۋ 50سوم
قۇرۋان سادىقوۋ 50سوم
مۇسا روزىيېۋ 50سوم
سىدىق ئىمام 50سوم
تۇرغان ئارۇپوۋ 50سوم
ئىبراھىم مەۋلان 50سوم
روزىجان مۇسايېۋ 50سوم

جەمئىي 4130سوم.

ئەئانىنى ساماخۇن رازىيېۋ ژىققان، رابىيەم سايىتوۋا بىلەن زورا بوۋى توختايېۋالار تاپشۇردى.

كوكتال يېزىسىدىن:

پولات سادىقوۋ 500سوم
نۇرلان ئىلياسوۋ 500سوم
رەخىم تايىپوۋ 500سوم
پازىل نىيازوۋ 500سوم
نۇرى ئەزىمەتوۋ 400سوم
شەمشى مەھەممەت 300سوم
جامالدىن ھەمرايېۋ 100سوم
تۇرسۇن پەخىردىنوۋ 100سوم
ئەمرۇللا مويدىنوۋ 100سوم
ئىمىنجان ئىمەروۋ 50سوم
ئىمام غاپپاروۋ 50سوم

جەمئىي 3100سوم.

ئەئانىنى گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرى مەھەممەتجان مەمەتوۋ تاپشۇردى.

گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرلىرى

گېزىتتىن مىننەتدارمەن...

سىلەر بۇ سۈرەتتە كورۇپ تۇرغان مېھرىۋان ئانا «س س س ر سالامەتلىكنى ساقلاشنىڭ ئەلاچىسى»، ئەمگەك ۋېتېرانى ماھنۇر ۋاھىتوۋادۇر. ماھنۇر ھەدىمىز ئالمۇتا شەھىرىدە ياشاۋاتقان بولسىمۇ، ئۇزىنىڭ كېلەلمىگەنلىك سەۋەبىنى ئوغلى ئامان ئارقىلىق يوللىغان خېتىدە مونۇ تۆۋەندىكىچە ئىزھار قىلغان:

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ تەھرىراتىغا!

مېنىڭ سالامەتلىكىمدىن ئايرىلىپ، ئىككىنچى گرۇپپا ئاكا بولۇپ ياشاۋاتقىنىمغا ئۇزۇن ژىل بولدى. شۇ سەۋەپتىن قەدىمىم سىلەر تەرەپكە يېتەلمىدى. ئامما گېزىتىڭلار سەھىپىلىرىدە ئېلان قىلىنىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى، ئۇنىڭ ئەجايىپ ئىنسانپەرۋەر ئۇلۇق ئادەملىرىنى تونۇشتۇرۇش مەخسىتىدىكى، كىملەرگە ئىشىنىپ، كىملەرگە ئالدىنىپ كەلگەنلىگىمىزنى چۈشەندۈرۈش خۇسۇسىدىكى ۋە باشقا ھازىرقى ياشلارنى ئوز ۋەتىنىگە بولغان مۇھەببىتىنى ئاشۇرۇشتىكى مەزمۇنلۇق ماتېرىياللارنى ئوقۇپ، ئاھايىتى خۇراسەنلىگىمنى يېتماقچىمەن.

ھەقىقەتەنمۇ گېزىت ئارقىلىق دۇنيانىڭ ھەر خىل جايلىرىدا بىز ئوخشاش ۋەتەنسىز، باش ـ پاناسىز ئىزدەپ تارقاق ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلىرىمىزغا بىر ـ بىرىمىزنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ۋە قايغۇ ـ ھەسرەتلىرىنى بىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈن مۇھىم رول ئوينىماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن گېزىتىڭلاردىن بەك مىننەتدارمەن.

بولۇپمۇ باشقا مىللەتلەرنىڭ مىللىي مۇئەسسەلىرىدىكە ئىگە بولغانلىقىنى ئوقۇپ، ئاھايىتىمۇ خوشال بولغانمەن. ئىلاھىم ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئەينە شۇنداق قېرىنداش خەلقلەرگە ئوخشاش بەختلىك كۈنلەر تۇغۇلۇپ، قالسا ئەجەپ ئەمەس. ئەندى قىسقىچىلا مەخسەتكە كەلسەك، بۇ كۈنلەردىكى ئىختىسادىي ئەھۋاللارنى چۈشىنىپ، مەن بىر ئائىلىق تەپەقەمنى ئوغلۇم ئامانىنىڭ سىلەرگە ئاتىغىنىغا قوشۇپ، 15000سوم ئەۋەتتىم. ئاز بولسىمۇ قوبۇل ئالارسىلەر.

ھورمەت بىلەن ماھنۇر ۋاھىتوۋا.

بىز خەتنى ئېلىپ كەلگەن ئاماندىن ماھنۇر ھەدىمىزنىڭ سۈرىتىنى سورىدۇق. بىزنىڭ ئىلتىماسىمىزغا بىنائەن ئامان ئاپىسىنىڭ تېلېفون نومىرىنى بېرىش بىلەن چەكلەندى.

ـ خەيرلىك ئىشقا سۈرىتىمنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك، ئىنىم، ـ دېدى ماھنۇر ھەدەم كويۇمچان ئانىلارغا خاس سىلىق ـ سىپايە مۇئامىلىسى بىلەن، ئانىنىڭ ھەر بىر سوزىدىن ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ ھىس تۇيغۇسى سېزىلىپ تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ ئوز نۆۋىتىمىزدە چەكسىز مىننەتدار ئىكەنلىگىمىزنى ئىزھار قىلدۇق.

ئېلىپبەنى ئۆگىنىمىز

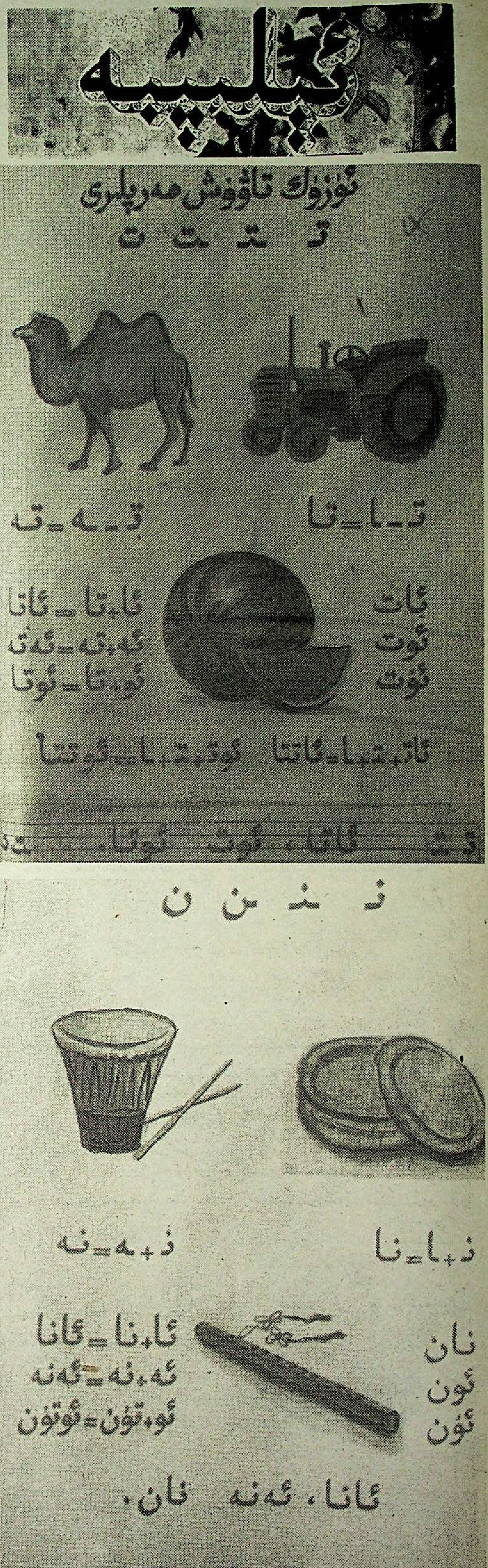

ئالتە كۈنلۈك ئالەم

سېسسىيە ئېچىلدى

بېيجىڭ، 16-مارت. ئاندرېي كروۋشىنسكىي، «پراۋدىنىڭ» ئوز مۇخبىرى). بۇ يەردە سەككىزىنچى قېتىم سايلانغان پۈتكۈل خىتاي خەلق ۋەكىللىرى مەجلىسىنىڭ (پخخۋم) سېسسىيەسى ئوتكۈزۈلۈۋاتىدۇ. خخج دولەت كېڭىشى باشلىغىنىڭ ئورۇنباسارى، دولەت پلانلاش كومىتېتىنىڭ رەئىسى جائو جاۋخۇانىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، سېسسىيەنىڭ مەخسىتى — خىتاي ئالاھىدىلىگى بىلەن سوتسىالىزم قۇرۇش نەزەرىيەسىگە ئاساسلانغان ھالدا، ئىسلاھاتلارنى چاپساتلىتىش ۋە تاشقى ئالاقىلارنى كېڭەيتىش ئۈچۈن ھازىرقى ياخشى ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىشتىن ئىبارەت.

جائو جاۋخۇا يېقىنقى كېلەچەكتە مىللىي ئىختىساتنىڭ ئوسۇشىنىڭ زۇقۇرى سۈرئىتىنىڭ ساقلىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئۇ ئوتكەن ژىلى 12,8 پروتسېنتنى تەشكىل قىلغان ئېدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئىختىساتنىڭ «ئېخىمۇ تۇراقلىق» تەرەققىياتى ئۈچۈن پىكىر قىلدى. ئۇنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، خىتاي، ئېكسپورتقا نىشان قىلىنغان ئىشلەپ چىقىرىشنى ئوۋج ئالدۇرغان ھالدا، تاشقى دۇنياغا ئىشىكلەرنى ئېخىمۇ كەڭ ئېچىۋېتىدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ، خىتايدا تاۋارلارنىڭ باياشاتچىلىگى ھاسىل قىلىنماقتا، بازار مۇناسىۋەتلىرىنى ئېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش بىلەن بىللە ئادەملەرنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسى ياخشىلانماقتا. كاپىتالىستىك دولەتلەردىن نەق موشۇ يەرگە دوللارلار، ماركىلار، فۇنتلار ۋە باشقا ۋاليۇتىلار ئېقىمى ئۈزۈلۈكسىز كەلمەكتە. روسسىيە ئارزۇ قىلغان 24 مىللىارد دوللار كوزا-كوزا قىلىنىۋاتقان بىر ۋاقىتتا (يېتەكچى كاپىتالىستىك ئەللەر ۋەدە قىلىپ بەرمىگەن قەرىز پۇل) خىتاي بارى-يوقى بەش ژىل ئىچىدە 60,9 مىللىارد (!) دوللار چەت ئەل كاپىتالىنى قوبۇل قىلدى ۋە ئوزلەشتۈردى.

بۇ رەقەم سېسسىيەدە خخج دولەت كېڭىشىنىڭ باشلىغى لى پېڭ تەرىپىدىن قىلىنغان ھوكۈمەت ئىشى توغرىلىق دوكلادتىن ئېلىندى. ئۇنىڭ سوزىدە كەلتۈرۈلگەن بىر قاتار قىزىقارلىق فاكتلارنى ئاتاپ ئوتىمەن:

— ژىلغا سانائەت مەھسۇلاتىنىڭ ئوسۇمى 15 پروتسېنتنى تەشكىل قىلدى؛

— 1992-ژىلى تاشقى سودا ئايلانمىسى 1987-ژىلنىڭ دەرىجىسىدىن ئىككى ھەسسە ئېشىپ، 165,6 مىللىارد دوللارغا يەتتى؛

— خىتايلار توخۇم، گوش ۋە ئوسۇملۈك مايلىرىنى ئىستىمال قىلىش بويىچە ئوتتۇرا ھېساپتىكى دۇنياۋى دەرىجىگە يەتتى ياكى ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى:

ئېگىلىكتىكى مۇۋاپپەقىيەتلەر ئىسلاھاتنى ماھارەتلىك ژۈرگۈزۈش بىلەن شەرتلەنگەن. خىتايدا كوپ تارماقلىق ئىختىسات شەكىللەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا دولەت كېڭىشى باشلىغىنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، ئايرىم ۋە خۇسۇسىي سېكتورلار، شۇنداقلا چەت ئەل كاپىتالىغا ئاساسلانغان جەمىيەت مۈلۈكچىلىكى سېكتورى ئاساسىي رول ئوينايدۇ. جۇملىدىن، دوكلادچى تەكىتلىگىنىدەك بۇ سېكتورلارنىڭ ھەممىسى سوتسىالىستىك بازار ئىختىسادىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش تەلەپلىرىگە جاۋاپ بېرىشى لازىم.

ئىختىساتنى بۇيرۇقۋازلىق ئۇسۇللىرى بىلەن باشقۇرۇشتىن بازار مۇناسىۋەتلىرىگە پلانلىق رەۋىشتە كوچىرىشنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى — دولەت ئاپپاراتىنى ئاددىيلاشتۇرۇش ۋە قىسقارتىشتىن ئىبارەت. ھازىرقى سەكسەن ئالتە مىنىستىرلىكتىن ئەللىك توققۇزىنى، شۇنداقلا دولەت كېڭىشىنىڭ بىۋاستە بېقىنىدىغان ئورگانلار بىلەن مەھكىمىلەرنى قالدۇرۇش كوزدە تۇتۇلۇۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ خىزمەتچىلىرى 25 پروتسېنتقا قىسقارتىلىدۇ. بۇ يەردە بىزنىڭ بەزى بىر ئېكسپېرتلىرىمىز كۇتۇۋاتقىنىدەك «پلان» دېگەن چۈشەنچىنى ئۇنتۇپ قېلىشقا ئالدىرىمايۋاتىدۇ. ئەكسىچە، دوكلادتا سەككىزىنچى بەش ژىللىق پلانى توغرىلىقمۇ سوز بولدى: ئۇ، جۇملىدىن، توزىتىلگەن، ئەينە شۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇمۇمىي دولەت مەھسۇلاتىنىڭ ئوتتۇرا ھېساپتىكى ژىللىق ئوسۇمى، ئىلگىرى بەلگۈلەنگىنىدەك، 6 پروتسېنت ئەمەس، بەلكى 8-9 پروتسېنت دەرىجىدە بەلگۈلەندى. مۇنداق سۈرئەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈش، دەسلەپتە 2000-ژىلغا بەلگۈلەنگەن بۇ غايەت زور مەخسەتنى، 1980-ژىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئۇمۇمىي دولەت مەھسۇلاتىنى چارەك ھەسسە كوپەيتىشنى، بىز مۇددەتتىن ئىلگىرى، يېقىنقى بەش ژىل ئىچىدە قولغا كەلتۈرىمىز، — دېدى لى پېڭ.

بۇ چاپساتلىتىش ئاھالىنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنى تۆۋەنلىتىش ھېساۋىغا يۈز بەرمەيدۇ، ئەكسىچە، يېقىنقى بەش ژىل ئىچىدە ئاھالىنىڭ جان بېشىغا چېقىپ ھېساپلىغاندا رېئال كىرىملەرنىڭ ئوسۇمى 4-5 پروتسېنتنى تەشكىل قىلىدۇ. خەلقىنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنى كوزگە كورۈنەرلىك ياخشىلىنىدۇ. بۇنىڭدىن توپ-توغرا بەش ژىل ئاۋال ماڭا 7-قېتىم سايلانغان پخخۋم بىرىنچى سېسسىيەسىنىڭ ئىشىنى گېزىتتا يورۇتۇش نېسىپ بولغان ئېدى. شۇنى تەكىتلىشىم مۇمكىنكى، ھازىر ئادەملەرنىڭ كىيىنىشىمۇ، تاماقلىنىشىمۇ ياخشى.

خىتاي ئوز ئىشىكلىرىنى تاشقىرىغا كەڭ ئېچىپ، تەڭ ھوقۇقلۇق شېرىك سۈپىتىدە دۇنياۋى ئىختىساتقا قەدەم تاشلىدى.

خىتاي كونسۇلى قېچىپ كەتتى

رېيتېر ئاگېنتلىغىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، ئوتكەن ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا غايىپ بولغان سانكت-پېتېربۇرگتىكى خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ باش كونسۇلى ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى تويۇقسىز شۋېتسىيەدە پەيدا بولغان...

سانكت-پېتېربۇرگ تېلېۋىدېنىيىسى دۈشەنبە كۈنى خىتاي دىپلوماتىنى ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسىنى ئاخىرقى قېتىم كورگەن ئادەم ئۇلارنىڭ شوفيورى بولۇپ، شوفيور ئۇلارنى ئوتكەن شەنبە كۈنى تەخمىنەن چۈش مەزگىلىدە شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى رېستورانغا ئېلىپ كەلگەنلىگىنى خەۋەر قىلدى.

شەھەرلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىغى گېنېرال-مايور ئاركادىي كرامارېۋنىڭ بىلدۈرۈشىگە قارىغاندا، دىپلوماتىيە تارىخىدا بۇ خىلدىكى دەسلەپكى ھادىسە: «سانكت-پېتېربۇرگتىكى خخج كونسۇلى ھازىر شۋېتسىيەدە...، ئۇ ئازاتلىقنى تاللاپ ئالغان...»

«مېنىڭ ئېيتىشىم مۇمكىن بولغان نەرسە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، باش كونسۇل فان لى چېن ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى سانكت-پېتېربۇرگتىكى كونسۇلخانىدىن كېتىپ قالغان»، — دەپ بىلدۈردى موسكۋادىكى خىتاي ئەلچىخانىسىنىڭ ۋەكىلى چان چىنېن. ئۇ بىر قەدەر تەپسىلىي مەلۇماتلارنى بېرىشتىن باش تارتتى.

بىز، ئوز نۆۋىتىدە يۈز بەرگەن بۇ ۋاقەنىڭ تەپسىلاتلىرىنى ۋە بېجىندىن ئۇنىڭغا بولغان ئىنكاسنى ئېنىقلاشقا ئۇرۇنۇپ، موسكۋادىكى خخج ئەلچىخانىسى بىلەن ئالاقە باغلىدۇق.

لېكىن، ئەلچىخانىنىڭ مەتبۇئات ئاتتاشېسى ئۇزىنىڭ قوشۇمچە قىلىشى مۇمكىن بولغان بىردىن-بىر سوزى، «بۇ ئەر-ئايال ئىككىسى سانكت-پېتېربۇرگتىكى بىزنىڭ كونسۇلخانىمىزدىن ۋاز كەچكەن»، دېدى. ئۇ تەپسىلىي ئەخباراتلار بېرىشى مۇمكىن ئەمەس، شۇنداقلا، سانكت-پېتېربۇرگقا يېڭى باش كونسۇلنىڭ قاچان تايىنلىنىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيدۇ.

ئى. يېۋسېۋا.
«كومسومولسكايا پراۋدا» گېزىتىدىن.

بومبېي پولىتسىيەسى تېررورلۇق ھەرىكەتلەرنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلارنى تۇتالمىدى

بومبېيدىن كەلگەن خەۋەرلەرگە قارىغاندا، پولىتسىيە 250تىن ئوشۇق ئادەمنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئېلىپ كەلگەن بۇ شەھەردىكى بىر تۈركۈم پارتلاشلارنى ئۇيۇشتۇرۇشتا گۇمانلىنىۋاتقان ئىككى شەخسنى قولغا ئېلىشقا ئۇرۇنغان.

جىنايەتتە گۇمانلىنىۋاتقان 30 ياشلىق فىل خان ۋە 26 ياشلىق مانگېسىت پاۋال گانگېستېرلىق گۇرۇھلارنىڭ بىرىنىڭ ئەزالىرى سۈپىتىدە ئىلگىرى پولىتسىيە تەرىپىدىن ئىزدەتكەن ئېدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئوق چىقىرىپ، بىر ئاز ئېتىشقاندىن كېيىن غايىپ بولغان.

رېيتېر.

تەبرىكنامە

رىسالەت ئوسمانوۋاغا!
(ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى ئاۋات يېزىسى)

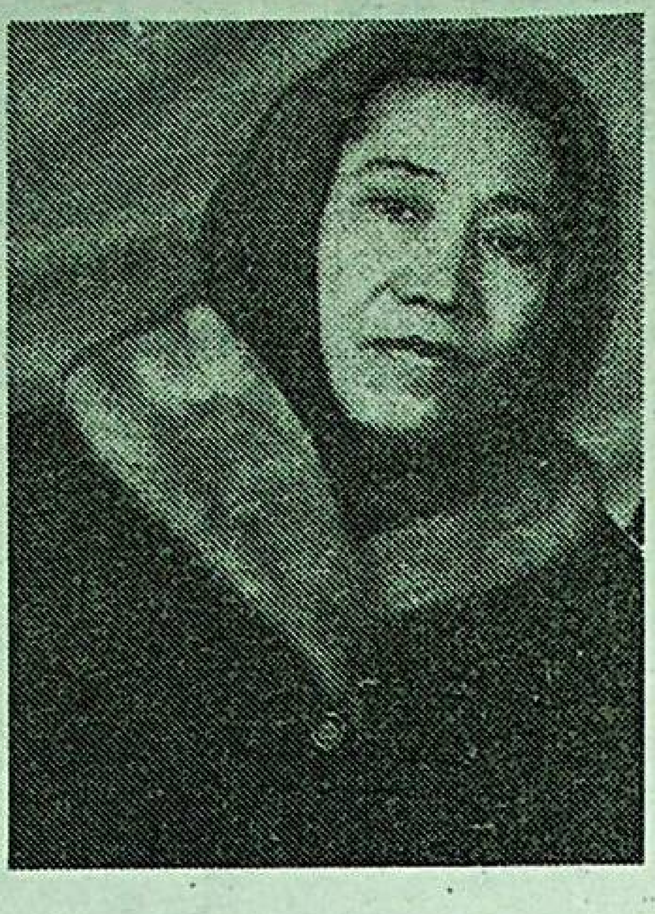

ئويۇمىزنىڭ تۈۋرۈكى، پەرزەنتلىرىنىڭ يولىگى، ئائىلىمىزنىڭ بېرىكىتى، غەمگۈزارىمىز سىزنى خۇش مۇبارەك 55 باھارىڭىز بىلەن چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەپ، ئۇزۇن ئومۇر تىلەيمىز.

تەبرىكلىگۈچىلەر: يولدىشى ئابلىكىم، پەرزەنتلىرى: رېھانگۈل-خالمۇرات، ئابلىمىت-بۇۋىپاتەم، ئابدۇمېجىت-تۇرسۇناي، شوھرەت ۋە نەۋرىلىرى.

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ كوللېكتىۋى خادىمىمىز نۇرنىسا تېيىپوۋاغا ۋە ئاكتىۋىستىمىز شاۋدۇن تېيىپوۋقا، ئۇرۇق-تۇققان قومى-قېرىنداشلىرىغا ئاكىسى

جالالدىن تېيىپوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ مىكرورايونىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان قەدىردان ئاغىنىمىز شاۋدۇن تېيىپوۋقا ئاكىسى:

جالالدىن تېيىپوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭغا ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمىز.

بىر توپ ئاغىنىلىرى.

قارىتوروق يېزىسىنىڭ يۇرت-جامائەتچىلىگى ۋە شەيخىدىن باشلىق بىر توپ ئەل-ئاغىنىلىرى قەدىردان بۇرادىرى

جالالدىن مۇسا ئوغلى تېيىپوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئوي-ئىچى، بالا-چاقىسى ۋە قوۋمى-قېرىنداشلىرىغا قايغۇرۇپ، چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۇيغۇرىستان ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى «ئۇئات»نىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى.

زەينىدىن ساتتاروۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۇزۇناغاچ يېزىسىنىڭ يۇرت جامائەتچىلىگى تالانتلىق سازەندە، مەھەللە ئىشلىرىنىڭ جان كويەرى

پەرىدەم ئىبراھىموۋانىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

مۇھەررىر ئۇچۇن ئا. قۇتلۇق

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
مەمنۇن

تېلېفونلار: مۇھەررىر-69-86-33، مەسئۇل كاتىپ-50-86-33، سەياسىي-ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى-27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى-06-86-33.

زاكاز (3621) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 653 59, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатена в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуiр», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۇۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مۇۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ЖАҢА ӨМІР

يېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ژىل 27 مارت شەنبە
№12 (3666)
ئەركىن باھا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-رويۇڭ سامان بولماس

گېزىت 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.
جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

مۇھتەرەم گېزىتخانلار دىققىتىگە!

مۇھتەرەم گېزىتخانلار، بىز سىلەرگە يەنە مۇراجەت قىلىۋاتىمىز. سەۋەۋى: جەمىيەتتە ھوكۇم سۈرۈۋاتقان ئېغىر ئىختىسادىي بوھران دەستىدىن ممللىي بايلىغىمىز، مەنىۋىي قەدرىيىتىمىز ۋە بىباھا مۈلكىمىز بولغان مۇقەددەس ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان جۇمھۇرىيەتلىك گېزىتلىرىمىز «يېڭى ھايات» بىلەن «ئۇيغۇر ئاۋازىغا» باشقا گېزىتلارغا ئوخشاشلا خوۋۇپ تۇغۇلغان بىر ئېغىر پەيتتە مىللەت ۋە خەلىق مەنپىيتى يولىدا ئاق كوڭۇل ۋە ئىزگۇ نىيەت بىلەن قىسىنچىلىققا قارىماي، سېخىلىق بىلەن قىلغان خالىسانە ماددىي ياردىمىڭلار، قىلغان سەممىي ھىممىتىڭلار، بولۇپمۇ باشقا كۈن چۈشكەندە قېرىنداشلىققا يارىغان قازاق خەلقى ۋە ئۇنىڭ ھوكۇمىتىنىڭ بىزگە بولگەن مىلمونلاپ خىراجىتى تۈپەيلى سويۇملۇك گېزىتىڭلار «يېڭى ھايات» ھەر ھەپتىدە قۇتلۇق خانىڭلار بوسۇغىسىنى ئاتلاۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن قازاقىستان ھوكۇمىتىدىن، ئاندىن قالسا سىلەرنىڭ ھىممىتىڭلاردىن مىننەتدارمىز. مۇستەقىللىق يولىغا تېخى يېقىندىلا قەدەم قويغان، بازار باھاسىغا كوچۈش سەۋەۋىدىن ئىختىسادىي قىينچىلىق ئوۋج ئالغان مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئۈچۈن مىللىونلىغان سوم تۇگۇل تىينىمۇ سۇ بىلەن ھۆۋادەك كېرەك ئىدىغۇ! ئەزىز قېرىنداشلار، «يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتى ئىختىسادىي ئىلاجسىزلىقتىن يېرىم ژىللىق باھاسىنى 92 سومغا (باشقىلارغا قارىغاندا ئەڭ تۆۋەن باھاغا) كوتەرگەن بولسىمۇ، ئاسمان پەلەك ئېشىپ كەتكەن پوچتا ئالاقە خىزمىتى قوشۇلۇپ، 410سوم بولۇپ كەتتى. 410سوم ئۇ گېزىتنىڭ ھەققى خۇنى ئەمەس. سىلەر ھەر نۇسخا گېزىتقا تولىگەن 3 سومدىن ئارتۇغراق ئاخچىغا ھوكۇمەت 6سومدىن ئوشۇغراق خەزىنىسىدىن قوشۇۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گېزىت بېسىلىپ چىقىپ، قولۇڭلارغا تېگىدۇ. ئويلاپ كورۇڭلار، سىلەر نۇسخا گېزىتتىن 6سوم ماددىي پايدا ئېلىۋاتىسلەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر بىر گېزىتنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ، ئۇنى ئوقۇپ، ئېلىۋاتقان بىباھا مەنىۋىي پايدىڭلارنى قوشساڭلار، سىلەر گېزىتقا يېزىلىش ئارقىلىق زادىلا زىيان تارتمايۋاتقىنىڭلارغا گۇۋاھ بولۇسلەر... 410سوم پەقەت قازاقىستاندىكى مۇشتىرىلار ئۈچۈن، ئوزبەكىستان، قىرغىزىستاندىكى باھا تېخى ئېنىق ئەمەس.

ئەزىز قېرىنداشلار، بىز سىلەرگە مۇراجەت قىلىۋاتىمىز. سەۋەۋى: «يېڭى ھايات» سىلەرنىڭ ئانا تىلىڭلاردا، ئاتا- بوۋاڭلارنىڭ تەۋەرۈك يېزىغىدا پەقەت سىلەر ئۈچۈن چىقىۋاتىدۇ. ئۇنى سىلەر ئېلىپ ئوقۇمىساڭلار، باشقىلار ئېلىپ ئوقۇمايدۇ. دانا خەلقىمىزدە «خان ئۈستىخىنىنى خار قىلماس» دېگەن بىر ھېكمەت بار. راستىنى ئېيتساق، بۇ تەۋەدە ئىككى كوزۇمىزنىڭ قارىچۇغىدەك ئىككىلا تال گېزىتىمىز بار. ئۇنىڭ قەدرىگە بىز يەتمىسەك، ئۇنى بىز ئاسراپ ساقلىمىساق، كىم قەدىرلەيدۇ، كىم ساقلايدۇ؟ ئۇنى ساقلاپ قېلىش ئوزىنى ئۇيغۇرمەن دېگەن ھەر بىرىمىزنىڭ بورچى بولۇپ سانىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ باشقىلارغا ئەمەس، بىز سىز قېرىنداشلىرىمىزغا مۇراجەت قىلىۋاتىمىز. ئىككىنچى يېرىم ژىلغا مۇشتىرى توپلاش كامپانىيەسى باشلاندى. بىزگە مۇناسىۋەتسىز باتاسەۋەپلەر تۈپەيلى «يېڭى ھاياتنىڭ» مۇشتىرى بولۇش باھاسى 410سومغا كوتىرىلىپ كەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە گېزىتنىڭ بىر بەلگۈلىگەن باھاسى 92 سوم بولسىمۇ ئالاقە خىزمىتى ئۈچۈن 318 سوم قوشۇلۇپ، شۇنداق يولۇپ كەتتى. ئوزى بەش تەڭگە، توقۇمى ئون تەڭگە دېگىنى اشۇ بولسا كېرەك. «ئۇيغۇر ئاۋازىنىڭمۇ» 6 ئايلىق يېزىلىش باھاسى 120سوم بەلگۈلەنگەن بولسا، 1080سوم ئالاقە خىزمەت ھەققى قوشۇلۇپ، 1200سوم بولۇپ كەتتى. ئامما بۇ ژۇقۇرى باھا بەزى قېرىنداش مىللەتلەر تىلىدا چىقىۋاتقان گېزىتلارنىڭكىدىن خېلىلا تۆۋەنلىگىنى ئېيتماسلىققا بولمايدۇ. مەسلەن «يېڭى ھايات» بىلەن تەڭ ھەجىمدە چىقىۋاتقان «ئوزكېن» گېزىتى 774سوم تۇرىدۇ، بۇنىڭغا قاراپ شۇ كۈر قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. دەرھەقىقەت، قىممەتچىلىك بولۇپ كەتتى، ئامما مەنىۋىي بايلىغىمىز بولغان مىللىي گېزىتلىرىمىزمۇ بىز ئۈچۈن قىممەتلىكقۇ! دەرھەقىقەت، قەھەتچىلىك بولۇپ كەتتى، لېكىن روھىي قەھەتچىلىك ماددىي قەھەتچىلىكتىن ئېخىمۇ خەتەرلىكقۇ! شۇنى ئالاھىدە تەكىتلىگىمىز كېلىدۇكى بىز دەردىمىزنى دېگۈزمەي چۈشىنىدىغان، ھالىمىزغا سورىماي يېتىدىغان جاپاكەش، تەمگەكچان، ئاق كوڭۇل سېخى خەلقىمىزگە ئىشىنىمىز ۋە ئۇنىڭ ھىممىتىگە يولىمىز.410سوم-بىر شىشە مەكروھا راق كەلمەيدىغان پۇلنىڭ مەرىدىن كېچىپ، خەلقىمىز ئوزىنىڭ سويۇملۇك گېزىتى «يېڭى ھاياتقا» يېزىلمىدىغانلىغىغا ئىشىنىمىز كامىل!

مۇھتەرەم گېزىتخانلار، بىز سىلەرگە مۇراجەت قىلىۋاتىمىز، سەۋەۋى: ئاللانىڭ كالامى بولغان مۇقەددەس قۇرئانۇكەرىمدە ۋەتەننى، مىللەتنى سويۈش ئىماننىڭ جۇملىسىدىندۇر، دېيىلگەن. «يېڭى ھايات» ئۇيغۇرلارنىڭ تەۋەرۈك ئانا تىلىدا چىقىدىغان گېزىتى. مىللەتنى سويۈش ئەڭ ئاۋال ئۇنىڭ مەنىۋىي بايلىغى بولغان مىللىي گېزىتىنى سويۈش، ئاسراشتىن باشلىنىدۇ. ئەگەر سىزگە دەردىڭىزنى دەلەيدىغان، تېخىچە مۇستەملىكچىلىكنىڭ بويۇن تۇرىغىدا تۇرغان ئون مىللىون قېرىنداشىڭىزنىڭ دەرت-ھەسرىتىنى ئالەم ئەھلىگە ئاڭلىتىدىغان گېزىت كېرەك بولسا، «يېڭى ھاياتقا» ئوز ئىختىيارىڭىز بىلەن مۇشتىرى بولغايسىز. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئوز ھەدىسلىرىدە ئېيتقاندەك «مال- دۇنيانىڭ كوپلىگىلا بايلىق ھېساپلانمايدۇ، بەلكى ھەقىقىي بايلىق مەنىۋىي بايلىقتۇر. ھەقىقەتنى ئېيتقاندا سىزنىڭ مەنۋىي- روھىي بايلىغىڭىز ئويۇڭىزنىڭ تورىدىن ئورۇن ئالغان، خىرەلىشىپ قالغان - ئىمان ۋە ئېتىقادىڭىز شامىنى ياندۇرغان، سىزنى دۇنيانىڭ سىرلىق سەھىپىلىرىدىن خەۋەردار قىلغان، سىزنى ئۇيقىسىدىن ئويغاتقان سويۇملۇك «يېڭى ھايات» گېزىتىڭىزدۇر. بۇ گېزىت كېرەك بولسا، ئالدىڭىزغا بېرىشىمىزنى كۈتۈپ ئولتارماي، ئوزىڭىز تۇرغان جايدىكى پوچتا-ئالاقە، «سويۇز پېچاتقا» بېرىپ، مۇشتىرى بولۇشىڭىزنى ئوتۇنۇپ سورايمىز. چۈنكى بىزدىن باشقا ھەممىلا مىللەت ئوزلىرى بېرىپ يېزىلىدۇ. گېزىتقا ئوز ئىختىيارىڭىز بىلەن يېزىلىش، يېزىلماسلىق سىزنىڭ كىملىگىڭىزنى ئولچەيدىغان بىر ئولچەم، ئەلۋەتتە. بىز سىلەرگە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن كۆتانسىيەنىڭ ئولگىسىنى گېزىتتا بېرىمىز. شۇنى قىيىۋېلىپ، تولتۇرۇپ، «سويۇز پېچاتقا» ئاپارساڭىزلا، ياكى جاي- جايلاردىكى ئاكتىۋىستلىرىمىزغا يولۇقسىڭىزلا يەنە 6 ئاي بوسۇغىڭىزغا «يېڭى ھايات» بارىدۇ.

«يېڭى ھاياتنىڭ» ئىندېكسى - 65359، باھاسى 410 سوم.

«ئۇيغۇر ئاۋازىنىڭ» ئىندېكسى- 65357، باھاسى 1200 سوم.

ئەزىز قېرىنداشلار، خەلىق بىلەن بار مەسلىھەت ئىش قىلىپ، خەلىق گېزىتىغا ئايلىنىۋاتقان «يېڭى ھايات» بەزىلەر تىلىنى چايناپ جولۇپ، توختىماي دېيىشىۋاتقاندەك قانداقتۇ بىر سىياسىي تەشكىلاتنىڭ، ئۇلارنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا «ئۇئاتنىڭ» ياكى ئۇنىڭ رەھبىرىنىڭ گېزىتى ئەمەس، بەلكى ئاللىقاچان خەلقىنىڭ گېزىتىغا ئايلىنىپ بولغان. مورىتى كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايلىكى «يېڭى ھايات» خادىملىرى بىرەر تەشكىلاتقا باغلىنىپ قالماي، تارازىنى تەڭ تۇتۇپ، ئوتتۇرىدا لىللا تۇرۇشقا تىرىشماقتا. بىزنىڭ ھېچ كىمنىڭ ئالدىدا تىل قىسىنچىلىغىمىز يوق. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يەنە بىر قېتىم تەكىتلەپ ئېيتىمىزكى، **بىز ئۇمۇمىي خەلقىنىڭ گېزىتى، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ ئورگىنى!...** «يېڭى ھاياتنى» ئوقۇپ، ئوقۇماي تۇرۇپ يامان دېگۈچىلەر بۇرۇنمۇ بولغان، ھازىرمۇ بولىۋاتىدۇ. پىشقان ئالمىغا كىم چالما ئاتمايدۇ؟! ئىشىڭ ھالال بولسا تورت كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يە، دېگەن دانا خەلقىمىز، بىزنىڭ ئىشىمىز ھالال، ئىشىمىز توغرا بولغاندىن كېيىن كاۋاۋان توختىماي مېڭىۋېرىدۇ. قالغان ھەق، ئادەمنى ئايرىشنى ئالدىۋېلەن خۇداغا، ئاندىن قالسا سىز قېرىنداشلىرىمىزغا قويدۇق. بىرلا ئىلتىماسىمىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

ئېھتىرام ئىلە سىزنىڭ «يېڭى ھايات» گېزىتىڭىز تەھرىراتى.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتىدىن: «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ بىيىل 20-فېۋرال سانىنى ئوقۇغان بەزى گېزىتخانىلىرىمىز ئۇزلىرىنى ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ «قايماقلىرى» دەپ ئاتىغانلارنىڭ ژىغىنى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان بولسا كېرەك. ئەينە شۇ ژىغىندا بەزى سىياسىي تەشكىلاتلار ۋە ئۇلارنىڭ لىدېرلىرى، شۇ جۈملىدىن «يېڭى ھايات» گېزىتى نامىغا ھۇجۇم قىلىنىپ، ئاساسسىز تۆھمەتلەر چاپلانغان. باشقىسىنى قويغاندا «يېڭى ھايات» گېزىتىگە ماتېرىياللارنى بىر تەرەپلىملىك بېرىۋاتقانلىقىدا، بولگۈنچىلىك سىلىۋاتقانلىقىدا ۋە «ئۇئات» رەئىسى ھاشىر ۋاھىدىنىڭ گېزىتى بولۇپ قالغانلىقىدا ھېچ قانداق دەلىلسىز ئەيپلەر قويۇلغان. «يېڭى ھايات» تەھرىراتى مۇنداق ئاساسسىز، ھەتتا تەنقىتكىمۇ ئەرزىمەيدىغان ،يالا- تۆھمەتلەرنى قەتئىي رەت قىلىدۇ.

«يېڭى ھايات» گېزىتى ئاشكارىلىق، ھاياتىمىزنىڭ بارلىق تەرەپلىرىنى دېموكراتىيەلەشتۈرۈش شامىلى كېلىشى بىلەنلا بۇ قولايلىق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، خەلقىمىز تارىخىنىڭ دەھشەتلىك، سىرلىق سەھىپىلىرىنى يورۇتۇشتا قولىدىن كېلىشىچە ھەرىكەت قىلىپ، ئارىلىقتىكى بوشلۇقنى تولتۇرۇشقا تىرىشتى. بىز شۇنداقلا تارازىنى تەڭ تۇتۇشنى، ھەر قانداق مەسىلىدە لىللا بولۇشنى ئاساس قىلغان ھالدا، دولەتلەر ئارا ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ، «ئۇئات»نىڭ، خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ پائالىيىتىنى بىزگە تەكلىپ قىلىنغان ۋە تەھرىرات لايىق دەپ تېپىلغان، قىسقىسى خەلقىمىز مەنپىيەتدار بولغان ماتېرىياللارنىڭ ھەممىسىنى بېرىشكە تىرىشتۇق. بۇ يەردە بىزنى بىھۇدە ئەيپلەۋاتقانلارغا بىز ھېساۋات بېرىپ ئولتۇرمايمىز، چۈنكى گېزىتىمىز سەھىپىلىرى بۇنىڭغا يارقىن ئىسپات بولالايدۇ. بەزى بىر ھەققىي ئۇيغۇر ئەلىپبەسىنى بىلمەيدىغان ئادەملەرنىڭ گېزىتىمىزنى ئوقۇغاندەك ئەيپلىشى ئادەمنىڭ كۈلكىسىنى كەلتۈرىدۇ خالاس.

تۈركىيەدە بولۇپ ئوتكەن شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ دۇنياۋىي قۇرۇلتىيىدىن كېيىن بىز قۇرۇلتايى توغرىلىق مۇپەسسەل ماتېرىيال ئېلىش مەخسىتىدە دولەتلەر ئارا ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ق. غوجامبەردىيېۋنى، قازاقىستان خەلق يازغۇچىسى زىيا سەمەدىيىدىن، «ئۇئات» رەئىسى ھ. ۋاھىدىيىدىن، خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ پرېزىدېنتى يۇ. مۇخلىسىيىدىن ۋە «نېۋادا-شەمەي» يادرو قورالغا قارشى خەلق ئارا ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمى ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئا. ھېكىمبەگتىن ئىنتېرۋيۇ ئېلىشنى مەخسەت قىلغان ئېدۇق. مۇخبىرىمىز بۇ ھەقتە ز. سەمەدىيغا ئىلتىماس قىلغاندا ئۇ كىشى ئاغرىق ئېكەن. ق. غوجامبەردىيېۋمۇ ئەينە شۇنداق ئاغرىپ قالغانلىقىنى بايان قىلدى. قۇرۇلتاي توغرىسى پاراڭلىشىش بولمىدى. ئەينە شۇ سەۋەبتىن قالغان ئۈچ كىشى بىلەن بۇ ھەقتە بولغان سوھبەتنى ئېلان قىلدۇق.

بىز «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ بىيىل 20-فېۋرال كۈنى بەزى زىيالىلارنىڭ باش قوشقان ژىغىنى توغرىلىق ماتېرىيالى ھەققىدە «سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن» دېگەندەك سۈكۈت ساقلاپ تۇرساق، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى بۇ ژىغىن ھەققىدە گېزىتخانىلاردىن «ئىنكاسلارنى» ئۇيۇشتۇرۇپ، بىزنى ئەيپلەشنى توختاتمىدى. يېقىندا تەھرىراتىمىزغا ئالمۇتا شەھىرى زارەۋستوكا مەھەللىسىدىن جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى كېلىپ، تۆۋەندە دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلىنغان خەتنى تاپشۇردى ۋە ئۇنىڭ بىر نۇسخىسىنى «ئۇيغۇر ئاۋازى»غا بەرگەنلىكىنى ئېيتتى. بىز مەزكۇر خەتنى ھېچ ئۆزگەرتمەي، ئەينى پېتىچە دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلدۇق.

ھازىر بىزگە ھىسداش گېزىتخانىلىرىمىزدىن ھەر كۈنى دېگىدەك كۆپلىگەن خەتلەر كەلمەكتە. ئۇلاردا مۆھتەرەم گېزىتخانلىرىمىز «يېڭى ھايات»نىڭ مەۋقەسىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى، بىزگە ھىسداش-پىكىرداش ئىكەنلىگىنى ئىزھار قىلىدۇ، ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگەن ئۇيغۇر زىيالىلىرى «قايماقلىرىنىڭ» ژىغىندا بەزىلەرنىڭ مەمەدانىلىق بىلەن قىلغان جاۋابكەرسىزلىك، خەلقىمىز مەنپىيەتلىرىگە زىت كېلىدىغان جولۇشلىرىنى رەت قىلىدۇ، گېزىتخانلىرىمىز ئۆز خەتلىرىدە بىزنى توغرا يولغا قەتئىي ئەمەل قىلغان ھالدا، ھىسسىياتلارغا بېرىلمەي، ھەر خىل ئىغۋا-تۆھمەتلەرگە ئۆز ۋاقتىدا قەتئىي رەددىيە بېرىلىشىنى ئىلتىماس قىلىدۇ.

ئورنى كەلگەندە يەنە شۇنى تەكىتلەيمىزكى، بىز بۇنىڭدىن كېيىنمۇ خەلقىمىزنىڭ تارىخىدىكى سىرلىق سەھىپىلەرنى، ئىككى چوڭ ئىمپېرىيە-خىتاي ۋە سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئۆز مەنپىيەتلىرىدە خەلقىمىز تەغدىرىنى ئويۇنچۇق قىلىپ ئوينىغانلىقى، تارىخىمىزدىكى شانلىق، قەھرىمانلىقلارغا تولۇپ تاشقان سەھىپىلىرىنى يورۇتۇشقا تىرىشىمىز. بۇنىڭدا بىز بارلىق سىياسىي تەشكىلاتلار بىلەن ھەمكارلىشىپ، بارلىق ئىقىملارنىڭ خەلقىمىز مەنپىيەتلىرىگە پايدىلىق، ئەقىل تارازىسىدىن ئوتىدىغان لىللا ماتېرىياللىرىنى داۋاملىق بېرىپ، ئۇلارنىڭ پائالىيىتىنى يورۇتۇپ، خەلق بىلەن بار مەسلىھەت ئىش قىلىپ، ھەققىي خەلق ئاۋازىغا ئايلىنىشقا تىرىشىمىز.

«يېڭى ھاياتقا» خەت

زىيالىلار بىرلەشمەي تۇرۇپ...

«ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 20-فېۋرال سانىدا ئۇيغۇر زىيالىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ باش قوشقان ژىغىنىدىكى ماتېرىياللار بىلەن ژىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىگە مۇراجىتىنى باشقىلار قاتارىدا ئالمۇتا شەھىرىنىڭ «زارە ۋوستوك» مەھەللىسى ئاھالىسىمۇ باشتىن ئاخىر ئوقۇپ چىقتۇق. بولۇپمۇ ژىغىن تەشەببۇسكارلىرىنىڭ ھەممىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەخسىتىدە ئوز ئارا پىكىرلىشىش نىيىتى، ئەلۋەتتە، ھەممىنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىگە ئەرزىيدۇ. چۈنكى خەلقىمىزنىڭ، زىيالىلىرىمىزنىڭ كۆپتىن كۈتكەن ئۈمۈتىمۇ شۇ ئىدى.

دېموكراتىيە ۋە ئاشكارىلىق كۈن سايىن تەرەققىي قىلىۋاتقان بۈگۈنكى بىزنىڭ دەۋرىمىزدە مەزكۇر ژىغىن ماتېرىياللىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئوزىمىزنىڭ بەزى بىر كوز قاراشلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى مۇۋاپىق كوردۇق. ئېمىشكە دېگەندە خەلق ئارىسىدا موشۇ ژىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ پىكرىدە بىر تەرەپلىملىك قاراشنىڭ، ئوز پىكىرلىرىگە قارشى چىقىشنىڭ بېسىم ئېكەنلىكى ئوچۇق ھىس قىلىنماقتا. سوزىمىزنىڭ قۇرۇق گەپتىن ژىراق بولۇشى ئۈچۈن مىسال كەلتۈرەيلىچۇ.

گېزىتنىڭ چۈشەندۈرۈشىچە، بۇ يەردە بېتەرەپ ئۇيغۇر زىيالىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ باش قوشقانلىقى تەكىتلىنىدۇ. ئامما ژىغىن قاتناشچىلىرىدىن: زىيا سەمەدىي، يۇسۇپ ئىلياسلارنىڭ ئىسىم-فامىلىيەلىرىدىن ژىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ بېتەرەپ ئەمەسلىگى كورۇنۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممىنى ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى بايرىغىنىڭ ئاستىغا بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن ژىغىلغانلار موشۇ كۈنلەردە خەلقىمىزنىڭ سويۈپ ئوقۇيدىغان «يېڭى ھايات» گېزىتى بىلەن بىللە ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى، «خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى» ۋە «نېۋادا-شەمەي» ئاتوم سىنىقىغا قارشى خەلق ئارا ھەرىكىتى لوبنۇر بولۇمى ۋە ئۇلارنىڭ رەھبەرلىرىگە ئاساسسىز، ئوچۇقتىن-ئوچۇق ھاقارەتلەشلەر بىلەن ھۇجۇم قىلغانلىقى كىشىنى ئىختىيارسىز ھەيران قالدۇرىدۇ...

ئاقساقاللىرىمىز توغرىلىق گەپ قىلغاندا ھەممىدىن ئاۋال ئاتاقلىق كومپوزىتورىمىز قۇددۇس غوجامياروۋنىڭ زىيالىلىرىمىز ھەققىدىكى ئورۇنلۇق پىكىرلىرىگە قايىل بولدۇق. بىزنىڭ ئىشەنگەن ئاقساقىلىمىز ئوزىنىڭ پىكرىنى ھەققەتەنمۇ دادىللىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويغاندا باشقىلاردىن ئاھايىتى ئۈستۈن پەرىقلىق ھالدا مەدەنىيەتلىك ئىزھار قىلغان. مەسىلەن، «ئەندى مەن بۈگۈنكى ئۇيغۇر زىيالىلىرى ھەققىدە ئوز پىكرىمنى ئېيتاي. مېنىڭچە ئۇلارنىڭ كوپچىلىگىنىڭ مەدەنىي سەۋىيەسى تۈۋەن. بىزدە مەنەنچىلىك سېزىمى بېسىم...» دېگەن سوزىنىڭ ئوزىلا ھەققەتنى تەن ئالىدىغان ھەر قانداق كىشىنى قايىل قىلىشى سوزسىز.

ئۇ ھەتتا، ئوزىنىڭ ئازات ھېكىمبەككە قاراتقان سوزىنىمۇ ئاھايىتى مەدەنىيەتلىك، كىشىگە تەسىر قىلىدىغان دەرىجىدە ئېيتالىدى. ئەندى خۇددى شۇ خىلدىكى خەلقىمىز ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ ژۈرىدىغان ئاقساقاللىرىمىزنىڭ بىرى زىيا سەمەدىنىڭ سوزلىرى قۇددۇس غوجامياروۋنىڭ ئىبارىسى بويىچە باشتىن ئاياق مەدەنىي سەۋىيەنىڭ تۆۋەنلىگىنى روشەن كورسىتىپ قويغىنى ئېچىنىشلىق ئەمەسمۇ...

زىيا سەمەدىنىڭ: «ھازىر ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ، جۈملىدىن، گېزىتنىڭ رولى ئاھايىتى چوڭ. مەن بۇ يەردە «يېڭى ھايات» گېزىتى توغرىلىق ئېيتىپ ئوتۇشنى توغرا كوروۋاتىمەن. ئۇنى بەزىلەر «ھاشىر ۋاھىدىنىڭ گېزىتى» دەپ ئاتايدۇ. موشۇ گېزىت سەھىپىسىدە «ئۇئات»قا ئەزا بولمىغانلار-خائىنلار»-دەپ يازغانمۇ ئەينە شۇ ھاشىر ۋاھىدىي ئەمەسمۇ؟!...» دېگەن سوزلا بىزنى ئەئەجۈپلەندۈردى.

بىرىنچىدىن، خەلقنىڭ ئاۋازىغا ئايلىنىۋاتقان «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ھاشىر ۋاھىدىنىڭ گېزىتىگە ئايلىنىپ قالدى دېيىش قانداقمۇ ئەقىلگە سىغىشى مۇمكىن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر ئىككى گېزىتنىڭ ئاخىرقى بېتىدە «گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى» دېگەن يېزىقنى ئوقۇماسلىق ياكى كىمدۇ بىرلىرىنىڭ كوچىدا ئېيتىپ ژۈرگەن بىمەنە گەپ-سوزلىرىنى زىيا سەمەدىدەك بىر ئاقساقالنىڭ دەستەك قىلىپ ژۈرۈشى ئېچىنىشلىق بولسا كېرەك؟!

ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ئۈزۈلدۈرمەي ئوقۇپ تۇرىمىز. لېكىن بىز موشۇ كۈنگىچە «ئۇئات»قا ئەزا بولمىغانلار-خائىنلار» دېگەن گەپنى ئوقۇغىنىمىز يوق. بىزنىڭ كوز قارىشىمىز بويىچە ھاشىر ۋاھىدىي ئۈنچىلىك نەرسىنى، يەنى سىياسىي مەنتىقىنى ئايرىمىغىدەك ئەقىلسىز كىشى بولمىسا كېرەك. زىيا سەمەدىنىڭ تەكىتلىشى بويىچە ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتىغا ئەزا بولغان مىڭلىغان ئادەملەرنى ھاشىر ۋاھىدىنىڭ ئالدامچىلىقىغا چۈشۈپ قالغانلىقى، دەپ بىمەنە گەپ بىلەن ئەيپلىشى، ئوچۇقىنى ئېيتىش كېرەك، بىز ئىچىدا قىلىپ ژۈرگەن ئاقساقالغا لايىق ئەمەس. يەنە بىر تەكىتلەيدىغان يېرى، قەدىمىي يونان تەمسىلىنىڭ ھاشىر ۋاھىدىيغا مۇتلەق ئالاقىسى يوق. مەنتىقىمۇ سىغمايدۇ.

بىز تۇرغان توختەمۇۋنى تالانتلىق يازغۇچى سۈپىتىدە تىلغا ئالىمىز. لېكىن ئۇنىڭدىكى غەرەزلىك ھۇجۇم كىشىنى بىردىن ئويلاندۇرۇشقا مەجبۇر قىلىدۇ. مەسىلەن، ئۇ كوپچىلىكنى بىر مەخسەتكە كېلىش ۋە بىر يونىلىش بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىش خۇسۇسىدا ياخشى گەپ-سوزلەرنى قىلىۋېتىپ، مۇنداق دەيدۇ: «ھازىر ئۇيغۇرلاردا ھەر خىل يونىلىشتىكى بىر قانچە تەشكىلات بار. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئوز ئالدىغا ئوزلىرى خالىغان يول بىلەن كېتىپ بارىدۇ. موشۇ تەشكىلاتلارنى ئىتتىپاق ئەتراپىغا بىرلەشتۈرۈش بىزنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىشىمىز. ئىككىنچىدىن، ھازىر رويخەتكە ئېلىنمىغان تەشكىلاتلار خالتا كوتىرىپ، خەلقتىن ئاخچا ژىغىپ ژۈرىدۇ. ئۇ ئاخچا نەگە، قانداق مەخسەت ئۈچۈن خەشلىنىۋاتىدۇ، ئۇنىڭدىن ھېچ كىمنىڭ خەۋىرى يوق».

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىدە ھەر خىل يونىلىشتىكى تەشكىلاتلار بىلەن ھەرىكەتلەرنىڭ قانچىلىك كوپ ئېكەنلىگىنى تۇرغان توختەمۇۋنىڭ ئوزىمۇ ياخشى بىلسە كېرەك. ئامما ئۇلارنىڭ قايسىسى قايسىسى بىلەن قاچان بىرلىشىپ كىتىدىغانلىقىنى ۋاقىتنىڭ ئوزى كورسىتىدۇ. ئۇ مۇتلەق بىر سىنىڭ ھايداقچىلىقى بىلەن بولىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇنى ئۇيغۇرلىرىمىزنىڭ ھاياتىدىنلا روشەن كوردۇق. مەسىلەن، بىر چاغدىكى مەيدانغا چىققان «ۋەتەنداشلار» جەمىيىتى ئارىدىن كوپ ئوتمەستىنلا ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

ئەندى تۇرغان توختەمۇۋ رويخەتكە ئېلىنمىغان تەشكىلاتلارنىڭ كوتىرىپ ژۈرگەن خالتىسى بىلەن ئاخچىلارنىڭ نەگە كېتىپ بارغانلىقىنى ئېنىقلىغاندىن كېيىنلا «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ئون بەشىدىن ئوشۇق ئوقۇغۇچىسىغا ئىشەشلىك ئېيتسا، ئۇششاق سوزدىن ئېرى بولغان بولار ئېدى. چۈنكى ئىسپاتسىز قۇرۇق سوز ئوقۇغۇچىلارنى قايمۇقتۇرۇپ قويۇشى تۇرغان گەپ.

بىز سىزنىڭ بايقىشىڭىزچە بىر ئورۇندا تۇراقلىق ئىشلىمەيدىغان، خەلقتىن ژىققان ئاخچىغا ياشاۋاتقان، لېكىن، «نېۋادا-شەمەي» يادرو سىنىقىغا قارشى خەلق ئارا ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمىنى باشقۇرۇۋاتقان ئازات ھېكىمبەگدەك بىر تالانتلىق زىيالىمىز ئەجابا تىلەمچىلىك قىلىۋاتقان بولسا، دەپ ئەپسۇسلەندۇق. ۋاھالەنكى، سوۋېتلار ئىتتىپاقى تارقالغاندىن ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بەلگۈلەنگەن تېگىشلىك مائاش ئالىدىغانلىقىنى بىلدۇق. دېمەك، موشۇنداق ئوچۇقتىن-ئوچۇق تۆھمەت بىلەن زىيالىلارنى بىرلەشتۈرۈشىڭىزگە ھەركىمدە گۇمان تۇغۇلۇشى سوزسىز!

بولۇپمۇ، يۇسۇپ ئىلياس بىلەن داۋۇت ئېسىيېۋلارنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ كېرەك ئەمەسلىگى ھەققىدىكى ئويالماي ئېيتقان پىكىرلىرىنى ئوقۇپ، ئېمە دېيىشىمىزنى بىلمەي قالدۇق. ئەجابا، مىڭ بىر مەشەققەت بىلەن رويخەتتىن ئوتكۈزۈپ، ئاز-تولا بولسىمۇ پائالىيەت كورسىتىۋاتقان جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت مەركىزىنى يوق قىلىشقا ئالدىرىغان بۇ خىلدىكى «زىيالىلىرىمىزدىن» خەلقنىڭ كۈتكە

(ئاخىرى 12-بەتتە).

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى ۋە شەرقىي تۈركىستان تەغدىرى

قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ،
ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى.

پۈتكۈل ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ تەرەققىيپەرۋەر رىۋاجلىنىش جەريانى: بۈگۈن مۇستەقىل دولىتى يوق، ھوقۇقلىرى دەپسەندە قىلىنىۋاتقان، ئۆزىنىڭ ۋەتىنىدە ئاز سانلىققا ئايلىنىۋاتقان خەلقلەرنى ئويغىنىش دەۋرىگە ئېلىپ كەلدى. كۆپلىگەن خەلقلەر مىللىي مۇستەقىللىكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ئاساسىي ھوقۇقى — ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ئۈچۈن كۈرەشمەكتە. بەزى بىر مىللەت ۋەكىللىرى تارىخىي ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، چەت ئەللەردە مۇھاجىر بولماقتا. بەزىلىرى ئەجدادلىرىنىڭ زېمىنىدا ئاز سانلىققا ئايلىنىپ، ئىككىنچى سورتلۇق پۇخرا بولماقتا. بەزىلىرى مەملىكەتتە ئېتنىك كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلسىمۇ، سىياسىي ھوقۇقتىن، بىرىنچى نۆۋەتتە ئاۋاز بېرىش، سايلىنىش ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم قىلىنماقتا.

ئېنىقكى يېقىندىلا ئۇلار مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۈرەشتە ئۆزلىرىنى بىر يالغۇز دەپ ھېس قىلاتتى، چۈنكى ئۇلارغا ھېچ كىم ئېگىدارچىلىق قىلماتتى ۋە خەلق ئارا مەيدانغا چىقىپ، ئۆز دەردىنى ئېيتىدىغان تونۇلغان بىر فورۇم يوق ئىدى. بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى بولسا، چوڭ دولەتلەر تەرىپىدىن بەرپا قىلىنىپ، ئۇنىڭغا پەقەتلا دولەتلەر ئەزا بولالايدۇ ۋە كۆپىنچە دولەتلەر ئارا مەسىلىلەرلا قارىلىدۇ. ئەندى ۋمت (ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى) بولسا ئۇ ھېچ بىر بلوكلارغا، دولەتلەر تۈزگەن تەشكىلاتلارغا كىرمەيدىغان مۇستەقىل تەشكىلات. شۇڭا ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى: تىنچلىق يولىدا مۇئەممالارنى ھەل قىلىدىغان پروگرامما ۋە باشقا مۇھىم ھوججەتنى ئىشلەپ چىقىش، خەلق ئارا فورۇملارنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج خەلقلەرگە ياردەم بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. مەلۇم دەرىجىدە ئۇ ئۆز پائالىيىتى بويىچە بمتغا ئالتېرناتىۋ تەشكىلات.

ۋمتنىڭ تەييارلىق مەجلىسى ئۇنىڭ تەشەببۇسكارلىرى تەرىپىدىن 1990‑يىلى سېنتەبىر ئېيىدا تارتۇ شەھىرىدە (ئېستونىيەدە) چاقىرىلغان ئىدى. خەلق ئارا مەيداندا ئوۋج ئېلىۋاتقان ئۆزگىرىش جەريانىنى چوڭقۇر ئۆگىنىپ، ئۇلار تېز ئارىدا بىر كۈچلۈك خەلق ئارا تەشكىلات قۇرۇش پىكرىگە كېلىدۇ. شۇ قارارغا بىنائەن ۋمتنىڭ تەسىس ئاسسامبلېيەسى 1991‑يىلى فېۋرال ئېيىدا نىدېرلاندىيەنىڭ گاناگا شەھىرىدە ئوتكۈزۈلۈپ، ئىشتىراكچىلىرى ھەر تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، تەشكىلاتنىڭ زامانغا ماس نىزامنامىسىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ رەئىسىنى، باش كاتىۋىنى سايلىغان ئىدى. ئۇنىڭغا 15 مىللەت خەلق ۋەكىللىرى قاتناشقان ئىدى. تەشكىلاتنىڭ رەئىسى بولۇپ لىننارت ماللى (ئېستونىيە)، ئۇنىڭ مۇئاۋىنى بولۇپ ئۇيغۇرلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن سىياسىي ئەربابى ئەركىن ئالىپتېكىن ۋە باش كاتىپ — مىخائىل ۋان ۋالت ۋان پرائاگ سايلانغان ئىدى.

مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ ئىككىنچى باش ئاسسامبلېيەسى 1992‑يىلى يانۋار ئېيىدا تاللىن (ئېستونىيە) شەھىرىدە بولدى. گېزىتخانلارغا مەلۇمكى، ئۇنىڭ ئىشىغا ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى رىياسەتچىنىڭ ئەزاسى ئەنۋەر ھاجىيېۋ ۋە خەمىت ھەمرايېۋلار قاتناشتى ۋە ئالغان تەسىراتلىرى توغرىلىق چوڭ ماقالە يازغان ئىدى.

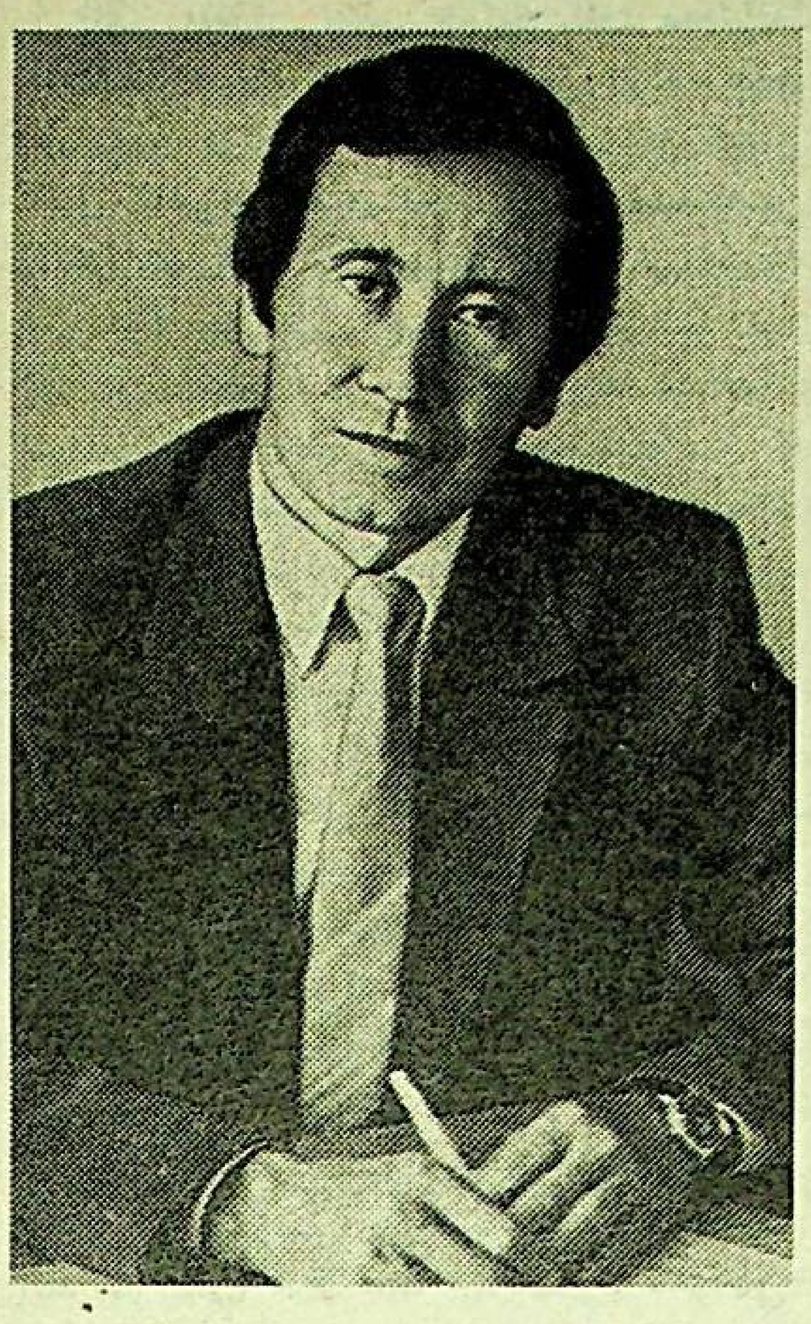

ئىلگىرى گېزىتلاردا خەۋەر قىلىنغىنىدەك، ۋمتنىڭ 3‑باش ئاسسامبلېيەسى، بىيىل 19‑24‑يانۋار كۈنلىرى نىدېرلاندىيەنىڭ گاناگا شەھىرىدە خەلق مەجلىسلەر سارىيىدا ئوتتى. ئۇنىڭغا 67 مىللەت، ئېلەت ۋەكىللىرى قاتناشتى. باش ئاسسامبلېيە ئىشى توغرىلىق گەپ قىلىشتىن ئىلگىرى مۇھتەرەم گېزىتخانلار، بىز ئەشۇ ۋمتغا باش پاناھ بەرگەن دېموكراتىك، تەرەققىيپەرۋەر كىچىككىنە بىر گۈزەل دولەت توغرىلىق سىلەرگە بىر ئاز بولسىمۇ مەلۇمات بېرىشنى توغرا دەپ ئويلىدۇق.

نىدېرلاندىيە جۇمھۇرىيىتى شىمالىي دېڭىز بويىغا جايلاشقان ۋە ئۇنىڭ مەيدانى 41،5 مىڭ چاسا كىلومېتر. غەربىي شىمالىي ياۋروپىغا جايلاشقان بۇ دولەتنىڭ ئىككىنچى غەيرىي‑رەسمىي نامى گوللاندىيە، ئۇ ئۆز ۋاقتىدا ئالاھىدە بىر سۇلتانلىق بولۇپ، ھازىر دولەتنىڭ چوڭ بىر ئولكىسى. خەلقىنىڭ ئاساسى گوللاندلىقلار، ئۇلار گېرمان گۇرۇپپىسىغا كىرىدۇ، ئاھالىسىنىڭ ئومۇمىي سانى 15 مىللىونغا يېقىن. ئاھالىسى كۆپىنچە دېڭىز بويىدىكى چوڭ شەھەرلەردە: روتتېردام، گاناگا، ئامستېردامدا ياشايدىكەن. شىمالىي دېڭىز قۇرۇقلۇق ئىچىگە ژىراق كىرىپ، ئۆزى بىلەن نەم ھاۋانى ئېلىپ كېلىپ، ئۇ يەردە يازنىڭ ئىسسىغىنىمۇ، قىشنىڭ سوغلىرىنىمۇ بەك يۇمشىتىدىكەن. شۇڭا بىرىنچى ئاينىڭ سوغدىمۇ پۈتكۈل مەملىكەت تەۋەسى كۆپ‑كۆك. نىدېرلاندىيە ئىقتىسات جەھەتتىن ئەڭ تەرەققىي تاپقان دولەتلەرنىڭ بىرى. ئاھالىنىڭ جان بېشىغا كۆپچىلىك سانائەت ۋە يېزا ئېگىلىگى مەھسۇلاتىنى ئىشلەپ چىقىرىش دەرىجىسى بويىچە دۇنيادا بىرىنچى ئورۇنلارنىڭ قاتارىغا كىرىدۇ. نىدېرلاندىيە دۇنياۋىي دېڭىز كېمىچىلىكىدە ئەھمىيەتلىك رول ئوينايدۇ. ئۇنىڭ روتتېردام پورتى — ۋۈك توشۇش بويىچە دۇنيادا بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇ يەردە ھەر بىر 3 مىڭ ئاھالىغا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن بىر بانكا توغرا كېلىدۇ. چەتكە كۆپىنچە سانائەت ۋە يېزا ئېگىلىگى مەھسۇلاتلىرىنى چىقىرىدۇ ۋە ھەر يىلى تون مىللىونلىغان چەت ئەل تۇرىستلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ.

دولەت ھاكىمىيىتىنىڭ شەكلى — كونستىتۇتسىيەلىك مونارخىيە. دولەت باشلىغى پادىشا، ئۇنىڭ جايلاشقان ئورنى ئامستېردام شەھىرى. مەملىكەتنىڭ قانۇن چىقارغۇچى ۋە ئالىي ۋاكالەتلىك ئورگانى — ئىككى پالاتىلىق پارلامېنت. ھاكىمىيەتنىڭ ۋە چەت ئەل ئەلچىلىرىنىڭ تۇراقلىق جايى گاناگا شەھىرى، مەزكۇر شەھەردە يەنە خەلق ئارا سوتنىڭ شتاب‑كۋارتىرسى بار.

ۋاكالەتسىز مىللەت ۋە خەلقلەر فورۇمى ئالتە كۈن داۋامىدا بولۇپ، ئۇنىڭ قاتناشقۇچىلىرى بىرىنچى ئىككى كۈنى ۋاكالەتسىز خەلقلەرنىڭ ئەھۋالىغا بېغىشلىدى. ئۈچىنچى كۈنى بىز بەش سېكسىيەگە بولۇنۇپ ئىشلىدۇق.

سېكسىيەلەرنى ئاتاقلىق سىياسىي ئەربابلار، دىپلوماتلار، ھوقۇقشۇناسلار ۋە ئۆز ساھاسىدا خەلق ئارادا ئېتىراپ قىلىنغان ئالىملار باشقۇردى. مەسىلەن، موشۇ قۇرلارنىڭ مۇئەللىپى ۋە ياۋروپىدىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ مەدەنىي، ئىجتىمائىي ياردەملىشىش جەمىيىتىنىڭ رەئىسى ئەنۋەر جان ۋە سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدىن كەلگەن ئابدۇلغوپۇر ئەمىن قاتناشقان «دىپلوماتىيە ۋە ھوقۇق» سېمىنارى ئەدلىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، ۋمتنىڭ باش كاتىۋى مىخائىل ۋان ۋالت پرائاگ ۋە خەلق ئارا ھوقۇقشۇناس، ئەلچى دژون ماكلونالد رەئىسلىگىدە ئوتتى. ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى بىلەن ئالاقە قىلىش سېكسىيەسىگە م. بۇرگونى، دژېك مېدېندروپ، د. تىمىس ۋە ت. سەمداپ ئىشتىراك قىلدى. توقۇنۇشلارنى بېسىش، ئۇلارنى تېچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىش سېكسىيەسىگە لۇئىزا دايموند رەھبەرلىك قىلدى. كۈچ قوللانماستىن ھەرىكەت قىلىش ئۇسۇللىرى سېكسىيەسىنى پاسكال مونىي ۋە گ. مۇيۋاخ باشقۇردى. ئاياللار سېكسىيەسىنى ئېلېن كوربوت ئېلىپ باردى. ئاخىرقى ئۈچ كۈن داۋامىدا مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقى ئۈستىدە ئالاھىدە ئاسسامبلېيە بولدى.

ئېچىلىش كۈنىلا جۇشكە يېقىن ۋمت رەئىسىنىڭ سايلىمى ئۆتكۈزۈلدى، پۈتكۈل ۋەكىللەرنىڭ قوللاپ‑قۇۋۋەتلىشىگە كېلەركى ئىككى يىلغا ۋمتنىڭ رەئىسى لاۋازىمىغا ياۋروپىدا ۋە ئامېرىكىدا شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى دائىم قويۇپ كېلىۋاتقان، خەلق ئارادا تونۇلغان سىياسىي ئەرباپ، دېموكرات، «ئازاتلىق» رادىوستانسىيەسى باشلىغىنىڭ مەسلىھەتچىسى ئۇيغۇر يىگىتى ئەركىن ئالىپتېكىن سايلاندى. ئاسسامبلېيە ئىشتىراكچىلىرى ھەممىسى بۇ ۋاقەنى ئورە تۇرۇپ، چاۋاك چېلىپ قارشى ئالدى.

بىز ۋە باشقا تۈركىي تىللىق قېرىنداشلار ئەركىن ئاكىنى قۇچاقلاپ، باغرىمىزغا قىسىپ چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلىدۇق. ۋمتنىڭ باش كاتىۋى بولۇپ د. مىخائىل ۋان ۋالت پرائاگ يەنە ئىككىنچى مۇددەتكە سايلاندى. شۇنىڭدىن كېيىن باش ئاسسامبلېيەدىكى ھەممە مۇلاھىزىلەر پەقەتلا ئەركىن ئاكا ۋە د. مىخائىلنىڭ نۆۋەتلىشىپ باشقۇرۇشىدا ماڭدى. رەئىس ھەر دائىم سۆزگە چىققان ۋەكىلنىڭ سۆزلىرى جەريانىدا، پەيتى كەلگەندە شەرقىي تۈركىستان توغرىلىق پىكىر ئېيتىپ تۇردى. چۈنكى بىزنىڭ ئىشىمىزغا كۆپلىگەن چەت ئەل ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، بمتنىڭ كومىتېت ۋە كومىسسىيەلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، ھەتتا ئۇنىڭ مەخسۇس ھەربىي ئاتتاشېسى، شۇنداقلا نىدېرلاندىيەدىكى چەت ئەل ئەلچىخانىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، ۋاكالەتسىز مىللەتلەرنىڭ داۋاسىنى كوتىرىپ ژۈرگەن ئالىي لاۋازىملىق شەخسلەر، مەسىلەن، لىختېنشتېين ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىغى؟ كورول خانس ئادام‑2 بولدى. روسسىيە فېدېراتسىيەسى تەركىۋىدىكى ساخا (ياقۇتستان)، چۇۋاش، مارى ئەل، كومى جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى، خالىستاننىڭ (ھىندىستان) پرېزىدېنتىدىن، ئامېرىكىدىكى لاكوتا ئىندېيېتس قەبىلىسىنىڭ رەھبىرىگىچە، بەش قىتئەنىڭ جاي‑جايلىرىدىن كەلگەن دولىتى يوق، لېكىن ئويغىنىپ، يەر، ۋەتەن داۋاسىنى كوتىرىپ چىققان 67 مىللەت ۋەكىللىرى ئۇشبۇ چوڭ خەلق ئارا فورۇمغا قاتناشتى.

بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر دۇنيادا بەش مىڭدىن ئوشۇق مىللەت، ئېلەتلەر بار، ئامما ئۇلارنىڭ 183چى بۈگۈن بمتنىڭ ئەزاسى، ياكى مۇستەقىل دولەتلىرى بار. ئەزادى مۇستەقىل دولىتى يوق، بمتغا ئەزا ئەمەس خەلقلەرنىڭ كۆپچىلىگى ئۆزلىرىنىڭ ۋەتىنىدىن، مەدەنىيىتىدىن، ھازىرقى زاماندا قېلىپلىشىۋاتقان دېموكراتىك پىرىنسىپ: مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنماقتا. شۇڭا ئۇلار ھوقۇقسىزلىقنىڭ دەردىدىن، ئىجتىمائىي‑ئىقتىسادىي شارائىتنىڭ ئېغىرلىغىدىن ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق ۋە ئەركىنلىكى ئۈچۈن كۈرەشمەكتە، ھەتتا قولغا قۇرال ئېلىپ قان توكمەكتە. بەزى بىر مىللەت ياكى ئېلەتلەر توغرىلىق دۇنيا جامائەتچىلىگى خەۋەرسىز ياشىماقتا. ئۇلارنىڭ مەسىلەن، خخجدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە نىسبەتەن تۇغۇتنى چەكلەش، ئىچكى ئولكىلەردىن تۈركۈملەپ خىتايلارنى شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە باشقا مىللەتلەر دىيارىغا ھېساپسىز ئورغۇن كوچۈرۈپ چىقىش سىياسىتىنىڭ ئاقىۋىتىدىن ۋە ئۇلارنىڭ خوددى، پۈتكۈل دۇنيادا دېموكراتىك دولەتلەردە رىئايە قىلىنىدىغان ھوقۇقلارنىڭ دەپسەندە قىلىنغانلىغىدىن كۈندىن‑كۈنگە ئەۋج ئېلىۋاتقان مەجبۇرىي ئاسسىمىلياتسىيە جەريانىغا، ھەتتا ھەقىقىي قىرغىنچىلىققا دۇچ بولماقتا ۋە ئۇلارنىڭ يەر‑تەۋەلىرى ئاتوم‑سىناق پولىگونىغا ئايلانماقتا. مەلۇمكى، بارلىق توقۇنۇشلار ۋە ئۇرۇشلارنىڭ يىلتىزى مىللەتلەر ئارا تەڭسىزلىك، ھوقۇقسىزلىق، ئەركسىزلىك ۋە ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقتا. شۇڭا ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەغدىرىنى كۈچ قوللانماستىن، تېچلىق يولى بىلەن ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن قۇرۇلغان ۋمت ئەشۇ، ھوقۇقلىرى دەپسەندە بولىۋاتقان خەلقلەرنىڭ مەنپىيەتلىرىنى قوغداشنى ئۆزىگە مەخسەت قىلىپ قويدى. «ۋاكالەتسىز» دېگەن سۆز ھازىر كۆپ مەنانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭغا مۇستەملىكىگە ئايلاندۇرۇلغان خەلقلەر، بەزى بىر فېدېراتىۋ بىرلەشمىلەرگە تەڭ ھوقۇق ئاساسىدا كىرمىگەن مىللەتلەر، ئېتنىك ياكى مەدەنىي جەھەتتىن ئاز سانلىقلار، ۋاقىتلىق باشقا بىر دولەتنىڭ قول ئاستىغا چۈشۈپ قالغان خەلقلەر كىرىدۇ. مەسىلەن، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان ۋە باشقىلار كىرىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلار دۇنيادا ئىنتايىن ئورغۇندۇر. بەزىلىرىنىڭ تەغدىرىنى ھېلىمۇ پەقەتلا مەخسۇس مۇتەخەسسىسلەردىن باشقا ھېچ كىم بىلمەيدۇ ۋە قىزىقمايدۇ. ۋمتغا ئەزا بولۇش ۋاكالەتسىز خەلقلەر ئۈچۈن زور ئۇتۇق. بىرىنچىدىن،

(داۋامى 4‑بەتتە).

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى ۋە شەرقىي تۈركىستان تەغدىرى

(داۋامى، بېشى 3ـ بەتتە).

مەزكۇر تەشكىلات ئارقىلىق ئۇلار ئۆز داۋاسىنى خەلق ئارا مەيدانغا ئېلىپ چىقىدۇ، ئىككىنچىدىن، ئۆزلىرىگە ئوخشاش شارائىتتا كۈرەشىۋاتقان باشقا خەلقلەر بىلەن ھەمكارلىشىش، بىرلىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ، ئۈچىنچىدىن، بمت، ئۇلۇق دولەتلەر ۋە دېموكراتىك خەلق ئارا تەشكىلاتلار ئېتىراپ قىلىدىغان تەشكىلاتنىڭ ھىمايىسىدىن پايدىلىنىدۇ.

ۋەت ئالدىغا قويغان مەخسەت ـ ۋەزىپىلىرىنى ھەل قىلىشتا كوپ يۆنىلىشلەردە پائالىيەت ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئاساسىي يۆنىلىشلىرى: ـ ئۆزىنىڭ ئەزالىرى ئۈچۈن بمتنىڭ ئىنسان ھوقۇقلىرى بويىچە كومىتېتتا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ھىمايە قىلىش ھەيئىتىدە ۋە باشقا مەخسۇس ئىدارىلاردا ۋاكالەتلىك قىلىش، ئۇلارنىڭ مەسىلىلىرىنى قويۇش ۋە تېگىشلىك قارارلارنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشتىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۆز ۋەكىللىرىنى نيۇ-يوركتا ۋە ژېنېۋادا تۇتىدۇ؛

دىپلوماتىيەلىك ئىشلار، ئۇ ئۆز ئەزالىرى ئۈچۈن ئىككى تەرەپلىملىك ۋە كوپ تەرەپلىملىك دىپلوماتىيە بويىچە تەشكىلىي ئىشلارنى ئېلىپ بارىدۇ. ئەزالىرىغا خەلق ئارا دىپلوماتىيەنى ئۆگىنىشكە ياردەم بېرىدۇ، لازىم بولغاندا خەلق ئارا ھوقۇقشۇناس مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ياردىمىنى ئۇيۇشتۇرىدۇ؛

ـ توقۇنۇش، كېلىشمەسلىك، ماجرالارنى تېچلىق يولى بىلەن قېلىپلاشتۇرۇش، خەلق ئارا مەيداندا ئېتىراپ قىلىنغان ئىنسان، مىللەت ھوقۇقلىرى نورمىلىرىغا ئەمەل قىلىپ ھەل قىلىشتا ئەزالىرىغا ياردەم بېرىش. بۇ مەسىلىلەر بويىچە ۋەت دۇنيادىكى چوڭ ئابرويغا ئىگە ھەر تۈرلۈك خەلق ئارا ئىنستىتۇت ۋە ئىدارىلەر بىلەن ھەمكارلىشىدۇ؛

ستراتېگىيەلىك پلان تۈزۈش ۋە مۇتەخەسسىسلىك ياردەم. ۋەت ئۆزىنىڭ ئەزالىرىنىڭ مۇراجىتى بويىچە، ئۇلارغا ئۆز مۇئەممالىرىنى مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىغا ئاساسلىنىپ، تېچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن ھازىرقى زامان تەلىۋىگە ماس كېلىدىغان ستراتېگىيە سىياسىتىنى تۈزۈپ چىقىشقا ياردەم بېرىدۇ. بۇ مەسىلىدە ژۇقۇرى دەرىجىلىك خەلق ئارا مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ياردىمىنى، مەسلىھىتىنى تەمىنلەيدۇ. ھوقۇق ۋە جەمىيەتلىك مۇناسىۋەتلەر بويىچە ياردەم بېرىدۇ؛

ـ ئاممىۋي ئەخبارات ۋاستىلىرى بويىچە ئالاقىنى تەمىنلەش، ھەر بىر ئەزاسىغا ئۆز ئەخباراتىنى قولغا كەلتۈرۈشكە مەسلىھەت ۋە ياردەم بېرىدۇ. ئۆزىنىڭ مەتبۇئات ئاگېنتلىرى ئارقىلىق ھازىر يەكلىنىشتە بولۇۋاتقان خەلقلەر توغرىلىق خەۋەرلەرنى دۇنياغا تارقىتىدۇ. مەسىلەن، «ۋەتنىڭ يېڭىلىقلىرى» ناملىق ئىنگلىز تىلىدا ژۇرنال چىقىرىدۇ. مەزكۇر ژۇرنالنىڭ 1993ـ ژىلقى 2ـ ساندا شەرقىي تۈركىستان توغرىلىق چوڭ تەپسىلىي ماقالە ـ مەلۇمات بار.

خەلق ئارا فورۇملارنى ئوتكۈزۈش ۋەت ئۆزىنىڭ ئەزالىرى بىر ـ بىرى بىلەن دايىمي ئۇچرىشىپ، پىكىر ئالماشتۇرۇش ۋە تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن خەلق ئارا ژىغىن، كونفېرېنسىيەلەرنى ئوتكۈزۈپ تۇرىدۇ. ئەزالىرى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان رېگىئوناللىق ياكى يەرلىك ژىغىن، فورۇملارغا قاتنىشىپ ئۇلارنىڭ مۇۋاپپەقىيەتلىك بولۇشىغا مەسلىھەت، ياردەم بېرىدۇ؛

دېموكراتىيەنى، كۈچ قوللانماسلىق ئۇسۇللىرىنى ھىمايە قىلىش، مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش مۇئەمماسىنى پەقەتلا دېموكراتىيەگە، ئىنسان ھوقۇقىغا رىئايە قىلىپ، تېچلىق يوللىرى بىلەن ھەل قىلىش پرىنسىپىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇ تەشكىلاتنىڭ بىردىن ـ بىر شارى. شۇڭا تەشكىلات رەھبەرلىرى ئۆز پائالىيىتىدە خەلق ئارىسىدا قېلىپلاشقان دېموكراتىك پرىنسىپ ۋە ئىنستىتۇتلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كوپ كۈچ چىقارماقتا. ۋەت لازىم بولغاندا كونستىتۇتسىيە لايىھەلىرىنى ياكى ماتېرىياللارنى تېپىشقا ياردەم بېرىدۇ؛

سايلام ۋە ھەر تۈرلۈك رېفېرېندۇملارغا نازارەت قىلىش، ئۆز ۋەكىللىرىدىن ـ خەلق ئارادا تونۇلغان مۇتەخەسسىسلەردىن بەيئەلمىلەل تۇپلارنى قۇرۇپ، سايلام ۋە رېفېرېندۇملارنىڭ خەلق ئارا دېموكراتىك پرىنسىپى ۋە ھوقۇقلارغا رىئايە قىلىنىپ ئوتكۈزۈلۈشىنى بايقاش ئۈچۈن ئەۋەتىدۇ. تۇپلارنىڭ تامامەن ئوبيېكتىپ ۋە مۇستەقىل بولۇشىنى تەمىنلەيدۇ.

مەدەنىي ئەنئەنىلەرنى ساقلاش، ئەتراپتىكى مۇھىتنى قوغداش. ۋەت خەلقلىرىنىڭ مەدەنىيىتىنى، سەنئىتىنى، دىنىنى، مائارىپ ئىشلىرىنى رىۋاجلاندۇرۇشقا ياردەم بېرىدۇ.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ مەخسۇس پروگراممىلارنى تۈزۈپ، يۇنېسكو ۋە باشقا تەشكىلاتلارغا ئۇ ياكى بۇ خەلققە ياردەم بېرىش توغرىلىق مۇراجىئەت قىلىدۇ. لازىم بولغان تەشكىلىي ئىشلارنى ئۇيۇشتۇرىدۇ.

ۋەت تەشكىلىي جەھەتتىن ئىنتايىن دېموكراتىك پرىنسىپ ئاساسىدا ۋە ئاددىي قۇرۇلغان. تەشكىلاتنىڭ ئالىي ئورگانى ـ باش ئاسسامبلېيە. ئاسسامبلېيە ئۆزىنىڭ سېسسىيەسىنى ئىككى ژىلدا بىر قېتىم چاقىرىدۇ. ئۇنىڭ رەئىسى ھەر بىر سېسسىيەنىڭ بېشىدا ئىككى ژىللىق مۇددەتكە سايلىنىدۇ. ئاسسامبلېيەدە ھەر بىر مىللەت ۋەكىللىرى بىرلا ئاۋازغا ئىگە. ئاسسامبلېيە دايىمي خىزمەت ھەيئىتىنى ۋە باش كاتىپىنى سايلايدۇ. دايىمي خىزمەت ھەيئىتى ژىلىغا ئىككى قېتىم ژىغىلىدۇ ۋە ئاساسىي ۋەزىپىسى تەشكىلاتنىڭ ئومۇمىي سىياسىتىنى ئىشلەپ چىقىش. كاتىۋات، ئۈچ ژىلغا بىر سايلىنىدىغان باش كاتىپنى ۋە ئۇنىڭ ياردەمچىلىرىدىن ئىبارەت. باش كاتىپ ئىجرائىي مۇدىر سۈپىتىدە خىزمەت قىلىدۇ. كاتىۋات ئاساسىي ئىجرائىي ئورگان، شۇڭا باش ئاسسامبلېيە دايىمي خىزمەت ھەيئىتى قوبۇل قىلغان قارارلارنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ، ھەممە ئەزالىرى بىلەن ئالاقە قىلىدۇ. كاتىۋات ۋەتنىڭ شتاب-كۋارتىرسى جايلاشقان گاگا شەھىرىنىڭ گۈزەل قېدىمىي قىسمىدىكى چىرايلىق بىنادا، ئۇنىڭ ئالدىدا تەشكىلاتنىڭ بايرىغى دايىم يەلپۈلدەپ تۇرىدىكەن. مەن بىر كۈنىمنى شۇ يەردە ئىشلەيدىغان سالاھىيەتلىك، تىرىشچان، كوپ تىل بىلىدىغان، خۇشچىراي خادىملار بىلەن ئىشىمىزغا پايدىلىق ئىشلار بىلەن ئوتكەزدىم.

20ـ يانۋار كۈنى خەلق ئارا مەيدانغا چىقىشقا تىرىشىۋاتقان ئۇيغۇرلار ئۈچۈن زور كۈن بولدى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن «بېل ئائىر» مېھمانخانىسىنىڭ مەجلىس زالىدا شەرقىي تۈركىستان كۈنى ئوتكۈزۈلدى. ماڭا چوڭقۇر تەسىر قىلغان ئۇشبۇ كۈننى ئۇيۇشتۇرۇشنى بىزنىڭ تۈرك قېرىنداشلىرىمىز ئۆز ھۆددىسىگە ئالدى.

گوللاندىيەدىكى تۈرك جەمىيىتىنىڭ (ۋەقپىسى) رەئىسى مەھەممەتبېي ئوتۇنچى ژىغىننى ئېچىپ، مەزكۇر ژىغىننى شەرقىي تۈركىستانغا ۋە ئۇنىڭ ۋەكىلى، ۋەتنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالىپتېكىننىڭ ھورمىتىگە بېغىشلايدىغانلىغىنى ئېيتتى. شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ (1944ـ 1949ـ ژىللىقى) بايرىغى ئېسىلغان زالغا بارلىق تۈركىي تىللىق ۋە باشقا مىللەتلەر ۋەكىللىرى لىق تولدى. ژىغىن ئۇيغۇر، تۈرك ۋە ئىنگلىز تىللىرىدا ژۈرگۈزۈلدى. ئەركىن ئاكا ئۆز سوزىدە قىسقىچە شەرقىي تۈركىستان تارىخىي، ئومۇمىي تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ بىرلىگى، ئۇلارنىڭ تارىخىي، مەدەنىي، دىنىي، جۇغراپىيەلىك، مەنىۋي ۋە تىل يېقىنلىقى توغرىلىق ئېيتتى. ـ «يېڭىلاش جەريانى» ـ دېدى ئەركىن ئالىپتېكىن، ـ ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈردى. ئۇلار مۇستەقىل بولدى. ئەندى چوڭقۇرلىشىۋاتقان دېموكراتىيەگە ۋە مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىغا ئاساسلانغان **بىزنىڭ كۈرەش، تېچلىق ئۇسۇلى بىلەن قورالسىز كۈرەش، شەرقىي تۈركىستان ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ تۇپ ـ ئاساسىي مەخسىتىنى ـ مۇستەقىللىكنى ھەل قىلىشقا چوقۇم ئىشىنىمەن...**

ئەنۋەرجان شەرقىي تۈركىستاندا ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ دەپسەندە بولۇۋاتقان فاكتلىرى، يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلارنىڭ تالان ـ تاراجغا ئۇچراۋاتقانلىغى توغرىلىق تەپسىلىي ئېيتىپ بەردى. ياۋروپىدىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ مەدەنىي ۋە ئىجتىمائىي ھەمكارلىشىش ئۇيۇشمىسى تەرىپىدىن ئايدا بىر قېتىم چىقىدىغان «شەرقىي تۈركىستان خەۋەرنامىسىنىڭ» مەخسۇس ئىنگلىز تىلىدا تەييارلانغان سانىنى مېھمانلارغا تارقاتتى. نۆۋەتى كەلگەندە، بىز قازاقىستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيە ئۇيغۇرلىرىنىڭ سىياسىي، مەدەنىي ۋە ئىجتىمائىي ھاياتى، ئالمۇتىدا چىقىۋاتقان گېزىت، ژۇرناللار توغرىلىق، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى، تىياتىر، تېلېۋىدېنىي ۋە رادىو توغرىلىق قىسقىچە ئېيتتۇق. بىزنىڭ مەدەنىي، مائارىپ ۋە ھاياتنىڭ باشقا ساھالىرىدىكى قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلىرىمىز ئىشلەمچان، دانىشمەن دېخان خەلقىمىزگە ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىگىنى ۋە قېرىنداش قازاق ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ غەمخورلىغىدىن، شۇنداقلا مۇستەقىللىكنى قولغا كەلتۈرگەن قازاقىستان رەھبەرلىرىنىڭ، ئاساسەن جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ بىزگە، ئۇيغۇرلارنىڭ مۇئەممالىرىغا يېتەرلىك كۆڭۈل بولگەنلىگىدىن دەپ تەكىتلىدۇق. مېھمانلار بىزنى چوڭ قىزىقىش بىلەن قارشى ئالدى. ئۇلار تەرىپىدىن سوزگە چىققانلار ئارىسىدا دالاي لامىنىڭ ياۋروپىدىكى ۋەكىلى داۋاتخوندۇپ بولدى. تىبەت ۋەكىللىرىگە رەھبەرلىك قىلىپ كەلگەن بۇ ژىگىت بىلەن بىۋاستە تونۇشۇپ، ھەر ئىككى تەرەپنى قىزىقتۇرىدىغان، شەرقىي تۈركىستان ۋە تىبەت مەسىلىلىرى ئۈستىدە سوھبەتلەشتۇق. بىز ئوزىمىزنىڭ مۇئەممالىرىمىزنىڭ ئوخشاش ۋە يېقىن ئىكەنلىگىنى ئېتىراپ قىلدۇق ھەم خوشنا خەلقلەرنىڭ تارىخىي تەغدىرى بىر بولغاچقا، بىرلىشىپ، ھەمكارلىشىپ ھەرىكەت قىلىشنى توغرا دەپ تاپتۇق.

ئۆز ئارا تەپسىلىي پىكىر ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن، ئاساسەن ھازىر خخجدا بولۇۋاتقان جەريانلارنىڭ ئىستىقبالى توغرىلىق ۋە باشقا ئىككى تەرەپنى قىزىقتۇرىدىغان مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇزاكىرە قىلىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت ئىزدەپ، كېيىنرەك ئالاھىدە بىر ئۇچرىشىش ئۇيۇشتۇرۇشقا ۋە ئۆز ئارا خەۋەردار بولۇپ تۇرۇشقا كېلىشتۇق. ئۇچرىشىش بەش سائاتقا سوزۇلدى. خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، كۆپچىلىك: ـ **«بىز سوزدە ۋە ئەمەلىيەتتە بىرلىكتە بولايلۇق»** دېيىشتى. ئويلايمەنكى، بىز باشقا خەلقلەرنىڭ دەردىنى ئوزىمىزگە يېقىن تۇتماي، ئۇلارنى چۈشەنمەي ۋە ئۇلارغا قولدىن كەلگەن ياردىمىمىزنى بەرمەي تۇرۇپ، ئوزىمىزنىڭ مىللىي داۋايىمىزغا باشقىلارنى جەلىپ قىلالمايمىز، ئۇلارنىڭ يار ـ يولەكسىز ئىشىمىز غالىبىيەت قازانماي قېلىشى مۇمكىن ۋە بىر خەلقنىڭ دەردى ئوزىگە ئېغىر كېلىدۇ.

باش ئاسسامبلېيەنىڭ تورتىنچى كۈنى مۇنازىرىلەرنىڭ ئاساسىي ماۋزۇسى: «مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقى، ئىنسان ھوقۇقى، دېموكراتىيەنى ھورمەتلەش، ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش، ئەتراپتىكى مۇھىتنى ھىمايە قىلىش مۇئەممالىرى» توغرىلىق باشلاندى. ئىككى يېرىم كۈن داۋام قىلغان بۇ مۇنازىرە ناھايىتى قىزىق، مەزمۇنلۇق ۋە نەتىجىدارلىق ئوتتى. مەجلىسمىز گاگا شەھىرى ھاكىمىنىڭ تەبرىك سوزى بىلەن باشلاندى. ئۇ كىشى بىزنىڭ ئىشىمىزغا مۇۋاپپەقىيەت تىلەپ، ھىسداشلىق بىلدۈردى ۋە بارلىق مىللەتلەر ۋەكىللىرىنى زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. ئاسسامبلېيەنىڭ مېھمىنى لىختېنشتېين دۆلىتىنىڭ كورولى خانىس ئادام 2ـ ئۆز نۇتقىدا مىللەت ھوقۇقى توغرىلىق ياخشى پىكىرلەرنى ئېيتتى. ئالىي جاناپلىرىنىڭ مەزكۇر مەجلىسكە تەكلىپ قىلىنغانلىغىنىڭ سەۋەپلىرى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى ئۇ 1992ـ ژىلى 23ـ سېنتەبىر كۈنى بمتنىڭ سېسسىيەسىدە، ئۇنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە بىرىنچى قېتىم مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويغان ۋە بەزى بىر ئۇلۇق دولەتلەر تەرىپىدىن تەنقىتكە ئۇچرىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي پىكرى: ـ **«ھەر بىر مىللەتنىڭ نوپۇس سانىدىن قەتئىي نەزەر ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە بولۇشى لازىمدۇر». تارىخنىڭ قارىمۇ-قارشىلىغى شۇنىڭدىكى، دۇنيادىكى ئەڭ كىچىك دولەت يەر يۈزىدىكى ئەڭ چوڭ، مۇرەككەپ مۇئەممانى جۈرئەتلىك بىلەن خەلق ئارادا ئېتىراپ قىلىنغان، ئۇلۇق دولەتلەرنىڭ تاشقى سىياسىتىنىڭ تەسىرىدىن چىقالمايدىغان بمتغا كوتىرىپ چىققان.**

تەييارلاپ ئېلىپ بارغان نۇتقىمىزنى پۇرسەت كەلگەندە سوزلىدۇق. بىزنىڭ پىكرىمىز بويىچە، مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقى بۇ ھازىرقى زاماندا ئەڭ مۇھىم، تۇپ ـ ئاساسىي ھوقۇق.

مەزكۇر ھوقۇق تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە بمتنىڭ «ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ ئومۇمـ

(ئاخىرى 5ـ بەتتە).

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى ۋە شەرقىي تۈركىستان تەغدىرى

(ئاخىرى، بېشى 4- بەتتە)

يۇزلۇك دېكلاراتسىيەسى» 1948- يىلى 10- دېكابىر كۈنى قوبۇل قىلىنغان، «ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ھوقۇقلار توغرىلىق خەلق ئارا ھوججەت»، «سىياسىي ۋە پۇخرالىق ھوقۇقلار توغرىلىق خەلق ئارا ھوججەت» ھەر ئىككىلىسى 1966- يىلى 16- دېكابىردا قوبۇل قىلىنغان ھەم شۇنداقلا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامىسىدا، ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامىسىدا بەلگىلەنگەن. يۇقۇرىدا ئاتاپ ئۆتكەن ھوججەتلەر «ئىنسان ھوقۇقىنىڭ خارتىيىسى» دېگەن ئۇمۇمىي نام بىلەن كەڭ تارقالغان. ئۇ ھوججەتلەردە: «ھەممە مىللەتلەر، خەلقلەر ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىغا ئىگە» دەپ يېزىلغان ۋە مەزكۇر قۇرلاردىن مەنتىقى ئۇردە ھەر بىر مىللەت ئەركىنلىكتە، ھېچ بىر دۆلەتنىڭ توسالغۇسىز، ھېچ كىمنىڭ ئۇلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماستىن، دېموكراتىك پرىنسىپلارغا رىئايە قىلغان ھالدا، مىللىي دۆلىتى يوق خەلق ئۆزىنىڭ ئالغان سىياسىي ستاتۇسىنى بەلگۈلەش، ئىجتىمائىي- ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي تەرەققىيات يولىنى ئۆزلىرى تاللاۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇش لازىمدۇر. بۇنىڭغا ھېچ كىم ئوچۇق قارشى ئەمەس، ئەمما ئەمەلىيەتتە ھەر بىر مىللەت ئۆزىنىڭ تەبىي، تۇغما، قانۇنىي ھوقۇقىنى ھەل قىلىشتا نۇرغۇن سۈنئىي توسالغۇلارغا، ھەتتا قوراللىق كۈچ قوللىنىش قارشىلىقىغا دۇچ بولىدۇ. بەت ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدىكى تەشكىلاتلارنىڭ ئىچىدىمۇ مۇشۇ ئېنىق، ئاكتۇئال، مۇھىم ھاياتىي مۇئەممانى قانۇنىي ھەل قىلىش پرىنسىپلىرى بويىچە ئۇمۇمىي ئېتىراپ قىلىنمىدى ۋە ھەر تۈرلۈك تالاش- تارتىشلار مەۋجۇت. ھازىرقى تالاش- تارتىشلار شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بىر تۈركۈم دۆلەتلەر بۇ مۇئەمما پەقەتلا خەلق ئارا مەيداندا تونۇلغان دۆلەتلەرنىڭ ئۆز ئارا مۇناسىۋەت ۋە ھەرىكەت قىلىش ھوقۇقى، لېكىن بىر بىرىنىڭ ئىچكى ئىشىغا ئارىلاشماستىن پائالىيەت ئېلىپ بېرىش پرىنسىپى ئاساسىدا دېمەكتە.

ئىككىنچى بىر تۈركۈم دۆلەتلەر، ئۇلار ئىنتايىن ئاز، بۇ مۇئەممادا ھەر بىر مىللەت، ئېتنىك توپ، ھەتتا لىنگۇستىكا دىنىي توپ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش جەريانىدا بىر دۆلەتتىن چىقىش ھوقۇقى بار دېگەن مەۋقەنى ئالغا سۈرىدۇ.

ئىنسان تارىخىغا كۆز تاشلىساق، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن كۆپلىگەن خەلقلەر، مۇستەملىكچى دۆلەتلەرنىڭ قول ئاستىدا بولغانلار مەزكۇر قانۇنىي ھوقۇققا ئاساسلانغان ھەر تۈرلۈك شەكىلدىكى مۇستەقىل مەملىكەتلەرنى بەرپا قىلىپ، 50- 70- يىللىرى ئاسىيە، ئافرىكا ۋە لاتىن ئامېرىكىسىنىڭ خەرىتىسىنى ئۆزگەرتۋەتتى. سابىق سسسر نىڭ پارچىلىنىشى جەريانىدا كۆپلىگەن خەلقلەر ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، خەلق ئارا دېموكراتىك پرىنسىپلارغا رىئايە قىلىپ، پارلامېنتلىق ئۇسۇللار بىلەن ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي ستاتۇسىنى، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي تەرەققىيات يۆنىلىشىنى خەلق تاللاۋالغان دەرىجىدە بەلگۈلىدى. بۇنىڭغا يارقىن مىسال، ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە قزاقستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ تارىخىي شەكىللىنىشى، ئەمما بىزنىڭ تەجرىبىمىز تولۇغى بىلەن ھەر تۈرلۈك شارائىتتا ياشاۋاتقان دۆلەتلەردىكى خەلقلەرگە توغرا كېلىدۇ، دەپ خۇلاسە چىقىرالمايمىز. لېكىن ئاساسىي ھوقۇقنىڭ پرىنسىپلىرى ئۇمۇمىيۈزلۈك خاسىيەتكە ئىگە ۋە ئىشلىشى ئۈچۈن پەقەتلا مەۋجۇت دۆلەت مەلۇم دەرىجىدە دېموكراتىيەنى ئېتىراپ قىلىشى ۋە ئۇنىڭ پرىنسىپلىرىنى ئاساسىي قانۇندا بېكىتىپ رىئايە قىلىشى لازىمدۇر. بۇنى بەتنىڭ بارلىق ئەزالىرى ئۆزلىرىگە ۋەزىپە سۈپىتىدە قوبۇل قىلغان. ئىككىنچىدىن، ئۆز ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بەل باغلىغان خەلقنىڭ، ئۆزىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي سەۋىيەسىنىڭ دەرىجىسىگە ۋە ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ ئۆز ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئىنتىلگەن سىياسىي ئۇيۇشچانلىق قابىلىيىتىنىڭ دەرىجىسىگە باغلىقتۇر.

ئۈچىنچىدىن، خەلق ئارا سىياسىي ۋەزىيەت مەزكۇر پرىنسىپلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تولۇق ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىپ، قولايلىق شارائىت تۇغدۇرۇشى شەرتتۇر.

ھەقىقەتنىڭ ئۆلچىمى ئەمەلىيەتتە. بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر خەلق ئارا جامائەتچىلىك ئوشبۇ مۇئەممانى تارىخىي ۋە سىياسىي جەھەتتىن چوڭقۇر تەھلىل قىلمىدى. مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقى، كۆپۈنچە مۇتەخەسسىسلەرنىڭ بەتنىڭ نىزامنامىسىنى ۋە باشقا بىز ژۇقۇرىدا تەكىتلەپ ئۆتكەن ھوججەتلەرنى تەھلىل قىلىش بىلەنلا چەكلەنگەن ئېدى. چۈنكى بۇ ھوقۇقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا يېتەكچىلىك دۆلەتلەر رەھبەرلىرى، بەزى بىر ھوقۇقشۇناس شەخسلەر قارشى بولۇپ كەلمەكتە. شۇڭا ئۇ مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تەھلىلى ئاساسىي ھوقۇقنىڭ مەناسىنى چۈشىنىش، بۇنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇش قائىدىسى ۋە تەرتىۋى توغرىلىق ماۋزۇدىن چىقمايدۇ.

ئىنتايىن مۇرەككەپ، مۇھىم ۋە تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە مۇئەمماغا بۇ شەكىلدىكى ياندىشىشلار، تۈپ ئاساسىي مەسىلىنى دائىم قانۇنىي ئاساستا پۈتكۈل يەر يۈزىدە ھەل قىلىشقا لازىم بولغان قانۇنىي ھەر تەرەپلىمە ئىشلەيدىغان مېخانىزمنى ئىشلەپ چىقالمايدۇ.

ئەندى، بىز ھازىر ۋە كەلگۈسىدە پەيدا بولىدىغان مىللەتلەر ئارا توقۇنۇشلارنىڭ بىردىن- بىر يىلتىزىنىڭ مەزكۇر ھوقۇقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا پەيدا بولىدىغانلىقىنى، يەنە بىر قېتىم تەكىتلەيلى. چۈنكى، بىر تەرەپ؛ مەلۇم بىر خەلق، مىللەت ئۆزىنىڭ قانۇنىي ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن شۇ خەلق لىدېرلىرى كۆتىرىپ چىققان بايراق ئاستىدا ھەرىكەت قىلىدۇ، ئىككىنچى تەرەپ، ئاساسەن ھۆكۈمران، دېموكراتىك ئەنئەنىلىرى يوق ياكى ئاجىز دۆلەت پەقەتلا ئۆزىنىڭ مەۋجۇت شەكلىنى (ستاتۇسىنى) ساقلاش ئۈچۈن بارلىق دۆلەت كۈچىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدۇ.

قارىمۇ قارشى تۇرۇش دەۋرى ئىلگىرىكى بىر- بىرىگە قارشى تۇرغۇچى كۈچلەر ئوتتۇرىسىدا؛ شېرىكلىك ۋە ھەمكارلىق بىلەن ئالماشقان بولسىمۇ، ھازىرغىچە بەت ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تولۇق تەييار دەپ ئېيتالمايمىز. بۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى پەقەتلا مۇستەقىل دۆلەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى مەزكۇر مۇئەممانىڭ ئەمەلىيەتتە ھەل بولۇشى ئۇسۇل ۋە شەكىللىرىگە قارشى. ئەندى ۋەت بولسا ئۇ ھېچ بىر بلوكلارغا، دۆلەتلەر تەرىپىدىن ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلگەن تەشكىلاتلارغا قارىمايدۇ، تامامەن مۇستەقىل سۇبېكت. مالىيە ۋە ماددىي جەھەتتىن ئۆز ئەزالىرى بەدەلىنىڭ پۇلىغا ۋە ياردىمىگە تايىنىدۇ. شۇڭلاشقا كۆپچىلىكنىڭ پىكرى بويىچە بىز ئۇنىڭغا قوشۇلدۇق، ۋەتنىڭ ئاساسىي مەخسىتى؛

— مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ياردەم بېرىشتۇر. ئۇنىڭ ئۈچۈن مەزكۇر ھوقۇق پرىنسىپىنى چوڭقۇر ئىشلەپ چىقىپ، ئۇنى بەت تەرىپىدىن قانۇنلاشتۇرۇش لازىم بولماقتا. بۇ باش ئاسسامبلېيەنىڭ ئاساسىي خۇلاسىسى.

ھازىر كۆپچىلىك پۈتۈنلەي مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش ھوقۇقىغا قارشى ئەمەس، ئاساسەن شۇ ھوقۇقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا تاللاپ ئالغان نىشانغا قارشى. ھازىرقى زاماندا ئاساسىي ھوقۇقنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە بىر نەچچە سىياسىي سىستېما بار. مەسىلەن؛- مۇستەقىللىق؛ مىللەتلەر بىرلىكىدە بولۇش؛ كېلىشىم ئارقىلىق، ئەركىن بىر- بىرى بىلەن قوشۇلۇش كونفېدېراتسىيەسى؛ فېدېراتسىيە: سىياسىي مۇختارىيەت: يەرلىك مۇختارىيەت؛ مەدەنىي مۇختارىيەت.

خخج دىكى ش ئۇ ئارغا كەلسەك سىرتقى شەكلى، مەمۇرىي تۈزۈلۈش بويىچە سىياسىي مۇختارىيەتكە يېقىن ،ئەمما ئىچكى مەزمۇنى ئەمەلىي مەناسى بويىچە مەدەنىي ۋە يەرلىك مۇختارىيەتتىن سىرتقا چىقمايدۇ، بۇ ئەھۋال ھېچ قاچان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ.

بېيجىن رەھبەرلىرى خىتاي گېزىتلىرىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا ئاز سانلىق، خىتاي مىللىتىدىن باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىنىڭ نىشانىنى قەتئىي رەت قىلىدېكەن. ئۇلارنىڭ ئاساسىي دەلىل سۈپىتىدە دەيدىغىنى؛- «خخج تەۋەسى بىر پۈتۈن ۋە ئاجرالماس». ھەقىقەتەن بۇ ئىبارىلار خخج نىڭ 1982- يىلى قوبۇل قىلىنغان كونستىتۇتسىيەسىدە بار. لېكىن ئۆتكەن ئايدا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى قوبۇل قىلغان ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئەڭ دېموكراتىك كونستىتۇتسىيەدە يېزىلغان: «بىز قازاق خەلقى، دۇنياۋىي بىرلەشمىنىڭ ئاجرالماس بىر قىسمى بولغان ھالدا، قازاق دۆلىتىنىڭ مۇستەھكەملىكىگە ئاساسلانغان ھالدا، ئىنسان ھوقۇقى بىلەن ئەركىنلىكنىڭ ئۈستۈنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان ھالدا، دېموكراتىك جەمىيەت ۋە ھوقۇق دۆلىتىنى قۇرۇش نىيىتىدە قەتئىي تۇرۇپ...» دېگەن مەنادىكى جۈملىلەر خىتاي كونستىتۇتسىيەسىدە تامامەن يوق.

تەۋەلىك مەسىلىسى، نىسبەتەن شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن قانۇنسىز. ئوقۇغۇچىلارغا ياخشى مەلۇمكى، ئۇيغۇر قەبىلىلىرىنىڭ شەكىللىنىش دەۋرىدىن باشلاپ، تارىختا بولۇپ ئۆتكەن مۇستەقىل ئۇيغۇر دۆلەتلىرى ھېچ قاچان خىتاينىڭ نەركۆۋىدە بولمىغان ۋە ھازىرقى خىتاي تەۋەسىدە كۆپلىگەن مۇستەقىل، دائىم ئۆز تەۋەسىگە ئىگە دۆلەتلەر مەۋجۇت بولغان. كېيىنكى ئىككى ئەسىر ئىچىدە شەرقىي تۈركىستان كۆپۈنچە خىتاي ئىمپېرىيەسىنىڭ يېرىم مۇستەملىكىسى بولۇپ كەلدى. ھازىرقى زامانىنىڭ ئۆزىدە ئىككى قېتىم، 1933- يىلى شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى، 1944- يىلى شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيەتلىرى قۇرۇلۇپ، ئۆز دۆلەتلىرىنىڭ يۈرىسدىكسىيەسى ئاستىدا دائىم مەلۇم بىر تەۋەلەر بولۇپ تۇردى.

بىز چوڭ دۆلەت ئىككىنچى بىر دۆلەتنى بېسىۋېلىپ، ئۇنى مۇستەملىكىگە ئايلاندۇرسا، ئۇنىڭ تەۋەسى ۋە خەلقى ھېچ قاچان مۇستەملىكە دۆلەتنىڭ قانۇنىي تەۋەسى ۋە خەلقى بولمايدۇ، ئەكسىچە ئۇ زورلۇق، قانۇنسىزلىق، مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقى ئەشۇ مىللەتنىڭ بېسىۋالغان، ئېزىۋاتقان ھۆكۈمران دۆلەتنىڭ ئىچكى ئىشى بولالمايدۇ، مۇستەملىكىدە ياشاۋاتقان خەلقنىڭ قانۇنىي ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىش لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ھاكىم مۇتلەق دۆلەتكە سىياسىي، ھوقۇقىي بېسىم كۆرسىتىش ئۈچۈن ۋەت يېڭى، قانۇنىي مېخانىزم ئىشلەپ چىقىشى لازىم بولماقتا.

ئالتە كۈن داۋامىدا ئالغان تەسىراتىم كۆپ، ئىنسان ھوقۇقلىرى ۋە خەلق ئارا ھوقۇق توغرىلىق ئۆزىمىزنىڭ پائالىيىتىگە پايدىلىق نەرسىلەرنى بىر- بىرلەپ ئۆگىنىشكە تىرىشتۇق. ھەر تۈرلۈك ھوقۇقىي تەشكىلات، ئىدارىلەرنىڭ ئىشلىرى، ئۇلارغا قاچان، قانداق شەكىلدە مۇراجەت قىلىش، ئۇلاردىن نېمىنى كۈتۈشكە بولىدۇ دېگەنلەرنى ياخشى چۈشىنىۋالدۇق. ئۆز ۋاقتىدا بەزى تەشكىلات رەھبەرلىرى گاھاگاھىدىكى سوتقا مۇراجەت قىلدۇق ۋە ھاكازا دەتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ سوت پەقەتلا دۆلەتلەر ئارا مەسىلىلەرنى قارايدىكەن، ۋاكالەتسىز مىللەت مەسىلىلىرىنى ئېتىۋارسىز قالدۇرىدىغان بولۇپ چىقتى. بىز ئۇچراشقان دوستلۇرىمىزنى تاپتۇق، ئۇلار بىلەن بىرلىشىپ، ھەمكارلىشىپ، ھەرىكەت قىلىشقا كېلىشتۇق.

ئاخىرقى كۈنى چۈشتىن كېيىن يېڭى ئەزالارنى قوبۇل قىلدۇق. بىز ئۆزىمىزنىڭ ئەزالىق ھوقۇقىمىزدىن پايدىلىنىپ، يېڭى ئەزالىققا ئۆتۈش ئۈچۈن قىرىم تاتارلىرى توغرىلىق سۆزگە چىقىپ، ئۇلارنى ئەزالىققا كۆرسەتتۇق. بىزنىڭ پىكرىمىز قوبۇل قىلىنىپ تەكلىپ قىلغان قارارىغا ئۆزىمىزنىڭ لىنىغاندا خوشال بولدۇق. ئابخازىيە ۋەكىللىرى تەكلىۋىنى بېرىپ، گرۇزىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قورال بىلەن ئابخازىيە مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا قارشى جۈملىلەرنى كىرگەزدۇق. ھەر ھالدا بىز باش ئاسسامبلېيەدە مېھمان بولماستىن، ھەر كۈنى ھەر بىر مەسىلە بويىچە ئۆز پىكرىمىزنى ئىزھار قىلىشقا تىرىشتۇق. ئۇنىڭغا يېتەرلىك ئىمكانىيەت بار بولدى. چۈنكى بەزەممىمىز بىر يەردە تۇردۇق ۋە تىل بىلمىگەنلەرگە تەرجىمانلار يېتەرلىك بولدى.

يېڭى ئەزالار تەنتەنىلىك رەۋىشتە ۋەتنىڭ نىزامنامىسىغا قول قويدى، ئۇنى رەسمىي ئەركىن ئالىپتېكىن قوبۇل قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى سۆزىدە: «دۇنيا ئۆزگەرمەكتە، شۇڭا ھازىر كۆپلىگەن خەلقلەر كۈچ قوللانماستىن ئۆز تەغدىرىنى ئۆزلىرى بەلگۈلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەكتە. ۋەت تىنچلىق يولدا ھەرىكەت قىلىدىغان تەشكىلاتلارنى ئېتىراپ قىلىدۇ ۋە ئۇلارغا نىزامنامىدا كۆرسىتىلگەن ھەممە ياردەملەرنى بېرىدۇ. بىز ئۆز ئەزالىرىمىزدىن پەقەتلا تىنچلىق، دېموكراتىيە، پارلامېنتلىق ئۇسۇللار بىلەن ھەرىكەت قىلىشنى تەلەپ قىلىمىز. بىز مۇشۇ يولدا مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزلىرى ھەل قىلىشقا چوقۇم ئىشىنىمىز» دېدى.

مەردانىلىقى رىۋايەتكە ئايلانغان جاسۇر ئۇيغۇر قىزى نازۇگۇم ھەققىدە بەدىئىي فىلم چۈشىرىلىپ، ھازىر ئۇنىڭ ئاخىرقى مونتاژ ئىشلىرى ژۈرگۈزۈلىۋاتىدۇ. خۇدا بۇيرىسا، پات يېقىندا مەزكۇر فىلم كىنو تېاتىر ئېكرانلىرىدا نامايىش قىلىنماقچى. ئىلاھىم، «نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمىنى ھەممىمىزگە كورۇشكە نەسىپ قىلغاي!

«نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمىنىڭ چىقىشىغا نېمە سەۋەپ بولدى؟ ئۇنى كىم چۈشەردى؟ نازۇگۇمنىڭ رولىنى كىم ئوينىدى؟ فىلمنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، ۋاقەلىكى نېمىلەردىن ئىبارەت؟ ئەينە شۇ خىل سوئاللار ئەتراپىدا قىسقىچە سوز قىلماقچىمىز.

ئازات مەشۇروۋ! بۇ كىشىنى بىلمەيدىغان ئۇيغۇرلار ئاز بولسا كېرەك؟ ئۇ ھازىر پانفىلوۋ ناھىيەسى كالىنىن نامىدىكى كولخوزنىڭ رەئىسى. ۋەتەنپەرۋەر، خەلقپەرۋەر بۇ كىشى مېنىڭچە ئوز ھاياتىدا قىلغان كوپلىگەن ياخشى ئىشلىرىنىڭ ئەڭ چوققىسى — «نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمىنى چۈشىرىشتەك ئۇلۇق، خەيرلىك ئىشنىڭ تەشەببۇسكارى بولدى. ئازات مەشۇروۋ ئاتاقلىق ئوزبەك كىنو رېژىسسيورى ئابرار قاسىموۋقا كەتمەن تاغلىرىدىكى «نازۇگۇم» ئوڭكۇرىنى كورسىتىپ، مەرتلىك بىلەن مەردانىلىقنىڭ، مۇھەببەتكە ساداقەتلىك بىلەن سويگەن يارىغا ۋاپادارلىقنىڭ باسقۇنچىلارغا ئوچمەنلىك بىلەن نەپرەتنىڭ، ۋەتىنى بىلەن خەلقىگە چەكسىز مۇھەببەتنىڭ نەمۇنە-ئۇلگىسىنى كورسەتكەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەجايىپ جاسارەتلىك قىزى نازۇگۇمنى قايتىدىن «تىرىلدۈرۈش» مەخسىتىدە بىر بەدىئىي فىلم چۈشىرىشنى تەكلىپ قىلدى. فىلمنى چۈشىرىشكە كېتىدىغان بارلىق خىراجەتنى ئوز ئۈستىگە ئېلىشقا ۋەدە بەردى. رېژىسسيور بۇ تەكلىپنى بەجانىدىل قوبۇل قىلدى ۋە ئۇزۇنىڭمۇ كوپتىن بۇيان ئۇيغۇرلار ھاياتىدىن موشۇنداق بىرەر تارىخىي-بەدىئىي فىلم چۈشىرىش مەخسىتى، ئارزۇ-ئارمىنىنىڭ روياپقا چىقىش ۋاقتىنىڭ كەلگەنلىكىدىن بەك خوشال بولدى. ئابرار قاسىموۋ بۇ كۈنگىچە ئۇيغۇرلار ھاياتىدىن «سېخىرلىق ئالما»، «يول بولسۇن» بەدىئىي ۋە بىر نەچچە ھوججەتلىك فىلملارنى چۈشەرگەن ئىدى.

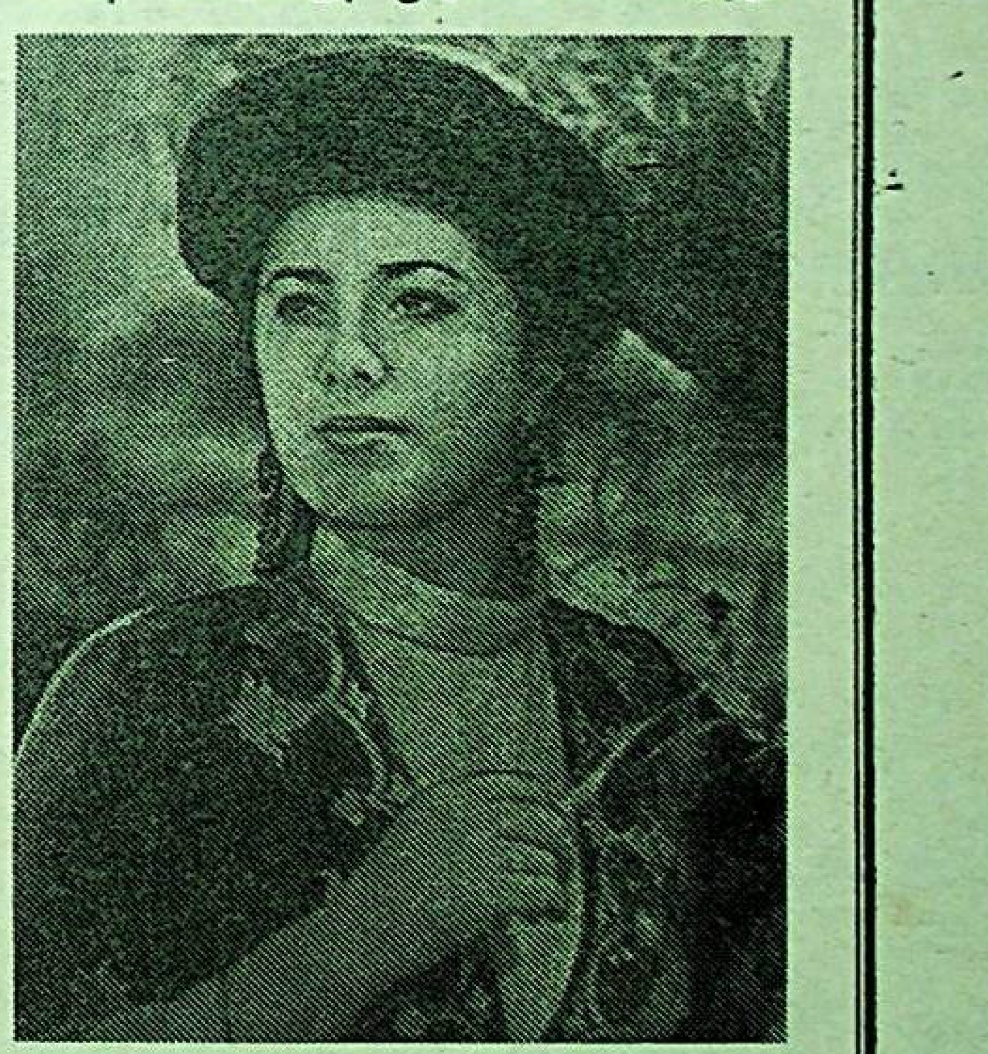

خۇللاس، شۇنىڭ بىلەن ئىزگۇ ئىشنىڭ داغدام يولى سىپلەندى. «نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمنى چۈشۈرۈشكە تەييارلىق ئىشلىرى قىزغىن ژۈرگۈزۈلۈشكە باشلاندى. لېكىن رېژىسسيورنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىدىن تولماي ژۈردى. ئۇ بولسىمۇ، كېلىشكەن قەددى-قامەتلىك، گوزەل، كوركەم، كوزلىرىدىن مەغرۇرلۇق بىلەن مەردانىلىق، مۇھەببەتكە، سويگەن يارىغا ساداقەتلىك يېغىپ تۇرىدىغان، ھەقىقىي ئۇيغۇر قىزلىرىغا خاس ئىپپەت-نومۇسلۇق «نازۇگۇمنى» تېپىش بولدى. ئۇنداق قىز ئوزبېكىستاندىن تېپىلمىغاندىن كېيىن، قازاقىستاندىن

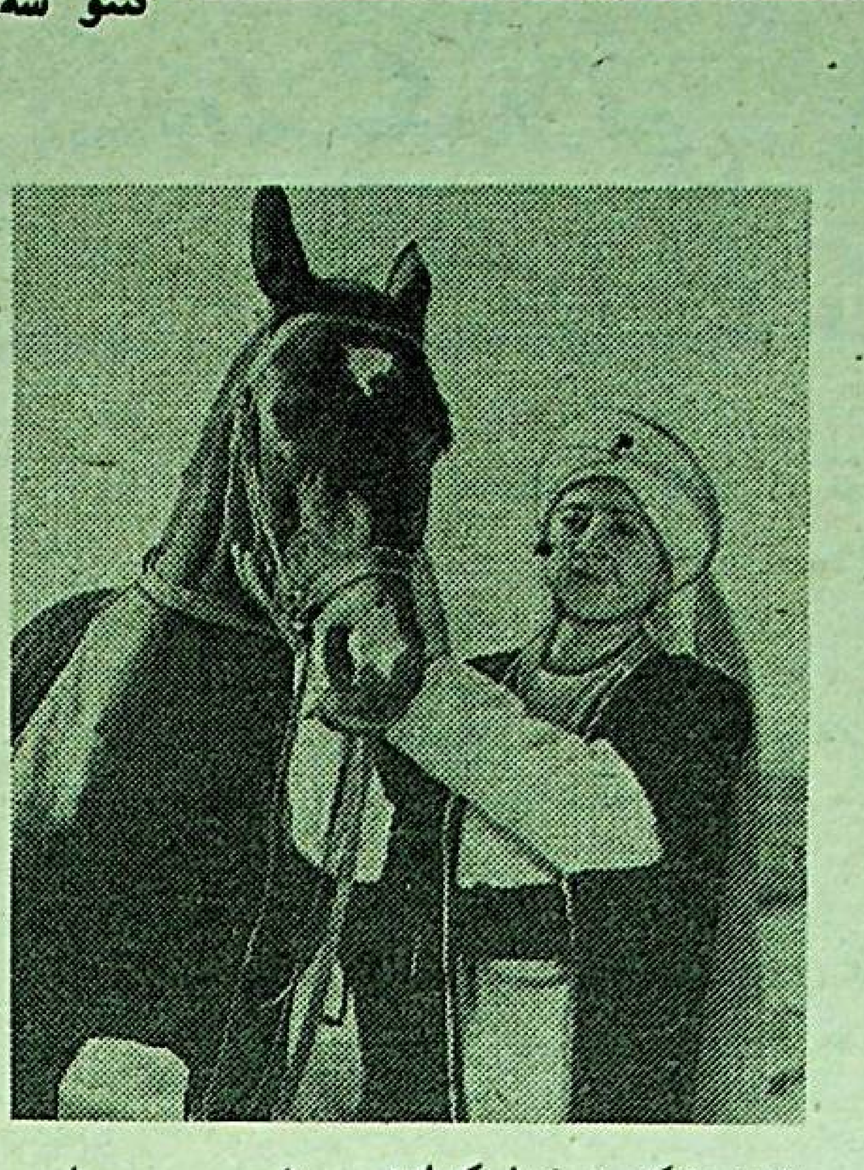

ئىزدەشكە توغرا كەلدى. رېژىسسيور ياركەنتكە بېرىپ، شائىر خېلىل ھەمرايېۋ بىلەن ئۇچراشتى.

— خېلىل ئاكا، — دېدى رېژىسسيور شائىرنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، — ئاللا بۇيرىسا يېقىن كۈنلەردىن كېيىن كىنونى چۈشۈرۈشنى باشلايمىز. لېكىن مېنىڭ كۆڭلۈمگە ياققىدەك «نازۇگۇمنى» ئوزبېكىستاندىن تاپالماي، بۇ ياققا كەلدىم.

— كەلگىنىڭىز ئىنتايىن ياخشى بوپتۇ ئۇكام. «نازۇگۇم» ئوزبېكىستاندىن تېپىلمىغان بولسا، موشۇ يەردىن، بىزنىڭ ئۇيغۇر قىزلىرىمىزنىڭ ئارىسىدىن تېپىلىدۇ. ئۇنىڭغا مەن كامىل ئىشىنىمەن، — دېدى خېلىل ئاكام. — بىزدە بىر قىز بار. ئوزى سەنئەت مەكتىپىنى پۈتەرگەن، دراما ئارتىستى. ئۇنىڭ ئوستىگە شائىرە.

— ئۇ قىز كىم؟ — سورىدى رېژىسسيور.

— سۇمبات غېنىياروۋا! ئىسمىغا جىسمى ياراشقان ھەقىقىي سۇمباتلىق قىز. مېنىڭچە بولغاندا ئەشۇ قىز نەق نازۇگۇمنىڭ ئوزى.

— ئۇ قىزنى بىلمەيدىكەنمەن. كورۇش كېرەك ئىكەن؟

خېلىل ئاكا سائاتىغا قاراپ قويدىدە، ئاندىن:

— يەنە بىر سائاتتىن كېيىن «ئالتاغ» پروگراممىسىدىن ئۇيغۇرچە كورسىتىش باشلىنىدۇ. بىزنىڭ ئۇ قىزىمىز ئەشۇ يەردە دىكتورلۇق ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرىدۇ ۋە يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تېاتىرىدا ئاكتيور بولۇپ ئىشلەيدۇ. دېمەك، مەن ئېيتقان «نازۇگۇمنى» تېلېۋىزور ئېكرانىدىن كورۇپ، بېقىشىڭىزغا بولىدۇ...

شۇنىڭ بىلەن كەلگۈسى فىلمنىڭ باش قەھرىمانى «نازۇگۇم» ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ ئارىسىدىن تېپىلدى. ئىسمىغا جىسمى لايىق سۇمبات غېنىياروۋا ھەممە جەھەتتىن رېژىسسيورنىڭ كوڭلىدىن چىقتى. ئۇنىڭ ئىزدىگىنىمۇ ئەينە شۇنداق گوزەل-كوركەم، شائىر قەلب قىز ئىدى.

— ئابرار قاسىموۋ، مېنى خېلىل ئاكام ئارقىلىق تېپىۋالدى، — دەيدۇ سۇمبات غېنىياروۋا. — ئۇ كىشى ماڭا ئوزىنىڭ «نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمىنى چۈشەرمەكچى بولىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، مېنىڭ نازۇگۇم رولىنى ئوينىشىمنى تەكلىپ قىلدى. خوشاللىقتىن بېشىم كوكلەرگە يەتكەندەك بولۇپ، ھە دېگەندىلا نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قالدىم. «نەھاتكى، باللىقىمدىن تارتىپ ئالدىمغا قويغان مەخسەت، كوزلىگەن ئارزۇ-ئارمانلىرىمغا ئېلىپ بارغۇچى يول ئېچىلغان بولسا؟! ۋاي خۇدايىمەي، بۇ نېمە دېگەن بەخت!» دەيمەن ئىچىمدە ھاياجانلىرىمنى باسالماي.

رېژىسسيورنىڭ تەكلىۋىگە بىردىن رازى بولدۇم، رازى بولدۇمۇ، فىلمغا چۈشكىچە ناھايىتى تەشۋىشلەندىم، راستىنى ئېيتسام، قورقتۇم. خېلىل ئاكام ماڭا ئۇستاز بولدى، جۈرئەتلىك بولۇشۇمغا ئۇندىدى. فىلمنى چۈشىرىشنىڭ ئالدىدا نازۇگۇم ئوڭكۇرىدە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تاغۇ-تاشلاردا بىر نەچچە قېتىم بولدۇق. ئادەم ئولگىنى بىلەن ئۇنىڭ روھى تىرىك، ھېمىشەم بىز بىلەن بىللە ژۇرۇشكە تولۇق ئىشەندىم. خام ئىشنىڭ، خام ئىشەنمەك، فىلمنى چۈشىرىشنىڭ ئالدىدا ۋە چۈشىرىپ بولغىچە بولغان ئارىلىقتا نازۇگۇم ھەر كۈنى دېگۈدەك چۈشلىرىمدىن چىقماس بولدى. نازۇگۇم ماڭا رولنى قانداق ئوينىشنى ئۇگەتتى ۋە بەزى ئېپىزودلارنى مەن بىلەن بىللە ئويناتتى. بۇ ئۇچ ئاي داۋام قىلدى. مەن ئۇچ ئاي نازۇگۇم بولۇپ ياشىدىم.

سەنئەتكارلاردا ژۇرەكتىن چىققان ناخشا ژۇرەككە يېتىدۇ، دېگەن گەپ بار. مەيلى سەھنىدە بولسۇن، مەيلى كىنودا بولسۇن بىرەر ئوبرازنى يارىتىش ئۇچۇن ئەڭ ئالدى بىلەن ئەشۇ ئوبرازغا تولۇق، پۈتۈن قەلبى، ۋۇجۇدى بىلەن كىرىشىش كېرەك، دەپ ئويلايمەن. مېنىڭچە بولغاندا، فىلمدا

«بەختىمنى»

نازۇگۇم ئوبرازىنى ياراتقاندەكمەن. بۇ يولدا ماڭا نازۇگۇمنىڭ روھى چوڭ مەدەت بولدى. ئۇنى فىلمنى كورگەندىن كېيىن، تاماشىبىنلارنىڭ ئوزى ئېيتار.

نازۇگۇم ئوبرازىنى يارىتىش مېنىڭ ئۇچۇن ئاسانغا چۈشكىنى يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ مېنىڭ كىنودا باش رولدا، يەنى كېلىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەردانە، ئوت ژۇرەك قىزى نازۇگۇمنىڭ رولىنى ئويناشتەك مەسئۇلىيەتلىك ئىشتىكى دەسلەپكى قەدىمىمدۇر. نازۇگۇم ئوبرازى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىپپەت-نومۇسلۇق قىز-ئاياللىرىنىڭ مۇھەببەتكە سادىقلىقىنىڭ، سويگەن يارىغا ۋاپادارلىقىنىڭ، باسقۇنچىلارغا غەزەپ-نەپرىتىنىڭ چەكسىزلىكىنىڭ، قەلبىنىڭ تازا ۋە پاكلىقىنى ساقلاش ئۇچۇن ھەر قانداق قىيىنچىلىقتىن، ھەتتا ئولۇمدىنمۇ قورقماسلىقنىڭ رەمزى دەپ ئويلايمەن. نازۇگۇم ئوز مۇھەببىتىگە سادىق بولۇپ قالغان ئايال. ئۇ ئىپپەت-نومۇسنى ساقلاش ئۇچۇن مانجۇرلاردىن قېچىپ، تاغۇ-تاش، ئوڭكۇرلەردە يالغۇزدىن-يالغۇز، ئاچ-يالاڭاچ، قار، يامغۇر، سوغلاردا، دەھشەتلىك قاراڭغۇ كېچىلەردە ئالتە ئاي ياشىغان. ئۇ مۇمەن، فىلمدا نازۇگۇمنىڭ ئوزىنى قوغدىشى، بۇ ئۇنىڭ ۋەتىنىنى قوغدىشىدۇر.

— سۇمبات، ئوزىڭىز ئېيتقاندەك، بۇ سىزنىڭ كىنو سەنئىتىدىكى بىرىنچى قەدىمىڭىز ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاكترىسا ئۇچۇن تولىمۇ ماشاقەت بىلەن قىيىنچىلىقنى، چىداملىقنى تەلەپ قىلىدىغان نازۇگۇم رولىنى ئويناشتا كوپ مەشقلىنىشكە توغرا كەلگەن بولسا كېرەك؟ — دەپ سورىدىم سوھبەت ئارىسىدا.

— ئەلۋەتتە. نازۇگۇم رولىنى ئويناشنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى باشتىنلا ئوبدان ھىس قىلغان ئىدىم. ماختانغىنىم ئەمەس، سەنئەتكە بولغان ئىشتىياق، نازۇگۇمغا ئوخشاش ئۇيغۇرۇمنىڭ ئەجايىپ قىزلىرىغا بولغان مۇھەببەت ھەر قانداق قىيىنچىلىقلارغا چىدىشىمغا ئۇندىدى، ئەڭ مۇھىمى، يەنە ئېيتىمەن، نازۇگۇمنىڭ روھى ماڭا ھېمىشەم مەدەت بولۇپ تۇردى. جاڭگال-قومۇشلۇقلاردا، تاغۇ-تاشلاردا، ئوڭكۇرلەردە ژۈرۈش، ئاتقا مىنىش، ئوتقا كىرىش، سۇغا چۈشۈش، ئەينە شۇنداق ئىشلاردا كوپ مەشىق قىلىشقا توغرا كەلدى. تاماق ئىچمەي، سۇ ئىچمەي، ئاچ ژۇرگەن ۋاقىتلىرىممۇ ئۇزۇن بولدى. سەۋەۋى، نازۇگۇم ئوڭكۇردە ئالتە ئاي ئاچ-يالاڭاچ ياشىغان. مەنمۇ ئوزەمنى سۇسىز، تاماقسىز ژۇرسەم، نازۇگۇم ئوبرازىنى يارىتىمەن، دەپ ئويلىدىم. نازۇگۇم رولىنى ئويناش ۋاقتىدا ماڭا ئەڭ قىيىن كەلگەن ئېپىزودلارنىڭ بىرسى-ئوت قويۇلغان قومۇچلۇقتىكى كارتىنىلارنى چۈشىرىش ۋاقتى بولدى. چاچلىرى چۇگۇلگەن، كيىملىرى جۇل-جۇل ژىتىلىپ كويگەن «نازۇگۇمنىڭ» — مېنىڭ ئوت ئىچىدە ئۇياقتىن-بۇ ياققا قېچىپ ژۇرگەن چاغلىرىمدا ھەتتا چاچلىرىممۇ كويۇپ، چۇشۇپ كەتتى.

تارىخىي شەخس نازۇگۇمنىڭ ئوزى مەغرۇر، ئوتكۇر، پىكىرلىك، قوشاقچى بولغان. فىلمنى چۈشىرىش داۋامىدا نازۇگۇم قوشاقلىرىنىڭ ئايرىملىرىنى ئوزەم يېزىشىمغا توغرا كەلدى. رېژىسسيور مېنىڭ بىلەن ئىشلەش ۋاقتىدا ھېچ بىر قىينالمىدى، دېسەممۇ بولىدۇ. ئۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەپ، فىلمدىكى بەزى ئېپىزود، كورۇنۇشلەرنى يەتتە-سەككىز قېتىمدىن قايتىلاپ چۈشىرىشكە توغرا كەلسە، مېنى بىر، ئىككى، ئايرىم ھاللاردا ئۇچ قېتىمدىنلا چۈشىرىپ تۇردى. رېژىسسيور مەندىن بەك رازى بولدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى فىلمنى چۈشىرىپ بولغىچە مېنىڭ «نازۇگۇم» بولۇپ ياشىغانلىقىمدىن دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ.

— «ئوزبەك فىلمى» چۈشەرگەن «نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمىغا سىزدىن باشقا ئۇيغۇرلارمۇ قاتناشتىمۇ؟ فىلم قايسۇ جايلاردا كارتىنىغا ئېلىندى؟

— بۇ فىلمغا ئۇيغۇرلاردىن ئۇچ كىشى قاتناشتۇق. شائىر خېلىل ھەمرايېۋ مانجۇر ئەمەلدارىنىڭ رولىنى، مۇختەر ئەۋېزوۋ نامىدىكى دراماتېاتىرىنىڭ ئاكترىسسى راھىلەم مەشۇروۋا گۇلمەت بوۋاينىڭ ئايالىنىڭ رولىنى ئوينىدى. فىلم ئەسلى ئۇيغۇر ۋە پانفىلوۋ ناھىيەلىرىدە چۈشىرىلىشى كوزلەنگەن ئىدى. لېكىن، ئىختىسات ۋە باشقا شارائىتلار يار بەرمىگەنلىكتىن فىلمنىڭ ئاخىرىسىنى ئوزبېكىستاندا كارتىنىغا ئېلىشقا توغرا كەلدى.

— سۇمبات، فىلمنىڭ كىنوتېاتىر ئېكرانلىرىغا چىقىشىغا ئاز ۋاقىت قاپتۇ. شۇڭلاشقىمۇ «نازۇگۇم» بەدىئىي فىلمى نېمىدىن باشلىنىپ، نېمىدىن ئاخىرلىشىدۇ. ئۇنىڭ سيۇژېت قۇرۇلۇشى، ۋاقەلىكى، مەزمۇنى ھەققىدە قىسقىچە ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

«سەنئەتتىن تاپتىم»

— فىلم سەرۋى قامەتلىك، گوزەل، مەردانە ئۇيغۇر قىزى نازۇگۇمنىڭ ئات چېپىپ كېتىۋاتقان ۋاقتىتىكى كۆرۈنۈشى بىلەن باشلىنىدۇ. ئاندىن جاھانگىرخان خوجا سارىيى. سارايدا ھەر ياقتىن كەلگەن مېھمانلار قاتارىدا نازۇگۇم، نازۇگۇمنىڭ ئېرى باقى ژىگىت ۋە باشقىلار. نازۇگۇم شېرخانلىق قىلىدۇ. دەل موشۇ ۋاقىتتا مانجۇر-خىتايلارنىڭ ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە قاراقچىلارچە باستۇرۇپ كىرىۋاتقانلىقى كۆرسىتىلىدۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان نازۇگۇم ئۆيىگە دەررۇ كېلىدۇ. ئاكىسى ئابدۇللانىڭ: «قەشقەر ئوت ئىچىدە قالدى، ياردەمگە بارمىساق بولمايدۇ!» دېگىنىدىن كېيىن، ئۇلار قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقىدۇ. ھەم مانجۇر-خىتايلارغا دۇچ كېلىدۇ. قىلىچۋازلىق باشلىنىدۇ. ئۇلار قورشاۋدا قالىدۇ ۋە ئاخىرى قولغا چۈشىدۇ. نازۇگۇم شۇ ئاخشىملا قېچىپ قۇتۇلىدۇ. ئۇ چۆل-جەزىرىلەردە يالغۇز ژۈرۈپ، بىردىن-بىر ھەمراھى- ئېتى بىلەن مۇڭدىشىدۇ. ئاخىرى نازۇگۇم ئاتنى قويۇۋېتىدۇ، لېكىن چېچەن ئات نازۇگۇمنى چۆل-باياۋانلاردا يالغۇز قالدۇرۇشنى خالىماي، ئۇ يوشۇرۇنۇپ ژۈرگەن جايغا قايتىپ كېلىدۇ. مانجۇرلار ئاتنىڭ ئىزى بىلەن كېلىپ، نازۇگۇمنى قولغا ئالىدۇ ۋە ئۆز باشلىقى دالويغا ئەكېلىپ تاپشۇرىدۇ.

دالويى گوزەللىكتە تەڭداشسىز بۇ پەرىنى كۆرۈپ ھەيران قالىدۇ دە، ئۇنىڭغا خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولىدۇ. باسقۇنچىلارغا غەزەپ-نەپرىتى چېكىدىن ئاشقان ئىپپەت-نومۇسلۇق نازۇگۇم دالويغا خوتۇن بولۇشتىن ئۆلۈمنى ئەلا كۆرىدۇ دە، ئۆزىنى-ئۆزى ئۆلتۈرىۋېلىشقا قارار قىلىدۇ. لېكىن بۇ قارارىدىن قايتىپ، رەقىبىدىن ئىنتىقام ئېلىشقا بەل باغلايدۇ. ئاخىرىدا نازۇگۇم دالوينى پىچاق سېلىپ ئۆلتۈرۈپ، قاچىدۇ. مانجۇرلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلايدۇ. نازۇگۇم قومۇچلۇققا كىرىپ يوشۇرىنىدۇ. مانجۇرلار قومۇچلۇققا ئوت قويىدۇ. قومۇچلۇق كويۇپ، كۆل كېلىپ، نازۇگۇمنى تۇتۇپ ئېلىپ كېتىدۇ.

ئاخىرىدا مانجۇر-خىتايلار نازۇگۇمنى ئۆلۈم جازاسىغا ھوكۇم قىلىپ، بېشىنى چېپىشقا بۇيرۇق قىلىدۇ. نازۇگۇم باسقۇنچىلاردىن: «مېنىڭ ئاخىرقى تىلىكىم بار» دەپ سورايدۇ. «قېنى، ئاخىرقى تىلىكىڭنى ئېيت!» دەيدۇ مانجۇرلار. «مەن ئىككى رەكەت» ناماز ئوقۇۋالاي؟» دەيدۇ. چېرىكلەر رۇخسەت قىلىدۇ. نازۇگۇم نامازنى باشلايدۇ. ناماز تامام بولۇش ئالدىدا «نازۇگۇم!» دېگەن تاغۇ-تاشنى، پۈتۈن ئەتراپنى، زىل-زىلىگە كەلتۈرىۋەتكىدەك ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ. بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ ۋاپادار يارى-باقى ژىگىتنىڭ ئاۋازى ئېدى. شۇ چاغدا نازۇگۇمنىڭ بېشى چېپىلىپ، تېنىدىن جۇدا قىلىنىدۇ. سويگەن يارىغا قاراپ ئات چېپىپ كېلىۋاتقان باقى ژىگىتكە ئوقيا تېگىپ، ژىقىلىدۇ.

فىلم مۇھەببەتكە سادىق مۇنداق جانلار مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ، دېگەن ئىدىيەنى ئالغا سۈرگەن ھالدا، ئاق كىيىمدىكى نازۇگۇم بىلەن باقى ژىگىت ئاق بۇلۇتنىڭ ئىچىدە كۆرۈنىدۇ. فىلم شۇ كۆرۈنۈش بىلەن تامام بولىدۇ.

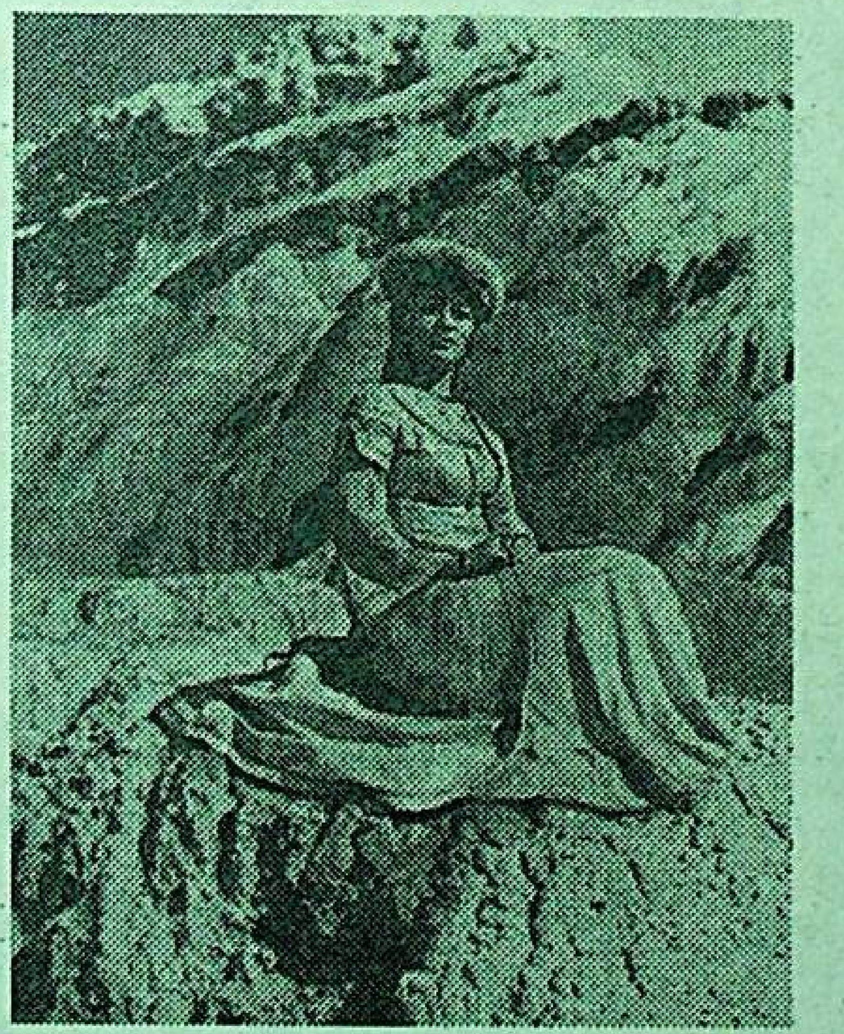

گە ئايلانغاندا، ھالسىزلانغان نازۇگۇمنى يەنە قولغا چۈشۈرىدۇ.

نازۇگۇم بۇ قېتىم يەنە قېچىپ قۇتۇلىدۇ. بۇ نۆۋەتتە ئۇ تاققا قاراپ قاچىدۇ. تاغ-ئۆڭكۈردىن ئۆزىگە پانا تاپىدۇ. ئۆڭكۈردىكى تەنھالىقتىكى چىدىغۇسىز ئېغىر ھايات باشلىنىدۇ. بۇ يەردە نازۇگۇم ئالتە ئاي ياشايدۇ. بىر كۈنى گۈلمەت بوۋاي ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە سۇمبۇل چاچلىرىنى تاراپ ئولتارغان نازۇگۇمنى كورۇپ قالىدۇ دە، «بۇ ماڭا كورىنىۋاتقان قانداق پەرى؟» دەپ قورقۇپ كەتكىنىدەك، نازۇگۇممۇ ئالتە ئايدىن بېرى ئادىمزات دېگەننى بىرىنچى قېتىم كورىۋاتقىنىدىن، چۆچۈپ كېتىدۇ. بوۋاي ئۆيىگە كېلىپ، ئۆڭكۈردە كوزىگە كورۇنگەن پەرى ھەققىدە ئېيتىپ بېرىدۇ. مومايىنىڭ: «ئۇ كوزگە كورىنىۋاتقان پەرى ئەمەس، مانجۇرلارنىڭ باشلىقىنى ئۆلتۈرۈپ قېچىپ كەتكەن نازۇگۇم بولۇشى كېرەك» دېگىنىدىن كېيىن، گۈلمەت بوۋاي ئۆڭكۈرگە يەنە كېلىپ، نازۇگۇم بىلەن ئۇچرىشىدۇ ھەم ئۇنىڭغا تاماق توشۇشقا باشلايدۇ. بۇنى بايقاپ قالغان مانجۇرلار بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن ماراپ

رگىنىدەك، ئاق كىيىمدىكى نازۇگۇم بىلەن باقى ژىگىت ئاق بۇلۇتنىڭ ئىچىدە كورۇنىدۇ. فىلم شۇ كورۇنۇش بىلەن تامام بولىدۇ.

ئۇمۇمەن، رېژىسسيور ئابراز قاسىموۋ «نازۇگۇم» بەدىئي فىلمىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئاچچىق قىسمەتلىك تارىخىنى، مانجۇر-خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ۋەھشىلىكلىرىنى، زۇلۇملىرىنى، ئۇيغۇر قىز-ئاياللىرىنىڭ مۇھەببەتكە ساداقىتىنى، غۇرۇرىنى، قەھرىمانلىقىنى، باسقۇنچىلارغا بولغان غەزەپ-نەپرىتىنى نازۇگۇم ئوبرازى ئارقىلىق كورسىتىشكە تىرىشقان ھەم بۇ ئىشنىڭ ھودىسىدىن تولۇق چىققان دېيىشكە بولىدۇ.

— سۇمبات، ئوزىڭىزنى گېزىتخانلىرىمىزغا قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئوتسىڭىز؟

— مەن چېلەك ناھيەسىنىڭ مالىۋاي يېزىسىدا تۇغۇلغانمەن. دادىمىز ھېزبۇللامدىن تولىمۇ ياش جۇدا بولدۇق. ئانام رىزۋانگۈل ئاتىسىز چۈشۈرىدەك ژېتىم قالغان بىزلەرنى قاناتلىققا قاقتۇرماي، تۇمشۇقلۇققا چەكتۈرمەي دېگىنىدەك، پۈتۈن ياشلىقىنى، مېھرى-مۇھەببىتىنى بىز پەرزەنتلىرىگە بېغىشلاپ ھەممىمىزنى چوڭ قىلىپ، قاتارغا قوشتى. مەن كىچىكىمدىنلا ئاكتىرىسا بولۇشنى ئارمان قىلاتتىم. ئامما ئانام مېنىڭ ژۇرنالىستلىق كەسپىنى ئېگەللىشىمنى تو-

لىمۇ خالاتتى. سەۋەۋى، مەن مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگەن چاغلىرىمدىن تارتىپلا شېرىيەتكە بەك قىزىقاتتىم، گېزىتلارغا ماقالە-خەۋەرلەر بىلەن شېرلارنى يېزىپ تۇراتتىم. 1991-ژىلى ئالمۇتا شەھىرىدىكى دولەت تېاتر-رەسساملىق ئىنستىتۇتىنى تامامىلىدىم. ئوقۇشنى پۈتۈرۈپ، بىر ئاز ۋاقىت مۇختەر ئەۋېزوۋ نامىدىكى دراما تېاتىرىدا ئىشلىدىم. ئاندىن ئۇيغۇر تېاترىغا يوتكەلدىم ۋە بىر تەرەپتىن ھازىر «ئالتاغ» پروگراممىسىدا دىكتورلۇق قىلىۋاتىمەن.

— سۇمبات، سىز ئوزىڭىزنى بەختلىك ھېساپلامسىز؟

— ھە،مەن بەختلىكمەن، باللىقىمدىن ئارزۇ قىلغان مەخسىمگە يەتتىم- ئاكتىرىسا بولدۇم. ئۇنىڭ ئۈستىگە «نازۇگۇم» بەدىئي فىلمىدا نازۇگۇم رولىنى ئويناپ چىقتىم. ئۇمۇمەن، مەن بەختىمنى سەنئەتتىن تاپتىم.

— سۇمبات، سىزگە سەنئەتتە يەنىمۇ يۇكسەكلىكلەرگە پەرۋاز قىلىشقا، كىنو يۇلتۇزلىرىنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشىڭىزغا ئىلاھىم نەسىپ قىلغاي؟!

— رەخمەت. ئېيتقىنىڭىز كەلسۇن.

ئا. باۋدىنوۋ.

سۇرەتلەردە: «نازۇگۇم» بەدىئي فىلمىدىن كورۇنۇشلەر.

دانالار بىساتىدىن

دۇنيادا ئانىدىن ئارتۇق كىم بار!

ئاتا- ئانا بالىنى دۇنياغا كەلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئەمەس، ئۇنى ئەدەپلىك، ئەخلاقلىق قىلىپ ۋايىغا يەتكۈزگەنلىكى ئۈچۈنلا ئالقىشقا سازاۋەر بولالايدۇ.

ئاراستۇ.

مىللەتنىڭ كېلەچىكى ئانىلار قولىدادۇر.

بالزاك.

دۇنيادا ھېچ قانداق گوزەللىك ئانىنىڭ ئوز پەرزەندىگە قىلغان ئەجايىپ تەبەسسۇمى بىلەن تەڭلىشەلمەيدۇ

بېلىنسكىي.

ئانىسىز ھايات، تېگى ۋە ئاخشىمى زەئىپ، كۈندۈزى بولسا- غەمكىن بولۇپ قالار ئېدى.

بۇئاست.

ئانامنى ناھايىتى ياخشى كورۇمەن. ئېرىشكەن ھەممە مۇۋاپپەقىيەتلەر ئۈچۈن ئۇنىڭغا قەرىزدار مەن.

يۇ. گاگارىن.

ئانا- يارىتقۇچى، ئانا ھىمايە قىلغۇچى زات. يەردىكى بارچە گوزەللىكلەر ئايالغا بولغان مۇھەببەت تۈپەيلى بارلىققا كەلگەن.

م. گوركىي.

ئانا ھەتتا ژۇرىگى سوقۇشتىن توختاۋاتقاندىمۇ پەرزەندىگە ياخشىلىق قىلىۋېرىدۇ.

ئايال- مۇقەددەس زات، سويگەن ئايالىڭ بولسا ئۇنىڭدىن ئىككى ھەسسە مۇقەددەستۇر.

ئا. ديوما.

ئانادىن بويۇن تولغىما، ئاشمىسۇن دەردى، شەرەپ تاجى ئېرۇر ئاياغى گەردى.

ئا. جامىي.

ئاياللارنىڭ ئەڭ گۈزەلى تومۇس ۋە ھايا پەردىسىگە ئورالغانلىقىدادۇر.

سوقرات.

ئانا- بۇ گودەك باللار تىلى ۋە دىلىدىكى خۇدانىڭ نامى.

ئۇ. تېككېرېي.

ئاتا- ئانا خوشاللىقى دۇنيادا ئەڭ چوڭ دولەتتۇر.

مۇھەممەت ھوسەين.

ئانا جىمىكى مەۋجۇداتنىڭ سويەنگەن تېغىدۇر.

ئەزەربەيجان ماقالى.

ئايالسىز ئويى- ئوتسىز ئوچاق.

تورك ماقالى.

ئاتا- ئاناڭ دۇئاسى- ئوتقا، سۇغا پاتۇرماس،

ئانىنىڭ بىر قولى بوشۇكنى، ئىككىنچى قولى دۇنيانى تەۋرىتىدۇ.

ئانىنىڭ دىلى ئاغرىسا، يەرمۇ تىترەيدۇ.
دۇنيا تار بولغاندىمۇ، ئانا باغرى كەڭ.
دۇلىتىڭ- ئاتا- ئاناڭ.
ئالتۇن، كومۇشنىڭ كونىسى بولماس،
ئاتا- ئاناڭنىڭ باھاسى بولماس.
ئاناڭنى ئالقاندا تۇتساڭ،
سىڭلىڭنى يەلكەڭدە تۇت.
ئازسىز خوتۇن، يالقۇنسىز ئوتۇن.

ئوزبەك ماقالى.

ئايال ئويىنىڭ ئاچقۇچى، يوقاتساڭ، ئەمۋالىڭ نېمە بولىشىنى ئويلا.

خەلق ھېكمىتى.

چىرايلىق ئايال گوھەر بولسا، ئەقىللىق ئايال غەزىنىدۇر.

قۇشلار باھاردا يايرايدۇ، ئانا بالىلىرى بىلەن.

چېچەن ماقالى.

دايىم كۆلۈپ ژۇرىدىغان ئەرنىڭ خوتۇنى دۇنيادا ئەڭ بەختلىك خوتۇندۇر.

فېرداۋسىي.

ئايال بولسا قاۋۇلۇ ئەقلى راسا،
ئەرنى شاھ قىلار گەر بولسا گادا.

شېرازىي.

ئۇستازنى ئەسلىگەندە...

پېشقەدەم ژۇرنالىست ئابدۇقادىر ئاكا يۇنۇسى تۇرغان ئاكىنىڭ دەپنە مۇراسىمىدا «بىز بۈگۈن پىشىپ يېتىلگەن بىلىمدان كادىرىمىز، ياشلىرىمىزنىڭ كۆيۈمچان ئۇستازى، مەرىپەتچى ۋە ۋەتەنپەرۋەر ئىنسان، قەدىردان دوستىمىز تۇرغان ھەسەندىن ئايرىلدۇق. ئەمما ئۇنىڭ پارلاق خاتىرىسى قەلبىمىزدىن مەڭگۈ جاي ئېلىپ قالىدۇ» دەپ ناھايىتى ھەق گەپنى ئېيتقان ئىدى.

قېنى، بۈگۈن ئۇستازنى ئەسلىگەندە، يۇقارقى سۆزلەرنىڭ مېغىزىنى بىر چېقىپ كۆرەيلۇقچۇ.

ئۇزۇننىڭ ياپ-يېشىل مەنزىرىسى بىلەن ھەر كىمنى مەپتۇن قىلىدىغان غۇلجا شەھىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن بۇلاق دادامتۇ يېزىسىنى بۇ تەۋەدە ياشىغانلار ياخشى بىلىدۇ. تۇرغان ئاكا 1924-يىلى موشۇ يېزىدا دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ باللىق يىللىرى ئاتا-ئانا باغرىدا موشۇ گۈزەل يېزىدا ئۆتكەن. كىچىگىدىن ئىجتىھاتلىق بالا يېزا باشلانغۇچ مەكتىۋىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئالدىن شەھەردىكى «ھۈسەيىن مەكتىۋى»دە، كېيىن ئىلى ئەرلەر گىمنازىيەسىدە تەلىم ئالدى.

1944-يىلى نىلقا ناھىيەسىدە گومىنداڭچىلارغا قارشى كۆتىرىلگەن پارتىزانلىق ھەرىكىتى ئۇنىڭغا يول ئاچقاندەك بولدى. شۇ يىلى 7-نويابىردا بۇ ھەرىكەتنىڭ ئۇچقۇنلىرى غۇلجا شەھرىگىمۇ يېتىپ كەلدى. بۇ ھال تۇرغان ئوخشاش ئوت يۈرەك ۋەتەنپەرۋەرلەر ئۈچۈن ئەينى مۇددىئا بولدى. ئاخىرى ئازاتلىق ئىنقىلاۋىغا ئايلانغان بۇ ھەرىكەت ھەممىنى ۋەتەن ئازاتلىغى ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلاندۇردى. بۇ ئۇلۇق كۈرەشكە بىرىنچىلەردىن بولۇپ تۇرغانمۇ قوشۇلدى.

يەككە-يىگانە ئوغلى تۇرغان بىلەن قېيىمبەگ غوجىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلگەن روستەم ئاتا «ئۆزەم قېرىپ قالدىم، لېكىن مېنىڭ ئورنىمنى باسىدۇ دەپ يالغۇز ئوغلۇمنى ھەم ئۆزەمنىڭ رازىلىغى، ھەم ئوغلۇمنىڭ قىزغىن ئىختىيارى بىلەن ۋەتەن ئازاتلىغى يولىدىكى كۈرەشكە قاتنىشىشقا ئېلىپ كەلدىم. بۇ جەڭدە ئولۇپ كەتسە ۋەتەن ۋە خۇدا يولىدا شېھىت بولار، ئامان قالسا غازى بولۇپ باغرىمغا قايتار» دەپ پولكقا تاپشۇرۇپ كەتتى.

ياش تۇرغان غۇلجا ئەتراپىدىكى دۈشمەنگە قارشى جەڭلەردە ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر ئەل پەرزەندى ئىكەنلىگىنى كۆرسەتتى. كۆپ ئۆتمەي، ئاددىي جەڭچىدىن ۋىزۋود كوماندىرى قىلىپ تايىنلاندى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى، كەڭ ساينى، سايرام، ئۇتەي، جىڭ، يەنسخەي ۋە باشقىمۇ يەرلەرنى دۈشمەندىن ئازات قىلىش جەڭلىرىدىمۇ ئۇ يەنىلا قەھرىمانلىق ۋە ساداقەتلىگىنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ جاسارەتلىرىنى باھالىغان رەھبەرلىك ئۇنى روتا كوماندىرى دەرىجىسىگە كۆتەردى. شۇ مەزگىلدە ئالدىنقى سەپتە خىزمەتتە بىرگە بولغان ۋە بىللە جەڭ قىلغان باتالىيون كوماندىرى ئابلىمىت خەيرى، نىزامىدىن ئاكا، شەپقەت ھەمشىرىسى شاۋقىيە ئىمىنوۋا، ۋىزۋود كوماندىرى خوجەخمەت زۇلفىقاروۋ ۋە غۇلام قادىرلارنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشىچە، تۇرغان ھەسەن ئوت يۈرەك كوماندىر بولۇپ، جەڭگىۋار روھى ئۇنى ئالغا يېتەكلەپ، ۋەتەن ئالدىدىكى بورچىنى ئەلا دەرىجىدە بەجەرگەن ۋەتەننىڭ سادىق پەرزەندى ئىدى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ جەڭچىلەر ئارىسىدىكى مەرتىۋىسى، كوماندىرلار ئالدىدىكى ئابرويى بارغانسېرى يۇقۇرلاپ بارغان.

1946-يىلى «11 ماددىلىق بىتىم» ئىمزالانغاندىن كېيىن تۇرغان ئاكا ئۆز پولكى بىلەن غۇلجىغا قايتىپ كېلىپ، يەنىلا ئۆزىنىڭ جەڭگىۋارلىق ۋەزىپىسىنى ئورۇنلايدۇ. ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى يولىدا ئىلىملىك كادىرلارنىڭ سۇ بىلەن ھاۋادەك لازىملىغىنى توغرا ھېس قىلغان ئۇ ئىلىم يوللىرىنى ئىزلەشكە تىرىشىدۇ. كۆپ ئۆتمەي، ئۇنىڭ بۇ ئارزۇسى ئەمەلگە ئېشىپ، بىر تۈركۈم ياش ئوفىتسېرلار بىلەن تاشكەنتكە ئوقۇشقا بارىدۇ. بۇلار: ياسىن ئىمىنوۋ، شاۋكەت ئاخۇنبايېۋ، نەسىردىن يەھياروۋ، ياسىن مىرزايېۋ، مەقسۇت توختايېۋ، ئابلاخان ئومەروۋ، ئەمەت ھاشىم، ئابابەكرى جامالدىنوۋ، ئىبراھىم مۇسابايېۋ، جاپپار ئومەرجانوۋ، ئىشان ئەزىنوۋ، مەرۇپ ناسىروۋ، غېنى ئەخمىدوۋ، مەھەممەت ئومەروۋ، سابىت ناسىروۋ، ئىمىن سابىتوۋ، ئاكا-ئۇكا ئابلەھەت، ئابلىز قاسىموۋلار، ئەخمەت باراتوۋ، ئالىمجان ئىسلاموۋ، پەيزۇللام ئاسىموۋ، ئىبراھىم زاھىد، ئابدۇراخمان ئاسىموۋ، ھەبىپ ئابدۇللايېۋ، ئابدۇرېشىت غوجەياروۋ، نۇرى ئەلىيېۋ، ھەسەنجان سادىقوۋ، ئىبراھىم قۇربان، مۇھەممەت ئىمىن سابىتوۋ، ئىبراھىم گايىتوۋ قاتارلىق ياشلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ سېپىدە شاۋقىيە ئىمىنوۋا، راھىلە موللاباقىيېۋا، تۇرسۇناي توختايېۋا، چىمەنخان ئوسمانوۋا، ئامىنە ئاۋخادىيېۋا، روقىيەم توختاخۇنوۋا ئوخشاش ئىلىم شەيداسى، قورقماس يۈرەك، قەلبى چوغ قىزلارمۇ بار ئىدى. كېيىنرەك بۇلارغا يەنە بىر تۈركۈم ياشلار قوشۇلدى. 1939-1940-يىللار كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۈدۈڭخابادا قۇرۇلغان ساموليوت زاۋودى شىڭ-شىسەينىڭ كېڭەش ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈشى بىلەن تاشكەنتكە كۆچىرىلگەن پەيتتە، مەزكۇر ۋاقىتتا ئىشلەۋاتقان بىر تۈركۈم ئۇيغۇر ياشلىرى كوللېكتىۋ بىلەن تاشكەنتكە بىللە چىققان ئىدى. ئۇلار ھېساملىدىن دوگانسوپىيېۋ، ئابدۇرېشىت ئابىتوۋ، تۇرسۇن پالتوشېۋ، ئوسمان ئومەروۋ، غوجاخمەت زۇلفىقاروۋ، مۇھەممەت يولداشېۋ، نۇرمەھەممەت باقىيېۋلار ئىدى. بۇ ياشلار ئۆزلىرىنىڭ خاھىشى ۋە ئىقتىدارى بويىچە ھەر خىل ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىغا چۈشۈپ، 1953-1954-يىللىرى ئۆز كەسىپلىرىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى بولۇپ يېتىلىپ چىقتى.

مۇرىتى كەلگەندە شۇنىمۇ ئەسلەپ ئۆتۈش كېرەككى، شۇ پەيتتە تاشكەنتتە ئۇيغۇرستانلىقلار ئۈچۈن نەشىر قىلىنىۋاتقان «شەرىق ھەقىقىتى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى ئابدۇمېجىت روزىباقىيېۋ ئۇيغۇر ياشلىرىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەپ، ئۇلارنىڭ ئوقۇشقا كىرىشىگە ۋە ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئىشقا ئورۇنلىشىشىغا يېقىندىن ياردەم بەرگەن ئىدى ...

دەسلەپ پېداگوگىكا تېخنىكۇمىنى، ئاندىن كېيىن پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنى ئىمتىيازلىق دىپلوم بىلەن تۈگەتكەن تۇرغان ئاكىنىڭ شۇ ژۇرنال رېداكسىيەسىگە ئىشقا ئورۇنلىشىشىغا م. روزىباقىيېۋنىڭ ياردىمى چوڭ بولدى. بۇنداق ئىمكانىيەتتىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغان تۇرغان ئاكا 1952-يىلدىن 1955-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇيغۇرستاندىكى مەكتەپلەر ئۈچۈن دەرىسلىكلەرنى، تىببىي، يېزا ئىگىلىگى، ئىختىساتقا ئائىت ئاممىباپ كىتاپلارنى ۋە تەربىيەۋى، بەدىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىپ، نەشرگە تەييارلاشتا ئۆزىگە يارىشا ھەسسە قوشتى. ئۆزلىرىنىڭ بىلىم ۋە ئىقتىدارلىغىنى سىناقتىن ئۇتۇقلۇق ئۆتكەزگەن بۇ ياشلار ياسىن ئىمىنوۋ باشلىق بىر تۈركۈم ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ ۋەتەنگە بېرىپ ئىشلەش تەشەببۇسىنى يەكدىللىق بىلەن قۇۋۋەتلەپ، قايتا ئۇيغۇرستانغا قايتىدۇ. تۇرغان ئاكا بۇ تەشەببۇسقا بىرىنچىلەردىن بولۇپ قوشۇلىدۇ ۋە ئۈرۈمچىگە بېرىپ، ئاۋۋال شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا، كېيىن شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ. بۇ جەرياندا ئۇ پېداگوگىكا، پسىخولوگىيە پەنلىرىدىن ياشلارغا ئۈنۈملۈك تەربىيە بېرىدۇ ۋە كافېدرا باشلىغى، فاكۇلتېت مۇدىرى لاۋازىملىرىنى بەجىرىدۇ.

تۇرغان ئاكىنىڭ شاگىرتلىرى ھازىرقى كۈندە ئۇيغۇرستاندا، ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە، شۇنداقلا موسكۋا، تۈركىيە، ئاۋستىرالىيە ۋە باشقىمۇ چەت ئەللەردە ئوقۇتقۇچى، پروفېسسور، مۇھەررىر، ژۇرنالىست ۋە باشقىمۇ كەسىپ ئىگىلىرى بولۇپ مەدەنىيەت، سەنئەت، ئىلىم دەرگاھلىرىدا ئەمگەك قىلىۋاتقان بولسا، بىر قىسىملىرى يازغۇچى، شائىر سۈپىتىدە تونۇلۇپ، ھېلىمۇ ئىجادىي ئىشى بىلەن شوغۇللانماقتا.

ئەپسۇسكى، خەلقىمىزنى كۆمران قىلىشنى نىيەت قىلغان شۇم دۈشمەننىڭ رەزىل ھەرىكەتلىرى تۇرغان ئاكا، ئۇنىڭ سەپداشلىرى ۋە شاگىرتلىرىنى تېچ ئىشلەش ۋە تېچ ياشاشقا قويمىدى. ئارزۇ-ئارمانلىرىنى يوققا چىقاردى. ئۇلار رۇسلانغان قاناتلىرىنىڭ قايرىلىۋاتقانلىغىنى، ھەممە ئىقبال يوللىرىنىڭ توسالغانلىغىنى، ئىنتىلىشلىرىنىڭ دەھشەتلىك تەتۈر كۈرەشلەر ئىچىدە يوقۇلۇپ كېتىۋاتقانلىغىنى چۈشەنگەندىن كېيىن كېڭەش ئېلىگە پانا ئىزدەپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ ئۆمۈر يولدىشى مارىگۈل بىلەن تاشكەنتتە ئىستىقامەت قىلدى.

تۇرغان ئاكا تاشكەنتكە كېلىپ، 7-مەكتەپ-ئىنتېرناتىدا مۇئەللىملىك قىلىش بىلەن يېڭى ئىش پائالىيىتىنى باشلىدى. ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا ئۆلگىلىك بىلىم بەرگەنلىگى ھەققانى باھالىنىپ، «نەمۇنىلىك ئوقۇتقۇچى» دېگەن نامغا سازاۋەر بولدى ۋە بىر قانچە قېتىم ۋىلايەت مائارىپ بۆلۈمى ۋە جۇمھۇرىيەت مائارىپ نازارىتىنىڭ پەخرىي يارلىقلىرى بىلەن تەغدىرلەندى.

تۇرغان ئاكا 1984 يىلى پېنسىيەگە چىققان بولسىمۇ، تىنىپ-تىنچىماس بۇ ئىنسان يەنىلا ئىشتىن قول ئۈزمىدى. جۇمھۇرىيەتلىك ئىشچى-دېخانلار مەكتىۋى مەمۇرىيىتىنىڭ تەكلىۋى بىلەن مەنەت ئاكتىۋلىرى ۋە كولخوز-سوۋخوزلارنىڭ تارىخىنى تىكلەش ۋە رەتلەش ئىشىدا كۆپلىگەن سۈپەتلىك سۈرەتلىرى بىلەن خىزمەت قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆزبېكىستان رادىوسى ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىشلار رېداكسىيەسىدە خادىم بولۇپ ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ھەر تەرەپلىمە قابىلىيەتلىك، ھارماس-تالماس ئەمگەكچى ئىنسان ئىكەنلىگىنى كۆرسەتتى.

شۇ جايدا تۇرغان ئاكىنىڭ ئۇستا سۈرەتچى ئىكەنلىگى ھەققىدە قىسقىچە توختىلىش ناھايىتى ئورۇنلۇق دەپ بىلىمەن. ئۇنىڭ «ئۇيغۇر ئاۋازى» («كوممۇنىزم تۇغى»)، «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىدە، «تاشكەنت ھەقىقىتى»، «تاشكەنت ئاخشىمى»، «سوۋېت ئۆزبېكىستانى»، «ئۆزبېكىستان ئەدەبىياتى ۋە سەنئىتى»، «سانائەت»، «مۇخبىر»، «گۈلىستان»، «پەن ۋە تۇرمۇش» ئوخشاش ئۆزبەكچە گېزىت ۋە ژۇرناللاردا بېسىلىپ چىققان قاتار سۈرەت ۋە فوتو ئېتيۇدلىرى، ئىخچام ۋە مەزمۇنلۇق ماقالىلىرى كۆپلەرنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان ئىدى.

ئەپسۇسلار بولسۇنكى، بۈگۈن قەدىردان ئۇستازىمىز ئارىمىزدا يوق. ئەمما ئۇنىڭ ئۆز ئۆمرىنى بېغىشلىغان مەھسۇلدار ھاياتى ۋە ئىشلىرى، ئاددىي ئىنسانى سىماسى سەپداشلىرىنىڭ، ئىشداشلىرىنىڭ ۋە بىز كەبى مىڭلىغان شاگىرتلىرىنىڭ قەلبىدە ئەبەدى ياشايدۇ.

راھىلە ھاپىزوۋا.
تاشكەنت ۋىلايىتى.

ئاۋتورنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەزكۇر ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتى جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىلىدۇ.

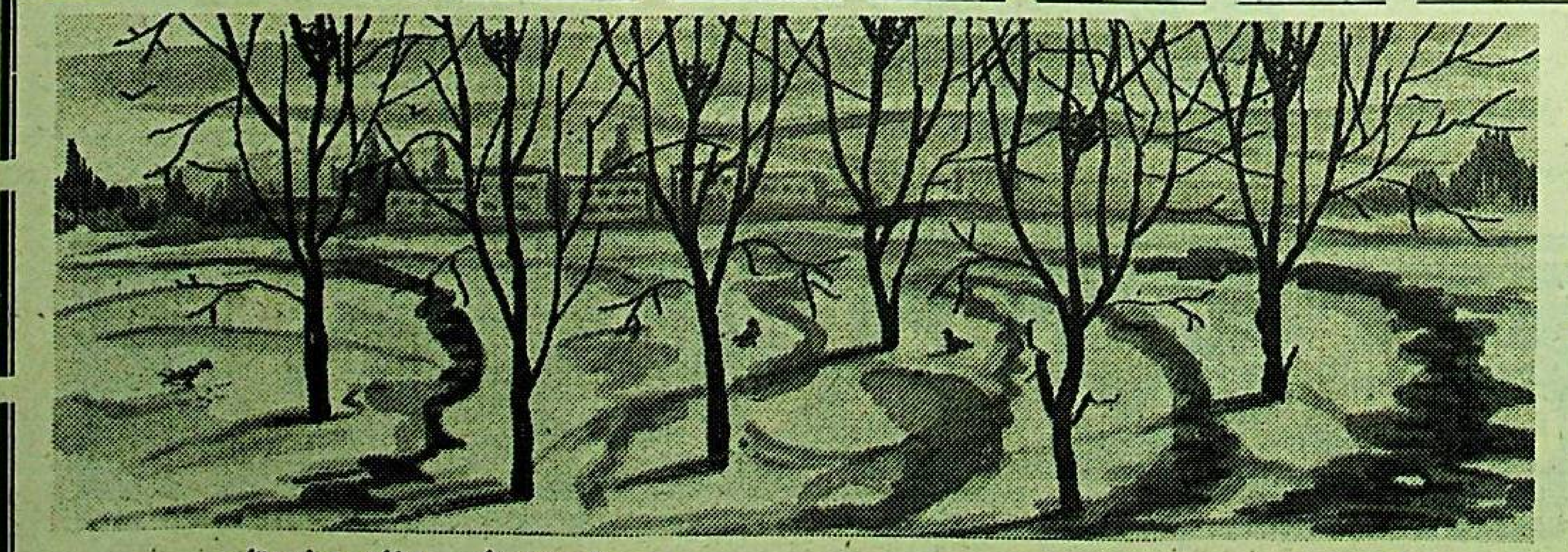

ر. جۇمەكېنوۋ سىزغان سۈرەتلەر.

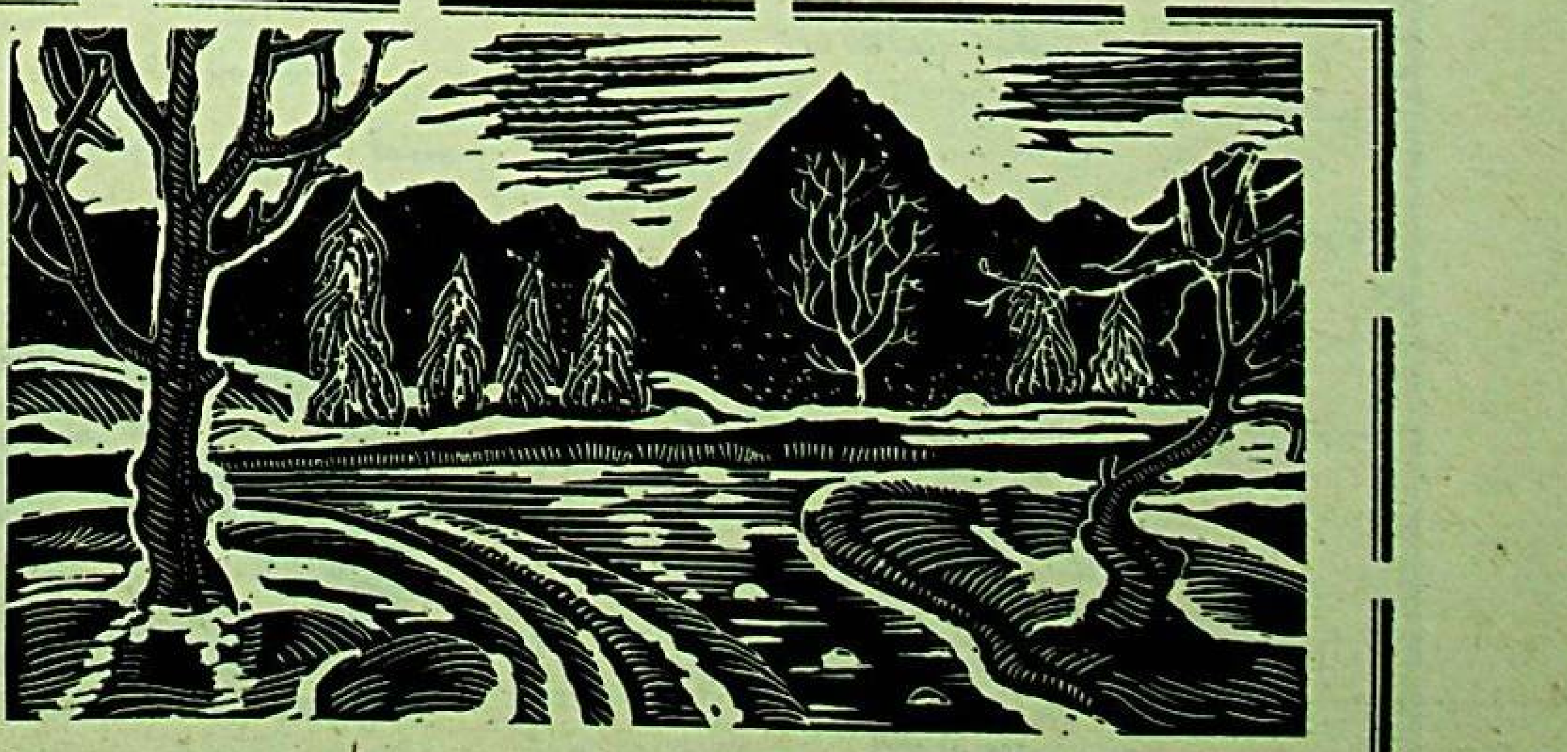

باھار كەلدى.

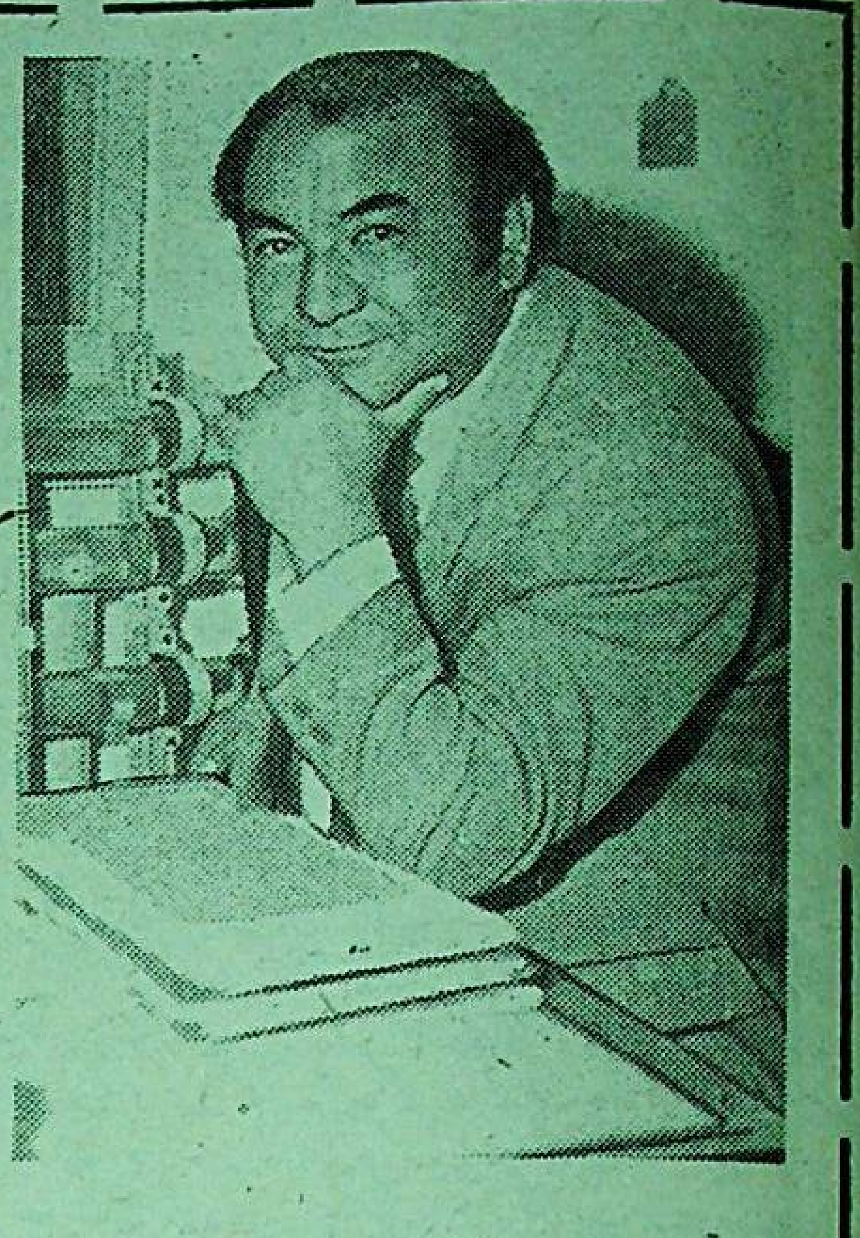

شائىر ئابدۇرېھىم مۇتەللىپ «باھار چېچەكلىرى»، «باغۇەن»، «يۈكسەك يۇلتۇزلار»، «كارۋان يولغا چىققاندا»، (رۇس تىلىدا)، «دوستلۇق قەلبى» كەبى شېئىرىي توپلاملىرى ۋە «ئۇيغۇر نەقىشلىرى»، «شەمسىي»، «زىبا سەمەدىي»، «لەئىمەنگە مەرھەمەت» قاتارلىق ئونغا يېقىن ھوججەتلىك فىلمنىڭ مۇئەللىپى.

ئۇنىڭ نۇرغۇنلىغان شېئىرىي تۈركۈملىرى رۇس تىلىغا، قېرىنداش خەلقلەر تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان.

شائىر ۋە ژۇرنالىست ئابدۇرېھىم مۇتەللىپ ھازىر «يېڭى ھايات» گېزىتىدە ئەدەبىي خادىم بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. ھۆرمەتلىك گېزىتخانلارغا بىز ئۇنىڭ بىر توپ يېڭى شېئىرلىرىنى تەقدىم قىلدۇق.

شېئرىيەت سەھىپىسى

ئابدۇرېھىم مۇتەللىپ

ھايات- شېئرىيەت

ئىلھام پەرىسىگە ئىلتىجا

قەلبىمگە سەن قۇياشتىن چېچىلغان نۇر،
قەلبىمدە سېنىڭ بىلەن سەزدىم غۇرۇر.
سېنىڭسىز ئەلگە، دوستقا تولۇق ئىمكەن،
ژۇرەكتىن مېھرىم بولۇپ شېئىرى قۇر.
ئېيتقىنا سېنىڭ بىلەن كىم كۈلمىگەن،
قالدىمۇ ساڭا كۈلۈپ قارىماستىن؟!

سەن ئوتتىن سۇغىرىلغان چەكسىز مېھىر،
سېنىڭدە ئېچىلمىغان قانچە كۆپ سىر.
مەن سېنىڭ ئىشقىڭ بىلەن ئۆمۈر سۈرۈپ،
ئاشقاندىم ھاياتىمدا قىر ۋە ئېدىر.
ساڭا مەن قارىمىسام قاپاق تۈرۈپ،
ئېيىشكە قويدۇڭ ماڭا دارىماستىن.

ئىنسانغا سەن قوش گېزەك يارىلىشتىن،
ئاما سەن كىمگە قانداق تارىلىشتىن.
بىلىمەن ساداقىتى بولمىغان كۈن،
ھەركىمدىن تەييار ئوزەك ئايرىلىشتىن.
ئەزەلدىن ساداقىتىم بولغىنىچۈن
ژۈرگەنغۇ سەن مېھرىڭدىن ئايرىماستىن.

سەن بىلەن ھوكۇم سۈرەر مەندە شاتلىق،
پەرۋازدا ئارزۇ-ئۈمىدۇم زور قاناتلىق.
سەن بىلەن بۇ ئۆمۈرنىڭ ئېمىتىنى
سويگۈدە سېزىپ كەلگەن ئېدىم تاتلىق.
شائىرلار يوقاتقاندەك قىممىتىنى،
سېنىڭسىز قالار پەقەت يارىماستىن.

گۈللەرسىز ۋە چېچەكسىز كەلمەس باھار،
مۇنداق ھال باھارغا بەك كېلىدۇ ھار.
ھە ئېچۈن ئەلەم قىلماس باغ گۈللىگەن
چېغىدا گۈل-چېچەكنى قاپلىسا قار؟!
باغۇەننى موشۇ پەيت كىم كۈل دېگەن،
ئېيتقىنا باغدا بۇلبۇل سايرىماستىن؟

سەن بىلەن تالايلارنى كەلدىم ئۆتۈپ،
سەن بىلەن ئۆز خەلقىمگە گۈللەر تۇتۇپ.
سەن بىلەن بىلىنمەيدۇ بۇ ھاياتنىڭ
قانچىلىك زەرداۋىنى ژۇرسەم ژۇتۇپ.
تەغدىرىم چۈشكەن كەبى قولىغا ياتنىڭ
قالىمەن ئاما سەنسىز جارىماستىن.

كېلىمەن قۇدرىتىڭگە مەن تەن بېرىپ،
قۇدرىتىڭ تۆپەيلى كەڭ كوكرەك كېرىپ.

ژۈرىكىم دۈشمىنىمگە مۇز بوپ قاتسا،
دوستلارغا مېھرىم بالدەك كېتەر ئېرىپ.
قەلبىمگە ئەلەم تىغى كېلىپ پاتسا،
ۋۇجۇدۇم قالار سەنسىز يايرىماستىن.

بىر ئۆمۈر تەغدىرىمگە ئۆزەڭ كېپىل،
بىر ئۆمۈر ئارىمىزدىن ئۆتمىسۇن قىل.
مەن سېنىڭ بىلەن يايراپ ژۇرەي باغدا،
يەتكۈزسۇن ئەسىرلەرگە ناخشامنى دىل.
بىراق سەن يېرىم يولدا قويما داغدا،
ئېقىدەم-ئىشقىم ئەلگە تارىماستىن.

جاۋاپ

(ئوغلۇم ھۈنەرۋەن بىلەن شائىرلىقنىڭ پەرقىنى سوراپ قالدى).

1

خەلقىمىز: «ئېسىل نەرسە، دەيدۇ،ھۈنەر»،
ھۈنەرلىك ئادەملەرگە قولۇڭنى بەر.
چۈنكى ئۇ ئەلنى قايىل قىپ ھۈنەردە،
ھەتتاكى ھاسىل قىلار تاشتىن گوھەر.
ھۈنەرلىك كىشىنى دەر «ئالتۇن قوللۇق»،
ئالتۇن قول بولار دائىم ھەم ئاق يوللۇق.
شۇ ھۈنەر-سەنئەتنىڭ زور ھۆرمىتىگە
ئادەملەر ھۈنەرۋەنگە دەيدۇ «قوللۇق!».
شۇڭلاشقا ھۈنەر بىلگەن ئادەم ئۆلمەس،
(ئەكسىنچە قەدىرسىزدۇر ھۈنەر بىلمەس).
ھۈنەرلىك ئەلنى شات قىپ مىڭ كۈلگەندە،
ھۈنەرسىز ئۆمرىدە بىر قېنىپ كۈلمەس.
ھۈنەرنىڭ ئېسىلىنى ئىنسان بىلەر،
بىلگىنى ھاياتىدا قېنىپ كۈلەر.
شۇ سەۋەپ ئەژداتلار دەر: «ئەر كىشىگە
يەتمىش خىل ھۈنەر يەنە ئازلىق كېلەر».
بالىنى ئۇندەر ھۈنەر ئۆگىنىشكە،
ئۆگىنىپ ئۇ ئەقىلدە تولار كۈچكە.
پەرزەندىم سەن ئۆگەنگەن ھۈنەر بىلەن
مېنى بىر ئېسىپ قىلسۇن شات كۈلۈشكە.

2

مەن سېنى «شائىر» بول دەپ ئۈندىمەيمەن،
شائىرنىڭ بەختىن قارا كۈن، دېمەيمەن.
«شائىرلىق ئۆز-ئۆزىنى ئازاپلاشتۇر»،
بۇ ئازاپ ئۈچۈن سېنى «كۈن» دېمەيمەن.
ئوخشىماس شائىرلىق ھېچ ھۈنەرۋەنگە،
ئۆگىنىپ بولماس ئۇنى مىڭ كورگەنگە.

ئۇ شۇنداق- ئۆزگىچە بىر خىسلەتكە باي،
خاتا قىپ ئەيىپلىمە ئۇي سۈرگەنگە.
شائىرغا شائىر ئۈچۈن كورسەتمە يوق،
ئۇ سېنىڭ تالاتىڭغا ئەيلەيدۇ زوق.
يېنىدا بىر تىينى بولمىسىمۇ
ئۈستۈن روھ بىلەن كوڭلىن تۇتىدۇ توق.
شائىرلار ئالغىنىدا قولغا قەلەم،
ئوتمۇشنىڭ دەردىن كۈيلەپ ژۇتقان ئەلەم.
شېئرىيەت دۇنياسى ئۇ بىر پۈشكىنىنىڭ
قەلبىنى سىغدۇرالماي كېلەر ئالەم.
شائىرلار قورقمايدۇ ھېچ قورقاتقانغا،
قەددىن تىك تۇتۇپ بارار ئوق ئاتقانغا.
پەقەتلا بىر نەرسىدىن تەشۋىشلىنەر:
ئوزىنى ئىنجاتتىن سەل يوقاتقانغا.
شائىرنىڭ قۇدرىتىنى شېئرىدىن بىل،
تارىختا پادىشاھقا قويغاندى تىل.
ھەقىقەت ئۇنىڭ ئوتلۇق شېئرىدا
قىرىققا يېرىلغاندى ھەتتاكى قىل.
ياشىغان ئۇ مەنسەپكە بېرىلمەستىن،
شاتلىققا ئوزگىلەردەك كېرىلمەستىن.

ئىنساننىڭ قايغۇسى ۋە شاتلىغىنى
كۈيلىگەچ چىقارمايدۇ دۇنيا ئەستىن.
كورگىنە شائىر بىلەن بىللە قېلىپ،
كورگىنە ژۈرىگىگە قۇلاق سېلىپ.
بىلىسەن، سەن ئوزەڭنىڭ، ئۇ جاھاننىڭ
تۈرغىنىن تەشۋىشىدە نەپەس ئېلىپ.
ئۇ باتۇر، ئۇ بىر تارىخ، ئۇ بىر ئوتمۇش،
ئەل بىلەن تولۇپ تاشقان ئۇنىڭدا كۈچ.
دوستلارغا مۇھەببەت ۋە ياۋغا نەپرەت
بايقايسەن شائىرلارغا كەلگەندە دۇچ.
ھاياتنىڭ ئوزەك ئىككى ساھاسىنى،
ئايرىغىن ئەندى بېرىپ باھاسىنى.
بىلمەستىن ئۇشبۇ يولغا كىرىپ قويۇپ،
قىلغانلار كوپ شائىرلىق داۋاسىنى.

مۇستەقىللىق

ئويلارغا سالدى مېنى مۇستەقىللىق،
مۇستەقىل بولغان ئادەم دەر ئەقىللىق.
بۇ سوزنىڭ مەنىسىگە يېتىپ-يەتمەي،
كېلىدۇ تارىختىن ئەل كۈرمىڭ ژىللىق.
بۇ دۇنيا ھاسىل بولغاچ ئېگىز-پەستىن،
كەلمەكتە تا ئەزەلدىن تەڭشەلمەستىن.
دۇنيانى تەڭشەش ئۈچۈن تورەلگەنلەر
كېلىدۇ تالاي ئەسىر چىقماي ئەستىن.
ئېگىز-پەس بۇ دۇنيانىڭ كوپ تەشۋىشى،
تۈگىمەس ھاياتلىق بار دېمەك، ئىشى.
ئاڭلانسا بىرلىرىنىڭ شات كۈلكىسى،
توكۈلۈر بىرلىرىنىڭ كوزدىن يېشى.
ژۈرىكىم دېدى: ئادەم بولۇپ قالدىڭ،
ئادەم بوپ بۇ ھاياتتىن سەن نەپ ئالدىڭ.
ئىنسانلىق تۈپەيلىدىن ئوز ئەقلىڭنى
مۇستەقىل ياشاش ئۈچۈن ئويغا سالدىڭ.
مەيلى كۈل، ئەلگە ژىغلا، تەشۋىشكە چۈش،
روھىڭدا پەيدا بولار ئەجايىپ كۈچ.
مۇستەقىل بوپ ئۆمۈردىن قورقماي ئوتكىن،
ھەقىقەت يوللىرىغا كەلگەندە دۇچ.
دادىللىق بىلەن ئۇلۇق ھاياتقا چوك،
خەلقىڭچۈن مەخسەتلەرنى ئويۇڭغا پۈك.
ساڭا چىن بەخت بولۇپ تۇيۇلىدۇ،
مۇستەقىل ئۆمۈر ئۈچۈن كوتەرگەن ژۈك.
ئوزەڭنى ھاياتىڭدا چاغلىغىن شىر،
چوڭ كۈرەش مەيدانىغا شىر بولۇپ كىر.
دۇنيانى تەڭشەشكۇ يوق سېنىڭ ئۈچۈن،
بىراقتا سەن مۇستەقىل قىلغىن پىكىر.

تىلەمچى

قەبرىستان قىش سوغىنىڭ كۈچىن داغلايدۇ،
تۇكەرگەلدە تۇكرىگىمۇ توڭلايدۇ.
مۇنداق سوغدا قاتراپ ماڭغان
ئىشت ئۇلسە،
دېمەك، ئادەم بۇ قەھرگە ئوڭمايدۇ.
بالىلىرىغا تىلىمەستىن ئاراملىق،
ئاتا بارمۇ قىلىپ ژۇرگەن ھاراملىق.
قىشنىڭ قەھرى قارا سوغدا دەيدىغان،
بۇ سوقىقا كىم چىقىدۇ قىپ قاراملىق.
بەزىلەر توق،
ژۇرگەنلەر كوپ ئاچ قېلىپ،
توقلار ئاچقا ژۈرىگىنى تاش قىلىپ.
قەبرىستاندا شاتلىنىشنىڭ ئورنى يوق،
موماي كېلەر پاك قەلبىنى پاش قىلىپ.
موماي كېلەر كوكرىگىنى كەڭ كېرىپ،
«خۇدا!» دېدى تەغدىرىگە تەن بېرىپ.
ئاچچىق سوقىقا ئاجىز كەلگەن بۇ موماي،
يېرىم يولغا كەلدى ئاران ئۇ ھېرىپ.
قاردا ئالغا باسسا ئارتقا كەتمەكتە،
خىياللىرى ئۇنى تەرىك ئەتمەكتە:
«ئېرىم بىلەن ئولمەسمېدىم ئورۇشتا...»
موماي ئويى ئېمىلەرگە يەتمەكتە.
ئاخىر كەلدى پەللىسىگە ئۇ مانا،
يەر ئاستىنىڭ بىر يولىنى قىپ پانا.
مىنۇتىغا ئوتەر يۈزلەپ ئادەملەر،
ھەر بىرىدىن رەھىم تىلەر بۇ ئانا.
ھەر بىرىدىن رەھىم- شەپقەت تىلەيدۇ،
سوغ زەھەرلىك خەنجىرىنى بىلەيدۇ.
ئانا بولسا ئازاپلىنىش ئىلكىدە
ژۈرىگىنى قان- ژىرىڭغا ملەيدۇ.
كورگىنىمدە شۇ بىچارە موماينى،
ئەسلىتەتتى قۇرۇپ قالغان قوراينى.
تېنى غال- غال تىترەپ تۇرار ماغدىرسىز،
ئۆچرىتاتتىم مىڭ ئادەمدىن بىر «باينى».
ئاندا- ساندا تاشلار ئۇلار بەش تىيىن،
بەش سو م ژىغسا ياشىشىغا بەك قىيىن.
بىر ئېنىڭىنىڭ ئوزى تۇرسا ئون تەڭگە،
كېلەچەكنى ئويلا قېلىپ سەن كېيىن.
مەن كېلىمەن كوچىلارنى ئارىلاپ،
تىلەمچىلەر تۇرار دىلنى يارىلاپ.
نالە قىلىپ مىنۇتتا مىڭ خۇداغا،
كىملەرنىدۇر قارغىماقتا قارىلاپ.
بۇ قارغىشقا قاتىللارغۇ قارىماس،
(قاتىل ئاتا پەرزەندىگە يارىماس).
ئادەملەردە مېھىر- شەپقەت بولسىچۇ،
بىر- بىرىنى بۇردا ناندىن ئايرىماس.
ئاما ئوزىدە ھوكۇم سۈرسە يوقچىلىق،
باشقىلاردا قانداق بولسۇن توقچىلىق.
يېتەلمىگەچ بىر- بىرىنىڭ ھالىغا،
ئىلاجسىز كوپەيمەكتە بۇ قىلىق.
چەت ئەللەردە تىلەمچىلەر بار دەتتۇق،
ئوزىمىزچە ئۇلار ئۈچۈن غەم يەتتۇق.
ئەندى بولسا تىلەمچى بوپ ئوزىمىز،
بىر ئەسىرنىڭ «ئابرۇيىنى» توگەتتۇق.
تىلەمچى بوپ ئالدۇق چەتتىن مىللىارد،
ئالغانىسىرى گاداي كوپ بوپ بولدۇق مات.
شاخماتنىڭ كەڭ تاختىسىدا كىم يېڭىپ،
كىملەر كىمگە كىنايىلىك كۈلەر شات.
بىز ژۈرىمىز ھېچ نەرسىنى ھار ئالماي،
ھار ئالساق ئەل كوزىگە تىك قارالماي.
قۇرۇق گەپتىن ھارماي ژىلنى ھاسىل قىپ،
ئارتقا كەتتۇق پەللىمىزگە بارالماي.
بەختىمىزگە پال ئاچقاندا كوپ رەمچى،
بولغاندۇق ئوز ئاخچىمىزغا تىلەمچى.
ژىپقا يالغان رەڭ بەرگەننى ئەزەلدىن،
دانا خەلقىم ئاتىمىغان گىلەمچى.
تىلەپ ژۇردى خەلىق ئەمگەك ھەققىنى،
ئىنسان ئوزى ھىس قىپ چۈشكەن ئەرقىنى.
تىلەمچىگە ئايلانغاندەك ھەممە ياق،
ئايرىشىڭ تەس بەختلىكنىڭ پەرقىنى.
شۇ ھەقىقەت بۇ دەۋىردىن كورگىنىم،
ھەقنى ناھەق دەپ بىر ئەسىر ژۇرگىنىم.
باغلاپ قويۇپ كېلەچەككە تەغدىرنى،
ئۈمۈت بىلەن بۇگۈن خىيال سۈرگىنىم.

مۇئەللىم ھەققىدە سۆز

ياخشىلىق ئۇستازدىن باشلىنىدۇ

ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئىشقا ماڭغىنىمدا، يولۇمدا بىلىم ئۇچىغى — مەكتەپكە قاراپ كېتىۋاتقان ئۇستاز مېلىكەمنى ئۇچرىتىپ قالىمەن. بىز سالاملىشىپ ئۆتۈپ كېتىمىز. ئەندى مېنىڭ خىيالىمغا ئەشۇ پېشقەدەم ئۇستاز بىلەن سوھبەتلىشىپ، ھاياتىدىكى ئۇستازلىق يولىنى، ياش ئەۋلادلارنى ئوقىتىش تەجرىبىسىنى، ئۇنىڭغا خاس ئۆلگە- ئەندازىلىرىنى گېزىتتا يورۇتۇش توغرىلىق ئوي كېلەتتى. مانا شۇ ئويۇمنى بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش نېسىپ بولدى.

ئۇنىڭغا ئېغىر- بېسىقلىقنى ئادەت قىلغان، كام سۆزلۈك، چىرايىدىن ھامان ئىللىقلىق يېغىپ تۇرغان مېلىكەم قۇربانقۇلوۋا ئوتتۇز بەش يىلدىن بۇيان ئەۋلادلىرىمىزغا ساپالىق بىلىم ۋە ھەقىقىي ئادەمگەرچىلىك تەربىيىسىنى بېرىپ كېلىۋاتقان ئالدىنقى قاتارلىق ئۇستازلارنىڭ بىرى. مېلىكەم پەقەت مېنىڭ سورىغانلىرىمغىلا جاۋاپ بېرىپ، ئۆزلىكىدىن بىرەر ئېغىز سۆز ئېيتمىغانلىقىغا قاراپ: «مۇنچىۋالامۇ ئاددىي- ساددە، كىچىك پېئىل بولارمۇ؟» دېگەن ئوي كۆڭلۈمدىن ئۆتتى.

مېلىكەم ئۇيغۇر ناھىيەسى، چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدىكى ئەسلى دېخان، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا ئۈچ يىل مەيداندا دۈشمەن بىلەن ئېلىشىپ، ئاكا بولۇپ ياتقان ئەلىم ئابلىزوۋ ئائىلىسىدە 1936- يىلى تۇغۇلغان. قىزى مەكتەپ يېشىغا يەتكەندە، «ئەمگەك» كولخوزىدا برىگادىر بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئەلىم ئاكا ئۆز قولى بىلەن ئۇنى مەكتەپ بوسۇغىسىغا يېتىلەپ باردى. مېلىكەم ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۆگەتكەندە، دادىسى ئۇنىڭ مۇئەللىم بولۇشىنى ئارمان قىلغان. قىزمۇ ئۆز كۆڭلىگە ئەينە شۇ ئويىنى پۈككەچكە، ياركەنت شەھىرىدىكى پېداگوگىكا بىلىم يۇرتىغا ئىمتىھان تاپشۇردى. ئوقۇشنى ياخشى باھالار بىلەن ئوقۇغان ئىجتىھاتلىق قىز ئۇنى 1958- يىلى مۇۋاپىيەقىيەتلىك تاماملاپ، تۇغۇلغان يېزىسىغا كەلدى.

دەسلەپكى ئۇستازلىق پائالىيىتىنى ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتە باشلىغان مېلىكەم يىلدىن- يىلغا ئوقۇتۇش تەجرىبىسىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشتى. ئۇ پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ دەرسلىرىگە قاتنىشىپ ۋە ئۇزىنىڭ دەرسلىرىگە تەكلىپ قىلىپ، ئۇلاردىن ئۆگىنىپ، ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئاتا- ئانىلىرى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتلىرى بىلەن تونۇشۇپ، ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئۆلگە- مەسلىھەتلىرىنى ئالدى. ئۆز خۇلقى- مۇجەزىگە قاراپ ئىش ئېلىپ باردى. سىنىپ سائەتلىرىدە تەجرىبىلىك مۇئەللىمەرنىڭ، ئاتا- ئانىلارنىڭ ياردىمىگە تاياندى. باللارنى ياخشى ئوقۇتۇش ئۈچۈن بارلىق مۇمكىنچىلىكلەرنى ئىزلەپ- ئىپپىشقا ھەرىكەت قىلدى. قىلغان ئىقتىدىلىرى زايە كەتمىگەن. ئۇستاز ئون يىل يېزىسىدا ياش ئەۋلادلارغا بىلىم- تەربىيە بېرىش جەريانىدا مۇئەللىمەر كوللېكتىۋىغىلا ئەمەس، يېزا ئاھالىسى ئەچەندىمۇ كۆزگە كۆرۈندى.

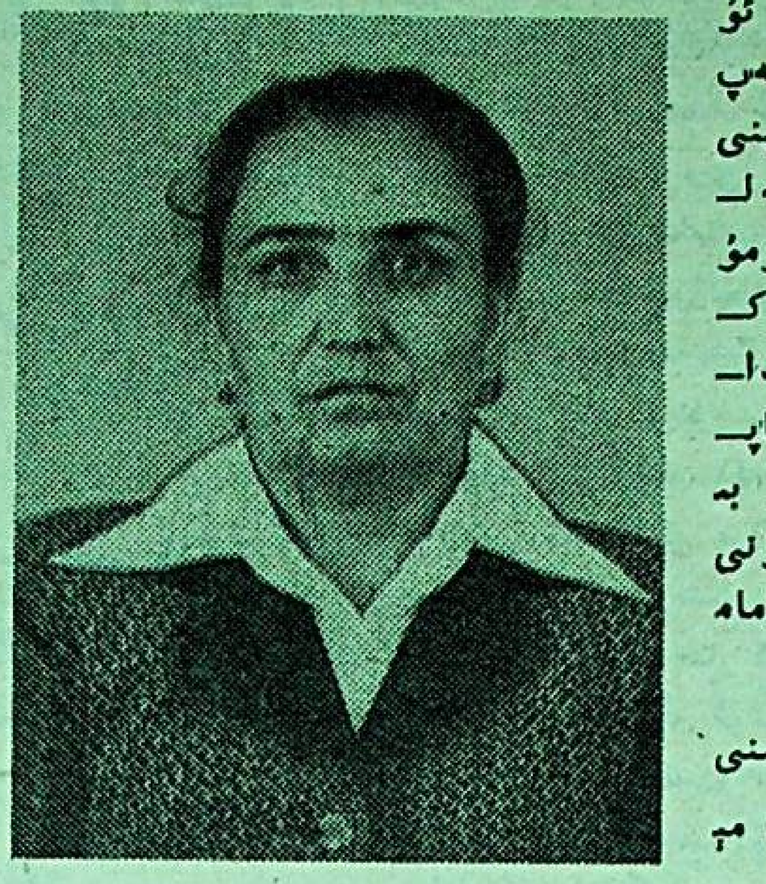

1967- يىلى مېلىكەملەر ئائىلىسى تالغىر ناھىيەسىنىڭ كالىنىن نامىدىكى يېزىسىغا كۆچۈپ كېلىپ، بۇ يەردىكى 31- ئوتتۇرا مەكتەپ باشلانغۇچ سىنىپىدا ئىشلەپ، ئۇستازلىق يولىنى داۋاملاشتۇردى. كۆپ ئۆتمەي، يېڭى كوللېكتىۋىمۇ ئۇزىنىڭ تەجرىبىلىك ئۇستاز، كىچىك پېئىل، ئاق كۆڭۈل ئىنسانلىقىنى كۆرسەتتى. يىگىرمە بەش يىلنىڭ مابايىندا بۇ يەردىكى مەكتەپتە تالاي- تالاي ياش قاناتلارنى ئۇچۇم قىلدى.

ئۆتكەن يىلى مېلىكەم ھۆرمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ ھامان كۆڭلى ئۆزى ئوقۇتقان شاگىرتلىرىدىن ئۈزۈلمىگەچكە ھازىرمۇ ئۇستازلىق پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرماقتا. شۇنداقلا ياش ئۇستازلارغا ئۇزىنىڭ ئوقۇتۇش ۋە تەلىم- تەربىيە بېرىش يولىدا ژىققان تەجرىبىلىرىنى ئېرىنمەي ئۆگەتمەكتە.

كالىنىن نامىدىكى مەكتەپنىڭ مۇدىرى رېھىمجان ھېتەموۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، مۇئەللىمە مېلىكەم ھەققىدە پىكرىنى سورىغىنىمدا، ئۇ مۇنداق دېدى:

«مېلىكەم ھەدەم دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ، يەنە ئۆز بىلىمىنى ياش ئەۋلادلىرىمىزنى ئوقۇتۇشقا سەرىپ قىلىۋاتىدۇ. م. قۇربانقۇلوۋانىڭ قولىدىن ئۇچۇم بولغان كۆپلىگەن ياشلىرىمىز خەلق ئېگىلىكىنىڭ تۈرلۈك ساھالىرىدا ئىشلەپ، بىر مۇنچىلىرى ئۇستاز، ئالىم، دوختۇر بولۇپ يېتىشىپ چىقىۋاتسا، كىم پەخىرلەنمەيدۇ. مەسىلەن، ئۇستاز ماھنۇر قاسىموۋا، ئاگرونوم تۇرسۇن، ئالىم ئابدۇلجان بەرايېۋ، پودپولكوۋنىك تەبەجانلار- مېلىكەم ھەدەمدىن بىلىم- تەربىيە ئالغان. بۇ ئەلۋەتتە، ئۇستازنىڭ خەلق ئالدىدا كۆرسەتكەن ئەمگىكى».

مېلىكەم قۇربانقۇلوۋانىڭ ئۇزۇن يىللىق ئۇستازلىق ئەمگىكىنى ۋىلايەتلىك، ناھىيەلىك مائارىپ مەھكىمىلىرى ۋە مەكتەپ مەمۇرىيىتى ئۇقۇرى باھالاپ، پەخرىي يارلىقلار، ماددىي- مەنىۋىي مۇكاپاتلار بىلەن تەغدىرلىدى.

مۇئەللىمە مېلىكەمنىڭ ئۆمۈر يولدىشى ئۇسۇپجان قۇربانقۇلوۋمۇ ئەمگەك ۋېتېرانى- يۇرتنىڭ ھۆرمەتلىك ئادىمى. ئۇلار تۆرت پەرزەنت ئۆستۈردى. چوڭ ئوغلى مارسېلىن شوفيور بولۇپ ئىشلەيدۇ؛ ئىناق ئائىلىنىڭ باشلىقى، خەلىمەم سودا تېخنىكومىنى تاماملىغان، سەلىمەم تىببىي بىلىم يۇرتىنى تۈگىتىپ، شەھەرلىك قالقامان ئاغرىقخانىسىدا باللار بۆلىمىنىڭ ھەمشىرىسى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. كەنجە قىزى شادىيەم مەكتەپتە بىلىم ئالماقتا.

بارلىق ياخشىلىق ئۇستازدىن باشلىنىدىغانلىقىدا شۈبھە يوق. ئەينە شۇنداق ياخشىلىقنىڭ باشلامچىسى بولغان مېلىكەم قۇربانقۇلوۋا ھايات يولىنى ئەڭ مۇقەددەس ئىش- بالا تەربىيەلەشكە بېغىشلىغىنى چەكسىز بەخت، ئەلۋەتتە.

مومىنجان ھەمرا.

تالغىر ناھىيەسى.

ئانا ۋەتىنىمىز جۇغراپىيەسىنى ئۆگىنىمىز

ئابدۇقادىر يۇنۇس

ئانا يۇرت- ئالتۇن دىيار

1. قارا مېتاللار

قارامېتاللار بۇ پولات- تۆمۈر سانائىتىنىڭ ئاساسلىق خام ئەشياسى قىلىنىدىغان مېتالل كان مەھسۇلاتلىرى بولۇپ، ئۇز ئىچىگە تۆمۈر، مانگان، خروم، تىتان، ۋاناديلارنى ئالىدۇ. بۇلار رايونىمىزدا 50 نەچچە ئورۇنغا تارقالغان.

تۆمۈر رايونىمىزدىكى چوڭ تاغ تىزمىلىرىنىڭ ھەممىسىگە چوڭ تىپتىكى تۆمۈر كانلىرى تارقالغان بولۇپ، بۇنىڭ تىپلىرى ئۇرغۇن، ئىستىقبالى چوڭ كانلاردىن سانىلىدۇ.

مانگان- ئاساسەن مۇڭغۇلكۈرە، موتوسالا قاتارلىق جايلارغا تارقالغان.

خروم- ئاساسەن غەربىي جۇڭغاردىكى سارتوقاي، جىنىيۇ قاتارلىق جايلارغا تارقالغان. رايونىمىزدىكى خرومنىڭ نىسبەتتى خېلى يۇقۇرى بولۇپ، تىبەتتىن قالسا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، رايونىمىز ھازىر خروم رۇدىسىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان مۇھىم بازىغا ئايلاندى.

ۋانادىي- ۋانادىي ئاساسەن پولات سانائىتىدە ئەلا سورتلۇق پولات قېتىشمىسى ۋە ھەر خىل قېتىشمىلارنى تاۋلاشتا ئىشلىتىلىدۇ. پولاتقا ئازراقىنا ۋانادىي قوشۇلسا، پولاتنىڭ قاتتىقلىقى ۋە ئىلاستىكلىقىنى ئاشۇرىدۇ. ۋانادىي ھەر خىل ۋانادىي قېتىشمىلىرى، ھەر خىل كېسىش ئۈسكۈنىلىرى، ماتور، پاراخوت، ئايروپىلان، تانكا، ماشىنا ۋە ھەر خىل ماشىنا ئۈسكۈنىلىرىنى ئىشلەش ھەمدە دۆلەت مۇداپىئەسىنىڭ ئەڭ مۇھىم سانائەتلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزدا ۋانادىي زاپاسى خېلى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن دېگەندەك پايدىلىنىپ كېتىلمىدى.

تىتان- بۇ ھەر خىل قېتىشمىلارنى ئىشلەشتە ئايروپىلان، پاراخود، سۇ ئاستى پاراخودى، راكېتا قاتارلىقلارنىڭ مۇھىم قىسىملىرىنى ياساشتا ئىشلىتىلىدۇ.

2- رەڭلىك مېتاللار

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىمىزدا رەڭلىك مېتاللار ناھايىتى كەڭ تارقالغان بولۇپ، مىس، قوغۇشۇن، ئاليۇمىن، ماگنىي، نىكېل، كوبالت، قەلەي، مولىبدېن، بىموت، سىماب، سۈرمە ۋە پلاتىنا گۇرۇپپىسىدىكى (پلاتىنا، پاللادىي روتېنىي، ئىرىدىي، ئوسمىي) قاتارلىق رۇدا مەھسۇلاتلىرى بار.

مىس- كۈچار، ئۈرۈمچى، داۋانچىڭ، تېكەس، توقسۇن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. ئالتايدىكى قاراتۇڭكى مىس، نىكېل رۇدا كانى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا داڭ چىقارماقتا. مىس رۇدا ئويۇمى بار جايدىن ئالتۇن، كۈمۈش، كوبالت، پلاتىنا، پاللادىي، سېلەن، سېرىي قاتارلىقلارمۇ چىقىدۇ. نىلقا ناھىيەسىدىن بۇنىڭدىن 2500 يىل بۇرۇنقى مىس كېنىنىڭ خارابىسى تېپىلدى. بۇ خىل ئەھۋال ئاز ئۇچرايدۇ. بۇنىڭ تېپىلىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىمىزدا بۇنىڭدىن 2500 يىل مۇقەددەم مىس قېزىش، مىس تاۋلاش جەھەتلەردە خېلىلا يۇقۇرى تېخنىكا- ھۈنەر سەۋىيەسىگە يەتكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ..

قوغۇشۇن- سىنىك، بۇ رايونىمىزدىكى ئۈچ چوڭ تاغ تىزمىلىرى، جەنۇبىي شىنجاڭ قاتارلىق جايلارغا تارقالغان بولۇپ، قوغۇشۇن- سىنىك چىققان جايدىن ئۇلار بىلەن بىرگە كادمىي، كوبالت، ئارگېنتۇم، مىس قاتارلىق كۆپ خىل مېتاللارمۇ چىقىدۇ.

ۋولفروم- تەڭرىتاغلىرىنىڭ ئوتتۇرا قىسىملىرى، ئارشاڭ، شەرقىي شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

قەلەي- سايرامنىڭ يۇقىرىسىدىن ئالاتاغ چېگرالىرىغا تارقالغان. قەلەينىڭ تونىسى 10 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدە سېتىلىدۇ.

كۈمۈش - كۆپىنچە قوغۇشۇن- سىنىك رۇدىلىرى بىلەن بىرگە ھاسىل بولىدۇ. گېولوگىيە خادىملىرى غەربىي جۇڭغارىيەنىڭ دالابوت دېگەن يېرىدىكى ئۇلترا ئاساسلىق جىنسلار ئىچىدىن ئېلېكترون رۇدىسىنى تاپتى. بۇ رۇدىنىڭ تەركىۋىدىكى كۈمۈش بەزىدە 30 پروتسېنتقىچە يېتىپ بارغان. بۇ ھال، كۈمۈش زاپاسىنىڭ يېڭى زىپ ئۈچى بىلەن تەمىنلىدى. رايونىمىزدىكى موتوسالا دېگەن جايىدىنمۇ كۈمۈش رۇدىسى تېپىلدى. كۈمۈشنىڭ باھاسى ئالتۇن باھاسىنىڭ ئوندىن بىرگە توغرا كېلىدۇ.

ئالتۇن- ئالتاي رايونى ئاساسلىق ئالتۇن چىقىدىغان رايون بولۇپ، كېپەك ئالتۇن دەريا ئېقىنلىرىنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ. ئارايۇلتۇز (شىڭشىڭشيا)دىكى ئالتۇنلۇقتىمۇ خېلە كۆپ ئالتۇن زاپاسى بار، رايونىمىزدا بىر يىل ئىچىدە 10 مىڭ سەردىن كۆپ ئالتۇن ئېلىنىدى. رايونىمىزدا ھازىر ئالتۇن بار كان ئۇقتىلىرى 270دىن ئاشىدۇ. تولىدىن چوڭ تىپتىكى ئالتۇن رۇدا ئويۇمى تېپىلدى.

موشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە رەڭلىك مېتالل مەھسۇلاتىنى 7،5 ھەسسە، ئالتۇن مەھسۇلاتىنى 5،5 ھەسسە كۆپەيتىش پىلانىغا كىرگۈزۈلدى. بۇنىڭ بىلەن رەڭلىك ۋە ئاز ئۇچرايدىغان مېتالل كان مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئۇقتىلىرى ھازىرقى 25 تۇردىن 80 تۇرگە يەتكۈزۈش مۆلچەرلەنمەكتە.

3. ئاز ئۇچرايدىغان مېتاللار

بۇنىڭغا تانتال، نىئوبىي، بېرىللىي، لىتىي، سىركونىي، سېزىي، روبىدىي، سېرىي قاتارلىقلار كىرىدۇ. بۇلار 30 نەچچە ئورۇندىن چىقىدۇ. بۇلارنىڭ مەھسۇلاتىمۇ جۇڭگو بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. ساپ بېرىللىي- رۇدىسى بىلەن لىتىي خلورىد مەملىكەت بويىچە 100 پروتسېنتنى ئىگىلەيدۇ. نىئوبىي بىلەن تانتال كۆپىنچە گرافىتلىق پېگماتىت جىنسلىرى ئىچىدە ھاسىل بولىدۇ. نىئوبىي- تانتالنىڭ ساپ رۇدىلىرى مەملىكەت بويىچە ئەلا سورتلۇق مەھسۇلاتتىندۇر.

بېرىللىي، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىمىز بويىچە ئەلا سورتلۇق مەھسۇلاتقا كىرىدۇ. مەملىكەت بويىچە 63پروتسېنتنى ئىگىلەيدۇ.

سېزىينى كۆپىنچە پوللۇست مىنېراللىدىن ئېلىنىدۇ. بۇ ھازىرغىچە مەلۇم بولغان سېزىي كۆپ چىقىدىغان مىنېراللاردىن بولۇپ، ئالتاي رايونىدىن كۆپرەك چىقىدۇ.

4. تارقاق كان مەھسۇلاتلىرى

بۇ ئۆز ئىچىگە گېرمانىي، گاللىي، ئىندىي، تاللىي، گافنىي، رېنىي، گادمىي، تېخنېتسىي، سېلېن، تەللۇر قاتارلىقلارنى ئالىدۇ. بۇ كانلارنى ئالتاي ۋە قەشقەر رايونلىرىدىن تېپىشقا بولىدۇ. بۇنىڭ رۇدىلىرى كۆپ ھاللاردا باشقا رۇدىلار ئارىسىدىن ئاجرىتىپ ئېلىنىدۇ.

5. رادىئوئاكتىۋ كان مەھسۇلاتلىرى

بۇ تۈردىكى رۇدا مەھسۇلاتلىرى ئاساسەن ئاتوم سانائىتى بىلەن ئاتوم بومبىسى ياساش جەھەتلەردە كەڭ ئىشلىتىلىدۇ. ئاتوم قازىنى ئارقىلىق ئۇرانىنىڭ ئاتوم ئېنېرگىيەسى ئىسسىقلىق ئېنېرگىيەسىگە ئايلاندۇرىدۇ. بۇ ئېلېكتر ئىستانسىيەسىنى، پاراخودلارنى، پويېزدلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىمىزنىڭ ئىلى، كەلپىن قاتارلىق جايلىرىدىن ئۇران رۇدىسى چىقىدۇ.

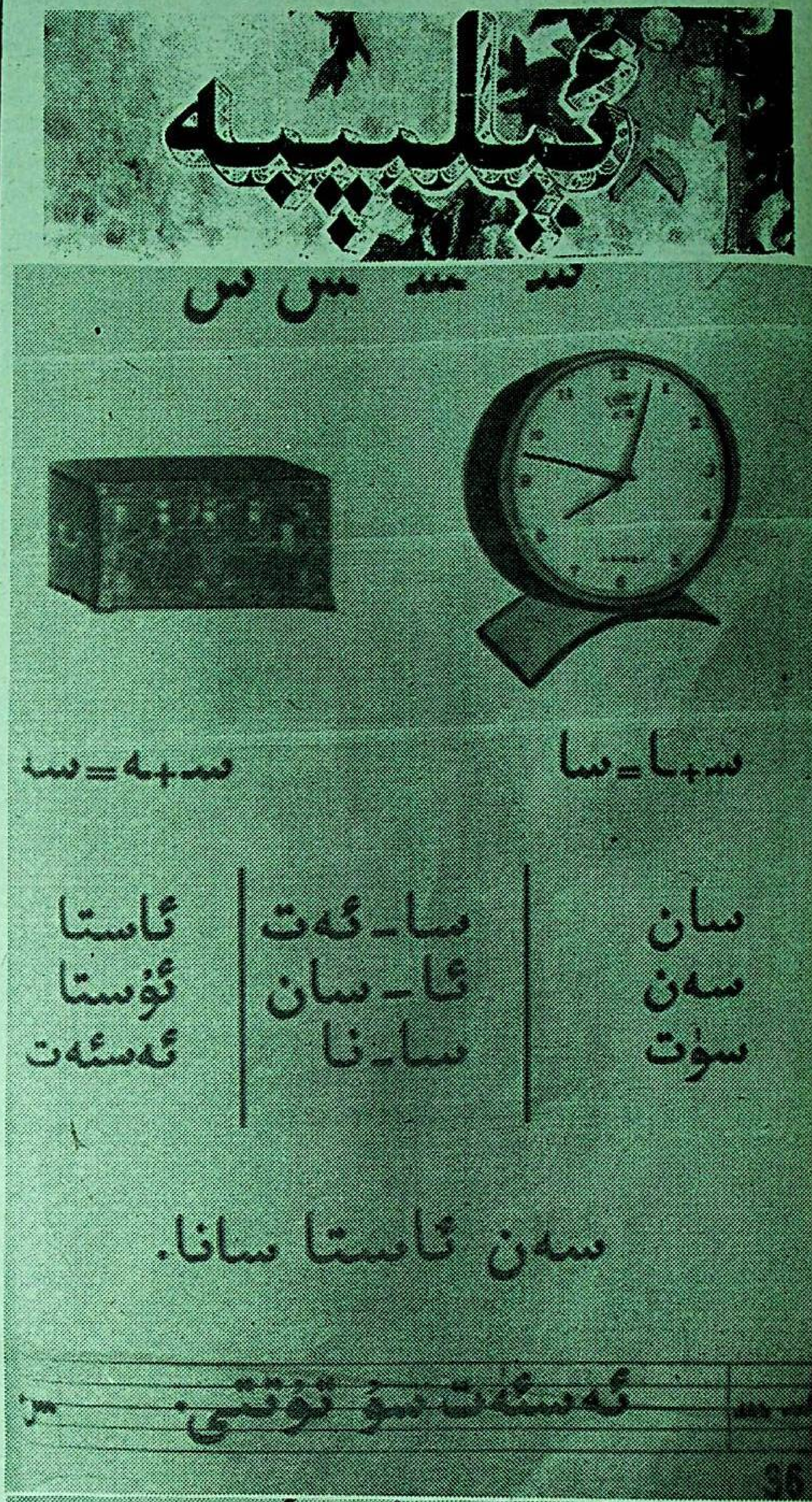

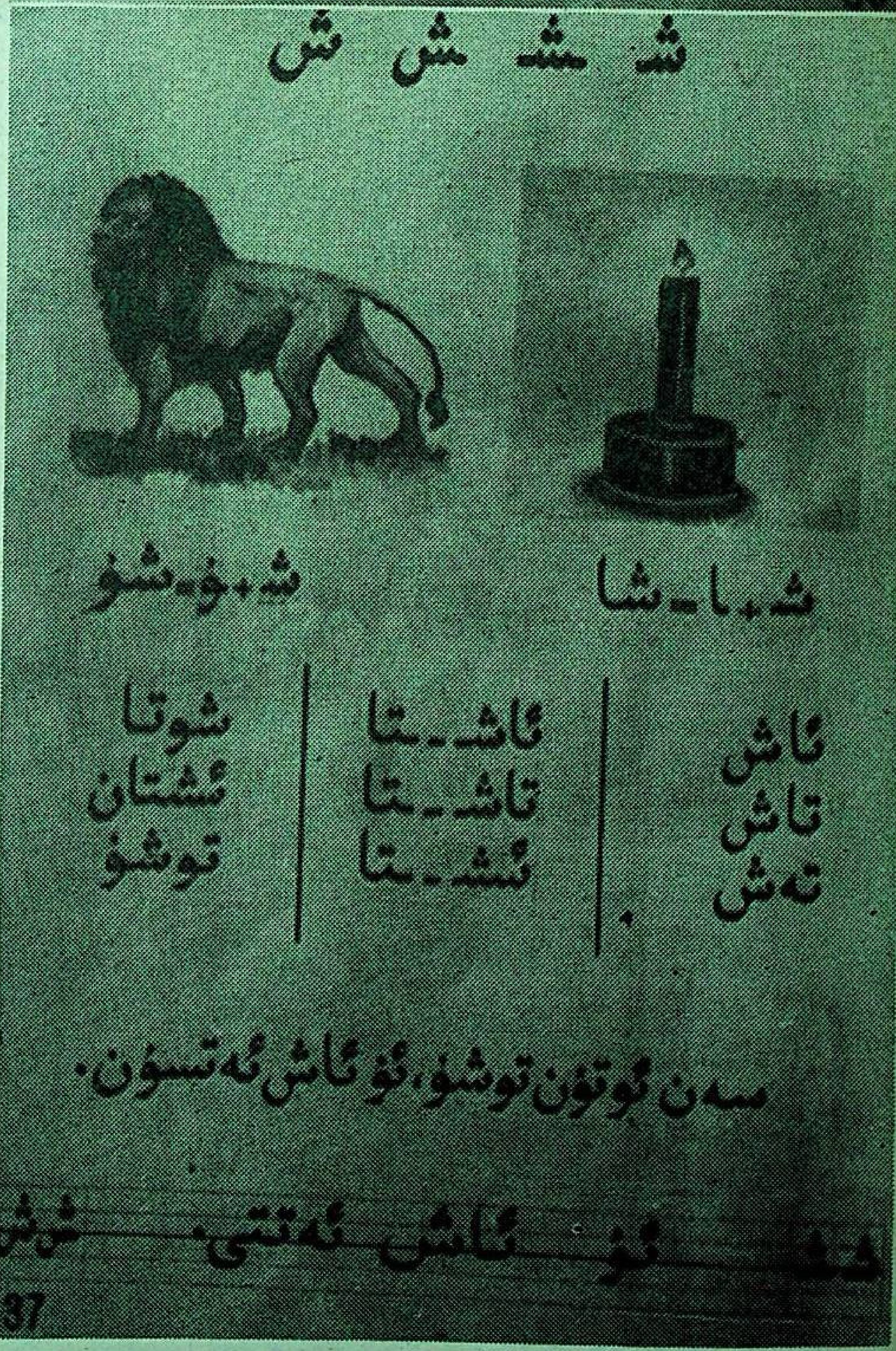

گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى

ئابدۇللەلا مامۇت:

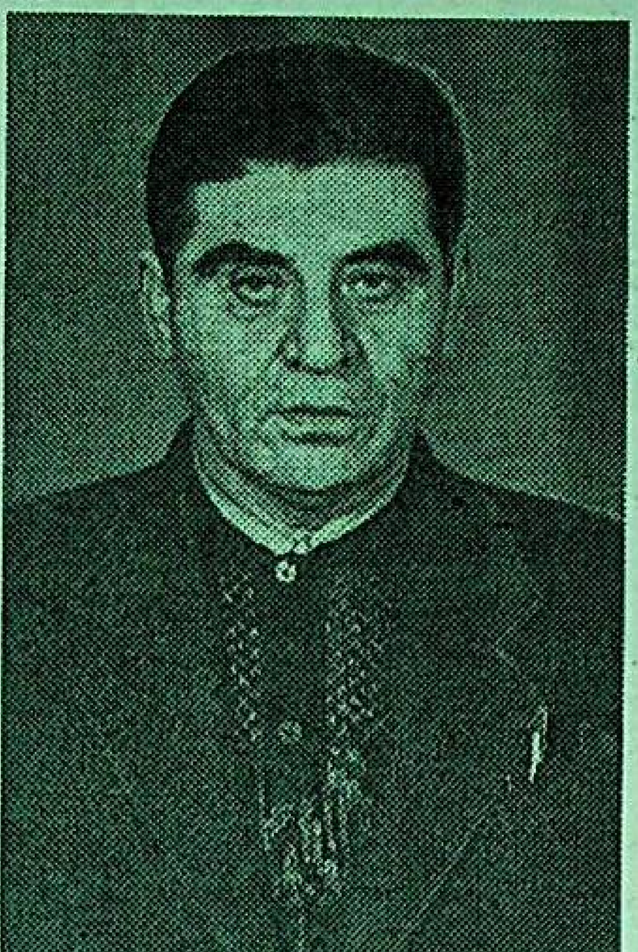

بىزمۇ چەتتە قالمايمىز

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ مۇراجىتىنى ئوقۇپ چىقىپ، ئويلىنىپ قالدىم، بىشكېك شەھىرى كارپىنسكىي كوچىسىنىڭ يۇرت مۇتىۋەرلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشسەم، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سۆيۈملۈك «يېڭى ھايات» گېزىتىگە ياردەمگە قول سۇنىدىغانلىغىنى بىلدۈرۈشتى. مەھەللە ئاقساقاللىرى ئىسمايىل ئايۇپوۋ، ئابدۇراخمان قاھاروۋ، ياشلاردىن ساۋۇتجان پەخىردىنوۋ، ۋاھىت رازىيېۋ، ئابدۇغوپۇر سەلىموۋلار گېزىت مۇراجىتىگە قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرالمايدىغانلىغىنى ئېيتىشتى. ئۇلار ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان گېزىتكە ياردەمگە قول سۇنۇش ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس بورچى ئېكەنلىگىنى، «يېڭى ھايات» ئۆزلىرىگە سۇ بىلەن ھاۋادەك زورۇر ۋە كېرەكلىگىنى تەكىتلەشتى. ئۇلار بىزمۇ چەتتە قالمايمىز، دېيىشتى.

قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ئىتتىپاقىنىڭ ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ ئەزاسى سوپىتىدە بۇ مىللىتىمىز تەغدىرى يولىدىكى خالىسانە ئىشقا قەتئىي بەل باغلاپ، ئىختىيارى ئىئانە يىغىشنى قولغا ئالدۇق. نەتىجىدە مەھەللىمىزدىكى ھەممىلا ئۇيغۇر ئائىلىلىرى بۇ ئىشتىن چەتتە قالماسلىققا تىرىشتى. ماگا ئا. سەلىموۋنىڭ سەممىي ياردىمى چوڭ بولدى. نەتىجىدە قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا 25 مىڭ سومدىن ئوشۇغىراق پۇل يىغىلىپ، ئۇنى سىلەرگە تاپشۇرۇشقا ئالدىرىدۇق.

بىزگە ئانا تىلىمىزدا، ئاتا-بوۋىلار يېزىغىدا چىقىۋاتقان «يېڭى ھايات» زورۇر كېرەك. ئۇ بىزنىڭ مەنىۋىي ئوزۇغىمىز ۋە ھاياتىمىزنىڭ، تارىخىمىزنىڭ ئەينىكى، گېزىتىمىزنىڭ تەغدىرى مىللىتىمىزنىڭ تەغدىرى، شۇنداق ئېكەن ئۇنى ئىختىسادىي بوھراندىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەر قانداق كىشىنىڭ ھىممىتىگە باغلىق.

* * *

تەشەككۈرنامە

ۋەتەن، مىللەت مەنپىيتى يولىدا مىللىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئىزگۈنىيىتى بىلەن قىلغان ئىانە ئۈچۈن تۆۋەندە ئىسمى شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن تەشەككۈر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى

بىشكېك شەھىرىدىن:

ئابدۇلەلا مامۇتوۋ	1000سوم
ساۋۇت پەخىردىنوۋ	1000سوم
ۋاھىت رازىيېۋ	1000سوم
ئىسمائىل ئايۇپوۋ	1000سوم
ئابلىمىت ئىبراھىموۋ	1000سوم
ئابدۇۋاھاپ قادىروۋ	7000سوم
ياقۇپ غوجىنىيازوۋ	1000سوم
شىرمۇھەممەت مۇختەر	1000سوم
ھەسەن بايغادزايېۋ	1000سوم
دىلمۇرات ئومەروۋ	1000سوم
قادىر مۇھەممەتوۋ	1000سوم
خالىدە ئومەروۋا	1000سوم
غەنى تۇردىيېۋ	500سوم
مۇھەممەت پولاتوۋ	500سوم
ئەخمەت مەسىموۋ	500سوم
قەھرىمان ئەخمەتوۋ	500سوم
ئابدۇرازاق روزى	400سوم
رەخىم مەسىموۋ	500سوم
ئوسمان رەشىتوۋ	300سوم
قۇربان ئۇرۇزوۋ	300سوم
ئابدۇغوپۇر سەلىم	200سوم
ياقۇپ ئەلىيېۋ	200سوم
كېۋىر قۇربانوۋ	200سوم
تۇغلۇق رەخىموۋ	200سوم
تۇداخۇن ئىبراھىموۋ	200سوم
ئىبراھىم تالىپوۋ	200سوم
دىلمۇرات روزىيېۋ	200سوم
ئابدۇراخمان قاھاروۋ	100سوم
ئابدۇرېھىم مەھەممەت	100سوم
ھاشىم رەخىموۋ	100سوم
تۇرسۇن مەھەممەتوۋ	100سوم
ساۋۇت سەلىموۋ	100سوم
ئەركىن رازىيېۋ	100سوم
راخمان مەدەلىيېۋ	100سوم
سايىت ئابدازوۋ	100سوم
مەھەممەت موللايېۋ	100سوم
سەمەت مەسىموۋ	500سوم
ئابدۇرېھىم مادالىيېۋ	1000سوم

جەمئىي 25300سوم.

ئەئانىنى گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرى، ۋېگىت بېشى ئابدۇلەلا مامۇتوۋ تاپشۇردى.

ئالمۇتا: گورنىي گىگانت مەھەللىسىدىن:

ئوسمان تايىر	1000سوم

ئالمۇتا شەھىرىدىن:

ئايشەم ئابدۇشۇكۇروۋا	100سوم
شەرۋانەم ئىسايېۋا	100سوم
زورەم ئابدۇراخمانوۋا	100سوم

چىمكەنت شەھىرىدىن:

يارمەھەممەت ئومەر	5000سوم

(«ئارزۇ» كوللېكتىۋىدىن)

چېلەك ناھىيەسى قارىبوتا يېزىسىدىن:

ئابدۇراخمان مۇسەللىم	200سوم
توختاخۇن ئىسمائىل	500سوم
ئابلىز ئىلى سوپى	200سوم
يولچى ساۋۇت	100سوم
تۇرغان تۇردى	100سوم
ئەخمەت توختاخۇن	100سوم
سىدىق ئىمىناخۇن	100سوم

مۇھىدىن ئەرشىدىن	500سوم
ساماخۇن روزى	50سوم
ئابدۇخېلىل زۇنۇن	500سوم
قۇربانجان تىلىۋالدى	100سوم
ساۋۇت مۇساخوجا	25سوم
زۇنۇن يۈسۈپ	100سوم
ھېمىت ئابدۇللا	300سوم
نۇرخوجا ئەختەم	200سوم
ئىلىياس تۇرسۇن	50سوم
مايدىن داۋۇت	200سوم
كەرىمجان ئىشان	100سوم
تۇرغانجان ئاسۇپ	50سوم
ئابدۇللام يۈسۈپ	100سوم
ئىمگۈلسۈم ئابدۇللا	100سوم

جەمئىي 3675سوم

ئەئانىنى مەھەللە ئاقساقالى ئابدۇراخمان مۇسەللىم ۋىققان، ئۇنى رېھىمجان مۇسەلىموۋ تاپشۇردى.

غەيرەت يېزىسىدىن:

ئالىيەم ئىسلاموۋا	300سوم
خۇسىيەت ھاپىزوۋا	200سوم
ئوغلەم ئاخۇنجانوۋا	100سوم
روزاخۇن ھاسانوۋ	100سوم
شاكىر مەرۇپوۋ	100سوم
تۇرسۇن ئوسەنوۋ	100سوم
ھاكىم مەرۇپوۋ	100سوم
ساتىۋالدى توختاخۇنوۋ	100سوم
ئابدۇكېرىم ئوشۇروۋ	50سوم
تۇرسۇن ئىدرىسوۋ	50سوم
بارات مەرۇپوۋ	40سوم
رىزۋان ھوسانوۋا	20سوم

جەمئىي 1360سوم.

تاشكەنت شەھىرىدىن:

(مەشرەپ ئەھلىدىن)

يالچىن	100سوم
ماھمۇت	100سوم
ئابدۇكېرىم	100سوم
ئابدۇللام	100سوم
تۇرسۇن	100سوم
زەيندىن	100سوم
شاۋكەت	100سوم
يارى	100سوم
ئەبەي	100سوم
ۋاسىلجان	100سوم
ئىسمەت	100سوم
مىرجېلىل	100سوم

جەمئىي 1200سوم.

ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى ئاۋات يېزىسىدىن:

خۇداۋەردى ئايۇپوۋ	200سوم
سېتىۋالدى باقى	300سوم
توختامىش مىرزالىم	100سوم
يۈسۈپجان سادىروۋ	200سوم
شېرىپ ئەرشىدىنوۋ	200سوم
ماھمۇت ئوسمانوۋ	500سوم
مەيدان مەرۇپوۋ	100سوم
ناسىر ئىمىروۋ	150سوم
ماھمۇت تېيىپوۋ	200سوم
نىزامدىن راخمانوۋ	100سوم
غالىپ خاسانوۋ	200سوم
ئابدۇللىن زۇلپاروۋ	500سوم
ئابدۇللا ئىمىنوۋ	200سوم
قەمىردىن ئەمىردىن	200سوم
ئاۋۇت مەمەت	100سوم
ئاخمۇللا باقىيېۋ	100سوم
ھەمرا خەيرۇللايېۋ	200سوم

جەمئىي 3550سوم.

ئەئانىنى ئاكتىۋىستىمىز غوجامەت شاماخۇنوۋ تاپشۇردى.

زىيالىلار بىرلەشمەي تۇرۇپ...

(ئاخىرى، بېشى 2–بەتتە)

نى نېمە بولار؟! ئەگەر جۇمھۇرىيەت دەرىجىسىدىكى بىر مەركەزنىڭ رەھبىرى سىلەرگە ياقمىغان بولسا، ئورنىغا لايىق بىر كىشىنى قويۇش ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەسمىدى. لېكىن ئۇنى يوقىتىۋېتىش ھاماقەتلىكتىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك، ئەلۋەتتە!

بىزگە خۇسۇسەن دامىر ھېزباقىيېۋ بىلەن بەھرىم غىلاۋدىنوۋلارنىڭ سالماقلىق سۆزلىرى بەك ياقتى. **دامىر ھېزباقىيېۋنىڭ** مونۇ ھەقىقىي زىيالىلارغا خاس سۆزلىرىنى ئوقۇپ كۆرەيلىچۇ: **«بىزنىڭ بۇ ئۇچرىشىشنى ئۆتكۈزۈشتىكى مەخسىتىمىز قانداقتۇ بىر ئەيىپلىك ئادەمنى تېپىش ۋە ئۇنى قارىلاش ئەمەس، بەلكى كېلەچەكتە نېمە قىلىمىز؟ دېگەن سوئالغا جاۋاپ تېپىشتىن ئىبارەتتۇر. شۇنداق ئېكەن، ئەگەر بىر شەخس كىمگىدۇر ياقماي قالسا، ئۇنى ئورنىدىن ئېلىش ۋە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان تەشكىلاتنى تارقىتىۋېتىش مەقسىدە تۇرۇش تامامەن خاتا. بىز مۇنداق پىكىردە بولماسلىقىمىز كېرەك...»**

قانداق ياخشى ئېيتىلغان سۆزلەر! خەلقىمىزنىڭ ھەر قانداق زىيالىسى، مەيلى ئۇنىڭ كىم بولۇشىدىن ۋە قانداق لاۋازىمغا ئىگە بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئۇ ئەڭ ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ كۆپچىلىكنى ئىشەندۇرگىدەك سۆزى ۋە ئەمەلىيىتى بىلەن مەيدانغا چىقىشى كېرەك. شۇ چاغدىلا ئاددىي خەلق زىيالىلىرىمىزنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ مېڭىشى سۆزسىز. بۇ تەرەپلىرىنى بىز ئېيتمىساقمۇ، زىيالىلىرىمىز ياخشى بىلىشكە تېگىشلىك، دەپ ئويلايمىز، بىراق، موشۇ كۈنلەردىكى، جۈملىدىن **«ئۇيغۇر ئاۋازى»** گېزىتى تەھرىراتىدا باش قوشقان بىر تۈركۈم زىيالىلىرىمىزنىڭ بىر–بىرسىگە قارىمۇ–قارشى پىكىردىكى سۆز ۋە ھەرىكەتلىرى بىزنىڭ ئويلىغىنىمىزنىڭ تامامەن ئەكسى بولۇپ تۇيۇلماقتا.

ژىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ بەزىلىرى كىمنىڭ كىملىگىنى ئوچۇق ئېيتىشنىڭ پەيتى كەلگەنلىگىنى تەكىتلىشىدۇ، بىراق ئۆزلىرى بۇ ھەقتە ئوچۇق بىر نەرسە ئېيتالمايدۇ. دېمەك موشۇنىڭ ئۆزى زىيالىلىرىمىزنىڭ قۇرۇق سۆزدىن نېرى بارالمىغانلىغىنى كۆرسەتمەمدۇ؟ ياكى ئۇلارنىڭ خەلقىمىزنىڭ: «دوست ژىغلىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ» دېگەن دانا ماقالىسىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغىنىمۇ؟ بىز، ئەلۋەتتە، زىيالىلىرىمىزنىڭ بىر–بىرى بىلەن ئۆز ئارا ئوچۇق پىكىرلىشىشىنى، خەلقىمىزنىڭ بىر پۈتۈن پايدىلىق ئىشى ئۈچۈن دادىل كۈرەش قىلىشىنى ۋە بارلىق مەخسەت–مۇددىئاسىنى شۇ بۈيۈك ئالىيجاناپ ئىشقا سەرىپ قىلىشىنى ئىستىگەن بولار ئېدۇق.

ئامما، زىيالىلىرىمىزنىڭ باش قوشقان ژىغىنىدا قارالغان مەسىلە بويىچە ئېيتىلغان پىكىرلەر پەقەت **بىر تەرەپلىمىلىك** بولغانلىغى تۈپەيلىدىن بىز زارە–ۋوستوك مەھەللىسىنىڭ جامائەتچىلىگى ژىغىلىپ، ئۆزىمىزنىڭ مونۇ تۆۋەندىكى پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى مۇۋاپىق كۆرۈۋاتىمىز.

خەلقىمىزدە «يېغى ياندىن كېلەر، بالا قېرىنداشتىن» دېگەن دانا گەپ بار. جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى باشقا مىللەتلەر بىلەن خەلقلار ئوخشاش ئۇيغۇر خەلقىدىمۇ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مۇئەممالارنىڭ ھەددىي–ھېسابسىز كۆپلىگى ھەممىمىزگە چۈشىنىشلىك ئېدى.

لېكىن بۇ مەسىلەرنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، ئۆزىمىزنىڭ **ئىچكى تەرەپتىن قاتتىق زەربىگە ئۇچراۋاتقانلىغىمىز ئىنتايىن ئېچىنىشلىق.** گەپنى ئاساسىي مەسىلىنىڭ ئۆزىدىن باشلايلىچۇ. تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزىتى مالىك كىبىروۋ بىلەن فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ماھىنۇر ئەلىيېۋانىڭ «بىرلىسۇ» گېزىتىگە ماقالىسى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن باشقا بىر نەچچە گېزىتلار سەھىپىلىرىدە ئۇيغۇرلارغا قارشى ماقالىلارنىڭ كەينى–كەينىدىن ئېلان قىلىنغانلىغى كۆپچىلىگىمىزگە چۈشىنىشلىك بولسا كېرەك. ئەگەر بىز بۇنى «يېغىنىڭ ياندىن كەلگەنلىگى» دەپ چۈشەنسەك، ئۇيغۇرنىڭ رېداكسىيەسىگە ژىغىلغان «قايماقلىرى» ئۆزلىرىنىڭ ئىتتىپاقىنى كۆرسىتىپ، خەلقىمىزگە بېرىلىۋاتقان ئوچۇقتىن–ئوچۇق زەربىلەرنى توختىتىشنىڭ ئورنىغا ئۆز ئىچىمىزدە بىر–بىرىمىزگە مۇش ئاتقىنىمىزنى «بالا قېرىنداشتىن» دەپ بىلىشىمىز ئورۇنلۇق، ئەلۋەتتە!

باشقىنى ئېيتمىغانىنىڭ ئۆزىدە **«ئازات»** ناملىق گېزىت سەھىپىسىدە ئېلان قىلىنغان رۇس تىلىدىكى **«ئۇيغۇر شوۋىنىزمىدىن ئاگاھ بولۇڭ!»** سەرلەۋھە بىلەن بېرىلگەن چوڭ ھەجىملىك ماقالىنىڭ كىشىدە قانچىلىك دەھشەتلىك سېزىملارنى پەيدا قىلىدىغانلىغى ئۆز–ئۆزىدىن بەلگۈلۈك! شۇنىڭ ئۈچۈن بىز زىيالىلار باش قوشۇشىنىڭ تەشەببۇسكارلىرى: **يولداش ئازاماتوۋ، ئەخمەتجان ھاشىرىي ۋە تۇرغان توختەموۋلارغا** «سىلەرنىڭ زىيالىلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ، **«يېڭى ھايات»** گېزىتى بىلەن ئۇيغۇرستان ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى **ھاشىر ۋاھىدىنى،** «نېۋادا–شەمەي» يادرو سىنىقىغا قارشى خەلق ئارا ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمىنىڭ رەئىسى **ئازات ھېكىمبەگ** بىلەن خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ پرېزىدېنتى **يۇسۇپبەگ مۇخلىسىي** ھەم جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى **رابىك ئىسمائىلوۋلارنى غەرەزلىك ھالدا تىللاتقۇزۇشتىن باشقا مۇھىم ئىشىڭلار يوقمىدى؟»** دېگەن سوئالنى قويماقچىمىز.

سىلەر ئوچۇقتىن–ئوچۇق ھۇجۇم قىلغان بۇ كىشىلەرنىڭ ئاز–تولا كامچىلىقلىرىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇلارنى مىڭلىغان كىشىلەر قوللايدىغانلىغىدىن، ئېھتىمال، خەۋەرىڭلار بولمىسا كېرەك. **بىزنىڭ كۆز قارىشىمىزچە، سىلەرنىڭ تۇتقان يولۇڭلار خەلقىمىز ئىشەنگەن زىيالىلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ، ئۇلارنى ئىتتىپاققا چاقىرىش ئەمەس، بەلكى ئارازلىق تۇغدۇرۇشتىن، ئۆز ئارا زىددىيەت ئۇرۇغىنى سېلىشتىن دالالەت بېرىپ تۇرۇپتۇ. ئويلىماڭلاركى، بىز** ئەلۋەتتە، سىلەرگە ئەقىل ئۆگىتىشتىن مۇتلەق ژىراقمىز. ئامما زىيالىلار بىرلەشمەي تۇرۇپ، ئاددىي خەلقنى ئالغا باشلاشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىگىنى تەكرار تەكىتلىمەكچىمىز. چۈنكى، خەلقىمىزنىڭ «كۆپنىڭ كۆزى كۆپ» دېگەندەك، زىيالىلىرىمىزنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىنىڭ توغرا–خاتالىغىنى كۆپچىلىكنىڭ تۆۋەندىن كۆزىتىپ بارىدىغانلىغىنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك، ئەلۋەتتە!...

غىلاۋدىن پەخرىدىنوۋ – ئالمۇتا شەھىرى ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك كېڭىشىنىڭ دېپۇتاتى.

ئابلىز خەيرىيېۋ –قۇرۇلۇش پوسيولكىلىق كېڭەش دېپۇتاتى.

ساھنۇر ئاخمۇللايېۋا – قۇرۇلۇش پوسيولكىلىق كېڭەشنىڭ دېپۇتاتى، «زارە – ۋوستوك» پوسيولكىلىق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى.

مۇسا مەمەرازىيېۋ – ئۇيغۇرلار مەسچىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى.

ئابباس ئەلىيېۋ – جامائەتچىلىك ئاكتىۋى.

ماھمۇت ھۇسەئىنوۋ– كوچا كومىتېتى.

تۇرسۇن قاھاروۋ– ژىگىت بېشى.

تۇرسۇن ۋاھىدىي– پېشقەدەم شائىر.

ئابلىمىت خەيرىيېۋ –پېنسونېر ۋە باشقا ژىغىن قاتناشچىلىرى.

ھۆرمەتلىك، ئەزىز قېرىنداشلار!

ئۇيغۇرلار تارىخىدا قانلىق ۋاقەلەر، پاجەلەر ئورغۇن قېتىم يۈز بەرگەن. شۇلارنىڭ بىرى– ئاتۇ. ئون يەتتىنچى ژىلقى ئىنقىلاپ بەرپا قىلغان تۈزۈم خەلقىمىزگە كۈتۈلمىگەن يەردىن قىرغىنلىق ئېلىپ كەلدى. 1918–ژىلى ئەتىيازدا ھازىرقى ئەمگەكچىقازاق، چېلەك، ئۇيغۇر ۋە باشقىمۇ ناھىيەلەردە ئون مىڭلىغان بېگۇنا ئۇيغۇرلار ئېتىپ تاشلاندى. بىز ئۇيغۇرلارغىلا قارشى ژۈرگۈزۈلگەن بۇ ۋەھشىيانە قىلمىش پۈتۈنسۇرۇك يېزىلارنى چۆلدەرىتىپ، ھەر بىر ئائىلىنى دېگىدەك تايانچىسىدىن ئايرىدى. ئەرلەر ۋە كۈچكە تولغان ژىگىتلەر ئوققا تۇتۇلدى. لاۋاردىكى، يول بويىدىكى دوڭنى– قەبرىستاننى قايسى ئۇيغۇر بىلمەيدۇ؟ ئۇنتۇپ بولمايدىغان بۇ دەھشەتنى، ھېچ نەرسە بىلەن سېلىشتۇرۇپ بولمايدىغان بۇ دەرت–ھەسرەتنى يەتمىش ژىلدىن ئارتۇق ئىچىمىزگە سىڭدۈرۈپ كەلدۇق. پەقەت كېيىنكى ژىللاردىلا پاجە ھەققىدە سۆز ئېيتىشقا جۈرئەت قىلىپ، مەتبۇئاتتا بەزى ماقالىلارنى بېسىشقا باشلىدۇق. موشۇ ژىلى ئەتىيازدا قانلىق ۋاقەگە 75 ژىل توشىدۇ. ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ ژۈرىگىنى موجۇيدىغان بۇ كۈننى پۈتكۈل خەلق–جامائەت بولۇپ نىشانلاش، جاي–جايلاردا نەزىر–چىراقلارنى ئۆتكۈزۈش بىلەن مەرھۇملارنى خاتىرىلەش، ئىسىملىرىنى يادقا ئېلىش مۇقەددەس بورچىمىز.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى، ئۇيغۇر تېئاترى، «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى بىلەن بىرلىكتە ئاپرېلنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ئالمۇتىدا ئاتۇغا ۋە ئۇنىڭ قۇرۇۋانلىرىغا بېغىشلانغان خاتىرىلەش كېچىسىنى ئۆتكۈزۈش قارار قىلىندى.

ئويلايمىزكى، خەلقىمىز تارىخىدىكى ئەڭ قايغۇلۇق سەھىپىلەرنىڭ بىرىنى ئېچىشقا بېغىشلانغان بۇ كەچتىن ھېچ كىم چەتتە قالمايدۇ، ئۇ ھەممىمىزنىڭ ئىشى. كەچتىن چۈشكەن مەبلەغ ئاتۇ قۇرۇۋانلىرىغا يادىكارلىق ئورنىتىش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ھازىرقى دەۋىردە ئېغىر ئەھۋالدا قالغان رۇس مەكتەپلىرىدىكى ئۇيغۇر سىنىپلىرىغا، يېڭىدىن ئېچىلغان ئۇيغۇر باغچىلىرىغا، كۆپ باللىق ئائىلىلەرگە، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ئاكالىرىغا، ستۇدېنتلارغا ۋە باشقىلارغا ماددىي ياردەم كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرىپ قىلىنىدۇ.

شۇڭلاشقا قازاقىستاندىلا ياشىغۇچى ئۇيغۇر ئاھالىسىغىلا ئەمەس، باشقا جۇمھۇرىيەتلەردىكىمۇ، چەت ئەللەردىكىمۇ قېرىنداشلىرىمىزغا ۋە باشقا خەلقلەر ۋەكىللىرىگە مۇراجىئەت قىلىپ، ھەر بىر ئىنساننى بۇ ئالىيجاناپلىق ئىشقا خەيرىخاھلىق قولىنى سۇنۇشقا چاقىرىمىز.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمئىيىتى.

خەيرىخاھلىق كەچكە سىرتتىن ياردەم قىلغۇچىلارغا:

بىزنىڭ سچيوتىمىز– س%ر 7700904، كود 704 ئاكب ئىنتېرنۇۋېستبانك، ئالمۇتا شەھىرى.

ئادرېسىمىز: ئالمۇتا، ئاباي كوچىسى 143–ئۆي، 210–بۆلمە.

تېلېفون– 69–26–42.

چوڭ مۇۋاپىيەقىيەت

قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى بىشكېك شەھىرىدە شاخمات بويىچە جۇمھۇرىيەت بىرىنچىلىگى ئۈچۈن ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقە يېقىندا يەكۈنلەندى. ئاياللار ئارىسىدىكى مۇسابىقىدە مەزكۇر سپورتنىڭ خەلق ئارادا تونۇلغان ماھىرى بىشكېكلىق ئېرىنا ئوستىرىي ئون غالىبىيەت ۋە ئىككى قېتىملىق تەڭ ئويناش بىلەن بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئىگە بولدى. ئويۇنلاردا ماھىرلىق بىلەن ئىشتىراك قىلغان سپورت ئۇستىسى ئوشلۇق ئۇيغۇر قىزى سوپىيەم سابىروۋا ئىرىنادىن يېرىم پاي كام ئېلىپ، ئىككىنچى ئورۇنغا مۇيەسسەر بولدى. ئەندى سپورت ئۇستىلىغىغا نامزات بىشكېكلىق ئاينۇرە ئىساقوۋا بولسا، ئۈچىنچى ئورۇننى ئىگەللىدى. بىز بۇ قېرىنداشلىرىمىزنى موشۇ چوڭ مۇۋاپىيەقىيەتلىرى بىلەن قۇتلۇقلايمىز.

قۇربان مەمەتوۋ.

بىشكېك شەھىرى.

مۇھەررىر ئۈچۈن ئا. قۇتلۇق

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئىپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8–قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر ئابدۇرېھىم مۇتەللىپ.

تېلېفونلار: مۇھەررىر–69–86–33،مەسئۇل كاتىپ–50–86–33، سەياسىي–ئىجتىمائىي بۆلۈم 81–86–33، ئەدەبىيات بۆلۈمى–27–86–33، «زىيارەت» تىجارەت بۆلۈمى–06–86–33.

زاكاز (3622) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60